

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır. Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Hidayet Önderleri

İMAM HASAN

(*ONNA SELAM OLSUN*)

4. cilt

Telif Komisyonu
(Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı)

Çeviri:

Salih Uçan

Tashih & Tatbik:

Musa Güneş

KEVSER

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Kevser Yayınları: 110

Eserin Orijinal Adı:

A'lamu'l-Hidaye; el-Hasan b. Ali
(aleyhi's-selâm)

Dizgi ve Mizanpaj:

Kevser Yayıncılık

Son Okur:

Murtaza Turabî

Kapak Tasarım:

Ramazan Erkut

Cilt:

Kısmet Mücellit

Baskı:

Yılmaz Matbaacılık (Sertifika No: 27185)
Litros Yolu 2. Matb. Sitesi 3 NB 2 Zeytinburnu
Topkapı / İstanbul Tel: 0212 493 00 85

1. Baskı: Haziran 2007 / 3. Baskı: Nisan 2016

ISBN 978-975-6640-67-7 (Takım No)
978-975-6640-83-8 (Cilt No)

Adres:

Kevser Yayınları
Balabanağa Mah. Büyük Reşitpaşa Cad.
Yumni İş Merk. No: 16 B / 25 Fatih – İSTANBUL
Tel: 0212 534 35 28 / 0212 555 16 66
Faks: 0212 631 36 01 / 0212 555 22 12
www.kevseryayincilik.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

القرآن الكريم:

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ
يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا.

Kur'ân-ı Kerim:

**Allah ancak siz Ehl-i Beyt'ten her türlü kötülüğü
uzak tutmak ve sizi tertemiz kılmak ister.**

(Ahzâb / 33)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ):
أَنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ، وَعِزَّتِي أَهْلَ بَيْتِي،
مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا أَبَدًا، وَأَنْهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا
حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

Hz. Resulullah (s.a.a):

Ben sizin aranızda iki paha biçilmez emanet bırakıyorum: -Biri- Allah'ın kitabı ve -diğeri- itretim, Ehl-i Beyt'im. Bu ikisine sımsıkı sarıldığınız müddetçe asla sapmazsınız. Bu ikisi Kevser havuzunun başında bana varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar.

(Sahih-i Müslim, c.7, s.122; Sünen-i Daremi, c.2, s.432; Müsned-i Ahmed, c.4, s. 14, 17, 26, 59; c.4, s.466, 471; c.5, s.182; Müstedrek-i Hâkim, c.4, s.109, 148, 533 vs.)

TAKDİM

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Son dönemde düşmanların tüm çabalarına rağmen modern cehaletten bitkin düşen ve evrensel adalete susamış olan dünya gözünü bir kez daha İslâm dinine, Şia kültürüne ve Ehl-i Beyt (a.s) Ekolü'ne dikmiş durumda. Bu durum, sevindirici olmakla beraber bilinçli insanların sorumluluğunu kat kat artıran, başta Hz. Resulullah (s.a.a) olmak üzere hidayet önderleri olan Ehl-i Beyt'i tanıtmannın ne denli zaruret hâline geldiğini gözler önüne seren bir faktördür aynı zamanda.

İşte bu nedenle, Ehl-i Beyt ve Muhammedî öz İslâm kültürünü yaymayı amaç edinen yayınevimiz bu doğrultuda yazar ve araştırmacıların araştırma eserlerine ve ilmî faaliyetlerine kucak açıyor ve kendisini bu yüce kültürün yayılması için çaba harcayan yazar ve mütercimlerin hizmetçisi biliyor.

Bu hususta Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı'nın, Şia'nın düşünürlerinden oluşturduğu bir komisyon aracılığıyla hazırlattığı "**Hidayet Önderleri**" unvanıyla 14 ciltten oluşan dev çalışması şayan-ı teveccühtür.

Bu titiz çalışmada bir taraftan Müslümanlar arası vahdet ve birliğin zaruretinin bilinci hâkim iken, diğer taraftan akıcı bir üslupla kaleme alınması, gerçeklerin, konusunda kay-nak kitaplar esas alınarak tüm çıplaklığıyla ortaya konulmasına dikkat edilmiştir. Ehl-i Beyt öğretileriyle ilgili olarak merkez

konumunda olan "Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı"ndan da ancak bu özellikleri haiz bir çalışma beklenirdi zaten.

Yayınevimizin, konusunda kaynak olacak 14 ciltlik bu dev eseri Türkçe'ye kazandırma yönünde birkaç yıldan beri çalışma başlattığı ve kısa aralıklarla okurlarına sunacağı haberini siz değerleri okurlarla paylaşmak isteriz.

Kitabın telifinde gösterilen titizlik, çeviri aşamasında da gözetildi. Güçlü çevirmenlerin akıcı çevirilerinden sonra ay-nen kaynak eserlerde olduğu gibi orijinal metni ile tatbik yapıldı. Tatbik aşamasında uzman kadrodan yararlanıldı. Bütün bu aşamalardan sonra yine uzman kardeşlerimiz ve üstatlarımız tarafından bir kez daha gözden geçirildi.

Bu arada eserin hazırlanmasında emeği geçen bütün üstatlara ve kardeşlerimize teşekkürü borç biliyoruz.

Kültürel cihad meydanında atılan bu küçük adımın, Mevla'mızın rızasını kazanmaya vesile olması ve Ehl-i Beyt öğretilerine susamış insanlara faydalı olması umuduyla...

KEVSER

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Hamd, her şeyi yaratan ve ona yol gösteren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm Allah'ın kulları için rehber olarak seçtiği önderler, özellikle peygamberlerin sonuncusu, elçilerin ve seçkin kulların efendisi Ebu'l-Kasım Muhammed Mustafa (s.a.a) ile onun mübarek ve tertemiz Ehl-i Beyt'inin üzerine olsun.

Yüce Allah insanı yarattı ve onu akıl ve irade unsurları ile donattı. İnsan akli ile gerçeği görüp ortaya çıkarır ve onu batıldan ayırt eder. İrade ile de yararına gördüğü, amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştireceğini düşündüğü şeyi seçer.

Yüce Allah, bu ayırt edici akli kulları için hüccet kıldı. Bu akıllara hidayet pınarından feyiz sunarak onları destekledi. Çünkü insana bilmediklerini öğreten, onu lâıyığı olduğu kemal yoluna yönlendiren, ona uğruna yaratıldığı ve gerçekleştirilmesi için dünyaya getirildiği amacı bildiren O'dur.

Kur'ân-ı Kerim bize ilâhî hidayetin kriterlerini, ufuklarını, gereklerini ve yollarını açık nasları ile belirtti.

Ayrıca bir yandan bu hidayetin sebeplerini açıklarken, öbür yandan onun meyvelerini ve sonuçlarını gözler önüne serdi.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

De ki, asıl hidayet Allah'ın hidayetidir.¹

1- En'âm, 71

Allah dilediği kimseleri doğru yola iletir.¹

Allah gerçeği söyler ve O doğru yola iletir.²

Kim Allah'a sarılırsa, o kesinlikle doğru yola iletilmiştir.³

De ki, Allah hakka iletir. Hakka ileten mi uyulmaya daha lâyıktır, yoksa başkasının kılavuzluğundan yararlanmadıkça kendisi doğru yolu bulamayan mı?⁴

Kendilerine bilgi verilenler, Rabbinden sana indirilen mesajın gerçek olduğunu, üstün iradeli ve hamde lâyıktır Allah'ın yoluna ilettiğini görürler.⁵

Allah'tan kaynaklanan bir yol gösterme olmaksızın keyfi arzusuna uyandan daha sapık kim olabilir?⁶

Buna göre, hidayetın kaynağı yüce Allah'tır ve gerçek hidayet O'nun hidayetidir. İnsanı elinden tutup doğru yola ve sağlam gerçeğe ileten O'dur.

Bunlar ilmin desteklediği, bilginlerin idrak edip bütün varlıkları ile boyun eğdikleri gerçeklerdir.

Yüce Allah, insan fıtratını kemale ve cemale eğilimli bir yapıda yarattı. Sonra onu lâyığı olduğu kemale yönlendirmekle ödüllendirdi ve ona kemale erdirecek yolu tanıma nimetini bağışladı. Bu yüzden yüce Allah; **"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."**⁷ buyuruyor. Nasıl ibadet edileceği bilinmeden bu görev gerçekleştirilemeyeceği için bilmek ile ibadet etmek kemal zirvesine erdirecek tek yol ve yegâne amaç olmuştur.

1- Bakara, 213

2- Ahzâb, 4

3- Âl-i İmrân, 101

4- Yûnus, 35

5- Sebe', 6

6- Kasas, 50

7- Zâriyât, 56

Öte yandan insanın kemale doğru hareketinde itici etken olması için onu öfke ve hırs içgüdüleri ile donattığından dolayı, öfkenin ve hırsın ve bunlardan kaynaklanan ve bunların gerekleri olan arzu ve duyguların egemenliğinden kurtulmasından emin olunamaz. Bundan dolayı insan aklının ve diğer bilgi edinme yöntemlerinin yanı sıra sağlıklı algılamayı ve görmeyi garanti edecek araçlara da muhtaçtır. Bu araçlar sayesinde yüce Allah'ın ona yönelik hücceti tamamlanmış, hidayet nimeti kemale ermiş ve böylece serbest iradesiyle iyilik ya da kötülük yolunu seçmesini mümkün kılacak bütün sebeplere sahip olmuş olur.

Bundan dolayı ilâhî hidayet yasası, insan aklını desteklemeyi gerekli gördü. Bu destek ilâhî vahiy ve kulları doğru yola yöneltme sorumluluğunu üstlenmek üzere Allah tarafından seçilen hidayet önderleri aracılığı ile gerçekleşti. Bu destekleme ise, gerekli bilgileri ayrıntılı şekilde sunmak ve hayatın her alanında gerekli olan yönlendirmeleri yapmakla gerçekleşmiştir.

Tarihin başlangıcından itibaren bütün çağlar ve yüzyıllar boyunca peygamberler ile onların vasileri ilâhî hidayet meşalesini elden ele taşımışlardır. Yüce Allah kullarını hiçbir yerde, hiçbir zaman hidayete ileten bir hüccetsiz, doğru yolu gösteren bir mürşitsiz ve aydınlatıcı ışıksız bırakmamıştır. Aklın delillerini destekler nitelikteki vahiy nasları açıkça belirtiyor ki, yeryüzü yüce Allah'ın kullara hitap edecek hüccetinden yana boş kalmaz. Çünkü böyle bir boşluk insanlar tarafından yüce Allah'a karşı bahane ve gerekçe olarak kullanılabilir.

Buna göre hüccet kullardan önce, kullarla beraber ve kullardan sonra hep vardır. Öyle ki, eğer yeryüzünde sadece iki kişi kalsa, onlardan biri hüccet olur.

Kur'ân-ı Kerim bu ilkeyi şüpheye yer bırakmayacak şekilde şöyle vurguluyor:

Sen sadece bir uyarıcısın ve her kavmin bir yol göstericisi vardır.¹

Yüce Allah'ın nebileri, resulleri ve onların yol gösterici vasileri doğru yola yöneltme görevini bütün aşamaları ile üstlenirler. Bu aşamalar şu maddelerde özetlenebilir:

1- Vahyi tam bir şekilde almak ve ilâhî mesajı en ince ayrıntısına kadar kapsamak. Bu aşama elçiliği üstlenmek için tam bir hazırlığı gerektirir. Bundan dolayı elçilerle ilgili seçim, tamamı ile Allah'a ait bir iştir. Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade edilir:

Allah elçilik görevini kime vereceğini daha iyi bilir.²

Allah elçilerinden dilediğini seçer.³

2- İlâhî mesajı insanlığa ve mesajın hitap ettiği kitleye ulaştırmak. Bu ulaştırma görevi, ulaştırma görevini, ulaştırmanın amaçlarını ve gereklerini bütün ayrıntıları ile kapsamada somutlaşan tam bir yeterliliğin yanı sıra yanlış yapmaktan ve sapmalardan korunmuş olmaya dayanır.

Yüce Allah bu ilkeyi şöyle ifade ediyor:

İnsanlar tek bir ümmet idi. Allah peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek üzere gerçeği içeren kitabı gönderdi.⁴

3- İlâhî risalete inanan bir ümmet oluşturmak ve bu ümmeti hidayete erdirici önderliği destekleyip güçlendirmeye hazırlamak. Bu hazırlığın amacı ilâhî risaletin amaçlarını gerçekleştirmek ve onun yasalarını hayata uygulamaktır. Kur'-

1- R'ad, 7

2- En'âm, 124

3- Âl-i İmrân, 179

4- Bakara, 213

ân-1 Kerim'in ayetleri bu görevi açık bir dille vurgularken tezkiye (arındırma) ve talim (öğretim) terimlerini kullanarak şöyle diyor:

Onları arındırıp yücelten, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi.¹

Tezkiye, insana lâıyk kemal doğrultusundaki eğitimidir. Bu eğitim, kemalin bütün unsurları ile donanmış, elverişli bir örneğin varlığını gerektirir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

Allah'ın Elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır.²

4- İlâhî risaleti, onun için belirlenen süre boyunca bozulmadan, değişmeye ve kayba uğratmadan korumak. Bu görev de ilmî ve ruhsal yeterliliği gerektirir ki, buna "ismet" (yanılığdan ve hatadan korunmuşluk) denir.

5- Manevî misyonun amaçlarını gerçekleştirmek, fertlerin vicdanlarında ve toplumların kurumlarında ahlâkî değerleri kökleştirmek için çalışmak. Bu da ancak ilâhî kriterleri yürürlüğe koymakla, ilâhî risaletin kriterleri uyarınca ümmetin işlerini yönetmeyi üstlenen siyasî bir yapı kurarak hanîf dinin yasalarını topluma uygulamakla mümkündür. Bu yürütme görevi bilge bir yönetim kadrosu, üstün bir cesaret, büyük bir kararlılık, fertlerin psikolojileri ile toplumsal uygulamalarla, fikrî, siyasî ve sosyal akımlarla, yönetim, eğitim ve hayat tecrübeleri ile ilgili tam bir bilgiyi gerektirir.

Bunların hepsini evrensel bir dinî devleti yönetmeyi sağlayacak ilmî yeterlilikle özetleyebiliriz. Bu ilmî yeterliliğe dinî yönetimi her türlü sapmadan ve yanlış uygulamadan koruyacak ruhsal yeterlilikte ifadesini bulan "ismet" (yanılmadan ve hatadan korunmuşluk) sıfatını da eklemek gerekir.

1- Cuma, 2

2- Ahzâb, 21

Çünkü bu yönden bir yetersizlik hâlinde baş gösterebilecek olan sapmalar ve yanlışlıklar yönetimin ve ona uyan ümmetin takip ettiği yolda ilâhî risaletin amaçları ile çelişen olumsuz etkiler meydana getirebilir.

Tarih boyunca gelen peygamberler ile arkalarından gelen seçkin önderler özveriyi gerektiren hidayet yolunu izlediler, meşakkatli eğitim yolunda yürüdüler, ilâhî elçilik görevini yerine getirme yolunda her türlü zorluğa katlandılar, ilâhî elçilik hedeflerinin gerçekleşmesi yolunda kendini ilkelere ve inançlarına adanmış bir insanın feda edebileceği her şeylerini feda ettiler. Bir an bile geri çekilmediler, göz açıp kapatacak bir süre kadar bile yerlerinde saymadılar.

Yüce Allah onların yüzyıllar boyu süren kesintisiz gayretlerini ve cihatlarını peygamberlerin sonuncusu olan Abdullah oğlu Muhammed'in (s.a.a) peygamberliği ile taçlandırdı, büyük emaneti ve bütün aşamaları ile hidayet sorumluluğunu ona yükledi, ondan bu emanetin hedeflerini gerçekleştirmesini istedi. Bu en büyük peygamber, bu sarp ve dikenli yolda müthiş adımlar attı, köklü değişimlere yol açan davetler ve inkılâpçı hareketler alanında son derece kısa sürede mümkün olan en büyük başarıyı gerçekleştirdi. Yirmi yıl kadar süren geceli gündüzlü çabalarının ve cihadının başlıca kazanımları şu maddelerde özetlenebilir:

- 1- İnsanlığa süreklilik ve kalıcılık unsurlarını içeren eksiksiz bir ilâhî mesaj sunmak.
- 2- Bu mesajı yozlaşmadan ve sapmadan koruyan unsurlarla donatmak.
- 3- İlke olarak İslâm'a, önder olarak Peygamberimize ve hayat yasası olarak şeriata inanan bir ümmet oluşturmak.
- 4- İslâm sancağını taşıyan ve ilâhî şeriati uygulayan bir siyasî yapı, bir İslâm devleti kurmak.
- 5- Peygamberimizin önderliğinde örneğini bulan hikmetli ilâhî önderliğin aydınlık saçı yüzünü sunmak.

Bu ilâhî risalet ve görevin hedeflerini eksiksiz bir şekilde gerçekleştirmek için şunlar zarurîdir:

a) Bu ilâhî risaletin uygulamasını ve onu yozlaştırıp yıkmak için sürekli fırsat kollayan komplolardan korumayı garanti edecek yeterlilikte bir önderliğin devamlı şekilde var olması.

b) İlmî ve psikolojik bakımdan yeterli bir eğitimcinin eli ile verilecek sağlıklı bir eğitimin nesiller boyunca sürmesi, bu yeterli eğitimcinin ahlâkta ve davranışta Peygamberimiz gibi örnek olması, ilâhî risaleti bütün yönleri ile kapsayıp bütün davranışlarında ve tutumlarında somutlaştırması.

Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.a) ilâhî bir plân geçince Ehl-i Beyt'i'ne mensup bazı seçkinleri bu görev için hazırlamakla ve bu seçkinlerin isimlerini ve fonksiyonlarını açıkça belirtmekle yükümlü kılındı.

Bu seçkin önderler, Peygamberimizin (s.a.a) başlattığı büyük hareketin ve kıyamete kadar hüküm sürecek olan ilâhî hidayetin dizginlerini yüce Allah'ın emri ile teslim alacaklar, yüce Allah'ın ebedîlik bahşettiği ilâhî risaleti cahillerin bozmalarından ve hainlerin tuzaklarından koruyacaklar, yüzyıllar boyunca ve dünya durdukça kriterlerini açıklamayı, sırlarını ve hazinelerini gözler önüne sermeyi üstlendikleri mübarek şeriatın değerleri ve kavramları uyarınca nesilleri eğiteceklerdi.

Bu ilâhî plân, Resulullah'ın (s.a.a) sözlerinde şöyle somutlaşıyor:

Ben size iki değerli emanet bırakıyorum. Bunlara sarıldığınız takdirde kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar Allah'ın kitabı ile benim Ehl-i Beyt'imdir. Bunlar Havuz'da yanıma gelinceye kadar birbirlerinden asla ayrılmayacaklardır.

Ehl-i Beyt İmamları (hepsine Allah'ın selâmı olsun) Peygamberimizin (s.a.a) Allah'ın emri ile kendinden sonra üm-

metin önderliğini üstlenmek üzere tanıttığı en hayırlı kimse-lerdir.

On İki Ehl-i Beyt İmamı'nın hayat çizgisi, Hz. Peygam-ber (s.a.a) döneminden sonraki İslâm'ın gerçek çizgisini yan-sıtır. Onların hayatlarını kapsamlı biçimde incelemek, köklü İslâm hareketinin kapsamlı bir portresini gözlerimiz önüne sürer. O İslâm hareketi ki, Peygamberimizin (s.a.a) vefatının arkasından ateşli enerjisi zayıflamaya yüz tuttu, ama sonra ümmetin derinliklerinde içten içe yol almaya başladı. Bu süreçte Masum İmamlar (Allah'ın selâmı hepsine olsun) üm-meti bilinçlendirmeye, ümmetin enerjisini Peygamberimizin (s.a.a) kutsal devrimini kavrama doğrultusunda harekete geçirmeye çalıştılar. Fakat yönetimin ve ümmetin tutumları-na egemen olan evrensel yasaların müsaade ettiği ölçüde i-lerleyebildiler.

Bu râşid imamların hayatlarında dikkat çeken ortak ö-zellikler şunlar oldu: Peygamberimizin (s.a.a) açtığı çağırışı ısrarla izlediler. Ümmet, teveccühünü onlara yönelterek onlar-la kaynaştı, onları **Hidayet Önderleri** ve müminlerin yolunu aydınlatan yıldızlar olarak benimsedi. Onlar Allah'a ve O'nun rızasına ulaştıran kılavuzlar, Allah'ın emrinde karar bulanlar, Allah sevgisinde kemale erenler, Allah özleminin ateşinde eriyenler, imrenilen insanî kemalin zirvelerine yö-nelik tırmanışta birbirleri ile yarışanlardır.

Onların hayatı cihadın, sabırla Allah'a itaat etmenin, za-limlerden gelen cefaya tahammül etmenin çeşitli örnekleri ile doludur. Öyle ki, yüce Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koyma uğrunda kararlı direnişin en üstün örnekleri oldu-lar. Bu direnişin arkasından onurlu şehitliği, onursuz hayata tercih ederek yüce bir mücadelenin ve büyük bir cihadın arkasından Allah'a kavuşma başarısını elde ettiler. Tarihçiler ve yazarlar, bu İmamların hayatlarını her açıdan ele alıp tam anlamı ile incelediklerini iddia edemezler. Bundan dolayı

bizim bu girişimimiz onların hayatlarından bazı kesitler; kişilikleri, davranışları ve tutumları hakkında tarihçilerin kaydettikleri ve araştırma kaynaklarında bulabildiğimiz bazı aintıları sunmaktan ibarettir. Yüce Allah'ın bu çalışmamızı faydalı kılmasını umarız. Hiç şüphesiz başarının sahibi O'dur.

Ehl-i Beyt hareketi hakkındaki bu incelememiz, İslâm Peygamberi ve elçilerin sonuncusu Abdullah oğlu Muhammed Mustafa (s.a.a) ile başlayıp, vasilerin sonuncusu ve beklenen Mehdi Muhammed b. Hasan Askerî ile son buluyor. Yüce Allah onun ortaya çıkışını çabuklaştırsın ve yeryüzünü adaleti ile aydınlatsın.

Bu kitap, Resulullah'tan (s.a.a) sonra Ehl-i Beyt İmamları'nın ikincisi ve masum hidayet önderlerinin dördüncüsü olan Hasan b. Ali el-Müçteba'nın (a.s) hayatını incelemeye ayrıldı. İmam Hasan (a.s), hayatının bütün alanlarında İslâm'ı tüm boyutları ile somutlaştırdı. O, Resulullah'ın (s.a.a) torunu, cennet ehli gençlerin efendisi, Resulullah'ın (s.a.a) zürriyetinin sınırlı olduğu iki kişiden biri ve tüm kötülüklerin giderilip tertemiz kılınan Ehl-i Beyt'tendir. O, iman ve temizlik saçan parlak nur, aşılmaz kale ve tüm insanlığa üs-tün bir örnek idi.

Bu kutsal projenin gerçekleştirilip gün ışığına çıkarılması için yoğun gayretleri ile katkıda bulunan bütün kardeşlerimize, özellikle Seyyid Munzir Hakim'in (Allah onu belâlardan korusun) denetiminde çalışan yazarlar kurulunun üyelerine şükranlarımızı sunmalıyız.

Son sözümüz, bizi bu kutsal projeyi gerçekleştirmeye muvaffak eden yüce Allah'a dua ve şükürlerimizi sunmak olacaktır. O, kâfidir ve ne güzel yardımcıdır.

Dünya Ehl-i Beyt Kurultayı

Birinci Bölüm

- İmam Hasan'ın (a.s) Hayatına Kısa Bir Bakış
 - İmam Hasan'ın (a.s) Kişiliğinden Yansımalar
 - İmam Hasan'ın (a.s) Kişiliğinden Görünümler
-

İMAM HASAN MÜÇTEBA'NIN (A.S) HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

• İmam Ebu Muhammed Hasan b. Ali b. Ebu Talip el-Müçteba, hadis ravilerinin görüş birliği ile Peygamberimizin (s.a.a) arkasından gelen Ehl-i Beyt İmamları'nın ikincisi, cennet ehli gençlerin efendisi, Resulullah'ın soyunu sürdüren iki kişiden, Resulullah'ın (s.a.a) Necran Hıristiyanları karşısında iftihar ettiği dört kişiden, yüce Allah'ın günah kirinden arındırarak tertemiz kıldığı kimselerden, yine yüce Allah'ın sevimlerini emrettiği yakınlarından, arkalarından gi-denlerin kurtulup yollarından ayrılanların sapıtıp azdığı iki paha biçilmez emanetten biridir.

• Dedesi olan Resulullah'ın (s.a.a) kucagında büyüdü. Onun peygamberliğinin, yüce ahlâkının ve hoşgörüsünün kaynağından beslendi. Peygamberimiz (s.a.a) ebediyet yurduna intikal edinceye kadar onun gözetimi altında yaşadı. Bu süre içinde Resul-i Ekrem (s.a.a) ona yol göstericiliğini, edebini, heybetini ve önderlik yeteneğini miras bıraktı; onu babasının arkasından kendisini bekleyen imamlık makamına lâıyk hâle getirdi.

Peygamberimiz (s.a.a) birkaç kez tekrarladığı şu sözleri ile söz konusu imamlığa lâıyk olma gerçeğini açıkça ifade etmiştir:

Hasan ve Hüseyin ayakta olsalar (kıyam etseler) de, otursalar (kıyam etmeseler) de imamdırlar. Allah-'ım! Ben onları seviyorum, sen de onları sevenleri sev.

• Bu İmam'ın şahsında, soy ve asalet şerefine ek olarak, peygamberlik ve imamlık soyuna mensup olma şerefi de birleşti. Müslümanlar onda dedesinde ve babasında buldukları nitelikleri buldular. O kadar ki, o, Müslümanlara o iki yüce şahsiyeti hatırlatıyordu. Bu yüzden onu sevdiler ve kendisine saygı gösterdiler. Özellikle İslâm ümmeti daha önce benzerini tanımadığı acı olaylarla dolu bir hayat aşamasına girdikten sonra karşılaştığı problemlerin çözümünde zorluk çektiği dinî meselelerde babasından sonra onu tek başvurulacak merci olarak benimsemişti.

• Bu temiz ve seçilmiş (Müçteba) İmam, Allah yolunda sıkıntılara ve sıkıcı gelişmelere katlanma, güzel sabırla ve büyük yumuşak huylulukla donanmış olma bakımından bütün davranışlarında ve hayatının her aşamasında Hz. Peygamber (s.a.a) kaynaklı yüce İslâm ahlâkının ideal bir örneği olmuştu. Öyle ki, en amansız düşmanı olan Mervan b. Hakem, onun yumuşak huyluluğunun yüksek dağlar ile boy ölçüştüğünü itiraf etmişti. Ayrıca hoşgörüde, iyilikseverlikte, cömertlikte ve eli açıklıkta diğer iyilikseverler ve cömertler arasında, o (üzerine selâm olsun), parmakla gösterilecek bir şöhret elde etmişti.

• Bu seçkin İmam, dedesinin vefatından sonra temiz ve doğruluk ölçüsü olan annesi Fatımatü'z-Zehra (a.s) ile vasiplerin ve temiz insanların önderi babasının gözetiminde kaldı. Babası ile annesi, bu dönemde dedesinin halifeliğini gasp edenler ile sürekli mücadele hâlinde idiler. İmam'ın hayatının bu ikinci sayfası, çok geçmeden annesi Fatımatü'z-Zehra'nın mazlumca vefatı ile kapandı. Bu dönemde babası Ali b. Ebu Talip (a.s), yoğun sıkıntılarla çepeçevre kuşatılmıştı. İmam Hasan (a.s) çocuk yaşında bütün bu sıkıntıları görüyor ve acılarını yudumluyor; fakat bilinci, sosyal olaylara ve gelişmelere yönelik duyarlılığı bakımından kendisinden beklenebilecek olan katkının çok daha fazlasını yapıyordu. İşte bundan dolayı daha önce Peygamberimizin (s.a.a) ona ver-

diği önemin çapını gözleri ile görmüş olan Müslümanların takdirini ve saygısını kazanmıştı.

- İmam (a.s), Ömer'in halifeliği döneminde gençlere yöneldi; babası ile birlikte insanları eğitime, bilgilendirme ve problemlerini çözme işi üzerinde yoğunlaştı.

- İmam Hasan (a.s), Osman'ın halifeliği döneminde babasının tarafında yer alarak, İslâm'ın yararı için samimi çalışmalar yaptı. Babası ile birlikte Osman'ın halifeliği döneminde ümmetin ve İslâm devletinin bünyesinde yayılmaya başlayan fesadın önüne geçmeye çalıştı.

İmam Ali (a.s), tıpkı diğer sahabiler gibi Osman'ın ve taşradaki yönetim kadrosunun uygulamalarından memnun değildi. Fakat Osman'ın öldürülmesi düşüncesine de karşı idi. Bu gerekçe ile iki oğlu ile birlikte barışçı ve hikmetli yapıcı bir tutum benimsemişti. Fakat İmam Ali'nin (a.s), problemleri ilâhî direktiflerin ışığında çözmeyi amaçlayan bu yapıcı tutumu ısrarla sürdürmesine rağmen, Osman'ın yakın çevresi siyâsî ortamın gerginleşmesine yol açan tutumlarını inatla sürdürerek, halifenin öldürülmesi girişiminin dolaylı teşvikçileri oluyordular.

- İmam Hasan (a.s), babasının bütün sözlerinde ve hareketlerinde onun yanı başında ayrılmaz bir parçası gibi idi. Giriştiği bütün savaşlara onunla birlikte katıldı. Savaşın en kritik anlarında babasından vuruşmaya devam etmesine, çatışmaya dalmasına izin vermesini isterdi. Oysa babası onun ve kardeşi Hüseyin'in (ikisine de selâm olsun) can güvenliği konusunda çok titiz idi. Çünkü onların öldürülmeleri ile Resulullah'ın (s.a.a) soyunun kesilmesinden korkuyordu.

İmam Hasan (a.s), babasının son anına kadar yanında kaldı. Babasının Irak halkından yana çektiği sıkıntıları, o da birlikte çekti. Muaviye'nin her yana aleyhte propaganda yapan kişileri saldırganı, babasının ordu komutanlarını mal ve mevki vaatleri ile kandırarak ayarttığını gözleri ile görererek,

babasının acılarını paylaştı. Öyle ki bu ayartmalar sonucunda birçok ordu komutanının yanından ayrıldığını gören İmam Ali (a.s), ölmek veya öldürülmek suretiyle onlardan ayrılmayı arzu eder hâle geldi. Nitekim sonunda şehit oldu. Böylece İmam Hasan b. Ali (a.s), bu sayısız sıkıntılar ortasında, bir yandan sözünde durmayan Kûfe halkı, bir yandan sapık Haricîlerin kılıç artıkları ve öte yandan da zalim Şam halkının meydan okumaları arasında kaldı.

- Emirü'l-Müminin Hz. Ali'nin (a.s) oğlu İmam Hasan'ın halifeliğini onaylayıp kendisine peygamberlik miraslarını teslim etmesinden sonra Kûfe halkı, muhacir ve ensar topluluğu etrafında toplanarak ona biat etti. Zaten daha önce yüce Allah onu her türlü noksanlıktan ve günah kirinden arındırmıştı. Bunun yanı sıra İmam Hasan ilim, takva, kararlılık ve liyakat gibi halifelik gereklerini bütünü ile şahsında bir araya getirmişti. Bunun sonucu olarak Kûfe ve Basra halkı ona biat etmek için yarışa girdiler. Ayrıca daha önce babasına bağlı kalan ve ona biat etmiş olan Hicaz, Yemen, Fars ve diğer bölge halkları da bu biat yarışına katıldılar. Hz. Hasan'a yapılan bu biatin haberleri Muaviye ile adamlarına ulaşınca, durumunu sarsmak ve işlerini karıştırmak için ellerinden gelen bütün hileleri ve aldatmacaları işletmeye koyuldular.

- İmam Hasan (a.s), babasının arkasından halifelik yetkisini teslim alır almaz fitne ve komplo ile dolu olan o olumsuz ortamda yapılabileceklerin en iyisini yapmaya girişti. Eyaletlere yeni valiler tayin etti. Bu valilere adaleti, iyiliği, zulüm ve haksızlıklarla mücadeleyi ilke edinen bir tutum benimsemelerini emretti. Dedesi Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.a) güttüğü politikanın uzantısı olan babasının yolunu ve sistemini devam ettirdi.

- İmam Hasan (a.s), Muaviye'nin münafıklığını, hilekârlığını, dedesinin peygamberlik misyonuna yönelik düşman-

lığını, cahiliye geleneğini hortlatmaya dönük çabalarını... çok iyi biliyordu. Bütün bunları çok iyi bilmesine rağmen, işin başında ona savaş açmayı ilân etmekten kaçındı. Bunun yerine üst üste yazdığı mektuplarla onu anlaşmazlıkları gidermeye ve Müslümanları ortak ilkeler etrafında birleştirmeye çağırdı. Böylece ona bu konuda bir bahane veya bir mazeret sebebi bırakmamış oldu. Ardından da savaşa girmek zorunda kaldı.

İmam Hasan (a.s), Muaviye'ye bu yapıcı mektupları gönderirken onun, isteğine olumlu karşılık vermeye yanaşmayacağını, özellikle babası Emirü'l-Müminin'e karşı çevirdiği entrikalarda geçici bir başarı elde ettikten sonra o günlerdeki tutumundan daha pervasız ve çirkin bir tavır takınacağını iyi biliyordu. Daha açıkçası, Muaviye'nin eğer entrika çevirme yolunu kapalı görürse, askerî güç kullanma yoluna başvuracağından emindi. Fakat İmam (a.s), Emevî hanedanının Hz. Peygamber'e (s.a.a) ve onun Ehl-i Bey'ine (üzerlerine selâm olsun) karşı içlerinde beslediği kini ve düşmanlığı, İslâm'a ve Müslümanlara yönelik entrikacı niyetlerini açığa çıkarmakla görevli idi.

- Öte yandan İmam Hasan'ın (a.s) çoğu ordu komutanları ile sağlam ilişkileri bulunan Muaviye, şartların kendi lehine olduğundan emindi. Bu rahatlık içinde ayrıca İmam'a (a.s) rüşvet teklif ederek, kendisinden sonra onu halife yapacağını vadederek ve başka yollarla kamuoyunu yanıltarak amacına ulaşmaya çalıştı. Fakat İmam (a.s), Muaviye'nin tehditlerine ve vaatlerine boyun eğerek tutumunu değiştirmeye yanaşmadı. Muaviye, İmam'ın (a.s) ilkelerine bağlı kesin kararlılığını görünce, savaş hazırlığına girişti. Savaşın kendi lehine sonuçlanacağından, İmam Hasan'ın (a.s) ve kendisine gönülden bağlı askerlerinin ya şehit veya esir düşeceklerinden emin idi. Fakat böyle bir saldırıya giriştiği takdirde, Müslüman halka vermeye çalıştığı meşruiyet görüntüsünü kay-

bedeceğinden korkuyordu. Bundan dolayı Muaviye, İmam (a.s) ile savaşa girmeyi tercih etmeyerek entrikaya, aldatmacılığa, kandırmacılığa, vicdanları satın almaya ve İmam'ın (a.s) ordusunu dağıtmaya ağırlık verdi.

Bu durumda İmam (a.s) için, ateşkesi tercih etmekten başka bir çare kalmamıştı. Çünkü ordusunun ve komutanlarının çoğu kendisine sırt çevirmiş, kendisini yalnız bırakmıştı. Sadece kendi ev halkı ile sadık sahabîlerinden oluşan çok küçük bir grup yanında kalmıştı. O zehirli ortamda kötüyü daha kötüye tercih ederek iktidar iddiasından feragat etti.

Onun barışı tercih etmeye yönelik bu kararı, son derece hikmetli ve siyaset açısından dâhiyane bir karar idi. O, bu kararı ile İslâm'ın yüce çıkarlarını ve vazgeçilmez amaçlarını gerçekleştirmeye doğru hayatî bir adım atmıştı.

• İmam Hasan (a.s), Muaviye'nin zulmüne sabırları yetmeyen taraftarlarının ve dostlarının ateşli eleştirilerine maruz kaldı. Oysa bunların çoğunluğu, İmam'ı (a.s), savaştan kaçınarak iktidardan feragat etmeye zorlayan zor şartların bilincinde idi. Diğer yandan bu ateşkes, Emevî hanedanının, içlerinde gizli tuttukları İslâm'a ve İslâm'ın sadık çağırıcılarına yönelik kinini ve İslâm'ın tarihe gömdüğü cahiliye geleceğini bütün unsurları ile hortlatmaya dönük hırsını açığa çıkarıyordu.

• İmam Hasan'ın (a.s) şartlı barışı, Muaviye'nin cahiliye kökenli gerçek projelerinin ortaya çıkmasının ve saf Müslüman halkın onun kim olduğunu öğrenmesinin önünü bütün genişliği ile açmış oldu. Bundan dolayı bu barış, düşmanın, arkasında saklandığı siyasî hileleri rezalet olarak ortaya çıkaran niteliği sebebi ile bir zafer oldu.

İmam Hasan'ın (a.s) bu plânının başarısı, Muaviye'nin sapaık mahiyetini ortaya koymaya katkıda bulunmaya başlaması ile belirginlik kazandı. Bu katkı şöyle gerçekleşti: Bizzat Muaviye o güne kadar İslâm için savaşmadığını, savaşmak-

taki tek amacının iktidara gelmek ve Müslümanları ege-menliği altına almak olduğunu ve İmam Hasan ile yaptığı barışın hiçbir şartına uymayacağını açık bir dille ilân etti.

Bu ilânla ve Muaviye'nin İmam Ali (a.s) ile seçkin oğullarının izledikleri çizginin kırılması ve onun en seçkin saha-bîlerinin ve sevenlerinin öldürülmesi istikametinde bu ilânı izleyen adımları ile Emevî hanedanının çirkin yüzünü örten perde açılmış oldu. İmam Hasan (a.s) bu olumsuz şartlar altında yönetim dışında bırakılmış olmasına rağmen, bu çizgi-nin varlığının korunması konusundaki sorumluluğunun ge-reğini yerine getirmeye çalıştı. Bu çizginin halk düzeyindeki tabanına yöneldi. Halkı bilinçlendirip teşkilâtlandırmak yo-lu ile bu çizgiyi, onu tehdit eden tehlikelerin etkisinden uzak tutmaya gayret etti.

Sıkı gözetimlerin ve baskıların getirdiği zorluklara rağ-men bu uğurdaki rolü son derece etkili ve yapıcı oldu. Arka arkaya gelen suikast girişimlerine hedef oldu. Bu girişimler, İmam'ın (a.s), ümmetin duygularına ve gelişmekte olan bilin-cine tercüman olan bir güç olarak Muaviye'nin yüreğine kor-ku saldığını gösteriyordu. Anlaşılan, halktaki bu duygu ve bilinç birikiminin, günün birinde Emevî hanedanının zulmü-ne karşı bir ayaklanmaya dönüşmesi tehlikesi göz ardı edil-miyordu. Bundan dolayı İmam Hasan'ın (a.s) yaptığı barışın, kardeşi İmam Hüseyin'in (a.s) gerçekleştirdiği devrime ger-çek bir zemin hazırladığı yolundaki yorumlar, haklılık ka-zanmıştır.

İmam Hasan (a.s) bu zor şartlarda kılıçlı mücadeleden daha etkili sonuçlar getiren bu büyük cihadını, hayatını şe-hitlikle noktalayarak taçlandırdı. Şehit düşmesi en amansız düşmanın emriyle zehirlenerek gerçekleşti.

Doğduğu, şehit edildiği ve tekrar dirileceği gün Allah'ın selâmı üzerine olsun!

İMAM HASAN'IN (A.S) KİŞİLİĞİNDEN YANSIMALAR

İmam Hasan'ın Kur'ân'daki Konumu

Müslümanlar Ehl-i Beyt'in üstünlüğü, ilmî ve manevi konumlarının yüksekliği, yüce Allah'ın insanlarda bulunmasını istediği kemal sıfatları ile donanmış oldukları konusunda başka hiçbir konuda olmadığı kadar görüş birliğindedirler.

Bu görüş birliği, bir dizi temel gerekçeye dayanır. Bu gerekçelerden biri, Kur'ân-ı Kerim'de yer alan Ehl-i Beyt'in özel konumunu vurgulayıcı açık ifadelerdir. Bu ifadelerde Ehl-i Beyt'in her türlü kirden arınmış oldukları, yüce Allah'ın bütün insanlığa yönelik bir bağıışı olan peygamberliğin bir karşılığı olarak herkes tarafından sevimleri gereken; Resulullah'ın yakınları oldukları, yüce Allah'a samimiyetle bağlılık sunan iyi kullar oldukları, Allah'ın azabından korkup kalplerini O'nun korkusu ile doldurdıkları, böylece yüce Allah'ın onlara cennetini garanti edip kendilerini azabından koruduğu açıkça belirtilmiştir.

İmam Hasan Müçteba (a.s), hiç şüphesiz tüm kirlenden arındırılmış olan Ehl-i Beyt mensuplarından biridir. Dahası o, Peygamberimiz ile Necran Hıristiyanları arasındaki Mübahahe olayını anlatan ayette sözü edilen Peygamberimizin (s.a.a) oğludur.

Bu olay, Âl-i İmrân Suresi'nin 61. ayetinde şöyle anlatılıyor:

Sana gelen bilgidен sonra kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: Gelin evlâtlarımızı ve evlâtlarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi bir araya çağıralım, sonra birbirimize beddua ederek Allah'ın lânetinin yalancılara üzerine olmasını dileyelim.

Hadisçilerin çoğunluğunun birçok kanaldan rivayet ettiklerine göre bu ayet Peygamberimizden, İmam Ali'den, Hz. Fatma'dan, İmam Hasan'dan ve İmam Hüseyin'den (hepsine selâm olsun) oluşan Ehl-i Beyt hakkında indi. Ayette sözü edilen evlâtların (oğulların), Hasan ve Hüseyin oldukları şüphesizdir.

Bu olay Ehl-i Beyt'in yeryüzü halkının en hayırlıları, Allah katında en üstün insanlar oldukları yolunda bir ilâhî kesin belgedir. Peygamber (s.a.a) onları öne sürerek karşı tarafla mübâhele ediyor. Necran piskoposu da şu itirafı ile bu gerçeği dile getirmiştir:

Ben karşımda öyle yüzler görüyorum ki, eğer bu yüzlerin sahipleri Allah'tan bir dağın yerinden sökülmesini isterseler, Allah o dağı yerinden söker.¹

Okuduğumuz ayetin yan ısıra bu hikâye, Ehl-i Beyt'in (üzerlerine selâm olsun) derecelerinin yüceliğine, konumlarının yüksekliğine, üstün kişiliklerine, yüce Allah'ın ve Peygamber efendimizin (s.a.a) en sevdiği insanlar olduklarına, üstünlükte hiçbir insanın onlara yaklaşamayacağına delâlet eder.

Kur'ân, Peygamberimiz (s.a.a) dışında Ehl-i Beyt mensuplarından başka hiç kimsenin masum olduğunu belirtmemiştir. O Ehl-i Beyt ki, yüce Allah onları günah kirinden

1- Nuru'l-Ebsar, 122-123 Yine bk. Celâleyn tefsiri, Ruhul-Beyan tefsiri, el-Keşşaf tefsiri, Beydavî tefsiri, Razî tefsiri, Sahih-i Tirmizî, 2/166; Sünen-i Beyhakî, 7/63; Sahih-i Müslim, Kitabı Fedaili's-Sahabe; Müsned-i Ahmed, 1/85 ve Mesabihu's-Sünne, 2/201

tamamen arındırmak istemiştir.¹ Gerçi Peygamber efendimizin (s.a.a) eşlerinin Ehl-i Beyt kavramının kapsamı içine girip girmedikleri konusunda, Müslümanlar arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür; ama İmam Ali'nin, Hz. Fatıma'nın, İmam Hasan'ın ve İmam Hüseyin'in (hepsinin üzerine selâm olsun) bu ayetin kapsamında oldukları hususunda görüş birliği vardır.²

Bütün bu söylediklerimize dayanarak Ehl-i Beyt'i sevenin, onların izini benimsemenin ve Kur'ân'ın açık beyanı³ ile onların sevgisini onlar dışındaki herkesin sevgisine tercih etmenin gerekli oluşunun arkasında saklı olan sırrı kavrayabiliriz.

Her şeyden önce Ehl-i Beyt mensuplarının masum oluşları, yolların dallandığı ve arzuların farklılaştığı dönemlerde kurtuluşun onların izinden gitmekte olduğunun en tartışılmaz gerekçesidir. Çünkü yüce Allah'ın her türlü kirden arındırdığı bir kimse, arkasından gelenleri kurtuluşa iletir ve ona bağlı olanlar dalgalı denizde boğulmaktan kurtulur.

Abdullah b. Abbas'ın verdiği bilgiye göre, Peygamberimizin (s.a.a) yakınlarını sevmeyi teşvik eden ayet (Meveddet Ayeti / Şûrâ, 23) indiğinde bazı sahabîler, Müslümanlar tarafından itaat edilmeleri gerektiği vurgulanan söz konusu yakınlardan kimlerin kastedildiğini sordular. Peygamberi-

1- Ahzâb, 33

2- Tefsir-i Kebir, Fahr-i Râzî Tefsir-i Nişaburî, Sahih-i Müslim, 2/33; el-Hasais, Neseî, 4; Müsned-i Ahmed, 4/107; Sünen-i Beyhakî, 2/150; Müşkulu'l-Asar, 1/334; el-Müstedrek, Hâkim, 2/416; Usdu'l-Gâbe, 5/521

3- Yüce Allah Şârâ Suresi'nin 23. ayetinde yüce Peygamber'ine hitaben şöyle buyuruyor: "**De ki: Ben sizden buna karşı yakınlara sevgiden başka bir karşılık istemiyorum.**"

Seb'e Suresi'nin 47. ayetinde ise şöyle buyuruyor: "**De ki: Sizden istediğim karşılık sadece sizin içindir. Benim mükâfatım sadece Allah'a aittir...**"

miz (s.a.a) de bu soruya: "Onlar; Ali, Fatıma ve onların iki oğullarıdır." karşılığını verdi.¹

Kur'ân-ı Kerim, Dehr (İnsân) Suresi'nde, sözü bize bırakmadan, Ehl-i Beyt'in (üzerlerine selâm olsun) sahip oldukları yüce ruhî nitelikleri ve itaatleri ile ibadetlerine eşlik eden ihlâslarını vurgulayan ayetlerinde onları üstün ilân etmenin sebeplerini şöyle açıklıyor:

Kendi canları çektiği hâlde, yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. "Biz size, ancak Allah rızası için yediriyoruz; sizden ne bir karşılık istiyoruz, ne de bir teşekkür. Biz, asık suratlı, sert bir günden dolayı Rabbimizden korkuyoruz." Böylece Allah, onları o günün fenalığından korur ve onları parlaklık ve sevince kavuşturur. Sabretmelerine karşılık da, onları cennetle ve ipekle ödüllendirir.²

Tefsir ve hadis bilginlerinin çoğunluğunun yorumlarına göre bu sure, Hasan ile Hüseyin'in hastalığa yakalanmaları münasebeti ile Ehl-i Beyt (üzerlerine selâm olsun) hakkında indi. Oğullarının bu hastalıkları üzerine İmam Ali, eğer iyileşirlerse, yüce Allah'a şükür mahiyetinde üç gün oruç tutmayı adadı. Ardından Ehl-i Beyt bu adaklarını, anlamına tam uygun bir titizlikle yerine getirdiler. Bu titizlikte fedakârlığın her türünün en çarpıcı örneğini verdiler. Öyle ki, bunun üzerine yüce Allah şu ayetleri indirdi:

İyi kullar, kâfur karışımı bir içeceği tastan içenler. Bu kaynak, Allah'ın iyi kullarının istedikleri yere akmasını sağlayarak içebilecekleri bir pınardır. Onlar verdikleri sözleri tutarlar ve kötülüğü yaygın günden korkarlar.³

1- el-Kebir, ed-Dürrü'l-Mensûr ve Taberî tefsirleri, Meveddet Ayeti'nin tefsiri bölümü.

2- İnsân, 9-12

3- İnsân, 5-7

Görüldüğü gibi yüce Allah bu fedakârlıkları ve sözlerine bağlılıkları sebebi ile kendilerine teşekkür babında onlara ahirette en güzel nimetlerini sunacağını belirttiği gibi, dünyada yeryüzüne ve onda bulunan her şeye vâris olacağı güne kadar Müslümanların imamı olmaları ayrıcalığını da başışlamıştır.

İmam Hasan'ın Peygamberimiz Nezdindeki Konumu

Peygamberimiz (s.a.a), iki torunu Hasan ile Hüseyin'e, onların, nezdinde ne kadar yüce bir konuma sahip olduklarını belirten özel nitelikler izafe etmiştir:

1- O ikisi, Peygamberimizin (s.a.a) dünyadaki ve bu ümmet içindeki hoş kokulu reyhan çiçekleridir.¹

2- O ikisi, yeryüzü halkının en hayırlı kişileridir.²

3- O ikisi, cennet ehli gençlerin efendileridir.³

4- O ikisi, ayakta olsalar da (kıyam etseler de), köşelerinde otursalar da imamdırlar.⁴

5- O ikisi, kıyamet gününe kadar Kur'ân'dan ayrılmayacak olan itretin, yani Ehl-i Beyt'in mensuplarıdır. O ikisine bağlılığını sürdüren ümmet doğru yoldan sapmaz.⁵

6- O ikisi, gemilerine binenlerin boğulmaktan kurtulmalarını garanti eden Ehl-i Beyt mensuplarıdır.⁶

7- O ikisi, dedeleri Peygamberimizin (s.a.a), haklarında şöyle buyurduğu kimselerdir:

1- Sahih-i Buhârî, 2/188; Sünen-i Tirmizî, 539

2- Uyûnu Ahbarî'r-Rıza, 1/67

3- Sünen-i İbn Mace, 1/56; Sünen-i Tirmizî, 539

4- el-Menakıb, İbn Şehraşub, 3/163; Müsned-i Ahmed, Cami-i Tirmi-zî, Sünen-i İbn Mace... gibi eserlerden naklen.

5- Cami-i Tirmizî, 541; el-Müstedrek, Hâkim, 3/109

6- Hilyetu'l-Evliya, 4/306

Yıldızlar yeryüzü halkını denizde boğulmaktan koruyan güvenceler olduğu gibi, benim Ehl-i Bey'im de yeryüzü halkını ihtilâfa düşmekten koruyan güvencedir.¹

8- Çok sayıda sahabî, Peygamberimizin (s.a.a) Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin hakkında şöyle dediğini işittiklerini söylemişlerdir:

Allah'ım! Biliyorsun ki, ben bu ikisini seviyorum. Onları sen de sev² ve onları sevenleri de sev.³

Selman'dan nakledildiğine göre, Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

Hasan ile Hüseyin benim oğullarımdır. Kim onları severse, beni sever. Kim beni severse, Allah onu sever. Allah kimi severse, onu cennete koyar. Kim o ikisinden nefret ederse, benden nefret etmiş olur. Kim benden nefret ederse, Allah ondan nefret eder. Allah kimden nefret ederse, onu cehenneme koyar.⁴

9- Enes'ten nakledildiğine göre, Peygamberimize: "Ehl-i Bey'tinden en çok kimleri seviyorsun?" diye soruldu. Peygamberimiz (s.a.a) bu soruya: "*Hasan ile Hüseyin'i.*" karşılığını verdi. Peygamberimiz (s.a.a) kızı Fatıma'ya: "*Oğullarımı yanıma çağır.*" der ve yanına geldiklerinde, onları koklar ve bağrına basardı.⁵

İmam'ın Çağdaşları Nezdindeki Konumu

1- Cabir'den nakledildiğine göre Peygamberimiz (s.a.a) şöyle buyuruyor:

1- el-Müstedrek, Hâkim, 3/149

2- el-Hasais, Neseî, 26

3- Tirmizî, 539

4- el-Müstedrek, Hâkim, 3/166

5- Sünen-i Tirmizî, 540

Yüce Allah beni ve Ali'yi arşın önünde iki nur olarak yarattı. Âdem'in yaratılışından iki bin yıl önce Allah'ı tesbih ediyor, noksanlıklardan tenzih ediyorduk. Yüce Allah Âdem'i yaratınca, bizi onun sulbüne yerleştirdi. Sonra bizi temiz bir sulpten ve arı bir soydan naklederek İbrahim'in sulbüne yerleştirdi. Sonra bizi İbrahim'in sulbünden temiz bir sulbe ve arı bir soya nakletti ve sonunda bizi Abdulmuttalib'in sulbüne yerleştirdi. Sonra Abdulmuttalib'in sulbündeki nur bölündü ve üçte ikisi Abdullah'a, üçte biri de Ebu Talib'e geçti. Sonra benden ve Ali'den aktarılan nur Fatıma'da birleşti. Buna göre Hasan ve Hüseyin, âlemlerin Rabbinden kaynaklanan iki nurdur.¹

2- Bir defasında Muaviye, yanındaki sohbet arkadaşlarına: "Baba, anne, dede, büyükanne, amca, teyze, dayı ve hala bakımından insanların en üstünü kimdir?" diye sordu. Sohbet arkadaşlarının: "Emirü'l-Müminin daha iyi bilir!" karşılığını vermeleri üzerine Muaviye, Hasan b. Ali'nin elinden tutarak şunları söyledi:

Bu gencin babası Ali b. Ebu Talip, annesi Muhammed'in kızı Fatıma, dedesi Allah'ın Resülü, büyükannesi Hatice, amcası Cafer, Teyzesi Ebu Talib'in kızı Hale, dayısı Muhammed'in oğlu Kasım ve halası Muhammed'in kızı Zeynep'tir.²

3- Muaviye'nin Amr b. As, Mervan b. Hakem ve Ziyad b. Ebih'in karşısında bu konuda bir başka itirafı vardır. Adı geçen kimseler çok öğündüler. Muaviye bunların burunlarını kırmak istedi. Bu amaçla İmam Hasan'ı (a.s) yanına getirtti. Adı geçen kişilerin, Haşimoğulları'nı küçümseme içerikli konuşmaları çığırından çıkınca, İmam Hasan'ın (a.s) yanından ayrılmasından sonra Muaviye şöyle dedi:

1- Nüzhetu'l-Mecalis, 2/206

2- İkdü'l-Ferid, 3/283

Dedesi, gelmiş geçmiş bütün insanların efendisi Muhammed ve annesi bütün dünya kadınlarının önderi Fatıma olan bir kişiye karşı mı öğüneceğim?!

Ardından şöyle dedi:

Vallahi, eğer Şam halkı böyle bir şeyi işitse, bu, kapkara bir rezalete yol açar...¹

4- Mikdam, bir defasında bir elçilik görevi ile Muaviye'nin yanına geldi. Muaviye ona: "Hasan b. Ali'nin öldüğünü biliyor musun?" diye sordu. Bunun üzerine Mikdam duyduğu acıyı belirtmek üzere: "**Şüphesiz biz Allah için varız ve O'na döneceğiz.**"² ayetini okudu. Muaviye ona: "Bu olayı bir musibet olarak mı görüyorsun?" diye sordu. Mikdam, Muaviye'ye şu cevabı verdi:

Allah'ın Resülü onu bağrıma basarak: "*Bu benden, Hüseyin ise Ali'dendir.*" dediğine göre, nasıl olur da ölümünü musibet olarak görmem?!

5- Abdullah b. Ömer şöyle der:

Irak halkı ihramlı bir hacı adayının öldürdüğü sivrisineğin hükmünü soruyor. Oysa onlar Peygamber'in (s.a.a) kızının oğlunu öldürdüler ki, Peygamber (s.a.a) onlar (Hasan ile Hüseyin) hakkında: "*O ikisi, benim dünyadaki⁴ -veya bu ümmet içindeki- hoş kokulu reyhan çiçeklerimdir.*" buyurmuştur.⁵

6- Ebu Hureyre şöyle diyordu:

Hasan'ı her gördüğümde, gözlerim yaşlarla dolar. Çünkü Peygamberimizin (s.a.a) onu ağzından öptüğünü ve arkasından: "*Allah'ım! Ben onu seviyorum,*

1- el-Mehasin ve'l-Azdâd, 90, Mısır baskısı, yıl: 1324 hicrî

2- Bakara, 156

3- Müsned-i Ahmed, 4/132, Mısır baskısı, yıl: 1313 hicrî

4- Sahih-i Buhârî, 2/188

5- Sünen-i Tirmizî, 539

sen de onu sev ve onu seveni sev." dediğini gözlerim ile gördüm. Peygamberimiz bu sözleri arka arkaya üç ke-re tekrarladı.¹

Yine Ebu Hureyre İmam Hasan'ı (a.s) kastederek şöyle demiştir:

Allah Resulü'nün ona bu yaptığını gördükten sonra onu hep sevdim.²

7- En azılı düşmanı olan Mervan b. Hakem, İmam'ın (a.s) defin töreni sırasında cenazesini taşımaya girişince, bu durumu garipseyen İmam Hüseyin (a.s) kendisine: *"Ona o kadar acı çektirmişken nasıl oluyor da cenazesini taşıyorsun?"* dedi. Mervan, İmam Hüseyin'e (a.s) şu karşılığı verdi:

O yaptıklarımı, yumuşak huyluluğu (hilmi) dağlar kadar yüce olan bir adama yapıyordum.³

8- Ebu'l-Esved ed-Duelî, İmam (a.s) hakkında şöyle demiştir:

O, gerçekten her türlü noksanlıktan arınmış yüce bir ahlâka sahipti. Zekâsının parlaklığı, asaleti ve temiz karakteri bakımından katıksız, saf Araplardan biri idi.⁴

9- Amr b. İshak, onun hakkında şöyle der:

Hasan b. Ali kadar konuşunca hiç susmamasını temenni ettiğim bir kişi hiç olmadı. Onun ağzından ka-ba bir söz çıktığını hiç işitmedim.⁵

10- Abdullah b. Zübeyir de, İmam Hasan (a.s) hakkında şöyle demiştir:

1- Muhtasar-ı Tarih-i Dımışk, İbn Asakir, 7/10, Daru'l-Fikr basımı, yıl: 1405 hicrî

2- Nuru'l-Ebsar, 171

3- Tehzibu't-Tehzib, 2/298

4- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/247

5- Biharu'l-Envar, 43/358

Heybeti ve derecesinin yüceliği bakımından, kadınlar, Hasan b. Ali gibisini doğurmadı.¹

11- Kardeşi Muhammed b. Hanefiye, İmam'ın (a.s) mezarı başında şu ağıt içerikli sözleri söylemiştir:

Senin hayatın nasıl değerli idi ise, ölümün de o kadar sarsıcı ve yıkıcı oldu. Kefenin içindeki ruh ne güzel ruhtur! Bedenini saran kefen ne güzel kefendir! Nasıl böyle olmasın ki?! Sen hidayetin çocuğu, takva ehlinin hatırası ve Ashab-ı Kisa'nın beşincisidir.² Hak ve hakikat elleri takva ile seni besledi. İman döşleri sana süt emzirdi. İslâm'ın bağrında yetiştirildin. Gerçi, nefislerimiz senin ayrılığına katlanacak gibi değildir. Hayatın da, ölümün de ne güzel. Allah'ın rahmeti üzerine olsun, ey Ebu Muhammed!³

12- Kardeşi İmam Hüseyin (a.s), ölümünden sonra onu överek şöyle buyurdu:

Ey Ebu Muhammed! Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Eğer sen yaşıyor olsaydın, hakkı muhtemel yerlerinde görüp tanırydın. Takiyye noktalarındaki tehlikeleri güzel yöntemle aşarak, Allah'ı tercih ederdin. Dünyanın büyük nimetlerine küçümseyen gözlerle bakardın. Dünyaya temiz ve pak aileye mensup biri gibi el uzatırdın. Az bir destekle ve kolayca, düşmanlarından gelen kalleşçe badireleri geri püskürtürdün. Yapacağın bu işlerde şaşılacak, bir şey yoktur. Çünkü sen peygamberlik soyunun evlâdı, hikmet sütünün emzirilmişsin. Bu durumda sen rahatlık, güzel rızık ve Naim (nimetlerle donatılmış) cennetin yolcususun. Allah ondan yana bize ve size büyük ecir versin, bize ve size onun büyük tesellisini ve sabrını bağışlasın.⁴

1- el-Bidayetu ve'n-Nihaye, 8/37

2- Yani beş kişi olan Ashab-i Kisa'dan (Âl-i Aba'dan) birisin.

3- Mürucu'z-Zeheb, 3/7

4- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/440

İmam'ın Bilginler ve Tarihçiler Nezdindeki Konumu

1- Hicrî beşinci yüzyılın önde gelen bilginlerinden biri olan Hafız Ebu Nuaym el-İsfahanî, İmam Hasan (a.s) hakkında şunları söyler:

O gençlerin efendisi, akrabalar ile dostların barıştırıcısı, Resulullah'ın (s.a.a) benzeri ve sevdiği, hidayet vadisi, takva ehlinin yandaşı, Ehl-i Kisa'nın beşincisi ve kadınların önderinin oğlu Hasan b. Ali b. Ebu Talip'tir. Allah, babasından ve ondan razı olsun.¹

2- İbn Abdulberr, İmam (a.s) hakkında şöyle der:

Resulullah'ın (s.a.a) efendi ve önder olarak adlandırdığı kişiden, kimse daha efendi ve önder olamaz. Allah'ın rahmeti ona olsun; yumuşak huylu, takva sahibi ve erdemli bir kişi idi. Onun takvası ve erdemi, kendisini Allah katındaki mükâfatı arzu ederek dünya egemenliğini terk etmeye sevk etti. O ki, şöyle demiştir:

*"Vallahi, neyin faydama ve neyin zararına olduğunu öğrendiğim günden beri Muhammed (s.a.a) ümmetinin önderliğini bir tek damla kan dökmekle karşı karşıya kalacak şekilde istemedim."*²

3- Hafız İbn Kesir Dımeşkî, İmam (a.s) hakkında şunları söyler:

Ebu Bekir, onu yüceltir, sayar, ona karşı nazik davranır, onu sever ve kendisine: "Canım sana feda ol-

1-Ahbaru İsfahan, 1/44, Liyden basımı, yıl: 1931

2- el-İstiâb, 1/385, Mısır basımı, 1380 hicrî.

Egemenliğin ve iktidarın amacı, Allah'ın hükmünü yeryüzünde yürürlüğe koymak olunca, ondan vazgeçmek zahitlik ve takva olmaz. Fakat İmam Hasan'ın (a.s) şeriat karşısındaki sorumluluğu, o günün şartlarında iktidardan feragat etmesini gerektirdiği için bu feragati göstermiştir.

sun!" diye hitap ederdi. Ömer de ona karşı öyle davranırdı. Abdullah b. Abbas, Hasan ile Hüseyin deveye binerken özengiyi tutar ve bunu kendine bağışlanmış bir nimet olarak görürdü. Hasan ile Hüseyin Kâbe'yi tavaf ederlerken, insanlar onlara selâm vermek üzere izdiham meydana getirdikleri için, neredeyse Beytullah'ı yıkacak gibi olurlardı.¹

4- Hafız İbn Asakir Şafîi onun hakkında şöyle der:

O; Resulullah'ın ciğerpareisi, hoş kokulu reyhan çiçeği ve cennet ehli gençlerinin iki efendisinden biri idi...²

5- Hafız Suyutî, İmam Hasan (a.s) hakkında şöyle der:

O; Allah Resulü'nün ciğerpareisi, hoş kokulu reyhan çiçeği ve açıkça beyan ettiği son halifesi... ve Ehl-i Kisa'nın beşincisidir...³

6- Muhammed b. İshak, İmam (a.s) hakkında şöyle der:

İmam Hasan'ın (a.s) şeref bakımından Peygamber'den sonra eriştiği dereceye hiç kimse erişememiştir.⁴ Evinin kapısı önünde kendisine saygı gösterilirdi. Dışarı çıkıp evinin önünde oturduğu zaman yol kesilir, ona gösterilen saygının nişanesi olarak kimse evinin önünden geçmezdi. İmam ise bunu fark edince, kalkıp içeri girer, arkasından insanlar evinin önünden geçerlerdi. Ben onu Mekke yolunda yaya olarak yolculuk ederken gördüm. Onu yaya yürürken gören herkes binek hayvanından indi ve yaya yürümeye başladı. Öyle ki, Sa'd b. Ebu Vakkas'ın bile yaya yürüdüğünü gördüm.⁵

1- el-Bidayetu ve'n-Nihaye, 8/37, Mısır basımı, 135 hicrî

2- Muhtasarı Tarihi Dımışk, 7/5

3- Tarihu'l-Hulefa, 73

4- bk. el-Menakıb, İbn Şehraşub, 2/148

5- el-Hasanu'l-Müçteba, 139, el-Menakıb'dan naklen, 2/148

7- Muhammed b. Talha Şafiî onun için şunları söyler:

Yüce Allah, Hasan'a karşı karşıya geldiği konular-
da doğru yolu açıklamada etkili bir fitrat ve zekâ ba-
ğışlamıştı. Ona dinin temellerini ve yapılarını düzel-
tecek isabetli bir bakış açısı sunmuştu. Ahlâkının özü-
nü besleyen özelliğini ilim ile ve ilmin anlamları ile do-
natmıştı.¹

8- Sıbt b. Cevzî onun hakkında şöyle der:

O, ileri gelen cömert kişilerden biri idi. Keskin bir
hafızası vardı. Allah Resulü (s.a.a), kendisini çok se-
verdi.²

9- İbn Esir de onun için şunları söyler:

O; cennet ehli gençlerin efendisi, Peygamberimizin
(s.a.v) hoş kokulu çiçeği ve benzeridir. Kendisine Ha-
san adını Peygamberimiz taktı... O, Ehl-i Kisa'nın be-
şincisidir.³

1- Metalibu's-Suul, 65

2- Tezkiretu'l-Havas, 111

3- Usdu'l-Gâbe, 2/9

İMAM HASAN'IN KİŞİLİĞİNDEN GÖRÜNÜMLER

İbadeti

1- Mufaddal, İmam Cafer b. Muhammed Sadık'tan (a.s), o, babasından ve babası dedesinden şöyle rivayet ediyor:

Hasan b. Ali b. Ebu Talip, zamanının en çok ibadet eden, en züht ve erdem sahibi kişisi idi. Hacca yaya yürüyerek giderdi. Kimi hac yolculuklarında ayakları çıplak olurdu. Ölümü andığı zaman ağlardı. Kabri andığı zaman ağlardı. Tekrar dirilip kabirden çıkmayı andığı zaman ağlardı. Sıratın geçmeyi andığı zaman ağlardı. Yüce Allah'ın huzuruna çıkmayı andığı zaman da inleyerek bayılıp düşerdi.

Namaza durduğu zaman yüce Rabbinin huzurunda omuz başları titrerdi. Cenneti ve cehennemini andığı zaman acı çeken bir yaralı gibi sarsılır, rengi sararırdı. Allah'tan cenneti ister ve cehennemden O'na sığınır. Kur'ân okurken her "**Ey iman edenler!**" ifadesi ile karşılaştığında, mutlaka: "Lebbeyk Allahumme lebbeyk" derdi. İçinde bulunduğu her durumda, mutlaka Allah'ı zikreder hâlde görünürdü. Dili, en doğru şekilde kullanır, en fesih bir üslûp ile konuşurdu.¹

2- Abdest aldığı zaman eklemleri titrer, rengi sararırdı. Kendisine bunun sebebi sorulduğu zaman: "*Arşın Rabbinin huzurunda duran herkesin renginin sararması, eklemlerinin titremesi haktır.*" derdi.

1- bk. el-Emalî, 150; Biharul-Envar, 43/331

3- Mescidin kapısına vardığı zaman, başını kaldırır ve şöyle derdi:

Misafirin kapına geldi. Ey iyilik sahibi, kötülük işleyen kişi sana geldi. Ey kerem sahibi, kendi katındaki sahip olduğun iyilik hürmetine bendeki kötülükleri görmezden gel.¹

4- İmam Hasan (a.s) sabah namazını kıldıktan sonra namaz yerinden ayrılrsa bile, güneş doğuncaya kadar hiç konuşmazdı.²

5- İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s) şöyle nakledilir:

Hasan (a.s) şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah'ın evine (Kâbe'ye) yaya yürüyerek gitmemiş olarak, O'nun huzuruna çıkmaktan utanırım."* Nitekim yirmi kez Medine'den yaya yürüyerek (hacca) gitmişti.³

6- Ali b. Cez'an'da şöyle nakledilir:

İmam Hasan (a.s), hayatında iki kez bütün malını bağışladı ve üç kez de malını yüce Allah ile bölüştü; yarısını bağışladı. Öyle ki, ayakkabılarından birini verip öbürünü kendine ayırdı, mestlerinin birini verip öbürünü yanında tuttu.⁴

Elimizde, İmam'ın (a.s) kendisinden rivayet edilen muhtelif dualar vardır. Bu dualar, bir dizi bilgi ve edep içerir. Bu dualar aynı zamanda yüce Allah'ı takdis etmenin, O'na boyun eğmenin ve O'nun huzurunda alçalmanın edebini yansıtır. Bu duaların bazı örneklerini sunuyoruz.

İmam Hasan (a.s) şöyle dua ediyor:

Allah'ım! Bütün yaratıklarının arkasından kalacak olan sensin. Yaratıkların arasında senin gibi kalıcı o-

1- el-Menakıb, 3/180; Biharul-Envar, 43/339

2- Biharul-Envar, 43/339; Ahbar-ı Isfahan, 1/44

3- el-Menakıb, 3/180; Biharul-Envar, 43/339

4- el-Menakıb, 3/180; Biharul-Envar, 43/339

lan başka biri yok. Allah'ım! Kim iyi işler yaparsa, senin rahmetin sayesinde iyi işler yapar. Kim kötülük yaparsa, onu kendi hatası yüzünden yapar. İyilik yapan, senin desteğinden ve yardımından müstağni değildir. Kötülük yapan da, senin yerine başkasını koymuş ve kudretinin dışına çıkmış değildir. Allah'ım! Senin sayende seni bildim. Senin sayende emrine yol buldum. Eğer sen olmasan, ben senin kim olduğunu bilemezdim. Ey böyle olan ve böyle olmakta başka bir ortağı olmayan Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in Âl'ine rahmet eyle. Bana iliminde ihlâs ve rızıkımda genişlik ihsan eyle. Allah'ım! En hayırlı amelimin sonuncu amelim, iyi akıbet ve en hayırlı günümün sana kavuştuğum gün olmasını nasip eyle. Allah'ım! Sana itaat ettim, senin nezdinde en değerli iki şey olan sana iman etme ve Peygamber'ini tasdik etme konusunda sana minnettarım. Senin en nefret ettiğin iki şey olan sana ortak koşma ve Peygamber'ini yalanlama konusunda sana karşı gelmedim. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Bu ikisi arasında kalan kusurlarımı affeyle.¹

İbn Kesir'in verdiği bilgiye göre İmam Hasan (a.s), her gece yatağa girdiğinde uyumadan önce Kehf Suresi'ni okurdu. Bir levhada yazılı olarak bulundurduğu bu sureyi hangi eşinin evine gitse beraberinde taşırdı.²

İmam Hasan (a.s) marifetin özü, imanın cevheri ve dinin gerçeği ile beslendi. Dinin idealleri, nefsinin girintilerine ve zatının derinliklerine sindi. Bunun sonucu olarak insanların imanını en güçlü, ihlâsı ve Allah'a ibadeti en yüksek düzeyde olanlarından biri oldu.³

1- Muhecu'd-Daavat, 144

2- bk. el-Bidayetu ve'n-Nihaye, 8/42, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî basımı, yıl: 1408 hicrî

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/326

Yumuşak Huyluluğu ve Affediciliği

İmam Hasan (a.s), engin huy yumuşaklığı ile tanınırdı. Bunun en bariz delili, İmam Ali'nin (a.s) hakkını tanımayaarak bu konuda onunla çatışan ve bu yolla haksız bir şekilde iktidarı ele geçiren Muaviye ile yaptığı barışın sonuçlarına katlanmasıdır. İmam Hasan (a.s) bu barıştan sonra en seçkin dostlarının çeşitli kırıci sitemlerine maruz kaldı. Fakat dostlarının bu sitemlerini affediciliği ve hoşgörüsü ile karşıladı. Yüce Allah'ın rızası uğruna çeşitli sıkıntılara sabırla ve karşılığını sırf O'ndan bekleyerek tahammül etti.

Anlatıldığına göre Mervan b. Hakem, İmam Hasan'a (a.s) küfretti. Mervan sövmelerini noktalayınca, İmam (a.s) ona şu karşılığı verdi:

Vallahi ben senden hiçbir şey gideremem, seni değiştiremem. Fakat seni yüce Allah yapılandırıp hazırladı. Eğer doğru söylüyorsan, Allah seni doğruluğun karşılığında ödüllendirir. Yok, eğer yalan söylüyorsan, Allah seni yalanın sebebi ile cezalandırır. Yüce Allah, benden daha amansız bir intikam alıcıdır.

Rivayete göre, İmam Hasan'ın (a.s) bir kölesi cezalandırılmayı gerektiren ağır bir suç işledi ve İmam (a.s) da onun dövülmesi yolunda emir verdi. Bunun üzerine köle: "Ey efendim! Yüce Allah: '**İnsanların kusurlarını affedenler**' buyuruyor." dedi. Kölenin bu sözüne İmam (a.s): "*Seni affettim.*" karşılığını verdi. Affa uğrayan köle bu defa: "Ey efendim! Yüce Allah: '**Allah, iyilik edenleri sever.**' buyuruyor." dedi. Bunun üzerine İmam Hasan (a.s), kölesine: "*Sen Allah rızası için serbestsin ve sana şimdiye kadar verdiğim ücretin iki katını alacaksın.*" dedi.¹

Muberrred ile İbn Aişe'nin rivayet ettiklerine göre, Şamlı bir ihtiyar, İmam Hasan'ı (a.s) deve sırtında yol alırken gör-

1- Biharu'l-Envar, 43/352

dü ve ona lânet okumaya başladı. İmam (a.s) adama karşılık vermiyordu. Adam sözünü bitirince, İmam Hasan (a.s) ona dönerek selâm verdi ve gülümseyerek şöyle dedi:

Ey ihtiyar! Sanırım yabancısın. Belki beni birine benzettin. Eğer bizden hoşnutluk istiyorsan, sana hoşnutluğumuzu sunarız. Eğer bizden bir şey istersen, istediğini sana veririz. Eğer bizden yol sorarsan, sana yol gösteririz. Eğer bizden seni taşımamızı istersen, seni taşırız. Eğer açsan, karnını doyururuz. Eğer çıplaksan, seni giydürürüz. Eğer bir ihtiyacın varsa, ihtiyacını gideririz. Eğer yerinden yurdundan kovulmuşsan, sana sığınak sağlarız. Eğer bir isteğin varsa, isteğini yerine getiririz. Eğer binek hayvanını bize doğru sürer de ayrılacağın zamana kadar konuğumuz olursan, senin için en yararlısı olur. Çünkü bizim rahat bir yerimiz, geniş bir itibarımız ve bol servetimiz var.

Adam, İmam Hasan'ın (a.s) bu anlam dolu sözlerini işittince, ağladı ve arkasından şunları söyledi:

Şahadet ederim ki, sen Allah'ın yeryüzündeki halifesinin. Allah elçilik görevini kime vereceğini herkesten iyi bilir. Sen ve baban, benim için en nefret ettiğim kişiler idiniz. Ama şimdi sen, Allah'ın kulları içinde en sevdiğim kişi oldun...¹

İmam Hasan'ın İyilikseverliği ve Cömertliği

Gerçek cömertlik; iyilik yapmak dürtüsü ile iyilik yapmak ve iyilikseverlik dürtüsü ile iyilikseverlik göstermektir. Bu yüce sıfat, en üstün görüntüleri ve en erişilmez anlamları ile Ebu Muhammed Hasan el-Müçteba'da (a.s) tecelli etti ve bu ayrıcalığı sayesinde Ehl-i Beyt'in "Kerim"i (keremlisi) olarak adlandırıldı.

1- Avalimu'l-Ulum (el-İmamı'l-Hasan), s.121, el-Menakıb, 3/184'ten naklen

İmam Hasan (a.s), mal varlığı ile bir açın karnını doyurmaktan, bir çıplağı giydirmekten, bir dertlinin derdine derman olmaktan ve bir borçlunun borcunu ödemekten başka mala değer tanımazdı.

Onun konuklar için hazırlanmış kocaman bir yemek kazanı vardı. Söylendiğine göre, hiçbir dilenciye "Hayır!" dediği asla görülmemiştir.

Kendisine: "Senin hiçbir dilenciyi geri çevirdiğini görmemiş olmamızın sebebi nedir?" diye soranlara, şu cevabı verdi:

Ben Allah'ın dilencisi ve O'nun (lütuflarının) arzu edeni iken, bir yandan dilenci ve öbür yandan dilencinin reddedeni olmaktan utanırım. Yüce Allah beni, devamlı olarak nimetini bana akıtmaya alıştırdı ve ben de O'nun, nimetini insanlara akıtmaya alıştırdım. Eğer ben bu alışkanlığımı kesersem, yüce Allah'ın bana yönelik alışkanlığını kesmesinden ve beni o devamlı bağışlayıcılığından yoksun bırakmasından korkarım.¹

Bir gün İmam (a.s), önünde bir somun ekme bulunan siyahî bir köle ile karşılaştı. Köle, ekmeekten bir lokma yiyor ve yanındaki köpeğe de bir lokma veriyordu. İmam (a.s) köleye niçin öyle yaptığını sordu. Köle: "Ben ekmeek yerken, köpeğin karnını doyurmamaktan utanıyorum." dedi.

İmam (a.s), kölenin övülecek bir haslete sahip olduğunu görünce, onun bu güzel davranışını ödüllendirmek istedi. Bu düşünce ile ona: "*Yerinden ayrılma.*" dedi.

Arkasından efendisine gidip onu satın alarak azat etti. Ayrıca kölenin içinde kaldığı bahçeyi de satın alarak azat ettiği bu siyahî kölenin mülkiyetine verdi.²

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/316-317, Ensabu'l-Eşraf, 1/319'dan naklen; et-Tabakatu'l-Kubra, 1/23

2- el-Bidayetu ve'n-Nihaye, 8/38

Rivayete göre, cariyelerinden biri İmam'a (a.s) bir demet çiçek ikram ederek jest yaptı. İmam Hasan (a.s) da hemen: "*Sen Allah rızası için hürsün.*" dedi. Enes onu bu davranışından dolayı eleştirince, ona şöyle karşılık verdi:

Yüce Allah bizi edeplendirmek üzere: "**Size bir selâm verildiğinde, ona daha güzeli ile ya da aynısı ile karşılık verin.**"¹ buyuruyor. Onun yaptığı çiçek ikramının daha güzeli ise, kendisini azat etmektir.²

Onun seçkin ahlâk örneklerinden biri de şu idi: Eğer birinden bir bahçe satın alır da sonradan o bahçe sahibi fakir düşerse, aldığı bahçeyi satıcısına geri verir ve üstelik adama bahçenin bedeli kadar para da bağışlardı.

Bir gün İmam'a (a.s) bir fakir geldi, hâlinden şikâyet ediyordu. O gün İmam'ın o fakire verecek hiçbir şeyi yoktu. Bu durum zoruna gitti, fakiri geri çevirmekten utandı. Bunun üzerine fakire: "*Sana hayır elde etmeni sağlayacak bir yol göstereyim.*" dedi. Fakir adam: "Ey Allah Resulü'nün oğlu, o yol nedir?" dedi. İmam (a.s) adama şu karşılığı verdi:

Halifeye git. Yakınlarda kızı öldü, adam bir türlü kendine gelemedi. Ayrıca hiç kimseden etkili bir başsağlığı ifadesi de işitmiş değil. Ona şu sözlerle taziye-de bulunursan, bu sözler sayesinde iyi bir karşılık elde edersin.

Fakir adam: "Ey Allah Resulü'nün oğlu, o sözleri bana ezberlet." dedi.

İmam (a.s) adama şu karşılığı verdi:

Halifeye şöyle de: "Allah'a hamdolsun ki, senin kızının mezarı başına oturmanı sağlayarak onu sakladı da onun senin mezarının başına oturmak suretiyle açılıp saçılmasına meydan vermedi.

1- Nisâ, 86

2- el-Menakıb, İbn Şehraşub, 2/23; Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/322, Harezmi'den naklen.

Fakir adam bu sözleri ezberledi ve halifenin yanına giderek, ona bu sözlerle başsağlığı diledi. Bu sözleri işitince, halifenin üzüntüsü geçti ve fakir adama ödül verilmesini emretti. Sonra ona: "Bu sözler senin kendi sözlerin mi?" diye sordu. Fakir adamın: "Hayır, bunlar İmam Hasan'ın sözleridir." karşılığını vermesi üzerine halife, adama: "Doğru söyledin; çünkü o, belâgatli sözün kaynağıdır." dedi ve ona bir başka ödül daha verilmesini emretti.¹

Fakirler kendisine ihtiyaçlarını açıklamadan ve ona yönelik övgülerini dile getirmeden İmam (a.s) onlara ikramını bağışlar, böylece yüzlerinde el açmanın zilletinin belirmesini önlerdi.²

İmam'ın Alçakgönüllülüğü ve Zühdü

Alçakgönüllülük; nefsin kemalini, yüceliğini ve şerefliğini gösterir. Sahibine sadece yücelik ve yükseklik kazandırır. İmam Hasan (a.s), yüce ahlâkı bakımından dedesinden ve babasının izinden gitmiştir. Tarih bize İmam'ın (a.s) bu üstün ahlâk alanındaki yüceliğini gösteren birçok örnekler ve kanıtlar sunuyor. Biz şimdi bu örneklerin birkaçına işaret edelim:

1) Bir defasında İmam (a.s) yolda bir grup fakir ile karşılaştı. Adamlar yere oturmuşlar, önlerine koydukları birkaç etli kemik parçasını sıyırıp yiyorlardı. İmam'ı görünce: "Ey Peygamber'in kızının oğlu, yemeğe buyur." dediler. Bu davet üzerine İmam (a.s) devesinden indi ve "**Şüphesiz Allah, büyüklük taslayanları sevmez.**" ayetini okuyarak o fakirler ile birlikte yerdeki kırıntılardan yemeye başladı.

Kırıntıların başındakilerin hepsi karnını doyurduğu hâlde İmam'ın (a.s) bereketi ile azık hiç eksilmeden olduğu gibi

1- Nuru'l-Ebsar, 135-136

2- Nuru'l-Ebsar, 135-136; Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/325

kalmıştı. Arkasından İmam Hasan (a.s), o fakirleri kendisine misafir ol-maya davet ederek kendilerine yemek ve elbise ikram etti.¹

2) Bir defasında İmam (a.s) yemek yemekte olan bir grup çocuğa rastladı. Çocuklar onu kendilerine katılmaya çağırdı. O da onların çağrısına icabet etti. Arkasından onları evine götürerek, kendilerine çeşitli ikramlar ve bağışlar yaptı ve şunları söyledi:

Üstünlük ve el açıklığı onlardadır. Çünkü onların bana yedirdiklerinden başka bir şeyleri yoktu. Oysa bizim onlara verdiğimiz şeylerimiz vardı.²

İmam Hasan (a.s), hayatın bütün hazlarını ve zevklerini elinin tersi ile iterek, yüce Allah'ın takva sahibi kulları için hazırladığı ahiret yurduna yönelmişti. Zahitliğinin en önemli göstergesi, yüce Allah'ın rızasını isteyerek iktidar ve egemenlikten uzak durmasıdır.

Muaviye'nin iktidar hırsını ve hükümdarlığı elde etmek için bütün ahlâk dışı yöntemleri kullanmasını düşünce süzgecinden geçirdiğimizde, bu gerçek apaçık olarak karşımıza çıkar. Çünkü Muaviye böyle bir tutum takınırken İmam Hasan (a.s), iktidar kavgasının Müslümanların kanının dökülmesinden başka hiçbir sonuç getirmeyeceğini görünce, iktidardan feragat etti.

İmam'ın zahitliğini gösteren diğer bir örnek de, Müdrik b. Ziyad'ın anlattığı şu olaydır. Müdrik şöyle der:

Bir defasında Abdullah b. Abbas'ın bahçesinde oturuyorduk. Bir süre sonra Hasan, Hüseyin ve Abdullah b. Abbas geldiler ve bahçeyi gezdiler. Arkasından bir arkin kenarına oturdular. Hasan: *"Ey Müdrik, ye-*

1- Avalimu'l-Ulum (el-İmamu'l-Hasan), s.123, el-Menakıb, 3/187'den naklen

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/313, Nuru'l-Ebsar Hamişindeki Saban'dan naklen, 196

necek bir şeyin var mı?" diye sordu. "Evet." dedikten sonra gidip ekmek ve iki avuç bakla ile birlikte biraz tuz getirdim. Hasan (a.s) getirdiklerimden yedi ve "Ey Müdrik, bu ne güzel yemektir!" dedi.

Biraz sonra başka bir yemek getirdiler. Gelen yemek son derece güzeldi. İmam Hasan (a.s) bana döndü ve köleleri toplayarak gelen yemeği onlara sunmamı emretti. Ben de köleleri çağırdım, köleler yeni gelen yemeği yediler; İmam Hasan ondan hiç yemedi. Benim: "Niçin bu yemekten yemiyorsun?" demem üzerine İmam (a.s): "Önceki yemeği daha çok seviyorum." karşılığını verdi.¹

1- Muhtasar-ı Tarih-i Dımeşk, 7/21, Daru'l-Fikr basımı

İkinci Bölüm

- İmam Hasan'ın (a.s) Doğumu
 - İmam Hasan'ın (a.s) Hayatının Aşamaları
 - Dedesi ve Babası Himayesinde İmam Hasan (a.s)
 - Halifeler Döneminde İmam Hasan (a.s)
-

İMAM HASAN'IN (A.S) DOĞUMU

Doğum Tarihi

İmam Hasan'ın (a.s) doğumu ile ilgili verilen en güvenilir bilgiye göre o, hicrî üçüncü yılın ramazan ayının ortasında Medine'de doğdu. Babası İmam Ali (a.s), Hz. Fatıma (a.s) ile Hicret'in ikinci yılının zilhicce ayında nişanlanıp evlenmişti. İlk çocukları İmam Hasan (a.s) idi.¹

Doğumu

Sahabelerden Cabir'in verdiği bilgiye göre, Hz. Fatıma (a.s), İmam Hasan'a (a.s) hamile kalıp doğunca, Peygamberimiz (s.a.a), doğduğunda onu beyaz bir beze sarmalarını emretmişti. Fakat onu sarı bir beze sardılar. Hz. Fatıma (a.s): *"Ey Ali, çocuğun adını koy."* dedi. Hz. Ali (a.s): *"Onun adını koymakta Resulullah'ın (s.a.a) önüne geçecek değilim."* dedi. Hemen Peygamberimizin (s.a.a) yanına geldi. Peygamberimiz (s.a.a) çocuğu kucığına alıp öptü. Mübarek dilini bebeğin ağzına koydu. Bebek, Resulullah'ın (s.a.a) dilini emmeye başladı.

Arkasından Hz. Ali (a.s) ile Hz. Fatıma'ya (a.s): *"Onu sarı renkli beze sarmamanızı size tembih etmemiş miydim?"* dedi ve beyaz renkli bir bez getirilmesini isteyerek bebeği ona sardı ve sarı renkli bezi attı. Arkasından sağ kulağına ezan ve

1- bk. Keşfu'l-Ğumme, 1/514; Biharu'l-Envar, 44/136; el-Avalim (el-İmamu'l-Hasan), 13

sol kulağına kamet okudu. Sonra Hz. Ali'ye (a.s) dönerek: *"Adını ne koydun?"* diye sordu. İmam Ali (a.s): *"Onun adını koymakta senin önüne geçmeyi düşünmedim."* dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.a): *"Onun adını koymakta ben de Rabbimin önüne geçmeyi düşünmüyorum."* dedi. Bu sırada yüce Allah, Cebrail'e vahiy yolu ile şu talimatı verdi:

Muhammed'in bir oğlu dünyaya geldi. Onun yanına in ve kendisine selâm söyle. Benden ve kendinden yana kendisini tebrik et ve ona: "Harun, Musa için ne idi ise, Ali de senin için odur. Bu yüzden yeni doğan çocuğa Harun'un oğlunun adını ver." de.

Bu talimatı alan Cebrail, Peygamberimizin (s.a.a) yanına indi ve onu yüce Allah ve kendisi adına tebrik ettikten sonra: "Yüce Allah sana bu çocuğa Harun'un oğlunun adını vermeni emrediyor." dedi. Peygamberimiz (s.a.a): "Harun'un oğlunun adı ne idi?" diye sordu. Cebrail'in: "Onun adı Şubber idi." karşılığını vermesi üzerine Peygamberimiz (s.a.a): *"Ama benim dilim Araççadır."* dedi. Bunun üzerine Cebrail: "O hâlde ona Hasan adını ver." dedi. Peygamberimiz (s.a.a) de ona Hasan adını verdi.¹

Yine Cabir'in verdiği bilgiye göre Peygamberimiz (s.a.a) bu konuda şöyle dedi:

Hasan'a Hasan adı verildi. Çünkü gökler ve yerler Allah'ın ihsanı ile ayakta duruyor.²

Doğum Törenleri

Peygamberimiz (s.a.a) İmam Hasan'ın (a.s) doğumunun yedinci gününde onun adına kendi eli ile akike kurbanı kest. Keserken şöyle dedi:

1- Maani'l-Ahbar, 57; İlelu's-Şerayi, 138; Biharul-Envar, 43/240, hadis: 8

2- el-Menakıb, 3/166

Bunu Allah'ın adı ile Hasan için akika olarak veriyorum. Allah'ım, onu bu kurbanın kemiği ile kemiklendir, eti ile etlendir, kanı ile kanlandır, saçını ile saçlandır. Allah'ım, onu Muhammed ve Ehlibeyti için koruyucu kıl.

Bu sözlerin arkasından kurbanın bir parçasını ebeye hediye verdi. Söylendiğine göre verdiği hediye, kesilen koyunun budu idi. Sonra da bunun bir kısmını komşularına verdiler. Peygamberimiz (s.a.a) daha sonra İmam Hasan'ı (a.s) tıraş etti, kesilen saçlarını tarttı ve ağırlıkları kadar yaprak altını sadaka olarak verdi.¹

Süt Emmesi

Peygamberimizin (s.a.a) amcası Abbas'ın eşi Ümmü'l-Fazl'ın şöyle dediği nakledilir:

Peygamber'e (s.a.a): "Ey Allah'ın Resülü, rüyamda senin vücudunun bir kısmının kucacağında olduğunu gördüm." dedim. Bana şu cevabı verdi: "*Hayırlı bir rüya gördüm. Fatıma bir erkek çocuğu doğuracak ve bakımını sen üstleneceksin.*"

Nitekim Fatıma (a.s) Hasan'ı (a.s) doğurunca, Peygamberimiz (s.a.a) onu, söz konusu rüyayı gören Ümmü Fazl'a verdi. O da ona Kussem b. Abbas'ın sütünden emzirdi.²

Künyesi ve Lakapları

İmam Hasan'ın (a.s) künyesi Ebu Muhammed'dir. Başka bir künyesi yoktur.

1- el-Avalim, 20-22, el-Kâfi'den naklen, 6/33. Uyun-ul Ahbarı'r-Rıza'da da şöyle geçer: Hz. Zehra, ebeye bir koyun butu ile bir dinar verdi." 2/45.

2- el-Avalim, 23, Biharul-Envar'dan naklen, 43/242 ve 255; el-Adedu'l-Kaviyye (el yazımı), 5; Keşfu'l-Ğumme, 1/523

Lakaplarına gelince bunların sayısı çoktur. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Taki, Tayyib, Zeki, Seyyid, Sıbt, Veli. Bunların hepsi onun hakkında kullanılıyor ve onun için söyleniyor. Bu lakapların en yaygın olanı Taki lakabıdır. Fakat bunların en üstün derecelisi ve ona en yakışanı, Peygamberimiz (s.a.a) tarafından ona takılan lakaptır. Nitekim güvenilir hadis imamlarından ve ravilerden nakledildiğine göre Peygamberimiz (s.a.a) onun hakkında: *"Bu oğlum, Seyyid'dir."* buyurmuştur. Buna göre İmam Hasan'ın (a.s) en önde gelen lakabı Seyyid'dir.

Yüzük Kaşındaki Yazı

İmam Cafer Sadık (a.s) buyuruyor ki:

Hasan ile Hüseyin'in (ikisine de selâm olsun) yüzüklerinin kaşlarına: "Hasbiyallah (Allah bana yeter)!" yazısı kazılmıştı.

İmam Rıza'dan (a.s) da şöyle nakledilmiştir:

Hasan'ın (a.s), yüzüğünün kaşına: "el-İzzetu lillah (İzzet Allah'a mahsustur)!" cümlesi kazılmıştı.¹

Dış Görüşünü, Fizikî Özellikleri

Cuhayfa diyor ki:

Ben Resulullah'ı (s.a.a) görenlerdenim. Hasan b. Ali ona benziyordu.

Sahabîlerden Enes de şöyle der:

Hasan b. Ali kadar Peygamberimize (s.a.a) benzeyen başka bir kimse yoktur.²

Bundan dolayı İmam Hasan (a.s) şöyle tasvir edilir:

1- bk. el-Kâfi, 6/473-474; Biharul-Envar, 43/258; el-Avalim, 29
2- bk. Keşfu'l-Ğumme, 1/522; el-Menakıb, 3/165, Sahih-i Tirmizî'den naklen.

Kırmızıya çalan beyaz tenli, iri siyah gözlü, geniş yanaklı, göğüs arası ince kıllı, gür sakallı bir vücuda sahipti. Saçları kulak memesinin hizasına kadardı. Boynu gümüş sü-rahi gibi parlaktı. Eklem başları iri idi. Omuz başları geniş aralıklı idi. Orta boylu idi; ne uzun ve ne kısa idi. Yakışıklı, hoş ve en güzel yüzlü insanlardan biri idi. Saçını, sakalını si-yaha boyardı. Saçları kıvrıkcıktı, uzun ve sarkık değildi. Vücut yapısı güzeldi.¹

İmam Hasan (a.s) babası, annesi, dedesi, anneannesi, amcası, teyzesi, dayısı ve halası bakımından insanların en hayırlısı idi. İdeal eğitimin bütün unsurları şahsında toplanmıştı. Hayatı, doğduğu günden itibaren peygamberlerin sonuncusunun, vasilerin efendisinin ve kadınların önderinin ellerinde ilâhî vahyin ve rabbanî yetiştirmenin damgaları ile damgalanmıştı.

Kısacası İmam Hasan (a.s) hem bedence, hem de manevî açıdan Peygamberimizin (s.a.a) oğlu, onun örnek ve seçkin öğrencisi, insanlara hidayet ve rahmet ışığı saçan vahiy okulunun mümtaz öğrencisi idi.

1- bk. Keşfu'l-Ğumme, 1/525; el-Avalim, 30

İMAM HASAN'IN (A.S) HAYATININ AŞAMALARI

İmam Hasan (a.s) Hicret'in kırkınıcılı yılının ramazan ayının yirmi birinci günü, babası Hz. Ali'nin (a.s) şehit edilmesinin arkasından imamlık ve önderlik sorumluluğunu üstlendi. O sırada otuz yedi yaşında idi. Ömrünün yedi yıldan fazlasını, dedesi Resul-i Ekrem'in (s.a.a) yanında ve diğer yıllarını babası İmam Ali'nin (a.s) otuz yıl kadar süren imamlığı boyunca onunla birlikte yaşadı.

Bu yıllar boyunca, üç halifenin iktidar dönemlerine ta-nıklık ettiği gibi, Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib'in (a.s) devlet yönetimine aktif bir şekilde katıldı.

Babasının arkasından Hicret'in ellinci yılının safer ayının yirmi sekizinci veya yirmi yedinci gününe kadar ilâhî önderliğin meşalesini taşımaya devam etti. İmam (a.s) o zaman 48 yaşındaydı.¹

Buna göre İmam Hasan'ın hayatı iki ana bölüme ayrılır:

Birinci bölümü: İmamlıktan önceki hayatı. Ki, bu da üç aşamaya ayrılır:

Birinci aşama: Dedesi Resul-i Ekrem'in (s.a.a) dönemindeki hayatı.

İkinci aşama: Ebu Bekir, Ömer ve Osman dönemlerindeki hayatı.

Üçüncü aşama: Babası Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talib'in (a.s) iktidarı dönemindeki hayatı.

İkinci bölüm: Babasının şehit edilmesinden sonraki yılları. Aynı zamanda onun imamlık dönemini oluşturan bu yıllar iki farklı aşamaya ayrılır:

Birinci aşama: Kendisine halife olarak biat edilmesinden Muaviye ile barış anlaşması imzaladığı tarihe kadar devam eder.

İkinci aşama: Barış anlaşmasından başlayarak şehit edildiği tarihe kadar geçen zaman dilimini içerir.

İmam Hasan'ın (a.s) hayatının ilk üç aşamasını bu kitabın ikinci bölümünün ikinci faslında inceleyecek ve hayatının ikinci bölümünü ayrı bir bapta ele alacağız. Ama bundan önce onun yaşadığı dönemin karakteristik özelliklerini ve özel şartlarını kapsamlı bir büyüteç altına alacağız. Böylece İmam'ın (a.s) barış anlaşmasından önceki ve sonraki politikasının mantıklılığı ve isabetliliği hakkında objektif bir görüşe varabilecek, bu yüce İmam'ın (a.s), yiğit ve sabırlı önderin neleri gerçekleştirdiğini göreceğiz, risalete dayalı tutumu ve ilkelere bağlı çıkışları sayesinde İslâm tarihinin en önemli aşamalarından birinde belirleyici rolünü nasıl oynayabildiğini gözler önüne koyacak, büyük İslâmî risaletin hedeflerini gerçekleştirmesi beklenen masum bir imam sıfatı ile yüce Allah'ın omuzlarına yüklediği risalet hedeflerine ulaşmayı nasıl başardığını gözlemleyeceğiz.

DEDESİ VE BABASI HİMAYESİNDE İMAM HASAN

Resulullah Döneminde İmam Hasan

İmam Hasan (a.s), dedesi Resul-i Ekrem (s.a.a) hayatta iken doğdu ve şerefli ömrünün yedi yıl ve altı aylık bölümünü onun gözetimi altında yaşadı. Bu yıllar sayıca az olmalarına rağmen İmam Hasan'ı (a.s) Peygamberimizin (s.a.a) kişiliğinin küçültülmüş bir kopyası yapmaya yetti. Öyle ki, dedesinin şahsiyetine vurduğu bu büyük damganın sonucu olarak onun için: *"Sen yaratılış ve ahlâk bakımından benim benzerim oldun."* demesine lââyık hâle geldi.¹

Peygamberimiz (s.a.a), bu ümmetin hidayetinin ve gözetiminin sorumluluğunu ve risaletin tebliğinin, uygulanmasının ve geleceğinin korunmasının yükümlülüğünü omuzlarında taşıyan önder idi. Bunun için bu alanda kaçınılmaz olan garantileri ortaya koymak gerekiyordu. Ayrıca vahiy yolu ile bu genç yavruyu bekleyen önemli fonksiyonun farkında olan ve onu bu fonksiyona hazırlamakla görevli olan liderdi. Bunun için bu genç yavrunun kişiliğini, ümmetin hi-

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/67; Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, Hasenî, 1/513; Sulhu'l-İmami'l-Hasan, Fazlullah, 15, İhyau'l-Ulum'dan naklen. İmam'ın (a.s) dedesine benzerliği hususunda bk. Tarih-i Yakubî, 2/226, Sadır basımı; Biharul-Envar, c.10; A'yanu's-Şia, c. 4. Araştırmacı Allâme Ahmedî bunu şu eserlerden naklen söz konusu etmiştir: Keşfu'l-Ğumme, 154; el-Fusulu'l-Mühimme, Malikî; el-İsabe, 1/328; Kifayetu't-Talib, 267; Tehzibu Tarihi İbn Asakir, 4/202; Yenabiu'l-Mevedde, 137; Tarihu'l-Hulefa, 126-127; et-Tenbihu ve'l-İşraf, 261

dayetini ve rehberliğini yürütmeye lâayık olacak ve bu muaz-
zam fonksiyon ile uyuşacak ideallikte yapılandırmak gereki-
yordu.

Peygamberimizin (s.a.a) İmam Hasan'a (a.s) söylediği:
"Sen yaratılış ve ahlâk bakımından benim benzerim oldun." Sö-
zü, onun bu ilâhî makama lâayık oluşunun, bu makamı hak
edişinin mührünü oluşturur. Sözüünü ettiğimiz makam, risa-
let vârisliği ve Peygamberimizin (s.a.a) vasisi olan Ali b. Ebu
Talib'in (a.s) halifeliğinden sonra Resulullah'ın (s.a.a) halife-
liği makamıdır.

Peygamberimizin (s.a.a) en önemli amaçlarından biri, bu
ümmetin ilâhî önderliği gasp etme girişimlerine teslim olma-
mayı sağlayacak uygun ortamı hazırlamak, İslâm'ın inanç
sistemi ve siyaseti ile ilgili görüşünün dayanağı olan temel
ilkeleri silmeye yönelik bulandırma ve gölgelendirme teşeb-
büslerinden bu ümmetin etkilenmemesini sağlamaktır. O gö-
rüş ki, İslâm onun ümmetin vicdanında kökleştirilip derin-
leştirilmesine olağanüstü derecede önem vermiştir.

İşte buradan, Peygamberimizin (s.a.a) İmam Hasan ve
kardeşini (onlara selâm olsun) bekleyen fonksiyon hakkında
mükerrer vurgulamaları ile güttüğü amacı anlayabiliriz. Bu
vurgulamaların bazı örnekleri şunlardır:

Onların ikisi kıyam etseler de, otursalar da imam-
dırlar.¹

Siz ikiniz imamsınız ve annenizin şefaathet yetkisi var-
dır.²

Aynı konudaki diğer örnekler de, Peygamberimizin (s.a.a)
İmam Hüseyin'e (a.s) söylediği şu sözdür:

1- bk. Ehlu'l-Beyt, Tefvik Ebu İlm, 307; el-İrşad, Şeyh Müfid, 220;
Keşfu'l-Ğümme, Erbilî, 2/159; İlelu's-Şerayi, 1/211; el-Menakıb, İbn Şeh-
raşub, 3/367. İbn Şehraşub bunu, "meşhur bir haber" olarak nitelemiştir.

2- İsbatu'l-Hudat, 5/52; el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, 129

Sen seyyidsin, seyyidin oğlusun ve seyyidin kardeşisin. Sen hüccetsin, hüccetin oğlusun, hüccetin kardeşisin ve dokuzuncusu Kaim olanları olan dokuz hüccetin atasısın.¹

Aynı konudaki bir başka örnek de, Peygamber efendimizin (s.a.a) İmam Hasan (a.s) için söylediği şu sözdür:

O; cennetlik gençlerin efendisi, Allah'ın ümmet üzerindeki hüccetidir. Onun emri benim emrim, sözü benim sözümdür. Kim ona uyarısa, o bendendir. Kim ona karşı çıkarsa, o benden değildir...²

Yine Peygamberimizin (s.a.a) İmam Hasan ve İmam Hüseyin ile kendisini ne kadar sıkı bir şekilde özdeşleştirdiğini şu sözlerinden açıkça anlıyoruz:

Sizin barış yaptığınız kimseler ile ben de barışığım. Sizin savaştığınız kimseler ile ben de savaş hâlindeyim.³

Sahabîlerden Enes b. Malik'in şöyle dediği naklediliyor:

Bir defasında Hasan, Peygamberimizin (s.a.a) yanına girdi. Ben onu ondan uzaklaştırmak istedim. Bunun üzerine Peygamberimiz şöyle dedi: *"Yazıklar olsun sana, ey Enes! Benim oğlumu, gönlümün meyvesini bırak. Kim bu oğlumu üzerese, beni üzümüş olur. Kim de beni üzerese, Allah'ı üzümüş olur."*⁴

1- Yenabiu'l-Mevedde, 168; İsbatu'l-Hudat, 5/129

2- Feraidu's-Sımtayn, 2/35; el-Emalî, Şeyh Saduk, 101. İmam Hasan'ın (a.s) imametinin ispatıyla ilgili olarak bk. Yenabiu'l-Mevedde, 441-443 ve 487; Feraidu's-Sımtayn, 2/134, 140, 153, 259. Feraidu's-Sımtayn'ın hamişinde de şu kaynaklardan nakledilir: Gayetu'l-Meram, 39; el-Haraic ve'l-Caraih adlı eserin sonunda basılan Kifayetu'l-Eser, 289; Uyûnu Ahbarı'r-Rıza, bab: 6, s.32; Biharu'l-Envar, 3/303, 36/283, 43/248

3- bk. Sünen-i Tirmizî, 5/699; Sünen-i İbn Mace, 1/52; Yenabiu'l-Mevedde, 165, 230, 261, 370, Camiu'l-Usûl ve başka eserlerden naklen.

4- Ehlu'l-Beyt, Tevfik Ebu İlm, 274; Sünen-i İbn Mace, 1/51

Peygamberimiz (s.a.a) İmam Hasan'ı (a.s) ağzından ve İmam Hüseyin'i (a.s) boğazından öperdi. O, bu hareketi ile bu iki İmam'ın şehit edilmeleri ile bağlantılı önemli bir gerçeğin ipucunu vermek, onlar ile arasındaki sıkı kaynaşmayı açığa vurmak, ilerdeki tutumları ve uygulamaları konusunda onları desteklediğini belirtmek ister gibi idi.

İmam Hasan (a.s), Peygamberimizin (s.a.a) en sevdiği kimse idi.¹

Hatta İmam Hasan ile kardeşine duyduğu sevgi o kadar ileri derecede idi ki, mescitte konuşma yaparken hutbesini kesip minberden inerek onları kucaklardı.

Herkes bilir ki, Peygamberimizin (s.a.a) davranışlarındaki hareket noktası şahsî arzuları, kişisel içgüdüleri ve duyguları olmazdı. Tersine o bu hareketi ile bu ümmetin dikkatini bu iki İmam'ın yüceliğine ve makamlarının yüksekliğine çekiyordu.

Bu söylediklerimiz, Peygamber efendimizin (s.a.a) bu iki İmam hakkındaki sözlerinin çokluğunun sırrını bize açıklamaktadır.

Meselâ İmam Hasan (a.s) hakkında şöyle demiştir:

Allah'ım, bu benim oğlumdur. Ben onu seviyorum.

Onu sen de sev ve onu seveni de sev.²

Onlar hakkındaki diğer bir sözü de şudur:

Ehl-i Beyt'im içinde en çok sevdiğim, Hasan ile Hüseyin'dir...³

1- Nesebu Kureyş, Mus'ab Zübeyrî, 23-25

2- Tehzibu Tarihi İbn Asakir, 4/205-207; el-Gadir, 7/124

3- Bu hadislerle ilgili olarak iki önceki kaynağa bakınız. Ayrıca bk. Siretuna ve Sunnetuna, 11-15; Fadailu'l-Hamse Mine's-Sıhahi's-Sitte; Feraidu's-Sımtayn; Tarih-i İbn Asakir, (Mahmudî'nin tahkikiyle basılı) İmam Hasan ve İmam Hüseyin hâl tercemesi bölümü; el-Fusûlu'l-Mühimme, Malikî; Ensabu'l-Eşraf ve Nuru'l-Absar adlı eserlerin İmam Hasan, 'la ilgili bölümleri.

Mübahele Günü ve Kanıtladıkları

Necran Hıristiyanlarının bazı ileri gelen din adamları Peygamberimize (s.a.a) gelerek onunla Hz. İsa (a.s) hakkında tartışmaya giriştiler. Peygamberimiz (s.a.a) kendilerine kesin deliller sunduğu hâlde adamlar gerçeği kabul etmediler. Bunun üzerine her iki taraf yüce Allah'ın huzurunda mübahale yapmaya, yani Allah'ın ebedî lânetinin ve yakın vadeli azabının yalancı tarafın üzerine olmasını dilemeye karar verdiler. İslâm risaletinin tarihinde çok önemli yeri olan bu olayı Kur'ân-ı Kerim şöyle kayda geçirdi:

Şüphesiz, Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra da ona: "Ol!" dedi, o da oluverdi. Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyleyse kuşkuya kapılanlardan olma. Artık kim sana gelen ilimden sonra, onun hakkında seninle tartışmaya kalkarsa, de ki: "Gelin, biz kendi oğullarımızı, siz kendi oğullarınızı; biz kendi kadınlarımızı, siz kendi kadınlarınızı; biz kendimizi ve siz kendinizi çağıralım; sonra da dua edelim de, Allah'ın lânetini yalan söyleyenlerin üstüne kılalım."¹

Necranlı Hıristiyanlar evlerine dönünce Seyyid, Akıb ve Ehtem adlarındaki reisleri: "Eğer Muhammed, kavmini öne sürerek bizim ile mübahale ederse, onunla mübahale ederiz. Çünkü bu durumda o, peygamber değildir. Fakat eğer sadece Ehl-i Beyt'ini öne sürerek bizim ile mübahele etmek isterse, onunla mübahele etmeyiz. Çünkü o ancak doğru söylediği bir konuda Ehl-i Beyt'ini ileri sürer." dediler.

Peygamberimiz (s.a.a) Ali'yi, Fatıma'yı ve Hasan ile Hüseyin'i (üzerlerine selâm olsun) yanına alarak Necranlı Hıristiyan heyetinin karşısına çıktı. Necranlı Hıristiyanlar Pey-

1- Âl-i İmrân, 59-61

gamberimizin (s.a.a) beraberindekilerin kimler olduğunu sordular. Kendilerine: "Bu adam amcasının oğlu, vasisi ve damadı Ali b. Ebu Talip; bu kadın kızı Fatıma, bu gençler de çocukları Hasan ve Hüseyin'dir." cevabı verildi. Bunun üzerine adamlar, Peygamberimize (s.a.a): "Senin kararına razıyız, bizi mübaheleden muaf tut." diyerek kararlaştırılan buluşma yerinden ayrıldılar. Peygamberimiz (s.a.a) de cizye vermeleri karşılığında, onlarla barış yaptı. Arkasından adamlar beldelerine döndüler.¹

Ayette geçen "**oğullarımız**" ifadesi ile Hasan'ın ve Hüseyin'in kastedildiği hususunda bütün tefsir bilginleri görüş birliğindedirler.²

Nitekim Zımahşerî: "Bu ayet, Ashab-ı Kısa'nın üstünlüğü konusunda daha güçlüsü düşünülemez derecede sağlam bir delildir." demiştir.³

Mübahele olayından bir dizi sonuç çıkarmamız mümkündür. Bu sonuçların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

Birinci Sonuç: Canlı Örnek

Mübahele olayında, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in (üzerlerine selâm olsun) ortaya çıkarılması rasgele bir uygulama değildi. Tersine, önemli anlamlar, mesajlar ve ipuçları ile bağlantılı bir tercih idi. Peygamberimiz (s.a.a) kendisini ve ilâhî risaletin sağladığı olgunluğun zirvesinde saydığı bu kişileri feda etmek üzere ortaya sürerken, bu kişilerin kendi-

1- bk. Tefsiru'l-Kummî, 1/104; Kureşî, 1/88-91. Hz. Peygamber'in mübaheleye Aba Ehli'ni götürdüğünü (ayrıntılı ve özetle) birçok hafız ve müfessir zikretmiştir. bk. el-Hayatu's-Siyasiyye Li'l-İmami'l-Hasan, 18-19; el-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'ân, 3/368, A'lemî basımı.

2- Mecmau'l-Beyan, 2/452; et-Tibyan, 2/485; Tefsir-i Razî, 8/80; Ha-kaiku't-Te'vil, 114. Son eserde şöyle denir: "Âlimler ittifak etmişlerdir ki..."

3- el-Keşşaf tefsiri, 1/370; es-Savaiku'l-Muhrika, 153, mezkûr tefsirden naklen; el-İrşad, Şeyh Müfid, 99; el-Mizan tefsiri, 3/238

sine en yakın kimseler olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, -Allah korusun- davasında yalancı çıkması mümkün değildi. Nitekim onunla mübahaheleye gelen Hıristiyan reisleri de bunu mülâhaza edip kabul ettiler. Ayrıca bu olay, Peygamberimizin (s.a.a) bütün gücü ile çalıştığını, kendi ilâhî risaleti alanındaki yetkinliğini ve benimsemesine çağırıldığı davaya beslediği güveni de kanıtlar.

İkinci Sonuç: Risaletin Hizmetinde

İmam Hasan ile kardeşi İmam Hüseyin'in (üzerlerine selâm olsun), çocukluk yaşlarında İslâm'ın ideal ve somut örnekleri olarak sayılmaları, açık kanıtların ortaya koyduğu sağlıklı inanç sistemi ile ilgili bir bilinçtir. Öyle açık kanıtlar ki, bunlar Ehl-i Beyt İmamları'nın çocukluk yaşlarında ilâhî emaneti yüklenmeye ehil olduklarını, İslâm ümmetini hakîmane ve bilinçli şekilde yönetecek bir seviyede olduklarını kesin bir biçimde pekiştirir.

Nitekim tarih bu gerçeği, İmam Cevad (a.s) ile İmam Mehdi (a.f) hakkında fiilen tescil etmiştir. Bilindiği gibi ilâhî irade bu iki İmam'ın çocukluk yıllarında önderlik sorumluluğunu üstlenmelerini diledi. Bu durum, yüce Allah'ın dininin taşıyıcıları ve kullarının gözetleyicileri olmalarını murat ettiği şahsiyetler için garip bir olay değildir.

İşte Meryem oğlu İsa (a.s)!... Kur'ân-ı Kerim ondan şöyle söz ediyor:

Bunun üzerine Meryem eli ile oğlunu göstererek onunla konuşmalarını önerdi. Onlar da: "Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz?" dediler. O sırada beşikteki çocuk dile gelerek: "Ben Allah'ın kulumum. O, bana kitap vererek beni peygamber yaptı." dedi.¹

1- Meryem, 29-30

Yahya Peygamber'in (a.s) durumu da böyle. Nitekim yüce Allah onun hakkında şöyle diyor:

Allah ona: "Ey Yahya, tüm gücünle bu kitaba sarıl." dedi. Ona daha çocukken hikmet verdik.¹

İmam Hasan ile İmam Hüseyin (üzerlerine selâm olsun), çocukluk yıllarında insanî olgunluk ve kemal alanında öylesine yüksek bir düzeyde idiler ki, bu kemal düzeyi onları ilâhî inayete muhatap edecek bütün özelliklere sahip kılmış ve İslâm'ın, Peygamberimizin (s.a.a) diliyle kendilerine bağışladığı karakteristik niteliklerin çoğuna lââyık hâle getirmişti. Bu karakteristik nitelikler onları büyük sorumlulukları taşımaya muktedir yapmıştı. Bu mübahaletede hazır bulunanlar davada ortak olduklarına göre Hz. Ali, Hz. Fatıma, İmam Hasan ve İmam Hüseyin (üzerlerine selâm olsun) güdülen davanın katılımcıları ve bu davayı ispat etmek için düzenlenen mübahaleteye yönelik çağrının ortakları idiler.

Bu olay, yüce Allah'ın sadece Peygamber'inin Ehl-i Beyt'ine özgü kıldığını menkıbelerin en faziletlilerinden biridir.²

Nitekim İslâm âlimleri bu mübahalet olayından, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in faziletli oldukları sonucunu çıkarmışlardır. Bu âlimlerden biri olan İbn Ebu Allan -ki Mutezile mezhebinin imamlarından biridir- bu konuda şöyle diyor:

Bu olay, Hasan ile Hüseyin'in mübahalet için ortaya çıkarıldıkları sırada mükellef sayıldıklarına delâlet eder. Çünkü mübahalet ancak buluş çağında olan kişiler ile yapılır.³

Bu İmamların Rıdvan Biati'ne iştirak ettirilmeleri, ayrıca Hz. Fatıma (a.s) ile Ebu Bekir arasındaki Fedek hurmalığı ile ilgili davada şahitliklerine başvurulması, bunların yanı sıra

1- Meryem, 12

2- el-Mizan tefsiri, 3/224; Delailu's-Sıdk, c.3, bölüm: 1, s.84

3- Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhit adlı eserde Mübahalet Ayeti'nin tefsirinde ondan nakletmiştir.

Peygamberimizin (s.a.a) çeşitli vesilelerle onlar hakkında söylediği sözler ve takındığı tavırlar da bu gerçeği teyit eder.

Bütün bunlar, Peygamberimizin (s.a.a) insanları psikolojik yönden eğitmek için murat ettiği yöntemin unsurlarını oluşturmak ve Ehl-i Beyt İmamları'nın (üzerlerine selâm olsun) hayatlarının herhangi bir bölümünde ilâhî risalet görevini üstlenmelerinin mümkün olduğunu insanlara anlatmak yönünde cereyan etmekteydi.

Üçüncü Sonuç: Karşılaşılması Gerekli Olan Siyasetler

Peygamberimizin (s.a.a), Ehl-i Beyt'ini bu mübahaleye iştirak ettirmesinin arkasında bir dizi siyasal ve eğitimsel amaçlar saklı idi ki, bunların birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

a) Müslüman kadının en yüce örneği kabul edilen Hz. Fatıma'yı böylesine hayatî bir dinî konuda ortaya çıkarmak, kokuşmuş cahiliye döneminden kalan anlayışı silme yolunda önemli adımlardan biri idi. O kokuşmuş anlayış ki, kadına hiçbir kayda değer önem atfetmeye yanaşmıyordu. Önem vermek şöyle dursun, o dönemin Arapları kadını kötülük ve belâ kaynağı, utanç ve hıyanet sebebi olarak görüyorlardı.¹ Bu yüzden kadını bu davada ortak ve davanın ispatında katkı sahibi olarak görmek şurada dursun, onu hassas, kritik, hatta bu mesele gibi mukaddes bir konuya katılmış görmeyi hiç kimse düşünemezdi.

b) Peygamberimiz (s.a.a), İmam Hasan ile İmam Hüseyin'i bu mübahaleye kendi oğulları sıfatı ile ortaya çıkarmıştı. Aslında onlar kızı Fatıma'nın (a.s) oğulları idi. Bu tercihin büyük bir anlamı ve derin bir esprisi vardı. Çünkü bu olayı anlatan ayette, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in Peygamberimizin (s.a.a) kızının oğulları olmalarına rağmen Peygamberimizin kendi oğulları diye anılabileceklerine dair delâlet

1- es-Sahih Min Sireti'n-Nebiyi'l-A'zam (s.a.a), 1/45-47

vardır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.a) karşı tarafa oğullarını çağıracağına söz verdi ve sonra İmam Hasan ve İmam Hüseyin'le birlikte mübaheleye geldi.¹

Peygamberimizin (s.a.a) bu adımı az önce değindiğimiz gerekçenin yanı sıra bir başka cahiliye anlayışını ortadan kaldırmayı hedef edinmişti. Bu anlayışa göre gerçek oğulları kızların oğulları değil, oğulların oğulları idi.

Peygamberimizin (s.a.a) bu cahiliye zihniyetini düzeltmek için attığı bütün bu adımlara rağmen bazılarının bu zihniyete hâlâ bağlı kaldıklarını görüyoruz. Bu bağlılık şu ayetin tefsirine dayandırılan bazı fikhî görüşlerde ortaya çıkıyor:

Mirasınızın bölüştürülmesi sırasında Allah size erkeklere, kızlarınkinin (kadınların) iki katı kadar pay vermenizi emreder...²

Sözünü ettiğimiz zihniyetin bağlıları mirası oğullardan türeyen vârislere mahsus sayarak kızlardan türeyenleri bu haktan mahrum kabul etmişlerdir. Oysaki yukarıdaki ayette bunun aksine işaret vardır.³

Ehl-i Beyt karşıtı akım, tarih boyunca bu uğurda bütün güçlerini seferber eden hükümdarların desteğini yanında bulduğu hâlde gerçeği karartma ve tarihi çarpıtma konusunda başarıya ulaşması yolunda karşısına dikilen aşılmaz bir engel ile yüz yüze gelmekten kurtulamamıştır. Bu engel Kur'-ân'da, mütevatir hadislerde ve çok sayıda sahabînin bildiği, gördüğü, işittiği sayısız uygulamalarda ifadesini bulan ve arkasından İslâm ümmetine intikal eden güçlü delillere ve büyük gerekçelere sahip bir Ehl-i Beyt'in mevcudiyetidir.

1- Tefsir-i Razî, 8/81; Fethu'l-Kadir, 1/347; Tefsir-i Taberî'nin hamışında basılı Tefsir-i Nişaburî, 3/214; et-Tibyan tefsiri, 2/485, Ebu Bekir Razî'den (bu, Fahr-i Razî değildir)naklen; Mecmau'l-Beyan, 2/452; el-Gadir, 7/122, Mecmau'l-Beyan ve Tefsir-i Kurtubî, 4/104'ten naklen.

2- Nisâ, 11

3- el-Hayatu's-Siyasiyye Li'l-İmami'l-Hasan, 27-28

Bu noktada İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in Peygamberimizin (s.a.a) oğulları olduklarını kabul etmek istemeyen girişimlere bazı örnekler vermek istiyoruz:

1- Muaviye'nin kölesi Zekvan diyor ki:

Muaviye: "Bu iki oğlanı Peygamber'in oğulları diye adlandıran hiçbir kimseyi tanımıyorum. Onlara Ali'nin oğulları deyin." dedi. Bir süre sonra oğullarını şeref listesine yazmamı emretti. Ben de oğullarının ve oğullarının oğullarının adlarını yazdım, fakat kızlarının oğullarını listeye almadım. Listeyi bu şekli ile Muaviye'ye götürdüm. Yazdıklarına baktıktan sonra: "Yazıklar olsun sana! Büyük oğullarımın adlarına yer vermedin." dedi. "Kim onlar?" diye sormam üzerine: "Falanca kızımın oğulları benim oğullarım değil mi?" karşılığını verdi. Ben: "Allah aşkına, nasıl oluyor da senin kızının oğulları oğulların oluyor; ama Fatıma'nın oğulları Peygamber'in oğulları olmuyor?" dediğimde, şu cevabı verdi: "Ne oluyor sana, Allah canını alsıca! Sakın bu sözün başkasının kulağına gitmesin."¹

2- İmam Hasan (a.s), Muaviye'ye delil göstermek üzere şöyle dedi:

...Allah'ın Resulü (s.a.a) nefislerden kendisi ile birlikte babamı, oğullardan benim ile kardeşimi ve kadınlardan annem Fatıma'yı bütün insanlardan ayırıp çıkardı. Biz onun ailesi, eti, kanı ve nefsiyiz. Biz onanız, o da bizdendir.²

3- Ünlü tefsir bilgini Fahr-i Razî: "**Biz ona İshak'ı ve Yakub'u armağan ettik. Hepsini doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve onun soyundan gelen Davud'u, Süleyman'ı, Eyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmıştik ve biz iyilere böyle karşılık veririz. (Ve yine) Zekeriya'yı, Yah-**

1- Keşfu'l-Ğumme, Erbilî, 2/173, Daru'l-Azvâ basımı

2- Yenabiu'l-Mevedde, 479 (Zerendî Medenî'den naklen), 52, 482; el-Burhan tefsiri, 1/286

ya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı da. Hepsi de salihlerdendi."¹ ayetinin, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in Peygamberimizin (s.a.a) oğulları olduklarına delâlet ettiğini söyledikten sonra: "Denildiğine göre Ebu Cafer Muhammed Bâkır, bu ayeti Haccac b. Yusuf karşısında delil gösterdi." diye sözlerini bağlar.²

4- Amr b. As, Emirü'l-Müminin İmam Ali'ye (a.s) gönderdiği bir elçi aracılığı ile birkaç mesele yüzünden onu ayıpladığını bildirdi. Bu meselelerden biri, Hz. Ali'nin İmam Hasan ile Hüseyin'i Resulullah'ın (s.a.a) oğulları olarak adlandırması idi. Hz. Ali, Amr b. As'ın elçisine şu cevabı verdi:

O rezil oğlu rezile de ki, eğer o ikisi Resulullah'ın oğulları olmasaydı, babasının sandığı gibi Peygamberimizin soyu kurumuş olacaktı.³

İmam Hasan (a.s) birçok münasebetle ve birçok durum vesilesi ile bu gerçeği açıkça haykırdı. Sadece Peygamberimizin (s.a.a) oğlu olduğunu açıklamakla ve kanıtlamakla yetinmeyerek, bu beyanda imamlık ve halifelik hakkının sadece kendisine ait olduğunu, bu hakkın Muaviye ve benzerlerine geçmesinin mümkün olmadığını vurguladı. Çünkü Muaviye, kişiyi halifeliğe lâayık kılan niteliklerden yoksundu; hatıta halifelik ile çelişen niteliklerin sahibi idi.

İmam Hasan'ın (a.s) bazı vesileler ile özellikle bu konuda söylediklerinin bazıları şunlardır:

1- Babasının ölümünden hemen sonra yaptığı bir konuşmada şöyle buyurdu:

Ey insanlar, beni tanıyan tanıyor. Tanımayanlara gelince ben Ali'nin oğlu Hasan'ım, ben Peygamber'in oğluyum, ben vasinin oğluyum.⁴

1- E'nâm, 84-85

2- Tefsir-i Razî, 13/66; Fedailü'l-Hamse Mine's-Sihahi's-Sitte (Razî'den naklen), 1/247

3- Şerhu Nehci'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, 20/334

4- el-Müstedrek, 3/172; Zehairü'l-Ukba, 138, Dûlabî'den naklen

2- Bir defasında Muaviye, ondan minbere çıkıp bir konuşma yapmasını istedi. O da minbere çıkıp konuşma yaptı. Konuşmasının bir yerinde şöyle dedi:

Eğer yeryüzünün iki yakası arasında Peygamberiniz için oğul ararsanız, benden ve kardeşimden başkasını bulamazsınız.¹

İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in Sakif'e Yazılan Mektuba Şahitlikleri

Peygamberimiz (s.a.a) Sakif kabilesine mektup yazdığı zaman İmam Hasan ile İmam Hüseyin'i bu yazıya şahit tuttu. Henüz çocuk yaştaki bu iki şahsiyetin yanı sıra, İmam Ali'nin de (a.s) şahitliğini kayda geçirdi.

Ebu Ubeyd bu konuda şöyle diyor:

Fıkıh ile ilgili bu hadis, Hasan ile Hüseyin'in şahitliklerini ispat ediyor. Bu hadisin benzeri, bazı tabiiinden de rivayet ediliyor. Bu rivayete göre çocuk yaştaki kişilerin şahitlikleri yazıya geçirilir, bu çocukların nesepleri sorgulanarak kabullenilir ve bu uygulama beğeni ile karşılanır. Şimdi de onun Peygamberimizin sünnetinde yer aldığını görüyoruz.²

Biz deriz ki: Peygamberimiz (s.a.a) büyük bir toplumun geleceği ile ilgili böyle önemli bir resmî yazıda bu iki çocuktan başka şahit tutacak bir sahabî bulamadı mı? Sakif kabilesinin heyeti yanına gelip de onlara bu mektubu yazdığı zaman yalnız mı idi ki, henüz beş yaşlarına basmamış bu iki küçük çocuğu şahit göstermeye ihtiyaç duydu?

Eğer tarihî kaynakları biraz gözden geçirirsek, bu ihtimalin çok uzak olduğunu görürüz. Çünkü bu kaynaklar bi-

1- el-Menakıb, İbn Şehraşûb, 4/12, İkdü'l-Ferid ve Medainî'den naklen

2- el-Emval, 279-280; et-Teratıbu'l-İdariyye, 1/274

ze açıkça gösteriyor ki, Peygamberimiz (s.a.a) Sakif heyeti Kur'ân'ı işitme imkânına kavuşsun ve insanları namaz kılar-ken görsünler diye onlar için mescitte özel bir bölüm hazırlamıştı. Ayrıca bu yazı yazılırken sahabîlerden Halid b. Said b. As, Peygamberimizin (s.a.a) yanında idi ve yazının kâtibi de Halid b. Velid idi. Buna rağmen bu iki kişi bu yazının şahitleri olarak kayda geçirilmedi.¹

Bu gerçeği değerlendirdiğimizde, Peygamberimizin (s.a.a) neye işaret etmek istediğinin bilincine varıyoruz. Peygamberimiz, bu tercihi ile İmam Hasan'la İmam Hüseyin'in üstünlüklerini, Sakif kabilesi gibi İslâm'a ve Müslümanlara karşı şiddetli düşmanlığıyla tanınan bir topluluk ile yapılmış bu anlaşma gibi önemli siyasî anlaşmalar da dâhil olmak üzere son derece büyük sorumluluklar yüklenmeye ehil olduklarını vurgulamak istedi.

Hasan ile Hüseyin'in Rıdvan Biati'ne Katılmaları

İmam Hasan ile İmam Hüseyin (üzerlerine selâm olsun) Rıdvan Biati'nde hazır bulundular ve Peygamberimiz (s.a.a) ile yapılan biate katıldılar. Bu gerçek, tarihçiler tarafından biliniyor.

Şeyh Müfid bu konuda şöyle diyor:

Bu iki İmam'ın kemallerinin ve yüce Allah nazarındaki ayrıcalıklarının delillerinden biri, Peygamberimizin (s.a.a) onlardan biat almış olmasıdır. Elimizdeki bilgilere göre, Peygamberimiz (s.a.a) geleceğin bu iki İmam'ından başka hiçbir çocuktan biat almadı.²

Bilindiği gibi biat, karşı tarafa bağlılık ve taahhüt vermeyi içerir. Bu da, ilâhî çağrının ve İslâm toplumunun geleceği ile ilgili belirli sorumluluklar yüklenmeyi, biat verenle-

1- el-Hayatu's-Siyasiyye Li'l-İmami'l-Hasan, Allame Amilî, 44

2- el-İrşad, 219; Fedek, Kazvinî, Hamiş: 16, el-İrşad'dan naklen

rin maruz kalabilecekleri birçok tehlikeyi göğüslemelerini gerektirir. Bu iki çocuktan biat alınmasının anlamı şudur:

Peygamberimiz (s.a.a) yaşlarının küçüklüğüne rağmen İmam Hasan ile İmam Hüseyin'de (üzerlerine selâm olsun) bu ağır sorumlulukları yüklenmenin ve omuzlarına aldıkları yükümlülüklerle bağlı kalacaklarının kabiliyetini ve ehliyetini görmüştür.

Hasan ile Hüseyin İmamdırlar

Peygamberimizin (s.a.a) şöyle buyurduğu rivayet edilir:

Hasan ile Hüseyin ayakta olsalar da, (kıyam etseler de, köşelerinde) otursalar da imamdırlar.¹

Hasan ile Hüseyin henüz beşinci yaşlarını aşmamış olmalarına rağmen Peygamberimiz (s.a.a) bu sözleri söyledi. Bu yüzden bu hadis, daha büyük bir önem ve daha derin bir anlam kazanıyor. Nitekim biz, İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye ile yaptığı barış anlaşmasına karşı çıkanlara, Peygamberimizin (s.a.a) bu sözlerini delil gösterdiğini görüyoruz.²

1- İlelu'ş-Şerayi, 1/211

2- İlelu'ş-Şerayi, 1/211

HALİFELER DÖNEMİNDE İMAM HASAN (A.S)

Ebu Bekir ve Ömer Döneminde

Hz. Peygamber'in (s.a.a) vefatı ile risalet dönemi sona erip imamet dönemi başladı. Bu dönem, İmam Ali b. Ebu Talip (a.s) ile başladı. İmam Ali'yi (a.s), ilâhî devrimin ve İslâm ümmetine rabbanî önderlik etmenin yüklerini taşımak üzere Peygamberimiz (s.a.a) tayin etti. O İmam Ali ki, yüce Allah onu bol lütfu ile donattı, cahiliye tortularından arındırarak reşit hidayetin gölgesinde kemale ve celâle doğru gelişmesini murat etti.

İmam Hasan ile İmam Hüseyin (üzerlerine selâm olsun) çocukluklarını Resulullah'ın (s.a.a) hayatında geçirdiler. Peygamberimizin (s.a.a) onlara nasıl çocuk muamelesi yapmadığını, tersine onlara ilerde büyük önderlik sorumlulukları altına girecek iki İslâmî şahsiyet muamelesi yaptığını yukarıda gördük. Bu gerçeği Peygamberimizden (s.a.a) gelen çok sayıda belge açıkça ortaya koyuyor.

İmam Hasan ile Hüseyin'in gençlikleri ise, babalarının imamlık döneminde başladı. Bu dönem, hem İslâm devleti, hem de Ehl-i Beyt (üzerlerine selâm olsun) için istikrarsız bir dönem oldu. Çünkü İmam Ali (a.s) siyasî önderlikten uzaklaştırıldı ve önderlikten nasibi olmayan kişiler iktidarı üstlendi. İmam Ali'yi (a.s) iktidardan dışlamanın altında yatan dürtü; kabilecilik taassubu, intikam, kıskançlık, İmam Ali'yi ve onun ilâhî önderlik konumunu küçümsemek gibi duygular idi.

Arkasından Hz. Fatıma'nın (a.s) evi zorbalara saldırısına uğradı ve tehlikeler ile kuşatılmış İslâm devleti istikrar bulsun diye İmam Ali (a.s) zincire vurularak, Ebu Bekir'e biat etmeye yöneltildi.

Bu olumsuz ortamda İmam Hasan ile İmam Hüseyin (üzerlerine selâm olsun) olayların gelişmesini ve dedeleri Resulullah (s.a.a) dönemindeki şerefli konumdan sonra nasıl kendilerinin ve Peygamber (s.a.a) ailesinin zelil (yalnız) duruma düşürüldüklerini gözetliyorlardı. Hz. Fatma (a.s) ile oğulları bu dönemde çeşitli kereler tavırlarını ortaya koydular. O Fatıma ki, Peygamberimizin (s.a.a) vefatından sonra risaletle ilgili konularda babasının kendisi için çizdiği risalet plânının dışına çıkması düşünülemezdi. İlerde gerek İmam Hasan'ın ve gerekse kendisi ile kardeşi İmam Hüseyin'in ortaya koydukları tavırlara kısaca işaret edeceğiz.

İmam Hasan ile Hüseyin ve Fedek Hurmalığı

Peygamberimizin (s.a.a) vefatı üzerine arka arkaya birçok olaylar vuku buldu. Tek taraflı olarak iktidara el kondu. Ebu Bekir Müslümanların halifeliğine getirildi. İmam Ali (a.s), yüce Allah'ın kendisini lâıyk kıldığı tabî mevkiinden uzaklaştırıldı. Yüce Peygamberimizin (s.a.a) kızı Hz. Fatıma (a.s), babasından kalan mirasın gasp edilmesine maruz bırakıldı. Peygamberimizin (s.a.a) hayattayken mülkiyetine verdiği varlığına el kondu. Bu konuda kendisi ile Ebu Bekir arasında bir dizi tartışmalar ve davalara meydana geldi. Sonunda Ebu Bekir, ondan iddialarını ispat edebilmesi için şahitler göstermesini istedi. Hz. Fatıma (a.s) da İmam Ali'yi (a.s), İmam Hasan'ı, İmam Hüseyin'i ve Ümmü Eymen'i şahit gösterdi. Fakat Ebu Bekir bu şahitleri kabul etmeyerek hakkını ona geri vermeyi reddetti.

Tathir Ayeti hükmüne göre masum bir kadın olan Hz. Fatıma'nın (a.s) çocuk yaştaki İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in

ysin'i şahit göstermesi, ancak hanif şeriatın hükümleri uyarınca gündeme gelebilirdi. Bu adım, Müslümanların gözü ve kulağı önünde ve Emirü'l-Müminin İmam Ali'nin (a.s) onayı ve desteği ile atıldı. Bütün bunlar, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in, o sırada henüz yedinci yaşlarını aşmamış olmalarına rağmen böylesine bir münasebetle şahitlik yapmaya ehil olduklarının kesin kanıtıdır.

İmam Hasan ile İmam Hüseyin'e (üzerlerine selâm olsun) böylesine büyük bir meselede bariz bir rol verilmesi, ne rasgele bir adımdı ve ne Ehl-i Beyt'in tutumlarını düzenleyen kurallardan bağımsız bir uygulama idi. Tersine, bu uygulama Peygamberimizin (s.a.a) onları yetiştirme, onları tabîi yerlerine yerleştirme ve ümmetin önderliği düzeyine çıkarma alanındaki tutumunun devamıdır.

İmam Hasan'ın Ebu Bekir'e İtirazı

İmam Hasan b. Ali'nin (a.s) Ebu Bekir'e karşı şöyle bir tavrı oldu:

Bir gün Ebu Bekir minberde konuşurken, İmam Hasan mescide geldi ve Ebu Bekir'e: "*Babamın minberinden in.*" dedi. Ebu Bekir de ona: "Vallahi doğru söylüyorsun. Bu minber senin babanın minberidir, benim babamın minberi değildir." cevabını verdi.¹

İmam Hasan ve Bedevînin Soruları

İmamlık iki temel esasa dayanır: Biri bilgiyi, masumiyeti ve diğer ayrıcalıkları içeren yeterliliklerdir. Öbürü ise, açık nas (belge)dir. Bundan dolayı Ehl-i Beyt İmamları'nın (selâm üzerlerine olsun), sürekli olarak bu nasları dile getirmeye, hatırlatmaya ve ısrarla vurgulamaya önem verdiklerini görürüz. İşte İmam Hasan (a.s) birçok sözünde ve tavrında bu nas-

1- Tarihu'l-Hulefa, Suyûtî, 80; es-Savaiku'l-Muhrika, 175

ları dile getirmeye özellikle önem vermenin öncülüğünü yapmıştır. Bu ısrarın bir örneği, onun şu sözleridir:

Onlar (Ehlibeyt) yüce Allah'ın kendilerine itaat edilmesini farz kıldığı kimselerdir. Onlar iki Sakaleyn'in (iki ağır emanet) biridirler.¹

İlim ile ilgili durum da böyledir. Ehl-i Beyt İmamları sürekli olarak Resulullah'ın (s.a.a) ilminin vârisleri olduklarını, Cifr, Camia ve benzeri kitapların kendi yanlarında olduğunu ısrarla vurgulamışlardır.²

İmam Ali (a.s), İmam Hasan'ın (a.s) imamlık ilmi alanındaki nitelikli konumunu, çocukluğundan beri ispat etmeye önem verirdi. Maksudı, Müslümanların onun ilminin genişliğinin farkına varmaları ve bu üstünlüğünün onun imamlığına kesin delil olması idi.

Yine İmam Ali (a.s), oğlunun bu niteliğini iktidara zorla el koyarak gerçek hak sahiplerini haklarından uzaklaştıranlara açıklamaya önem verirdi. Oğlunun üzerine dikkatleri çekmek için takip ettiği üslûp, insanların aralarında ondan söz etmelerini ve toplantılarında ondan hayranlıkla bahsetmelerini sağlayacak nitelikte idi. Çünkü henüz on yaşına girmemiş bir çocuğun derinlikli ve çetrefil sorulara cevap vermesi, insanların takdir duygularını uyandırır ve buna ilgi duygularına yol açar.

Kadı Nu'man, Şerhu'l-Ahbar adlı eserinde isnat zincirini zikrederek Ubade b. Samit'ten şu olayı naklediyor:

Bedevînin biri Ebu Bekir'e: "Ben ihramlı iken bir devekuşu yumurtasını çölden ele geçirip, kızartıp yedim. Ne yapmam gerekir?" diye sordu. Ebu Bekir: "Ey bedevî, senin bu meselen bana müşkül geldi." diyerek adamı Ömer'e gönderdi. Ömer de onu Abdurrahman b. Avf'a gönderdi. Hiçbiri cevap veremeyince, adama:

1- el-Gadir, 1/198

2- Mekatibu'r-Resul (s.a.a), 1/59-89

"Senin, alnı açığa (yani İmam Ali'ye) gitmen gerekir." dediler. Emirü'l-Müminin Ali (a.s), bedevîye: "*Sorunu bu iki gençten hangisine istersen sor.*" dedi. İmam Hasan, bedevîye: "*Deven var mı?*" diye sordu. Adamın "Evet, var." karşılığını vermesi üzerine şöyle dedi: "*Ye-diğin her yumurta sayısı kadar dişi deve ayarla ve onları erkek develerle çiftleştir; ardından onlardan doğanları hac-cını yaptığın Allah'ın evine kurbanlık olarak gönder.*" Bunu duyan İmam Ali, oğluna sordu ki: "*Ama doğ-madan önce bazı yavruların düşmesi ihtimali var!*" (Öy-le bir şeyle karşılaşırsa, ne yapmalı?) İmam Hasan, babasının cevabında dedi ki: "*Deve yavrusundan dü-şeni varsa, yumurtadan da bozuk olabileni var.*" (Öyle bir ihtimal deve yavrusunda varsa, yenilen yumurta-da da söz konusudur.)

Ravi der ki:

Tam bu sırada bir ses duyuldu: "Ey insanlar! Bu delikanlı çocuğun anladığı, Davut oğlu Süleyman'ın anladığıdır."¹

İmam Hasan (a.s) Şûra'da

Ömer b. Hattab yaralanıp arkasından bilinen şekilde şû-ra meselesini düzenleyince, heyetin üyelerine şöyle dedi:

Ensarın ileri gelenlerinden birkaç kişiyi aranızda hazır bulundurun. Vereceğiniz kararda onların hiçbir katkısı olmayacak. Yine Hasan b. Ali ile Abdullah b. Abbas'ı aranızda hazır bulundurun. Çünkü onların (Resulullah'a) yakınlığı vardır; onların aranızda bu-lunmasının size bereket getirmesini dilerim. Onların vereceğiniz kararda bir katkıları olmayacak. Abdullah sadece müsteşar olarak aranızda bulunacak, kararınız-da hiçbir rolü olmayacak.

1- el-Menakıb, İbn Şehraşûb, 4/10

Nitekim bu adı geçenler şûra toplantısına katıldılar.¹

İmam Hasan, söz konusu şûranın oturumlarına katılmayı gerçekten kabul etmişti. Onun bu toplantılara katılması; ümmetin karşılaştığı en büyük, en önemli konularda bile siyasî katılımı hak edenlerden biri olduğuna dair Ömer'in itirafını almaktı. Bunun yanı sıra insanların bu gerçeği anlamasını ve ilerde sözü dinlenmese bile hayatî meseleler ile ilgili görüşünü açıklama imkânını elde etmeyi istemiştir.

Osman Döneminde

İmam Hasan ve Ebuzer ile Vedalaşma

Amcacığım! Uğurlananın suskun kalması ve uğurlayanın ayrılıp geri dönmesi gerekli olmasaydı, üzüntü uzasa bile söylenen sözler kısa ve yetersiz olurdu. Adamlardan sana gördüğün şeyler geldi. Dünyanın sonrasının ümidi ile onun problemsiz ortamını ve karşılaşılan şiddetli şartlarını düşünerek onu bir yana at. Senden razı olarak Peygamber'ine (s.a.a) kavuşacağına güne kadar sabret.²

Bunlar, İmam Hasan'ın (a.s) yüce sahabî Ebuzer'i uğurlarken ona söylediği sözlerdir. Bu uğurlamaya İmam'ın babası, kardeşi, amcası Akil, amcasının oğlu Abdullah b. Cafer ile İbn Abbas da katılmıştı. O Ebuzer ve yüce sahabî ki, din ve hak yolunda onurlu bir mücadele vermiş, bu uğurda birçok baskıya, aşağılanmalara ve belâlara katlanmıştı. Sonunda kimsesiz ve yalnız başına Rebeze'de sürgün olarak hayata gözlerini yummuştu.

İmam Hasan'ın (a.s) bu sözleri, iktidardaki egemen çizginin tasarrufları ve tutumları karşısında takındığı köklü tu-

1- el-İmame ve's-Siyase, 1/28

2- Şerhu Nehci'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, 8/253; el-Gadir, 8/301; Ravzatu'l-Kâfi, 8/207

tumu açıkça ifade ediyordu. İmam (a.s) bu sözleri ile Ebuzer'in ulaşmak istediği hedeflerin gerçekleşmesine katıldığını belirtiyordu. Öyle ki, İslâm ümmetini uykusundan uyandırıp, olup bitenler hakkında bilinçlendirmek için çığlık atmak gerekiyordu. İnsanlara anlatmak lâzımdı ki, hükümdarın eleştiriden uzak tutulması, asla mümkün değildi. O kanunun üstünde olamazdı. Tersine o, kanunun koruyucusu ve savunucusu olmalı idi. Buna göre hükümdarın nefsi onu herhangi bir hukuka aykırı davranışa sürüklediği veya yetkisini arzularının ve kişisel çıkarlarının hizmetinde kullanmaya sevk ettiği zaman, her Müslümanın hak sözü haykırması, medyana gelen zulmün ve sapmanın giderilmesine çalışması onun hakkı, hatta görevidir.

Öte yandan şartlar İmam Ali'nin (a.s), oğullarının ve onların izinden giden diğer Müslümanların, Ebuzer'in davranış tarzını izlemelerine uygun olmadığı takdirde en azından görüşlerini açıklamaları gerekir ki, bu görüş onun şahsı ve tutumu hakkındaki İslâm'ın görüşüdür. Çünkü bu açıklamalar, Ebuzer'in onurlu tutumuna bir tanıtım boyutu, bir fikrî ve siyasî derinlik kazandırır. Bu boyut ve derinlik ise, o onurlu tutumdan doğacak verileri ve sonuçları koruma altına alır.

İmam Hasan'ın (a.s) Ebuzer'e söz konusu tutumunun sonucu olarak başına gelen sürgün yolculuğunun başlangıcında söylediği sözleri iyi bir düşünce süzgecinden geçirdiğimiz takdirde, bu sözlerin iktidarın Ebuzer'e yönelik çirkin davranışından duyulan derin üzüntüyü içerdiğini görürüz. Bunun yanı sıra İmam, Ebuzer'i takındığı tutumda teşvik ediyor, kuvvetle arkasında durduğunu dile getiriyor. Ayrıca bu tutumda Peygamberimizin (s.a.a) ve buna bağlı olarak yüce Allah'ın rızası olduğunu vurguluyor.

Bütün bunların ötesinde İmam, Ebuzer'in üzüntüsünü hafifletmeye çalışıyor. Bunun için ona karşılaştığı sıkıntıyı

hafifletecek, kendisini bekleyen belâlara karşı koymayı kolaylaştıracak sağlıklı bakış açısı gösteriyor. Bu bakış açısını edinmesi için, dünyanın sonrasının ümidi ile onun problemsiz ortamını ve karşılaşılan şiddetli şartlarını düşünerek onu bir yana atmasını teklif ediyor.

İmam Hasan Fetihlere Katıldı Mı?

Bir tarihçi şöyle diyor:

Hicret'in otuzuncu yılında Said b. As, Taberistan'a saldırdı. Bu ülkenin halkı daha önceleri Ömer'in halifeliği döneminde savaş tazminatı karşılığında Suveyd b. Mukrin ile barış antlaşması yapmışlardı. Sonra bu antlaşmayı bozmaları üzerine Said b. As onlara saldırdı. Yanında Hasan, Hüseyin ve İbn Abbas da vardı.

Yine Müslümanlar Afrika'yı fethetmek isteyince, Osman Medine'den bir ordu hazırladı. Bu orduda sahabîlerden bir grup vardı. İbn Abbas, İbn Ömer, İbn Amr b. As, İbn Cafer, Hasan, Hüseyin ve İbn Zübeyir bu sahabî grubunda yer almıştı. Bunlar Hicret'in yirmi altıncı yılında başlarında Abdullah b. Ubeyy ile birlikte sefere çıktılar.¹

Fakat İmam Hasan ile Hüseyin'in bu fetihlere katıldıkları iddiası, aşağıdaki şekilde tartışma konusu olmuştur:

a) Sözüünü ettiğimiz fetihler, genel olarak İslâm'ın yüce menfaatleri uğruna yapılmamıştı. Çünkü hükümdarlar bu fetihlerden arzularını hoşnut etmek ve gururlarını tatmin etmek için yararlanıyorlardı. Bu fetihler, ganimet kazandırıcı ve nüfuz alanlarını genişletici sonucu ile ağızlarının suyunu akıtıyordu. Bu yolla konumlarını güçlendirmeye ve iktidarlarını sağlamlaştırmaya önem veriyorlardı. Hatta bu hükümdarlar arasında İslâm dinine, sadece egemenliklerine hizmet edip güç kazandıran bir slogan gözü ile bakanlar bile vardı.

1- el-İber (Tarih-i İbn Haldun), 1/128

Bu hükümdarların, onların yardımcılarının ve kendileri ile yakın ilişkisi olanların haklı veya haksız yollardan servet biriktirmeye ve ganimet elde etmeye ne kadar önem verdiklerine dair birçok delil ve ipucu gösterebiliriz. Bu konuda sadece şu örneği dile getirmemiz yeterlidir:

Ziyad, Hakem b. Amr el-Gifarî komutanlığında bir orduyu Horasan'a gönderdi. Bu ordu çok miktarda ganimet elde etti. Bunun üzerine Ziyad, Hakem'e şöyle bir yazı yazdı: "İmdi, Emirü'l-Müminin bize gönderdiği bir yazı ile beyaz ve sarı paraların kendisine ayrılmasını, altın ve gümüş paraların Müslümanlar arasında bölüştürülmemesini emretti."

Hakem bu talimatı reddederek ele geçirilen altın ve gümüş paraları Müslüman savaşçılar arasında bölüştürdü. Bunun üzerine Muaviye gönderdiği adamlar aracılığı ile Hakem'i kelepçeleyip hapse attırdı. Adam kelepçeli olarak zindanda öldü ve orada toprağa verildi. Ölmeden önce de: "Ben davacıyım." dedi.¹

İkinci halife Ömer b. Hattab zamanında cizye yolu ile işkence etme uygulaması başlamıştı.² Hatta Müslüman olan zimmîlerin bile cizye vermeye zorlandıklarını görüyoruz. Cizyenin köle vergisi olduğu söyleniyor ve kölenin Müslüman olmasının kendisine özgü olan vergiyi düşürmeyeceği de, bu uygulamaya gerekçe gösteriliyordu. Fakat tarihçilerin söylediğine göre, Emevî hükümdarlarından Ömer b. Abdulaziz, bu uygulamayı reddederek söz konusu cizyeyi (vergiyi) kaldırdı.³

Nitekim Ömer, koruma arayışı dürtüsü ile Müslüman olduğu gerekçesiyle Müslümanlığı kabul etmiş bir kişiden cizye almaya kalkıştı. Fakat adam Ömer'e: "İslâm'da sığınma

1- el-Müstedrek, 3/442-443

2- el-Musannef, Abdurrazzak, 11/245

3- Tarihu'd-Devleti'l-Arabiyye, 235; Tarihu't-Temeddüni'l-İslâmî, 1/273-274

var." diyerek karşı çıkınca, halife: "Doğru söyledin, İslâm'da sığınma mevcuttur." dedi.¹

Ömer'in Tağlib Hıristiyanlarından katmerli cizye vergisi alması ise, bilinen ve meşhur olan bir uygulamadır.²

Halid b. Velid, askerlerinin Irak ve Basra topraklarına yönelik arzularını arttırmak için onlara hitaben yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

Toprak yığınları gibi yiyeceklere baksanıza! Vallahi, eğer Allah yolunda cihat etmekle, insanları O'na çağırarakla yükümlü olmasak da, ortada sadece geçim kaynağı elde etmek olsa bile, bu topraklar için çarpışma görüşünde olurdum. Böylece bu topraklara sahip olma önceliği bize ait olur, sizin yaptığınız bu fedakârlığa yanaşmayanları da açlıkla kıtlıkta bırakırdık.³

Şaherta şehrinin fethi sırasında, bazı Müslüman köleler şehrin halkına eman verirler. Fakat Müslümanlar buna razı olmazlar. Sonunda şehir halkı, durumlarının belirlenmesi için Ömer'e başvururlar. Ömer yetkililere: "Müslüman köle Müslümandır ve verdiği eman onlar hakkında geçerli bir emandır." ifadesini içeren bir yazı gönderir. Bunun üzerine ordunun komutanı memnuniyetsizliğini şöyle dile getirir: "E-le geçirmek üzere olduğumuz ganimetleri kaybettik..."⁴

Fakat Halid b. Velid'in az önce aktardığımız sözleri gerçeğin tümü değildi. Çünkü alt kademedeki zavallı askerlerin eline geçen ganimet payı son derece azdı. Onların sıkıntılarını giderecek, yoksulluklarını ortadan kaldıracak yeterlilikte değildi. Tersine, hemen tükenip dağılacak derecede sınırlı idi. Buna karşılık o askerler sözünü ettiğimiz savaşların kurbanları oluyorlardı.

1- el-Musannef, 6/94

2- Sünen-i Beyhakî, 9/216

3- el-İrak Fi'l-Asri'l-Emevî, 11, Taberî'den naklen, 4/9

4- el-Musannef, 5/222-223

Buna göre ganimet ve servet amaçlı savaşlar sözünü ettiğimiz fetihlerin ayırıcı niteliğini oluşturuyordu.

b) Hükümdarlar, bu fetihlerden gençlerin arzularını okşamak ve gururlarını tatmin etmek için yararlanıyorlardı. Hükümdarlar bu yolla gençleri yüksek mevkilere hazırlıyorlar, onlara kendilerini gösterme fırsatı sağlıyorlardı. Nitekim Muaviye, oğlu Yezid'i, bazı bölgelerde savaşmak için sefere çıkan orduya komutan etmeye zorlamıştı.¹

c) Hükümdarlar, bu fetihlerden uyguladıkları siyasete itiraz edenleri, davranışlarını ve tasarruflarını eleştirenleri uzaklaştırmak için yararlanıyorlardı. Buna örnek olarak şunu zikredebiliriz:

Osman'a eleştiriler yoğunlaşınca, kendisi bazı valilerini ve müşavirlerini çağırıldı. Bunlar Muaviye, Amr b. As ve Abdullah b. Amir idi.²

Osman bu kişilere; uyguladığı siyasete yönelik eleştirilere, tayin ettiği valileri azledip yerlerine daha iyi kimseleri görevlendirmeye dönük isteklere nasıl karşı koyacağını danıştı.³ Bu müşavirlerden biri olan Abdullah b. Amir ona şu öneride bulundu:

Ey Emirü'l-Müminin, görüşüme göre onlara seninle uğraşmalarını engelleyecek cihadı emretmeli ve savaş alanlarında kalmalarını söylemelisin. Böylece sana boyun eğenler; kendilerinden, binek hayvanlarına konan sineklerden ve elbiselerini saran bitlerden başka bir şey düşünmez olurlar.

Bu ifadeler yer veren bir diğer kaynak, alıntılarında şunları ekliyor:

1- el-Mehasin ve'l-Mesavi, 2/222

2- Bu kişiler o sırada halifenin valileri idiler; Amr b. As. hariç. O, o günlerde görevden uzaklaştırılmıştı.

3- Osman'ın, bizzat halkın savaş hususunda azledilmesi istenen kimselerle bu konuda istişare etmesi şaşılacak şeydir doğrusu.

Osman valilerini görev yerlerine gönderdi, onlara kendilerinden önceki yetkililere baskı yapmalarını emretti, valilere insanları savaş alanlarında tutmaları yolunda direktif verdi, askerler kendisine itaat etsinler ve ona muhtaç olsunlar diye maaşlarını kesme uygulamasını yürürlüğe koydu...¹

d) İslâm'da cihadı başlatan taraf olmak (cihad-i ibtidaî) için adil İmam'ın iznine ihtiyaç vardır.² Hak yolunun İmamları da sözünü ettiğimiz savaşlara katılmakta fayda görmüyorlar, hatta bu savaşları hayırlı saymıyorlardı. Nitekim rivayet edilmiştir ki:

İmam Cafer Sadık (a.s), Abdulmelik b. Amr'e: *"Ey Abdulmelik! Belde halklarının sefere çıktığı yerlere senin çıktığını niye görmüyorum?"* diye sordu. Abdulmelik: *"Hangi yerlere?"* diye sordu. İmam (a.s): *"Hiddeye, Abadan'a, Mesisa'ya, Kazvin'e."* cevabını verdi. Abdulmelik'in: *"Sizin emrinizi beklemek ve size uyumak için o seferlere katılmadım."* demesi üzerine İmam (a.s): *"Evet, andolsun Allah'a eğer o seferlere katılmak hayırlı bir iş olsaydı, oralara gidenler bizi geçemezlerdi."* dedi.³

Bir dizi rivayet bize gösteriyor ki, hak yolunun İmamları (selâm üzerlerine olsun) taraftarlarının söz konusu savaşlara katılmalarını teşvik etmiyorlar, hatta bu katılmalara engel oluyorlar, dahası İslâm'ın temelini korumak için gerekli olmadığı durumlarda sınır boylarında nöbet tutulmasını onaylamıyorlar ve bu yolda adakta bulunmuş olsa bile bu savaşlar için malî destek verilmesini kabul etmiyorlardı.⁴

1- Tarih-i Taberî, 3/373- 374

2- Vesailu's-Şia, 11/32 ve sonrası; el-Kâfi, 5/20

3- et-Tehzib, 6/127; el-Kâfi, 5/19; Vesailu's-Şia, 11/32

4- Vesailu's-Şia, 11/21-22, Kurbu'l-İsnad'dan naklen, s.150; et-Tehzib, 6/134; el-Kâfi, 5/21

Ama eğer düşman İslâm toprağına saldırmaya kalkışırsa, Ehl-i Beyt İmamları (a.s) taraftarlarının savaşmak zorunda olacaklarını belirtiyorlardı. Müslümanlar böyle bir durumda sözü edilen hükümdarları savunmak için değil, İslâm'ın özünü ve merkezini savunmak için savaşmış olacaktı.¹

Elimizdeki bir rivayete göre, İmam Ali (a.s) bu konuda şöyle diyor:

Bir Müslüman, Allah'ın hükmüne inanmayan ve ganimetler ile ilgili ilâhî emirleri uygulamayan kimse-lerin yanında cihada çıkmaz.²

Şu olay yukarıdaki sözleri teyit ediyor:

Bir gün Halife Osman ileri gelen sahabîlerle Peygamberimizin (s.a.a) mescidinde bir toplantı düzenledi. İmam Ali de (a.s) bu toplantıya katılanlar arasında idi. Osman bu seçkin sahabîlere Afrika'ya yönelik sefer hakkında ne düşündüklerini sordu. Çoğunluğun görüşü; bu savaşın garazlı, keyfi arzularına mağlup ve sapıtmış kişilerin eliyle gerçekleşmesinin yararlı olmayacağı yolunda belirdi.³

Kısacası Ehl-i Beyt İmamları (üzerlerine selâm olsun) hiç şüphesiz İslâm yurdunun genişlemesini ve İslâm'ın dünyanın bütününe kapsayacak şekilde yayılmasını arzu ediyorlardı. Fakat söz konusu fetihlerde sergilenen üslûbun yanlış, hatta zararlı olduğu ve istenen hedefleri gerçekleştirmeyeceği görüşünde idiler.⁴

Yaptığımız bütün bu açıklamalar, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in (selâm üzerlerine olsun) Gurgan veya Afrika fetihlerine katıldıkları yolundaki iddialar üzerine kalın bir göl-

1- Vesailu's-Şia, 11/22; el-Kafi, 5/21; et-Tehzib, 6/125

2- Vesailu's-Şia, 11/34

3- el-Futuh, İbn A'sem, Farsça çevirisi, 126

3- Bu konu, bu kitabın çerçevesi ile bağdaşmayacak derecede derin ve geniş bir incelemeye muhtaçtır.

ge düşürmek için yeterlidir. Üstelik Afrika seferine katılan tanınmış şahsiyetlerin birçoğunun isimlerini sayan bazı tarih kitapları, bu iki İmam'ın isimlerine yer vermiyor. Oysa bu iki İmam'ın böyle bir olaylarda adlarının zikredilmesinin, hali-felerin kendi zamanlarının siyaseti bakımından büyük bir önem taşıdığı, bu kaynaklarca bilinen bir gerçektir.

e) Bu gerçeği teyit eden bir rivayet de şudur:

İmam Ali (a.s) Cemel ve Siffin savaşlarında bazen bu iki oğlunun çatışmalara katılmalarına engel oldu. İmam Hasan'ın savaşa katılmak için sabırsızlandığını görünce şöyle dedi: *"Bu genci uzak tutun, beni endişelendirmesin. Çünkü ben Resulullah'ın (s.a.a) soyu kurumasın diye bu iki gencin (Hasan ile Hüseyin'in) üzzerinde kıskançlıkla titriyorum."*¹

İmam Ali (a.s) bu sözleri çok sayıda çocuğunun olduğu dönemde söyledi. Buna göre, bu ikisinden başka oğlunun doğmadığı veya doğmuş olsa bile az sayıda oldukları dönemde bu iki oğlunun Emevî ailesinden olan veya olmayan bir komutanın emri altında sefere çıkmasına nasıl izin verebilirdi?!

İşte yukardan beri saydığımız deliller, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in o dönemin savaşlarına katıldıkları yolundaki iddianın asılsız olduğuna hükmetmemizi gerektirir.

İmam Hasan ve Osman'ın Kuşatılması

Bazı tarihçilerin naklettiklerine göre isyancılar Osman'ın evini kuşattıklarında İmam Ali (a.s), oğulları Hasan ve Hüseyin'i (selâm üzerlerine olsun) onu savunmak için gönderdi. Hatta yine tarihçilere göre isyancıların Osman'a attıkları oklar ile kapıda duran İmam Hasan (a.s) yaralandı ve kanla-

1- Nehcü'l-Belâğa, Muhammed Abduh şerhi, 2/212; Tarih-i Taberî, Otuz Yedinci Yılın Hadiseleri bölümü, 4/44

ra boyandı. Sonra isyancılar evin damına çıkıp içeri girerek Osman'ı öldürdüler. Olayın ardından cinayet yerine gelen İmam Ali'nin (a.s) şaşkın ve üzgün olduğu görüldü. İmam Hasan'ı tokatladı, İmam Hüseyin'in göğsüne vurdu ve orada bulunan diğer kimselere ağır sözler söyledi. Bunların hepsi evin kapısında beklerken, nasıl olup da Osman'ın öldürüldüğünü yadırgamıştı.¹

Ama diğer bazı tarihçiler İmam Ali'nin (a.s) bu tutumu ile ilgili olarak verilen bu bilginin zayıf bir ihtimal olduğunu belirtirler. Onlara göre Osman'ın tutumu, İmam Ali ile iki oğluna (hepsine selâm olsun) nispet edilen tavra çok uzaktı. Ayrıca İmam Ali ile iki oğlunun, geride kalan salih sahabîlerin tavırlarına ters düşen bir tavır takınıp onlardan ayrılacaklarına da ihtimal vermiyorlar. Yine bu tarihçilere göre, eğer İmam (a.s) Hasan'ın Osman'ı isyancılara karşı savunduğu doğru ise, bunun tek sebebi, kendisini ve babasını halifenin kanunun dökülmesinde temize çıkarmak ve art maksatlıların onu suçlamalarına bahane vermemektir.²

Fakat değerli âlim Seyyid Murteza, İmam Ali'nin (a.s), oğullarını Osman'ı savunmak için göndermiş olabileceğini şüphe ile karşılıyor. Konu ile ilgili sözleri şöyledir:

İmam Ali, iki oğlunu, eğer Osman'ın kuşatma altındaki evine gönderdi ise, onun aile dokunulmazlığının çiğnenmesine, kasten öldürülmek istenmesine, eşlerinin ve çocuklarının yemekten, içmekten mahrum edilmesine engel olmak için gönderdi. Yoksa onları, Osman'ın görevden uzaklaştırılması yolundaki isteklere karşı koymak için göndermedi.³

1- es-Savaiku'l-Muhrika, 115-116; Mürûcu'z-Zeheb, 2/344-345; el-İmametü ve's-Siyase, 42-44; Ensabu'l-Eşraf, 5/69, 70, 74, 93, 95; el-Bed'ü ve't-Tarih, 5/206; Tarihu Muhtasari'd-Düvel, 105

2- bk. Hayatu'l-İmami'l-Hasan, Kureşî, 1/115-116

3- Şerhu Nehci'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, 3/8

Allâme Hasanî (r.a) ise bu konuda şunları söylüyor:

Kendini ve bütün hayatını hakka, adalete ve mazlumlara desteklemeye adanmış İmam Ali'nin (a.s), Allah Resulü'nün (s.a.a) iki reyhan çiçeğini böyle bir çatışmada zalimleri savunmak için tehlikeye atması çok zayıf bir ihtimaldir.¹

Başka bir araştırmacının bu olay hakkındaki görüşü de şöyledir:

Osman, kötü uygulamaları sebebi ile öldürülmeyi hak etmişti. Üstelik onu öldürenler veya öldürülmesini onaylayanlar seçkin sahabîlerin çoğunluğu idiler. Buna göre İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in bu sahabî çoğunluğuna karşı çıkmaları ve onları engellemele-ri mantıkla bağdaşmaz.²

Şimdi bu olayla ilgili birkaç değerlendirme sunacağız:

a) Osman'ı öldürenlerin veya öldürülmesini onaylayanların seçkin sahabîler olduğu yolundaki bu tarihçilerin verdiği bilgiler doğrudur. Fakat şu da şüphesiz bir gerçektir ki, onların arasından Ayşe, Talha, Zübeyir ve başkaları gibi bazı sahabîler daha sonra Osman'ın öcünü almaya giriştiler. Ama ne var ki bu öç alma girişimi, hakkı desteklemek amaçlı değil, dünyevî amaçlar kazanmak amaçlı idi. Nitekim bu sahabîlerin, Osman'ın öldürülmesinin arkasından biat ettikleri İmam Ali'nin (a.s) hükümetine karşı takındıkları tutumlar, bu gerçeği kanıtlamıştır.

b) İmam Ali'nin (a.s) İmam Hasan'ı tokatladığı ve İmam Hüseyin'in göğsüne vurarak arkaya ittiği yolundaki rivayet, gerçeklerle asla bağdaşmaz. Çünkü İmam Ali (a.s), Osman'ın öldürülmesine ne sevindiğini ve ne de üzüldüğünü defalarca ifade etti.³

1- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, 1/428

2- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, Âl-i Yâsin, 50- 51

3- el-Gadir, 9/69-77, bir çok kaynaktan nakletmiştir.

Ayrıca İmam Ali'nin İmam Hasan'ı ve Hüseyin'i verdiği emirleri yerine getirmekte ihmalkârlık gösterdikleri gerekçesi ile suçlayacağı düşünülemez. Çünkü yüce Allah onları günahlardan arandırdıklarını açıkça bildirdiği gibi, Peygamberimiz (s.a.a) de onların üstün faziletlerini, erişilmez şerefliklerini ve kendilerine beslediği büyük sevgiyi defalarca vurgulamıştır.

c) Osman'ı savunma meselesine gelince, İmam Ali (a.s) her ne kadar Osman'ın halifeliğini ilkesel olarak meşru görmüyor idi ise, yine her ne kadar iktidar kadrosunun sürekli sapmalarının ve prensipleri çiğneme uygulamalarının net bir şekilde farkında idi ise de, İmam'ın bu kötü durumda çıkış yolunu böylesine reaksiyoner bir üslûpta aramayı her yönüyle tasvip ettiği söylenemez. Nitekim onun Osman hakkında şöyle dediği nakledilir:

Osman, yönetimi kendisi için seçti, ancak bunu kötüye kullandı/bencil davrandı. Onlar da ona karşı sabredemediler, fakat bunda sınırı aştılar.¹

İmam Ali'nin (a.s) bu tepkisinin sebebine gelince, bu yöntemin kendisi, Osman'ın söz konusu şartlarda ve gerçekleştiği şekli ile öldürülmesi, İslâm davasına hizmet eden bir olay değildi. Tersine İslâm'a ağır ve büyük zarar getirecek bir gelişme idi. Çünkü bu olay, insanların cahilliklerini istismar etmek için pusuda bekleyen art niyetli ve muhteris fırsatçıların Osman'ın intikamını alma yaftasını dalgalandırarak ortaya çıkmalarına gerekçe olacaktı.

Gerçi İmam Ali (a.s) Osman'ın gerçekleşen şekli ile öldürülmesini istemiyordu; ama Osman'ı bu şekilde savunmasının, onun ve İslâm'a aykırı uygulamalarının hakkındaki gerçek görüşünün yanlış anlaşılmasına gerekçe edilmesini de istemiyordu. Nitekim söz konusu aykırı uygulamaları bazen

1- Nehcül-Belâğa, 1/72, Muhammed Abduh şerhi, hutbe: 29

açık açık, bazen da ima yolu ile dile getirirdi. Bunun yanı sıra kendisine Osman hakkında soru soranlara, kimi zaman açıkça ve kimi zaman kapalı beyanlarla cevap verirdi. Bu cevapları, en azından art maksatlılar ve fırsatçılar tarafından istismar edilmeye elverişli olamayan içerikte olurdu.¹

İmam Ali (a.s), Osman'ın ve yakın çevresinin yanlışlıklarının, çirkin aykırılıklarının karşısında asla susmadı. Tersine, sürekli şekilde ve defalarca gerçeği açıkça dile getirdi. Birçok münasebette Osman'a açık sözlü öğütler verdi. Sonunda Osman ondan sıkıldı ve Yenbu denen yere gitmesini emretti.²

Ayrıca Osman, İmam Hasan'a (a.s) açık bir dille babasının nasihatlerinden hoşlanmadığını ifade etti. Bu gerçek, bir rivayette şöyle dile getirilir:

İnsanlar Osman ile ilgili şikâyetlerini İmam Ali'ye yansıttıkça, İmam, oğlu Hasan'ı (a.s) Osman'a gönderirdi. İmam Hasan'ın gidip gelmeleri çoğalınca, halife ona şöyle dedi: "Baban kendisinin bildiğini başka hiç kimsenin bilmediğini düşünüyor. Biz ne yaptığımızı biliyoruz. Bırak yakamızı." Bunun üzerine İmam Ali (a.s) bir daha hiçbir şey için oğlunu Osman'a göndermedi.³

Böylece çıkıyor ki, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in Osman'ın yardımına koşmaları, babaları İmam Ali'nin (a.s) emri ile oldu. Bu da katkısız ve doğru İslâm'ın çizgisi olan çizgileri ile uyuşan bir davranıştır. Bu davranış, onların bu din uğruna yaptıkları pek çok sayıdaki fedakârlıklar ve sürekli uzun vadeli maslahatları gözetmek listesinde yer alır. Ayrıca bu davranış uzak görüşlülüğün, ince ve derin düşüncenin açık bir delilidir.

1- bk. el-Gadir, 9/70

2- Nehcü'l-Belâğa, Muhammed Abduh şerhi, 2/261; el-Gadir, 9/60

3- Nehcü'l-Belâğa, Muhammed Abduh şerhi, 2/261; el-Gadir, 9/60

İmam Hasan Bu Olay Sırasında Yaralandı Mı?

Bazı rivayetlerde, İmam Hasan'ın (a.s) Osman'ı savunduğu sırada yaralandığı ileri sürülmüştü. Şimdi biz burada bu iddiayı şüphe ile karşıladığımızı işaret etmek istiyoruz. Gerçi İmam Ali'nin (a.s) iki oğlunu veya sadece İmam Hasan'ı Osman'ı savunmak için göndermiş olması mümkündür. Böylece onlar Osman'a gelmiş ve babalarının kendilerine verdiği görevi arz etmiş olabilirler.

Fakat bu ihtimalin doğruluğunu kabul etsek bile anlaşılan o ki, Osman onların teklifini reddetti, yardımlarını kabul etmeye yanaşmadı. Bunu açıklayan bir dizi rivayet vardır.¹ Biz bunların birisine işaret etmek istiyoruz:

Sonra Ali, oğlu Hasan'ı çağırdı ve *"Oğlum, Osman'a git ve de ki, babam sana yardım etmemi isteyip istemediğini sormamı emretti."* dedi. Hasan babasının verdiği görevle halifeye gitti. Fakat o: "Hayır, ben böyle bir şey istemiyorum. Çünkü ben Resulullah'ı (rüyamda gördüm." diyerek Hasan'ın teklifini reddetti... Bunun üzerine Hasan sustu ve babasına dönerek durumu ona haber verdi.²

Evet, İmam Hasan (a.s) çatışmaya girmeden ve belki de kalplerde sahip olduğu özel saygı sayesinde bazılarının kuruluşuna yardımcı olmuş olabilir. Meselâ Mervan b. Hakem ile yaptığı bir karşılıklı konuşmada ona şöyle dedi:

Sen dişi deve gibi böğürür ve zavallı bir cariye gibi vay eyvah diyerek feryat ederken, ben evde Osman'ın üzerine çullanıp onu deve gibi boğazlayan katili yaralamadım mı? Osman'ı ellerinle savunsaydın veya onu korumak için ok savmayı yapsaydın ya? Senin ellerin ayakların titredi. Gözlerin fal taşı gibi açılıp efendisinden yardım isteyen bir köle gibi beni imdada çağırdın.

1- el-Hayatu's-Siyasiyye Li'l-İmami'l-Hasan, 150-151

2- el-Futuh, İbn A'sem, 2/228

Ben de seni öldürülmekten kurtarıp seni onun elinden alıkoydum. Şimdi de kalkmış, Muaviye'yi beni öldürmeye teşvik ediyorsun.¹

İmam Hasan, Osman Taraftarı Mıydı?

Tarihçilerin İmam Hasan'a (a.s) yakıştırdıkları birtakım iftiralar vardır. Bunlardan biri, İmam'ın (a.s) gerçek anlamda Osman taraftarı olduğu yolundaki iddialardır. Bu iddiayı idleri süren bazı uydurmacı tarihçiler şöyle diyor:

Hasan, Osman taraftarlığında aşırıya kaçmıştı. Öyle ki, bir gün babasına hoşuna gitmeyeceği sözler söyledi.

Bu raviler diyorlar ki:

Bir defasında İmam Ali (a.s) abdest almakta olan oğlu Hasan ile karşılaştı. Ona: "Ey Hasan, hakkını vererek abdest al." dedi. İmam Hasan da babasına: "Siz dün hakkını vererek abdest alan birini öldürdünüz." şeklinde acı bir karşılık verdi. İmam Ali (a.s) ona sadece: "Allah, Osman ile ilgili üzüntünü uzun eylesin." karşılığını vermekle yetindi.

Belâzurî'nin kaydettiğine göre ise İmam Hasan (a.s) babasına şöyle cevap verdi:

Sen aldığı abdestin hakkını veren bir adamı öldürdün.²

Başka bir hikâyede şöyle söylentiler okuyoruz:

Hasan b. Ali, babası İmam Ali'ye (a.s): "Ey Emirü'l-Müminin, ben seninle konuşamıyorum." diyerek ağladı. İmam Ali'nin (a.s) oğluna: "Konuş, kadınlar gibi ağlama." demesi üzerine Hasan şunları söyledi: "İn-

1- el-Mehasin ve'l-Mesavi, 1/135

2- el-Fitnetü'l-Kubra, Ali ve Evlâtları bölümü, 176; Ensabu'l-Eşraf (Mahmudî tahkikli), 3/12

sanlar Osman'ın evini kuşattılar. Sana onlardan uzaklaşip Mekke'ye gitmeni emrettim. Böylece Arapların kaybolmuş hayalleri geri gelecekti. Fakat bu teklifimi reddettin. Sonra insanlar onu öldürdüler. Sonra sana insanlardan uzaklaşmanı emrettim... Şimdi sana Irak'a gitmemeni emrediyorum. Çünkü çok sayıda olumsuz sebebe bağlı olarak garip bir şekilde öldürüleceğinden korkuyorum..."¹

Bu doğrultuda iddiaları seslendiren başka rivayetler de vardır.²

Açıkça görüyoruz ki, bu rivayetleri didikleme ve irdeleme gözü ile inceleyenler, bunların karmaşık niteliklerinin açıkça belli olduğunu rahatlıkla tespit ederler. Kaldı ki bunlar, kabul edilme ve delil olma şartlarına bile sahip değiller. Bu yüzden, bu türden kaynaklara güvenmek ve dayanmak mümkün değildir. Üstelik bir araştırmacı şöyle diyor:

Yaygın bir şekilde biliniyor ki, söz konusu karşılıklı konuşma İmam Ali ile Hasan Basrî arasında cereyan etti. İmam Ali, Basra'da abdest almakta olan Hasan Basrî ile karşılaştığında, aralarında böyle bir ko-nuşma geçmişti.³

Bu uydurmacaların bu türden rivayetler ileri sürmekte büyük bir rol oynadıklarını kuvvetle muhtemel görüyoruz. Dolayısıyla bu rivayetler hakkında şu değerlendirmeleri yapıyoruz:

1- Bilindiği gibi az yukarıda bunlardan taraf aktardığımız bilgilere göre, İmam Ali (a.s) oğlu Hasan ile kardeşini Osman'ı savunmak için kuşatma altındaki evine gönderdi. İmam Ali, Osman'ın akıbetini öğrenince, şaşkın ve üzgün bir

1- Ensabu'l-Eşraf, 2/216-217; Tarih-i Taberî, 3/474

2- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, 1/542-544 ve diğer eserler

3- Ensabu'l-Eşraf, (Mahmudî tahkikli), İmam Hasan'ın Hâl Tercemesi, 12, ilk baskı, Daru't-Taaruf, Beyrut basımı

şekilde gelerek Hasan ile Hüseyin'in görevlerini yerine getirmekte yeterli gayreti göstermedikleri zannı ile kana boyanmış Hasan'ı tokatladı ve Hüseyin'i göğsünden geriye itti... Şimdi yukarıdaki söylentiler ile bu bilgiyi bağdaştırmak nasıl mümkün olabilir? Oysa her ikisini de bunların kendisi riwayet etmiştir.

2- İmam Hasan'ın (a.s) bütün davranışlarını inceleyenler, onun sürekli olarak ve artan bir ısrarla babası Emirü'l-Müminin'e (a.s) arka çıktığını, onun hakkını savunduğunu ve düşmanlarının bahanelerine karşı koymaya gayret ettiğini görürler.

Nitekim Cemel'de, Sıffin'de babasının şahsını ve davasını savunma yolunda büyük tehlikelere atılmaktan çekinmeyerek savaşların karanlıklarına daldı. Öyle ki İmam Ali (a.s) onun için şöyle buyurdu:

Bu genci (savaştan) uzak tutun, beni endişelendirmesin. Çünkü ben Resulullah'ın (s.a.a) soyu kurumasın diye bu iki gencin (Hasan ile Hüseyin'in) üzerinde kıskançlıkla titriyorum.¹

İmam Hasan'ın, Ehl-i Beyt (selâm üzerlerine olsun) davasını ve onların halifelikte hak sahibi olduklarını savunmasına gelince, bu alandaki davranışlarını ve sözlerini ayrıntılı bir şekilde sayıp dökemeyiz. Onun, babasının tutumunu savunmasını delillendirmek için bu konuda birkaç örnek vermekle yetineceğiz:

a) Rivayete göre İmam Hasan (a.s) şöyle dedi:

Ebu Bekir ile Ömer bu işe kastettiler. Oysa bu iş tümü ile bize aittir. Fakat onlar onu bizi bir yana bırakarak ele geçirdiler. Bize bu işe ninelerin payı gibi bir pay verdiler. Ama Allah'a yemin ederim ki, insanların

1- Nehcül-Belâğa, Muhammed Abduh şerhi, 2/212; Tarih-i Taberî, Otuz Yedinci Yılın Hadiseleri bölümü, 4/44

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

bu konuda bizim şefaatlerimizi istedikleri günde, nefisleri, onları suçlayacaktır.¹

b) İmam Hasan (a.s) bir hutbesinde şöyle dedi:

Muhammed ve onun vasileri olmasaydı, sizler şaşkın olurdunuz, farzlardan hiçbirini bilemediniz...

İmam Hasan (a.s) bu sözleri farzları saydıktan sonra söyledi. Saydığı farzlar arasında, velâyetin Ehl-i Beyt'e ait olduğu ilkesi de yer alıyordu.²

c) İmam Hasan (a.s) bir başka konuşmasının bir yerinde şöyle dedi:

Bize itaat etmek farzdır. Çünkü bize itaat etmek, Allah'a ve O'nun Resul'üne yönelik itaat ile eşleştirilmiş, birlikte sayılmıştır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: **Ey müminler! Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan Ulu'l-Emr'e itaat edin. Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Peygamber'e havale edin...**"³

3- Gerek günahlardan arınmışlıkla ilgili ayetin ve gerekse Peygamberimizin (s.a.a) onunla ilgili sözlerinin kanıtlandığı veçhile İmam Hasan'ın (a.s) Allah tarafından günahlardan arınmış olması, bunların yanı sıra bilinen erdemli ahlâkı ve onurlu karakteri, ona yakıştırılan en basit İslâmî edep kuralları ve erdemli insan ahlâkı ile çelişen davranışı ve sözleri yalanlar. Özellikle bu hareketlerin ve sözlerin onun tarafından babasına yöneltilmiş olacağı hiç düşünülemez. Oysaki o Peygamberimizin (s.a.a) onun babasının hakkında söylediğini herkesten önce bilir:

O (Ali) hakla beraberdir ve hak onula beraberdir. O ne tarafa giderse, o da onunla birlikte gider.⁴

1- el-Emalî, Şeyh Müfid, 49

2- Yenabiu'l-Mevedde, 48; el-Emalî, Şeyh Tûsî, 56

3- Yenabiu'l-Mevedde, 21

4- Keşfu'l-Ğumme, Erbilî, 1/143- 148

Nasıl olabilir ki?! Ona yakıştırılan sözler ve davranışlar, sıradan insanların bile uzak duracağı davranışlar ve sözler oldukları hâlde onun gibi Ashab-ı Kisa'nın beşincisi, yaratılış, ahlâk, hidayet, davranış ve söz söyleme bakımından Resulullah'a (s.a.a) en çok benzeyen bir şahsiyet tarafından sadır olabilsin?!

4- Bilindiği gibi İmam Hasan (a.s) önce Peygamberimizin (s.a.a) ve onun vefatından sonra babası İmam Ali'nin (a.s) eli ve gözetimi altında yaşadı. Ayrıca o, suyu asla çekilmeyen engin bir bilgi denizi idi. Çocukluğundan itibaren, önce dedesi Peygamberimizin, sonra babası İmam Ali'nin kendisine havale ettikleri soruları isabetle cevaplandırmakla tanınmıştı. O hâlde böyle bir şahsiyetin abdest alırken onun bütün inceliklerini, titizliklerini yerine getirmeyeceği mantığa sığar mı?

5- Eğer İmam Hasan (a.s) kelimenin tam anlamı ile Osman taraftarı idi ise, bu taraftarlık onun halifenin ve valilerinin Kur'an'a ve Sünnet'e ters düşen bütün tasarruflarını kabul ettiği anlamına gelir. Bu ise, onun hakkında muhtemel bile olmayacak bir tutumdur. Çünkü o, siyaseti tarif ederken şu sözleri söyleyen kişidir:

Yaşayanların haklarını gözetmenin unsurlarından biri, hükümdarın ümmete gösterdiği samimiyet oranında ona samimiyet ve bağlılık göstermen, buna karşılık doğru yoldan saptığı zaman yüzüne karşı feryadını yükseltmendir.

Açıktır ki, Osman ile onun valileri bariz bir şekilde İmam'ın bu sözlerinin hedefi ve kapsamı içinde olan kimselerdir. Bunun böyle olduğunu, İmam'ın (a.s) Osman taraftarı olduğunu iddia eden yazarlar da onaylamaktadır.

6- İmam Hasan'ın (a.s) babasına Medine'yi terk etmesini önerdiği şeklindeki ifadeye gelince, bunun hiçbir doğruluk payı düşünülemez. Çünkü o günlerde Talha, Zübeyir ve ben-

zerleri gibi fırsatçı ve iktidar tutkunları böyle bir fırsat kolluyorlardı. Ayrıca o günlerin zor şartlarında insanlar İmam Ali'ye (a.s) Medine'yi terk etmesi konusunda izin vermezlerdi. Çünkü onlar günlerce her gittiği yerde peşinden gidecek ona biat etmek için sabırsızlık gösteren kimselerdi.

İmam Ali İktidarında İmam Hasan

İmam Ali'ye (a.s) Biat Edilmesi

Olaylar Osman'ın öldürülmesi veya görevden uzaklaştırılması doğrultusunda seyrederken, bütün Müslümanlar büyük bir merakla Halife'nin yerine kimin geçeceğini bekliyorlardı. Bu makama göz dikenlerin sayısı çoktu. Bunların arasında Talha, Zübeyir ve Ayşe gibi olayların macerasını derinleştirenler, çapını genişletenler, parıldayan ateşe yakıt ikmal yapan kimseler vardı. Bu makama en büyük özlem ile göz diken Talha idi. Öyle ki, sözünü ettiğimiz ayaklanma olaylarının önüne geçerek birkaç gün içinde eline geçeceğini düşündüğü makama peşinen oturdu. Yani Osman evinde kuşatılmış fakat henüz hayattayken, beytülmalî işgal etti ve halka namaz kıldırdı.

Hiç şüphesiz, [Ömer'in belirlediği] şûra fertlerinin altı üyesinden geride kalan dört kişinin halife seçilme şansı diğer kimselerden daha fazla olduğu gibi, İmam Ali'nin (a.s) seçilme şansı hepsinden fazla idi. Gerek Medine'de, gerekse Medine dışında kalabalıklar ona yöneliyordu. Hatta isyancılar bile ona hiç kimseyi rakip saymıyorlardı. Çünkü onlar iyi biliyorlardı ki, kendilerinin uğrunda ayaklandıkları hedefleri, o gerçekleştirecekti.

Aynı zamanda Talha ile Zübeyir'in kızgınlıklarının hak için ve Allah için olmadığının, bu kişiler ile Osman ve yakın çevresi arasında bir fark bulamadığının farkında idiler. Onlar bu gerçeği, Osman'ın öldürülmesinin öncesindeki günler

sırasında bu şahısların takındıkları tavırdan kesinlikle anlamışlardı.

Belâzurî, Ensabu'l-Eşraf adlı eserinde şöyle anlatır:

İmam Ali (a.s), iki tarafın arasını bulmaktan ümidi kesince evine kapandı. Osman öldürülüp de halk onun işini bitirince ve etrafında toplanacakları bir imama ihtiyaçları olduğunu anlayınca, bir bütün hâlinde bağıra çağıra İmam Ali'ye gittiler. "Emirimiz Ali b. Ebu Taliptir." diyorlardı.

Sonunda evine girerek: "Elini uzat da sana biat edelim." dediler. İmam Ali (a.s) onlara: *"Bu iş size düşmez; bu, Bedir Savaşı'na katılanların işidir. Bedir Savaşı'na katılanlar kimi onaylarsa, halife odur."* karşılığını verdi. Bunun üzerine Bedir Savaşı'na katılanlar bir kişisi bile geri kalmamak üzere hep birlikte geldiler ve "Ey Ebu'l-Hasan, halifelige senden daha lâıyk hiç kimseyi görmüyoruz." dediler.¹

Taberî, Tarih'inin üçüncü cildinde şöyle diyor:

Peygamberimizin sahabîleri Osman'ın öldürülmesinden sonra İmam Ali'ye gelerek: "Halka mutlaka bir imam gerekir. Biz bugün bu göreve senden daha lâıyk birini bulamıyoruz." dediler. İmam Ali (a.s) onlara: *"Yapmayın; ben emir olacağıma, hayırlı bir vezir olurum."* dedi. Sahabîler: "Allah'a yemin ederiz ki, hayır. Biz sana biat edinceye kadar bu işin peşini bırakmayız." dediler.

Kendisine o kadar ısrar ettiler ki, sonunda biatlerini kabul etti. Fakat mutlaka biat töreninin mescitte olmasını ve halkın bütününün kendisini onaylamasını şart koştu.²

1- Ensabu'l-Eşraf, İmam Ali b. Ebu Talib'e Biat bölümü, 205–219, Mahmudî tahkikli.

2- Tarih-i Taberî, 3/450, Müessesetu'l-A'lemî-Beyrut basımı

Üçüncü bir rivayette şöyle deniyor:

İmam Ali, yapılan şiddetli ısrarlara rağmen kendisine biat edilmesini reddetmekte direndi. Bunun üzerine onu ikna etmek için Malik Eşter'i araya koydular. Malik Eşter, Kûfe heyetinin başkanı idi. İmam Ali'ye: "Uzat elini, biat edelim." dedi. İmam Ali bu teklifi reddetti. Malik Eşter ısrar etti, onu eğer bu isteksiz tutumunu sürdürürse fitne çıkmasından korkuttu. Sonunda kendisini ikna etti. Bunun üzerine önce ileri gelenler ona biat etti. Arkasından her yandan gelen halk etrafında toplandı. Bunun üzerine Zübeyir ayağa kalktı, hamdüsenadan sonra: *"Ey insanlar, yüce Allah sizin için şûranın hükmüne razı oldu ve bu yolla şahsî arzularını giderdi. Biz aramızda müşavere ederek Ali'nin halifeliğini onayladık. Ona biat edin."* dedi.¹

el-İmametü ve's-Siyaset adlı eserde Ebu Sevr'in bu olayı şöyle anlattığı rivayet edilir:

Osman'ın öldürülmesinden sonra biat töreni yapılabacağı sırada Ali'nin (a.s) arkasından çıktım. Halk etrafında toplanmış, kendisine biat ediyordu. Ali, Benî Mazin kabilesine ait bahçelerden birine girdi. Onu bir hurma ağacının altına sığınmaya zorladılar. Halk benim ile onun arasına girdi. Halka baktım; elleri ile koldan tutmuşlar, arka arkaya elleri ile onun ellerini tutuyorlardı (biat ediyorlardı). Sonra onunla birlikte mescide yöneldiler. Mescitte ilk minbere çıkan kişi Talha oldu. Elini uzatarak ona biat etti. Talhan'ın parmakları çolaktı. Oradakilerden biri bu durumu kötüye yorumarak: "Allah'a yemin ederim ki bu iş tamama ermez." dedi. Arkasından Zübeyir, Peygamberimizin diğer sahabîleri ve Medine'de bulunan bütün Müslümanlar ona biat ettiler.²

1- Yakubî, 2/75

2- el-Futuh, 1-2/436; el-Ümem ve'l-Mülûk, 3/456

İmam Ali (a.s) Müslümanların kendisine yönelik tavrını ve ona biat etmedeki ısrarlarını Şıkkıyye diye bilinen hutbesinde şöyle nitelendiriyor:

Derken, halk, sırtlanın boynundaki kıllar gibi (yoğun bir şekilde) her taraftan etrafıma üşüştüler; koyunların ağıla üşüşmesi gibi çevreme toplandılar. Neredeyse izdihamdan Hasan ve Hüseyin, ayaklar altında kalacaktı. İki tarafımda çizikler, yaralar oluştu.

Ama işi elime alınca bir bölük hemen biatten döndü, ahdini bozdu. Başka bir bölük ok yaydan fırlar gibi fırladı, çıktı; öbürleri de zulme saptılar. Sanki onlar, her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olan Alla-h'ın: **"İşte âhret yurdu; biz onu, yeryüzünde yücelik ve bozgunculuk dilemeyenlere verimiz."** ve **"Akıbet, takva sahiplerinindir."**¹ buyurduğunu duymamışlardı...

Daha sonra İmam Ali (a.s) bu hutbesinin devamında hilâfet hususundaki kendi tutumuna değinerek şöyle buyurdu:

Tohumu yarana ve insanı yaratana andolsun ki, eğer bu topluluk biat için toplanmasaydı, yardımcıların varlığıyla hüccet ikame edilmeseydi ve Allah zalimlerin çatlayasıya doyarırken, mazlumların açlıktan kırılmasına (mani olması) hususunda âlimlerden söz almasaydı, hilâfet devesinin yularını sırtına atar, terk ederdim; hilâfetin sonunu ilk kâsesiyle suvarırdım. (Daha önce peşinde koşmadığım gibi şimdi de peşinde koşmaz, onu hemen terk ederdim.) O zaman siz bilirdiniz ki şu dünyanın değeri, bir keçinin aksırığından daha değersizdir bence.

İmam Ali (a.s) söz konusu fitnelerin kol gezdiği ortamda halifelîği kabul etmekten kaçınmayacağını gördükten sonra kendisi için yapılan biat törenini tamamladı. Bu tören

Osman'ın ölümünden üç ya da beş gün sonra gerçekleşti. Muhacirlerin, ensarın ve üç şehirden Medine'ye delege olarak gönderilen diğer Müslümanların bütünü ona biat etti. Birkaç kişi dışında Kureyş kabilesi bu biate olduğu gibi katılmıştı.

Biat etmeyen Kureyşliler arasında Mervan b. Hakem, Sa'd b. Ebu Vakkas ve Abdullah b. Ömer vardı.¹

Evet, Mervan b. Hakem ile Emevîler ona biat etmemişlerdi. Emevîler ile Haşimîler ve diğer risalet misyonuna bağlı Müslümanlar arasındaki soğuk ilişkiyi araştıran tarihçiler için, onların İmam Ali'ye biat etmekten kaçınmış olmaları ve ondan hoşlanmamaları garip bir şey değildi.

Sa'd b. Ebu Vakkas'a gelince; o, halifelik makamını kendisi için istiyordu. Bunun için elinden ne gelse yapmaya hazırды. Muhtemelen bu makama erişmenin plânını kafasında kurmaya başlamıştı. Çünkü Ömer b. Hattab onu halifelik makamını çekip çevirenlerden biri yapmış, kendisine hak etmediğinden çok yetki vermişti.

Daha önce bu makama erişebilmeyi düşündüğünü veya günün birinde Müslümanların kendisini İmam Ali (a.s) ile yan yana koyacaklarını tasavvur ettiğini sanmıyoruz. Fakat halkın, kendisinden daha yüksek konumda olan, Basralı ve Kûfeli sahabîler nezdinde itibar sahibi olan Talha ve Zübeyir gibi birilerinden uzak durduğunu görünce, halifelik için girişimde bulunmaktan kaçındı. Sadece kenarda durup İmam Ali'ye (a.s) biat etmemekle yetindi. Böylece anası Hima' tarafından akrabaları olan Emevîler ile dayanışma hâlinde olduğunu gösterdi. Zaten onlarla ortak bir tutum sergileye gelmişti. Öyle ki, Osman'ın kendisini Kûfe valiliğinden uzaklaştırıp yerine kardeşi Velid'i tayin ettikten sonra bile Emevîlere yönelik hiçbir karşıt tavır göstermemişti.²

1- el-Kâmil, 3/98-99; Yakubî, 2/75

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/348, Futûh'tan naklen, 2/258-259

İmam Ali (a.s) onun bu tavrını biliyordu. Ayrıca Emevîlerin tavrını, Talha'nın, Zübeyir'in ve Kureyşli çoğunluğun tutumunun sonunda nereye varacağını da biliyordu. Nitekim biat töreninden sonra Kureyşlilerin kendisine yönelik tavrılarını şöyle tanımlamıştır:

Allah'ım, Kureyşliler karşısında senin yardımına sığınırım. Bunlar benimle akrabalık ilişkisini kestiler, tabağımı devirdiler. Bir de baktım ki, Ehl-i Bey'timden başka hiçbir yardım edenim, hiçbir savunamım, hiçbir destekleyenim kalmamış.

Başka bir defasında da şöyle demiştir:

Şu Kureyşlilerin benden ne alıp veremediği var?! Allah'a yemin ederim ki, onlarla kâfirler oldukları hâlde savaştığım gibi, şimdide fitne çıkarıcılar olarak savaşıyorum. Aynı zamanda dün onların bir arada yaşadığım gibi bugün de birlikte olacağım.¹

Her neyse, Sa'd b. Ebu Vakkas biat etmeye çağrılınca, Emevîlerle dayanışmaya giderek buna yanaşmadı. İmam Ali de onu kendi hâline bıraktı ve isyancıların ona karşı şiddet uygulamalarına izin vermedi.

Abdullah b. Ömer b. Hattab da biat etmeye çağrılıp da buna yanaşmayınca, İmam Ali (a.s) ondan aleyhinde çalışmak üzere herhangi bir kimse ile işbirliği yapmayacağına dair kefil istedi. Abdullah kefil göstermeyi kabul etmeyince, onu da kendi hâline bıraktı ve halka: *"Bırakın onu, onun kefilini benim."* dedi. Arkasından Ömer oğlu Abdullah'a dönerek şunları söyledi:

Git, ben seni küçüklüğünde de, büyümüş bir kişi olarak da kötü ahlâklı biri olarak biliyorum.

Biat işlemi tamamlanınca, İmam Ali (a.s) daha ilk günden Osman'ın yakın çevresinin devlet işlerinin bütün alanla-

1- Nehcü'l-Belâğa, Süphi Salih basımı, hutbe: 33

rında meydana getirdikleri bozuklukları düzeltmek için bütün olanaklarını seferber etti. Sözünü ettiğimiz yakın çevre, bütün devlet mekanizmasını fesada ve çözülmeye uğratarak felce uğratmıştı.

İmam Ali (a.s) halkı sıkıntıya sokan acil problemleri önem sırasına koyarak çözüme gereğini duyuyordu. Bu problemlerin başında, Osman'ı halk ayaklanması ile karşı karşıya bırakarak ölümüne yol açan eyalet valileri meselesi geliyordu. Çünkü ancak bu problemi çözdükten sonra aciliyet ve fayda sırasının önünde gördüğü diğer problemleri çözmeye yönelebilirdi. Fakat bunu, açtığı yeni dönemde güdeceği siyaseti topluma yaymasının önünde bir engel olarak görmüyordu.

İmam Ali (a.s) halifeliğinin ilk günlerinde, minberden yaptığı ilk konuşma ile, etrafında toplanan yoğun kalabalığa kendinden önceki halifeler zamanında yirmi veya daha uzun yıl boyunca uygulanan bazı düzenlemeleri yürürlükten kaldırdığını ilân etti.

İmam Ali kesinlikle emin idi ki, Ömer b. Hattab ganimetleri (eşit şekilde değil,) insanların değerlerine ve İslâm'daki kıdemlerine göre bölüştürürken, İslâm ilkelerinden çok şahsî çıkarlarını gözetmişti. Osman b. Affan ise, aile fertlerini İslâm ile oynama ve toplumda fesat çıkarma hususunda serbest bırakırken, cahiliye ırkçılığına ve İslâm'a kin besleyen Emevî ruhuna hizmet etmişti. Oysa İslâm hiç kimseye başkası aleyhinde ayrıcalık tanımayan bir dindi.¹

İmam Ali'nin Kûfe'den Destek İstemesi

İmam Ali (a.s), kendisine biat etmeyi reddedip hükümetine karşı direniş ilân eden Muaviye'ye karşı koymaya hazırlanır ve yapacağı işlerin plânlanması için yoğun bir çalışma-

1- bk. Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, Seyyid Haşim Maruf el-Hasenî, 1/390-393

ya girişmişken, sürpriz bir şekilde bazı Mekkelilerin Osman'ın kan davası gerekçesi ile harekete geçtiği haberini aldı.

Söz konusu kimseler Talha'nın, Zübeyir'in, Aişe'nin ve onlara bağlı Emevîlerin tahriki ile harekete geçmişlerdi.

İmam Ali (a.s), Müslümanların sözbirliğinin bozulmasından ve bütünlüklerinin parçalanmasından korktu. Bunların arz ettikleri tehlikenin o sırada Muaviye'den kaynaklanan tehlikeden daha büyük olduğunu, onlardan gelecek kötülüğün Muaviye'nin kötülüğünden daha yıkıcı olduğunu gördü. Öyle ki, bu fitne ateşini hemen söndürmeye girişmediği tekdirde genişlemesi, direnişin ve çatışmanın çoğalması çok yakın olabilirdi.

Bu nedenle İmam, onlara karşı harekete geçmek için hazırlık yaptı. Muhacirler ile ensarın geride kalan salih kişilerini kendisini desteklemek üzere seferber etti. Böylece isyancılar herhangi bir şehre girip kargaşa çıkarmadan karşılıklarına çıkmak üzere bu güçler hızla yola çıktılar. Devlete bağlı güçler Rebeze'ye vardıklarında, isyancıların Basra'ya ulaştıklarını ve orada meydana gelen olayları öğrendiler.

İmam Ali (a.s) gerekli tedbirleri alıp durumunu sağlamlaştırmak için Rebeze'de birkaç gün kaldı. Kûfe halkına gönderdiği elçiler aracılığı ile parlayan fitne ateşini söndürmek için onların yardımını ve desteğini istedi.

Bu arada, Muhammed b. Ebu Bekir ile Muhammed b. Cafer'i bir mektupla Kûfe halkına gönderdi. Mektupta şöyle diyordu:

Ben bu şehirler için sizi seçtim. Olup bitenler için sizin yardımınıza başvuruyorum. Allah'ın dininin yardım edicileri ve destekleyenleri olun. Bizi teyit edin ve bizim lehimize harekete geçin. İstedığımız şey ümmetin kardeşliğinin tekrar tesis edilmesi için düzeltmedir. Kim bunu sever ve tercih ederse, hakkı tercih

etmiş olur. Kim bunu hoşnutsuzlukla karşılarsa, hakkı hoşnutsuzlukla karşılamış, onu göz ardı etmiş olur.¹

Bu iki elçi, İmam Ali'nin (a.s) mesajını Ebu Musa el-Eş'arî'ye ve Kûfe halkına iletiler. Fakat Ebu Musa'dan herhangi bir olumlu cevap alamadılar. Tersine, onun azimleri frenlediğini, halkın Halife'nin (İmam Ali'nin) çağrısına olumlu karşılık vermesini engellediğini gördüler. İnadını ise, şöyle gerekçelendiriyordu:

Allah'a yemin ederim ki, Osman'a yapılan biat benim ve dostunuzun boynundadır. Eğer savaş kaçınılmaz ise, Osman'ın kan davası sonuca bağlanmadan hiç kimse ile savaşmayız...²

İmam Ali (a.s), Ebu Musa'ya üçüncü bir elçi olarak Haşim el-Mırkal'ı ??? gönderdi. Eline verdiği mektupta şöyle diyordu:

Ben, seni kabul eden Müslümanları benim lehime harekete geçirmek için sana elçi olarak Haşim'i gönderdim. Halkı bilinçlendir. Ben seni hak üzere destekleyicim olasan diye vali tayin ettim.

Fakat Ebu Musa inadında ısrar etti. Bunun üzerine Haşim, İmam Ali'ye (a.s) bir mektup göndererek görevinde başarısız olduğunu, elçiliğinden olumlu sonuç alamadığını haber verdi.

İmam Hasan'ın Elçiliği

İmam Ali (a.s), Ebu Musa'nın ısrar ettiğini ve elçilerin onunla baş edemediklerini öğrendikten sonra ona Ammar b. Yasir ile birlikte oğlu Hasan'ı gönderdi. İmam Hasan'ın yanında, İmam Ali'nin Ebu Musa'yı görevden alarak yerine Karaza b. Kâ'b'ı tayin ettiğini bildiren mektubu vardı. İmam Ali (a.s) mektubunda şöyle diyordu:

1- Taberî, 3/393

2- Taberî, 3/394

İmdi, şöyle bir görüşe vardım ki, Allah'ın sana onunla ilgili hiçbir nasip vermediği bu görevden uzaklaşmalısın. Bu durum, emrimi reddetmekten seni alıkor. Halkı sefere çıkarmak için oğlum Hasan ile Ammar b. Yasir'i gönderdim. Karaza b. Kâ'b'ı da şehrin valisi olarak görevlendirdim. Yerilmiş ve horlanmış olarak işimizden ayrıl. Eğer böyle yapmazsan, Karaza'ya sana güç kullanması yönünde emir verdim.¹

İmam Hasan (a.s) Kûfe'ye ulaşınca, halk gruplar hâlinde etrafını sardı. Bağlılık ve itaatkârlıklarını ifade ediyorlar, destek ve samimiyetlerini gösteriyorlardı. İmam Hasan (a.s), emirlere karşı çıkan valinin görevden alınıp yerine Karaza'nın tayin edildiğini ilân etti.

Fakat Musa el-Eş'arî tutumunu ısrarla devam ettirdi. Bunun üzerine Ebu Musa, Ammar b. Yasir'e dönerek onunla Osman hakkında konuşmaya girişti. Maksudı, sözlerinden bir açık yakalayarak onu Osman kanı konusunda suçlamaktı. Böylece halkı İmam Hasan'ın (a.s) yanından uzaklaştırmaya sebep arıyordu. Ammar'a şöyle dedi:

– Ey Ebu Yekzan, Halife'ye (Osman) karşı savaş açanlar ile bir olup sen de ona karşı mı çıktın ve böylece kendini facirler arasına mı yerleştirdin?

Ammar bu soruya:

– Hayır, öyle yapmadım; ama olup bitenler de beni üzmedi, karşılığını verdi.

Bu sırada Ebu Musa'nın maksudını anlayan İmam Hasan (a.s), tartışmanın ipini kesmek üzere ona:

– Niçin halkın bizi desteklemesini frenliyorsun, sorusunu sordu.

Arkasından onunla yumuşak sözlerle konuşmaya girişti. Maksudı, kötülük ve inat ruhunu nefsinden çıkarmaktı:

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, Kureşî, 1/434

– Ey Ebu Musa, Allah'a yemin ederim ki, bizim tek isteğimiz bozuklukları düzeltmektir. Emirül-Müminin Ali gibi bir şahsiyet hiçbir şeyden korkmaz!

Ebu Musa da bu sözlere:

– Anam-babam sana feda olsun, doğru söylüyorsun. Ama müsteşar güvenilir biri mi, şeklindeki bir soru ile karşılık verince, İmam Hasan (a.s) ona:

– Evet, cevabını verdi.

Ebu Musa dedi ki:

– Peygamberimizin şöyle dediğini işittim. *"İleride fitne ile karşılaşacaksınız. O günlerde oturanlar ayakta olanlardan, ayakta olanlar yürüyenlerden, yürüyenler ise binek hayvanın sırtında yol alanlardan daha hayırlıdır."* Yüce Allah bizi birbirimize kardeş yaptı, bize birbirimizin kanlarını ve mallarını haram kıldığını bildirmek üzere şöyle buyurdu: **"Ey müminler, birbirinizin mallarını gayrimeşru yöntemler kullanarak değil, karşılıklı anlaşmaya dayalı ticaret yolu ile yiyin ve nefislerinizi öldürmeyin. Hiç şüphesiz Allah size karşı merhametlidir."**¹ Yine buyurmuştur: **"Kim bir mümini bile bile öldürürse cezası, içinde ebedî olarak kalmak üzere cehennemdir."**²

Ammar ona:

– Bu sözleri sen kendin mi Peygamberimizden işittin, diye sordu.

Ebu Musa:

– Evet, söylediğimin teminatı bu elimdir, karşılığını verdi.

Bunun üzerine Ammar halka dönerek şöyle dedi:

– Peygamberimiz bu sözleri ile Ebu Musa'yı kastetti. O ayakta olandan daha hayırlı bir oturandır. (Yani onun evinde oturması, kıyam etmesinden daha hayırlıdır.)³

1- Nisâ, 29

2- Nisâ, 93

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, Kureşî, 1/434- 435

O sırada İmam Hasan (a.s) halka yönelik şu konuşmayı yaptı:

Ey insanlar, Emirü'l-Müminin Ali b. Ebu Talip ile Arap büyükleri yol üzerinde size doğru gelmektedirler. Haber aldığınız üzere Talha ile Zübeyir İmam Ali'ye biat ettikten sonra Aişe ile birlikte ona karşı çıktılar. Kadınların zayıf olduklarını ve görüşlerinin dayanıklılığa yatkın ve güçsüz olduğunu biliyorsunuz. Bundan dolayı yüce Allah erkekleri kadınlar üzerine yönetici kıldı. Allah'a yemin ederim ki, içinizden hiçbiri İmam Ali'yi desteklemese de, kendisi ile birlikte hareket eden muhacirlerin ve ensarın yeterli olacağını umuyorum. Allah'a yardım edin ki, O da size yardım etsin.¹

Ebu Musa tavrını ısrarla devam ettirerek azimlerini frenledi, halkı yerlerinde kalarak İmam Ali'yi (a.s) desteklemeye çağırdı. Bunun üzerine İmam Hasan (a.s) kendisine karşı sertliğe başvurarak şöyle dedi:

Be hey adam! Sana verdiğimiz görevi bırak; anan olmayasınca, minberimizden aşağı in."

Bunun arkasından halka hitaben şunu söyledi:

Ey insanlar! Halifenizin çağrısına icabet edin ve kardeşlerinize katılın. Bu iş için sefere çıkanlar olacaktır. Allah'a yemin ederim ki, Ali'yi aklı başında kimse izlerse, dünyada ve ahirette örnek olacak ve hayırlı bir sonuç ortaya çıkacaktır. Çağrımıza icabet ederek bizim ve sizin başınıza gelen belâda bize yardım edin. Emirü'l-Müminin diyor ki: *"Ben bu sefere ya zalim veya mazlum olarak çıktım. Ben Allah'ın hakkını gözetim kimsenin de mutlaka sefere çıkması hususunda Allah'ı hatırlatırım. Eğer mazlum isem, bana yardım etmiş olur. Eğer zalim isem, cezamı verir. Allah'a yemin ede-*

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, Kureşî, 1/436

rim ki, Talha ve Zübeyir bana ilk biat eden ve ilk haksızlık eden kimselerdir. Ben zimmetime mal mı geçirdim ve herhangi bir hükmü mü değiştirdim? Sefere çıkın, marufu emredin ve kötülükten sakındırın.”¹

Bu konuşma sonucu halk İmam Hasan'ı (a.s) dinledi ve çağrısına icabet etti. Fakat Malik Eşter işin tamamlanması için Ebu Musa'nın aşağılanmış ve gücü, benliği yıkılmış olarak makamından çıkarılması gerektiği görüşünde idi. Bu düşünce ile kendine bağlı bir grup eşliğinde valilik sarayına gidip orayı kuşattılar ve sonra Ebu Musa'yı dışarı çıkardılar.

Mesele İmam Hasan'ın (a.s) arzu ettiği kıvama gelince, halka dönerek onları şu sözlerle cihada çıkmaya çağırıldı:

Ey insanlar, ben yola çıkıyorum. İsteyen benimle hayvan sırtında yola çıksın, isteyen nehir yolundan gitsin.²

Böylece halk yığınları İmam Hasan'ın (a.s) çağrısına icabet etti.

Şair Kays b. Sa'd bu durumu görünce, içi sevinç dolarak şu beyitleri söyledi:

Allah, bugün Kûfe halkını desteği ile ödüllendirsin!

Onlar icabet ettiler ve döneklerin dönekliğine uyarak reddetmediler.

Onlar: "Ali, en sağlam yere basan ve dayanıklı adımlıdır." dediler.

Ahdini bozup sözünü değiştirenlere karşı ondan hoşnut olduk.

O ikisi kasten Peygamber'in eşini öne çıkardılar

Onu deve sırtında dörtnala giden atlar sevk eder.³

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/437

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/438

3- el-Gadir, 2/76

Kûfe şehri sefer naraları ile inledi. Binlerce kişi şehirden çıktı. Sefere çıkanlar açıkça hoşnutluk ve kabul gösteriyorlardı. İmam Hasan'ın (a.s) komutasında yol alıp Zikar¹ denen yere ulaştılar. Orada karargâh kurmuş olan İmam Ali (a.s) ile buluştular.

İmam Ali (a.s) de oğlunun başarısına sevindi, gösterdiği gayretlere ve harcadığı çabalara karşılık ona teşekkür etti.

Basra'da Çatışma ve İmam Hasan'ın Konuşması

İmam Ali'nin birlikleri Zikar'dan yola çıkarak Zaviye'ye² vardılar. İmam Ali (a.s) burada Aişe'ye bir mektup yazarak, onu, kan dökülmesine engel olmaya ve Müslümanları birleştirmeye çağırdı. Aynı şekilde Talha ve Zübeyir'e de bir mektup yazarak, onları barışa ve bölünmeyi ortadan kaldırmaya davet etti.³ Fakat her üçü de, hak çağrısına icabet etmeyerek İmam Ali'ye (a.s) karşı direnmekte ve savaşmakta ısrar ettiler.

Abdullah b. Zübeyir, insanları fitneye ve kan dökmeye en şiddetli şekilde kıskırtan kişi idi. İmam Ali'nin (a.s) barışı gerçekleştirmek için hazırladığı bütün fırsatları sonuçsuz bıraktı. Basralılardan oluşan bir topluluğa karşı yaptığı bir konuşmada onları savaşmaya davet etti. Bu konuşmanın metni şöyledir:

Ey insanlar, Ali b. Ebu Talip gerçek halife Osman'ı öldürttü. Arkasından sizi istila edip şehrinizi almak için ordular hazırladı. O hâlde, halifenizin intikamını almak isteyen erkekler olun. Hariminizi koruyun. Kadınlarınızı, çocuklarınızı, şereflerinizi ve neseplerinizi

1- Zikar: Kûfe yakınığında Bekr b. Vail'e ait bir suyun adıdır. Kûfe'yle Vasit arasınad yer alır. (Mu'cemu'l-Büldan, 07/38)

1- Zaviye: Basra yakınlarındaki bir yerin adıdır. (Mu'cemu'l-Büldan, 4 /37)

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/442-443

savunmak için savaşın. Kûfelilerin şehrinize girmesine razı mı olacaksınız? Öfkelenin, çünkü öfkeye maruz kaldınız. Öldürün, çünkü öldürüldünüz. Haberiniz olsun ki, Ali bu halifelik işinde kendinden başka hiç kimseyi yanında görmüyor. Allah'a yemin ederim ki, eğer size karşı zafer kazanırsa, dininiz ve dünyanız mahvolur.¹

Abdullah b. Zübeyir'in yaptığı konuşmanın haberi İmam Ali'ye (a.s) ulaştınca İmam, oğlu Hasan'a (a.s) bu konuşmaya cevap vermesini emretti.

Bunun üzerine İmam Hasan (a.s) yaptığı cevabî konuşmada Allah'a hamdüsenadan sonra şunları söyledi:

Abdullah b. Zübeyir'in sözlerini ve bu sözlerde babamın Osman'ı öldürdüğü yolundaki iddiasını haber aldık. Ey muhacirlerle ensar topluluğu ve diğer Müslümanlar! Sizler Zübeyir'in Osman hakkındaki sözlerini, onun tarafından hangi isimle anıldığını ve onun aleyhinde ne gibi kötülükler yaptığını, o günlerde henüz Osman sağken Talha'nın beytülmale bayrağını diktiğini biliyorsunuz. Durum böyleyken onlar nasıl olur da babamı Osman'ı öldürmekle suçlarlar ve ona dil uzatırlar? Eğer biz onlar hakkında konuşmak istesek konuşurduk.

Abdullah b. Zübeyir söz konusu konuşmasında, Ali halktan baskı ile biat alıp halife oldu, diyor. Babası lehine ileri sürdüğü en önemli gerekçe onun babama eli ile biat ettiği, fakat kalbi ile biat etmediğidir. Bu sözleri ile biat edildiğini kabul ediyor, fakat başkalarıyla sırdaş olduğu iddiasında bulunuyor. Bu iddiasının delilini ortaya koysun. Ama bunu nerede yapabilecek?!

Bir de Kûfe halkının Basra halkı üzerine yürümesini hayretle karşılıyor. Oysa hak ehlinin batıl ehli

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/444

üzerine yürümesine niçin hayret ediyor?! Osman'ın taraftarlarına gelince, bizim onlarla savaşımız veya vuruşmamız yoktur. Biz deve süvarisi hanımla ve ona bağlı kişilerle savaşıyoruz.

İmam Ali (a.s) Cemel Savaşı'ndan Sonra Kûfe'de

Cemel Savaşı sona erdikten sonra İmam Ali (a.s) bir ay Basra'da kaldı. Arkasından Kûfe'ye gitmek üzere oradan ayrıldı. Giderken şehrin yönetimini Abdullah b. Abbas'a bıraktı. Muaviye ile destekçilerinden oluşan Kasıfîn'e (zalimlere) karşı savaş yürütmek üzere Siffin'e doğru hareket etmeden önce birkaç ay Kûfe'de kaldı.

Kûfe'de ikamet ettiği bu ara dönemde, bir yandan valilerinin görevlerini belirlemekle ve yapacağı işleri plânlamak-la meşgul olurken, öbür yandan Muaviye ve diğerleri gibi hali-feliğine karşı direnen kimselerle mektup alışverişinde bulundu.

İmam Hasan'ın (a.s) Hutbesi

Allâme Meclisî'nin el-Aded adlı kitaptan naklettiği bir rivayete göre, bazı Kûfeliler İmam Hasan'ı (a.s) zayıf deliller göstermek ve etkili konuşma yapmak hususunda yetersiz kalmakla suçladılar. Herhalde bu rivayet bu ara dönemle ilgilidir.¹

İmam Ali (a.s) bu suçlamaları işitince, oğlu İmam Hasan'ı, Kûfe halkı önünde bir konuşma yaparak söz konusu iddiaları çürütmeye çağırdı. İmam Hasan (a.s) da babasının bu davetini kabul ederek, Kûfe halkından oluşan bir kalabalık karşısında etkili bir konuşma yaptı. Bu konuşmada şunları söyledi:

Ey insanlar, Rabbinizden akıl öğrenin: "**Yüce Allah
Âdem'i, Nuh'u, İbrahim Oğulları'nı, İmran Oğulları'nı**

1- Zendeganiy-i İmam Hasan-ı Mucteba, Seyyid Haşim Resulî, 138

bütün insanlar üzerine önder olarak seçti. Bunlar birbirinden türemiş tek kuşaktır. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."¹ Bizler; Âdem'den türeyen bir zürriyet, Nuh'tan gelen bir aile, İbrahim'e dayanan bir seçkinler topluluğu, İsmail'den gelen bir soyun mensupları ve Muhammed'in (s.a.a) Ehl-i Beyti'yiz. Bizler sizin aranızda yükseltilmiş gök, düzleştirilmiş yeryüzü, ışık saçan güneş, yağlı kutsanmış, ne doğuya ve ne batıya bakan zeytin ağacı gibiyiz. Peygamber, bu ağacın kökü, Ali dalı ve Allah'a yemin ederim ki bizler de meyveleriyiz. Kim bu ağacın dallarından birine tutunursa, kurtulmuş olur. Kim de bu ağacın dallarından ayrı düşerse, ateşe yuvarlanır...

İmam Hasan (a.s) konuşmasını bitirdikten sonra, İmam Ali (a.s) minbere çıktı ve şöyle dedi:

Ey Allah Resülü'nün oğlu, bu insanlara karşı hüccetini ortaya koydun. Sana itaat etmelerinin gerekliliğini kanıtladın. Sana karşı çıkanların vay hâline!²

İmam Ali'nin Muaviye'ye Karşı Savaşa Hazırlanması

Muaviye'nin meşru otoriteye karşı savaşarak İslâm hali-feliğini elde etmeye ve cahiliye geleneğini geri getirmeye yönelik ısrarı ve bu maksatla Sıffin'e doğru yürüyerek Fırat'ı e-le geçirmesi üzerine, barışa yönelik bütün girişimleri sonuçsuz kalan İmam Ali (a.s) bu harbe hazırlanmaya girişti. Bunun üzerine, yardımına koşan muhacirleri ve ensarı toplan-tıya çağırarak onlara şöyle dedi:

Sizler; görüşleri hayırlı, yumuşaklığı tercih eden, hakla sözleşmiş, işi ve davranışı bereketli kimselersiniz. Biz düşmanımız üzerine yürümeyi istedik. Görüşünüzü bize bildirin.

1- Âl-i İmrân, 34

2- Biharu'l-Envar, 43/358

Aralarında Ammar b. Yasir, Sehl b. Hüneyf, Malik Eşter, Kays b. Sa'd, Adiy b. Hatem, Haşim b. Utbe gibi büyük şahsiyetlerin bulunduğu çok sayıda sahabe, hemen öne atılarak İmam Ali'nin (a.s) düşman üzere yürüyerek onunla karşılaşma yolundaki kararını hararetle desteklediler.¹

O sırada İmam Hasan (a.s) da, önemli bir konuşma yaparak şunları söyledi:

Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a hamt ederim. O, tektir ve ortağı yoktur. Onu lâığı olduğu niteliklerle överim. Yüce Allah'ın üzerinizde azametli kıldığı hakkı, size bol bol bağışladığı nimetleri saymakla bitmez, şükürü eda edilmez; hiçbir niteleme, hiçbir söz O'na yetişmez. Bizim öfkemiz, Allah için ve sizin içindir. O'nun bize yönelik bir nimeti de, nimetleri ve belâları karşısında O'na lâık olduğu şekilde şükretmemizdir. Öyle bir sözdür ki, onda Allah'a hoşnutluk yükselir, onda doğruluğun iyiliği yayılır. Böylece onun sayesinde yüce Allah sözümüzü tasdik eder ve Rabbimizden daha çoğunu almayı hak ederiz. Öyle bir söz ki artar ve asla tükenmez. Eğer bir topluluk bir iş üzerinde birleşirse, mutlaka o işe yönelik azimleri güçlenir. Düşmanınız Muaviye ve ordusu ile savaşmak için yığınak yapın, çünkü o hazırlandı (size yaklaştı). Destek ve yardımdan geri kalmayın; zira geri kalıp yüzüstü bırakmak, kalbin damarlarını keser. Oklar üzerine yürümekte ise, kurtuluş ve korunma vardır. Çünkü eğer bir topluluk onurunu takınırsa, mutlaka Allah onlardan illeti ve güçsüzlüğü kaldırır, zilletin şiddetlerinden onları uzak tutar, onlara hak yolun işaretlerini gösterir.

Ardından İmam Hasan (a.s), bu konuşmayı şu beyitle noktaladı:

1- Zindeganiy-i Emirü'l-Müminin, 2/52-57. Burada, söz konusu toplantıda dile getirilen pekiştirici sözler yer almıştır.

Barıştan hoşnut olduğun kadarını alırsın.

Savaşa gelince, onun nefeslerinin birkaç yudumu sana yeter.¹

İmam Hasan'ın (a.s) bu konuşması birliğe, zorbalarla ve zalimlerle savaşma için elbirliği yapmaya yönelik çağrı ile yüklü idi. İnsanlar, onun çağrısına olumlu karşılık vererek hakkı desteklemeyle dosdoğru (hanif) dini savunmaya koştu.

Sıffin Savaşı'nda

İki tarafın da ordusu Sıffin'de yığınak yaparak karşı karşıya geldi. İmam Ali (a.s), Muaviye ile savaşı önlemek için birkaç girişimde bulundu. Fakat bu girişimler başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu durum, İmam'ı (a.s) savaşa girmeye zorladı. Altı ay süren bu savaş, Muaviye'nin saltanat ihtirası uğruna binlerce Müslümanın kurban olmasına yol açtı.

İmam Hasan (a.s) Sıffin Savaşı'nda bariz bir rol oynadı. Tarihçilerin verdikleri bilgiye göre İmam Ali (a.s), ordusunu savaş alanına yerleştirirken, sağ kanadın komutanlığına İmam Hasan'ı (a.s), kardeşi İmam Hüseyin'i (a.s), Abdullah b. Cafer'i ve Müslim b. Akil'i tayin etti.²

Bu arada Muaviye, İmam Hasan'ın (a.s) nabzını kontrol etmek istedi. Bu maksatla Ubeydullah b. Ömer'i İmam'a (a.s) gönderdi. Ubeydullah, İmam'a, halifelik vaadiyle aldatıp babasını terk etmesini teklif edecekti. Ubeydullah İmam'a geldi ve "Benim senden bir isteğim var." dedi. İmam Hasan'ın: "*Evet, ne istiyorsun?*" karşılığını vermesi üzerine, Ubeydullah şöyle dedi: "Baban, öteden beri Kureyş kabilesini oklarına hedef seçti. Bu yüzden Kureyşliler ondan nefret ettiler.

1- Şerhu Nehci'l-Belâğa, İbn Ebi'l Hadid, 3/238

2- el-Menakıb, İbn Şehraşûb, 3/168

Acaba onun safını terk eder misin ki, o takdirde bu halifelik görevini sana verelim?!"¹

İmam Hasan (a.s), bu teklifi: "Asla, Allah'a yemin ederim ki, olmaz." diyerek² son derece kararlı bir dille reddettikten sonra sözlerine şunları ekledi:

Bugün veya yarın seni ölmüş olarak görüyor gibiyim. Şeytan gözünü boyayarak seni aldattı ve koku sürünmüş olarak yola çıkardı. Sen, Şam kadınlarının senin durumunu görmelerini (sana aldanmalarını) istedin; oysa Allah seni öldürecek ve ölü olarak yüzüstü yere serecektir.³

Bunun üzerine Ubeydullah, üzgün ve hayal kırıklığına uğramış olarak Muaviye'nin yanına geri döndü. Görevinde başarısızlığa uğrayan Ubeydullah, Muaviye'ye İmam Hasan'ın (a.s) sözlerini nakledince, Muaviye: "O, babasının oğludur." karşılığını verdi.⁴

Ubeydullah, o gün Muaviye ile birlikte savaşmak üzere savaş alanına çıktı ve savaşın hemen başında Hemedan kabilesine mensup bir savaşçı eli ile öldürüldü. Bir süre sonra İmam Hasan (a.s) savaş alanından geçerken, bir savaşçının bir ölüye yaslandığını gördü. Savaşçı, mızrağını ölünün gözüne sokmuş ve atını ayağına bağlamıştı. İmam Hasan (a.s) yanındakilere: "Bakın bakalım kimdir?" diye sordu. İmam'ın yakınları kısa bir araştırmadan sonra ona, savaşçının Hemedanlı ve ölünün de Ubeydullah b. Ömer olduğunu haber verdiler.⁵

Bu olayın, İmam Hasan'ın (a.s) kerametlerinden biri olduğu açıktır. Çünkü Ubeydullah'ın akıbetini, bu akıbet ger-

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/492

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/492-493

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/492-493

4- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/492-493

5- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/492-493

çekleşmeden önce haber vermiş, utandırıcı sonucunu ona önceden bildirmişti. Nitekim bu akıbet, son derece çabuk bir şekilde gerçekleşti.

Bu Genci Benden Uzak Tutun

Sıffin'deki askerî karşılaşma, yeknesak bir süreç şeklinde gerçekleşmiyordu; karşılıklı iki askerın birbirine girip tutuşması, çatışması şeklinde ve bazen de tarafların tam birbirine girmesi şeklinde gerçekleşiyordu. İşte genel birbirine girmeye dönüşen ilk karşılaşmada, İmam Ali (a.s), oğlu Hasan'ın (a.s) karşı cephedeki Şam birliğinin saflarına saldırma hazırlığı yaptığını görünce, yanındakilere şöyle dedi:

Bu genci benden uzak tutun, beni endişelendirme-
sin. Çünkü ben Resulullah'ın (s.a.a) soyu kurumasin
diye bu iki gencin (Hasan ile Hüseyin'in) üzerinde kıs-
kançlıkla titriyorum.¹

İmam Hasan ve Hakemiyet Olayı

İmam Ali'nin (a.s) ordusu ile Muaviye'nin ordusu arasındaki karşılaşmanın üzerinden birkaç ay geçtikten ve her iki tarafta da büyük kayıplar meydana geldikten sonra İmam Ali'nin (a.s) komutası altındaki hak ordu zafer kazanmanın ve böylece Muaviye tarafından İslâm ümmetinin gövdesinde açılan yaranın kanamasına son verilmesinin eşiğine gelmişti. Fakat Amr b. As, Muaviye'nin ordusunu Kur'ân sayfalarını mızrak uçlarına asıp havaya kaldırarak iki taraf arasında Kur'ân'ın hakem olmasını istemeye çağırarak, bu orduyu kesin bir hezimetten kurtardı.

İmam Ali (a.s), ordusunda çarpışan bir grup savaşçının ağır baskıları üzerine hakem belirleme teklifini kabul etmek zorunda kaldı. İmam'a (a.s) baskı yapan söz konusu savaşçı-

1- Nehcül-Belâğa, Muhammed Abduh şerhi, 2/212; Tarih-i Taberî, Otuz Yedinci Yılın Hadiseleri bölümü, 4/44

lar, cahillikleri yüzünden Amr b. As'ın hilesinin etkisi altında kalmışlardı. Ayrıca münafıklar ve fırsat kollayanlar, bu cahillerin mazlum İmam'a (a.s) yaptıkları baskıyı destekliyorlardı.

İraklıların temsilcisi Ebu Musa Eş'arî, hakem belirleme konusunda Şamlıların temsilcisi Amr b. As'ın hilesi ile aldandıktan sonra, hakem belirlemeyi İmam Ali'ye (a.s) dayatanlar, içine düştükleri büyük hatanın farkına vararak yaptıkları baskılar altında imzalanan taahhütleri bozup Muaviye ile savaşmayı yeniden başlamasını istemeye yöneldiler. Bütün bunların ötesinde söz konusu aldanmışlar, İmam Ali'yi (a.s) hakem belirlenmesini kabul etmekle hata etmiş sayarak: "Hüküm sadece Allah'a mahsustur." sloganını ortaya attılar. Bu durum İmam'ın (a.s) ordusunun saflarında başka bir kargaşanın ve yeni bir facianın oluşmasına sebep oldu.

Bundan dolayı İmam Ali (a.s) bir facianın meydana gelmesini önlemeyi zorunlu gördü. Bunun için herkesin güvenini ve saygısını kazanmış bir kişinin, Ebu Musa'nın verdiği hükmü açık delillere dayanarak iptal etmeyi içeren, fakat hakem belirleme ilkesinin aslının meşru olduğunu açıklayan bir konuşma yapmasını uygun gördü. Bu iş için, oğlu Hasan'ı (a.s) görevlendirdi.

Bu görevi verirken ona: "*Ey oğulcuğum, kalk ve bu iki kişi, yani Abdullah b. Kays (Ebu Musa Eş'a'rî) ile Amr b. As hakkında gerekenleri söyle.*" dedi. İmam Hasan (a.s) ayağa kalktı ve minberin basamaklarına çıkarken başladığı konuşmasında şunları söyledi:

Ey insanlar, bu iki kişi hakkında çok konuştunuz. Onlar keyfî arzulara karşı Kur'an'a göre hüküm vermekle görevlendirildikleri hâlde, Kur'an'a karşı keyfî arzulara uyarak hüküm verdiler. Böyle olana hakem denemez; o, hakkında hüküm verilmiş bir kimse olur. Abdullah b. Kays, Abdullah b. Ömer'i halifelğe önerirken şu üç noktada hata etti: Birincisi, Abdullah'ın

babasına ters düştü. Çünkü babası onun halife olmasını onaylamadı ve onu Müşavere Kurulu'na (şûraya) almadı. İkincisi, onun halife olup olmayacağını kendisine sormadı.¹ Üçüncüsü, halifelige karar veren ve bu kararları halka hüküm olarak koyan muhacirler ile ensar, Abdullah b. Ömer üzerinde uzlaşmadı. Hakemliğin meşru olduğuna gelince, Resulullah (s.a.a) Sa'd b. Muaz'ı Benî Kurayza kabilesi ile arasındaki anlaşmazlıkta hakem olarak belirledi. O da Allah'ın hoşnut olacağı bir hüküm verdi. Şüphe yok ki, eğer Allah'ın rızasına ters düşecek bir hüküm verseydi, Resulullah o hükmü onaylamazdı.²

İmam Hasan (a.s) bu çarpıcı konuşmasında, anlaşmazlığın eksenini ve fitnenin kaynağını oluşturan hassas noktaların en önemlilerini ortaya koydu. Açıkça belirtti ki, hakem olarak seçilen kişinin sözüne uyulması ve görüşünün çatışmayı çözüme kavuşturucu olabilmesi için hakka göre hüküm vermesi, içgüdülere ve sakat keyfi arzulara boyun eğmemesi gerekir. Ebu Musa ise Abdullah b. Ömer'i halifelige gösterirken şahsî arzusuna uymuştu. Oysa Abdullah'ın babası onu bu makama ehil görmemişti.

Ayrıca böyle bir seçim için muhacirler ile ensarın onun seçilmesi üzerinde ittifaka varması temel şarttı. Onun hakkında da böyle bir uzlaşma zaten gerçekleşmemişti.

Bunların yanı sıra Haricîlerin karşı çıktığı bir konuda hakem tayin etmenin meşru olacağını, Peygamber efendimizin (s.a.a) Benî Kurayza kabilesi ile arasındaki anlaşmazlıkta Sa'd b. Muaz'ı hakem tayin etmiş olmasını delil göstererek ifade etti.

1- İbn Kuteybe ise, el-İmame ve's-Siyese adlı eserinde, 1/144 şöyle demektedir:

"İkincisi, o kişinin halife olup olmayacağını kendisine sormadı ve onun işi kabul ya da reddedeceğini bilmedi."

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/530-532

İmam Ali'nin, Oğlu Hasan'a Vasiyeti

İmam Ali (a.s) Sıffin dönüşü sırasında, Hâdırın denen yerde oğlu İmam Hasan'a (a.s) önemli bir vasiyet yaptı. Çarpıcı dersler içeren bu vasiyetin bazı bölümleri şöyledir:

Zamanın çetinliğini ikrar eden, geçici olduğunu bilen, ömrü sona yaklaşan, kadere boyun eğen, dünyayı kınayan, ölümler yerinde yurt tutan, yarın da şu dünyadan göçüp gidecek olan fani babadan; dilediğini elde edemeyen, helâk olup göçenlerin yoluna giden, hastalıklara hedef olan, zamana rehin edilmiş bulunan, musibetlere maruz kalan oğla...

İmdi, dünyanın benden yüz çevirdiğini kesin olarak anladım. Zamanenin bana karşı serkeşlik ettiğini bildim. Ahiretin bana benden başkasını düşündürmeyecek, arkamda kalanları hatırlatmayacak, sadece dünyadan sonrası üzerine yoğunlaşmamı sağlayacak şekilde yöneldiğine kanaat getirdim. İnsanların dertlerini bir yana bırakarak sadece kendi derdime eğildiğim için görüşüm beni alıkoydu, beni arzumdan başka tarafa çevirdi ve bana işimin özünü açıkça bildirdi. Böylece beni oyuna gelmez bir ciddiyete, yalanı olmayan bir gerçeğe (doğruluğa) sürükledi.

Seni vücudumdan bir parça olarak gördüm. Hatta seni benim bir bütünüm olarak buldum. Öyle ki, sana bir musibet gelse, bana gelmiş olur. Ölüm sana gelse, bana gelmiş gibidir. Senin durumunu kendi durumum gibi bildim ve sana ölsem de, kalsam da tutman, kendisinden yardım alman dileği ile bu mektubu yazdım.

Oğulcuğum! Allah'tan çekinmeni, emirlerine uymanı, kalbini O'nun zikri ile imar etmeni, O'nun ipine sarılmanı sana tavsiye ederim. Eğer O'nun ipine sarılırsan, senin ile Allah arasında, ondan daha sağlam hangi sebep, hangi vesile bulunabilir?

Kalbini öğüt ile dirilt, kesin inanç ile güçlendir, hikmet ile aydınlat. Ölümü hatırlamakla onu zelil kıl, fani olduğuna ikrar etmesini iste. Dünya facialarını görmesini sağla; onu zamanın saldırmamasından, geceler ile gündüzlerin kötü geçişinden çekindir. Göçüp gidenlerin hâllerini ona arz eyle, senden öncekilerin başlarına gelenleri ona anlat, hatırlat. O gelip geçenlerin ülkelerini gez, onlardan kalanları gör, neler yaptıklarını, nereden nereye göçtüklerini, nereye inip konakladıklarına bak. Göreceksin ki onlar sevdiklerinin, dostlarının yanından göçüp gurbet diyarına yerleştiler. Kısa bir süre sonra sen de onlardan biri gibi olacak gibisin. Buna göre konacağın yeri düzelt, ahiretini dünya-ya satma. Bilmediğin konu hakkında söz söylemekten ve yükümlü olmadığın konu hakkında konuşma yapmaktan uzak dur...

Nerede olursa olsun, hak uğruna zorluklara dayan. Din bilgini derinleştir. Kendini hoşa gitmez şeylere sabretmeye alıştır. Hak uğruna sabretmek, ne güzel bir huydur! Her şeyde nefsini Rabbine sığınmaya ikna et. Böylece sen onu korunaklı bir kaleye, üstün bir engelleyiciye sığdırmış olursun...

Ey oğulcuğum! Vasiyetimi iyi anla ve bil ki, ölümün sahibi, hayatın da sahibidir. Yaratan, öldürenidir. Yok eden, tekrar diriltendir. Derdi veren, dermanı da tekrar ihsan edendir. Dünya; Allah'ın nimetler verdiği, fakat sınavlara da tâbi tuttuğu, yaptıklarımıza ahirette karşılık olarak mükâfat ve ceza biçtiği bir yurttur. Ya da O, senin bilmediğin başka şeyler için dilemiştir onu... Seni yaratana, rızkını verene, yaratılışını düzgün hâle getirene sarıl; kulluğun O'na olsun, rağbetin O'na yönelsin, korkun O'ndan olsun.

Ey oğulcuğum! Bil ki, hiç kimse Resul'ün (s.a.a) Allah'tan haber getirdiği gibi haber getirmemiştir. Ondan, öncü ve kurtuluşa ileten önder olarak razı ol. Ben

sana nasihat vermede kusur etmedim. Ne kadar gayret etsen de, benim sana önem verdiğim kadar sen kendine önem veremezsin.

Ey oğulcuğum! Bil ki, Allah'ın ortağı olsaydı, sana onun peygamberleri de gelirdi. Onun egemenliğinin ve otoritesinin sonuçlarını da görürdün. Onun da fiillerini ve sıfatlarını tanırdın. Fakat O, kendisini tanımladığı gibi tek ilâhtır. Egemenliğinde kimse O'na karşıt olamaz. Hiçbir zaman zeval bulmaz, sürekli olmaktadır. Başlangıcı olmaksızın her şeyden öncedir. Sonu olmaksızın her şeyden sonra var olacaktır. Rububiyeti gönülle veya gözle kavranmayacak kadar zati yücedir.

Bunu böyle bildin mi, O'nun itaatini aramakta, azabından korkmakta, öfkesinden çekinmekte; senin gibi kadri küçük, kudreti az, aczi çok, Rabbine ihtiyacı fazla kişinin, nasıl hareket etmesi gerekiyorsa öyle hareket et. Çünkü O, sana sadece güzel şeyleri emretti ve sana sırf (yalnızca) çirkin şeyleri yasakladı...

Ey oğulcuğum! Kendini seninle başkaları arasında tartı hâline getir. Kendin için istediğini, başkaları için de iste. Kendin için hoşlanmadığın şeyden, başkaları için de hoşnutsuz ol. Nasıl zulme uğramayı istemezsen, sen de başkalarına zulmetme. Başkalarının sana nasıl iyilik etmelerini istiyorsan, sen de başkalarına iyilik et.

Başkalarında çirkin gördüğün şeyi kendinde de çirkin gör. Kendin başkalarına yapınca onlar için razı olacağın şeyi, başkaları sana yapınca razı ol. Bildiğin az bile olsa, bilmediğini söyleme. Sana söylenmesini istemediğin sözü başkalarına söyleme.

Bil ki, kendini beğenmek, gerçeğin zıddı ve akılların afetidir. Çalışmada bütün gücünü ortaya koy. Başkaları için hazine biriktiren biri olma. Hedefine iletildin mi olabildiğin kadar Rabbinden korkan biri ol...

Bil ki, yeryüzünün hazineleri elinde olan Allah, sana dua etmek için izin vermiş, icabet edeceğini vaat etmiştir. Dilediğini vermek için dilemeni, sana merhamet sunmak için merhamet istemeni emretmiştir. Seninle arasında perde olacak birine yer vermemiştir...

Sonra, hazinelerinin anahtarlarını, kendisinden dilemeye izin vererek senin ellerine teslim etmiştir. Ne zaman istesen, dua ile nimet kapılarını açarsın. Çorak dilek yerlerini sulamak için, rahmet yağmurlarını istersin. İcabeti gecikse de umudunu kesmemelisin. Çünkü bağış, niyetin ölçüsüne bağlıdır. Nice kere isteyenin ecri çoğalsın, umana daha fazla ihsan edilsin diye icabet gecikir! Nice kere bir şey istersin, verilmez; fakat hemencecik veya bir süre sonra (yahut dünyada veya ahirette) ondan daha hayırlısı verilir! Ya da verilmemesi senin hayrına olduğu için verilmez! Çünkü nice şeyler vardır ki, onu sen istersin; fakat verilse o yüzden dinin mahvolur! Şu hâlde güzelliği sana kalacak, vebali senden gidecek şeyler istemelisin. Mal sende ebedî olarak kalmaz, sen de ebedî olarak mala sahip olamazsın...

Ey oğulcuğum! Ölümü çok an. Birden düşeceğin konumu ve ölümden sonra karşılaşacağın durumu aklına getir. Onu hep önünde bil; görüyorsun say da seni silâhını kuşandığın, kemerini bağladığın bir hâlde bulsun. Ansızın gelip üst olmasın sana. Sakın dünya ehlinin dünya ile oyalanması, ona yapışıp kalması seni aldatmasın. Allah sana dünyayı haber verdiği gibi, dünyanın kendisi de ne olduğunu tanıtmış, kötülüklerini sana açıp göstermiştir. Dünya ehli ancak ürüyen, havlayan köpeklerdir, av kovalayan yırtıcı canavarlardır. Birbirini ısırırlar. Üstün olanı, zayıf olanını yer. Büyüğü, küçüğünü kahreder...

Kesin olarak bil ki, emeline ulaşamazsın ve ecelinde kaçamazsın, senden önce gidenlerin yolundasın.

Şu hâlde isteklerini azalt ve kazancı güzelce yap (hak-hukuka riayet et). Çünkü nice istek var ki, insanı elde avuçtakinden eder. Her dileyen rızıklanmaz ve her güzelce isteyen mahrum kalmaz. Seni dileklere sürük-
lese de, nefsini bütün alçaklıkların üzerinde tut. Çün-
kü kendinden yitirdiklerine karşılık bir daha bir şey
alamazsın.

Kendini başkasına kul etme. Çünkü Allah seni hür yaratmıştır. Şerle elde edilen hayra, hayır denmez; güç-
lülle ulaşılan kolaylığa da kolaylık adı verilmez.

İhtiras bineklerinin seni dörtlüğe koşturup helâk
suyunun başına götürmesinden sakın. Eğer gücün ye-
tiyorsa, Allah ile kendi arana hiçbir nimet sahibi sok-
ma. Çünkü sen ancak payını alacak ve sadece nasibini
elde edeceksin. Hepsi de O'ndan olmakla beraber yü-
ce Allah'tan gelen az şey, kullardan gelecek çok şey-
den üstündür...

Ailene karşı kötü kişi olma (ve ailen, senden en
nasipsiz kalan kimseler olmasın). Senden uzak durana
rağbet etme. Dostunun dostluğu kesmesindeki dü-
şüncesi, senin dostluğu sürdürmendedeki düşünceden;
sana kötülük düşüncesinde olması, senin ona iyilik dü-
şüncesinde olmandan daha güçlü olmasın. Sana zu-
lüm edenin zulmü, gözünde büyümesin. Çünkü o ken-
di zararına, seninse faydana çalışmaktadır. Seni sevin-
direnin karşılığı, ona kötülük etmen değildir.

Ey oğulcağızım! Bil ki, rızık iki türlüdür. Birini sen
ararsın, öbürü ise seni arar; sen ona varmadan o sana
gelir. Muhtaç durumdayken alçalmak ve zenginken
cefa etmek (kabalık göstermek), ne kadar çirkin huy-
lardır! Dünyadan nasibin, ahiretini düzelttiğin kadar-
dır. Eğer elinden çıkana hayıflanacaksan, eline geçme-
yen her şey için hayıflan dur. Henüz olmayan, gelip
çatmayan şeyi, olup bitenden anla. Çünkü işlerin hep-
si birbirinin benzeridir.

Musibete uğramadıkça nasihatten faydalanmayanlardan olma. Çünkü akıllı kişi edeplerle öğütlenirken, hayvanlar dayakla öğütlenir...

Dinini ve dünyanı Allah'a emanet et. Şu tez geçen dünyada da, bir zaman sonra gelecek olan ahirette de kendin için hayırlı akıbet dile. Vesselâm.

Nehrevan ve İmam Ali'ye Suikast

Bazı cahillerle dindar görünümlülerin münafıklıkları ile serkeşlikleri, İmam Ali'nin (a.s) ordusuna mensup büyük bir grubun İmam'a karşı gelmesine ve emirlerini dinlememesine yol açtı. Bu kesimler, bundan daha ileri giderek İmam Ali'nin (a.s) kâfir ilan edilmesine hüküm verdiler.

Söz konusu serkeşler, Irak'ta birçok cinayet işledikten sonra Nehrevan'a geçerek orayı direnme üssü hâline getirdiler. İmam (a.s) onlara yönelmek, üzerlerine gitmek zorunda kaldı. Her türlü bahaneyi ellerinden almak için müzakereler yaptı. Bu girişimin arkasından hâlâ sapıklığında, inadında ve kâfirliğinde ısrar edenlere savaş açtı ve sayılı birkaç kişi dışında hepsini yok etti.

Nehrevan Savaşı'ndan kaçıp canlarını kurtaran bu sayılı kişiler arasında mazlum İmam'a (a.s) karşı kalbinde bir kin biriktirmiş olan Abdurrahman b. Mülcem el-Muradî de vardı. Bu kişi, İmam'ın (a.s) hayatına kasteden gizli bir komplotlânıladı.

Sonunda ve bazı Kûfeli münafıklar ve Harîciler ile işbirliği yaptıktan sonra, hicrî kırk yılının ramazan ayının on dokuzuncu gecesinde İmam'a (a.s) suikast düzenlemeyi başardı. İmam Ali (a.s) o sırada Kûfe mescidinin mihrabında cemaat namazı kıldırıyordu.

Bu menfur cinayet sırasında İmam Ali'nin (a.s) daha sonra ufuklarda çınlayacak olan son sözü: "*Kâbe'nin Rabbine andolsun ki, kurtuldum.*" oldu.

İmam Ali'nin Şahadet Gecesi

İmam Ali (a.s), tanyerinin ilk ışıkları henüz ağarmadan evinden çıkıp Rabbine yakarıp ibadet etmek üzere Kûfe mescidine giderken, oğlu İmam Hasan'a (a.s) armağan edilmiş olan bir grup kaz ötüşerek yüzüne doğru uçtu. İmam Ali (a.s), bu kazların ötüşünü büyük bir olayın, yıkıcı bir musibetin meydana geleceğinin habercisi olarak algıladı ve *"La havle vela kuvvete illâ billâh. Arkasından, feryatların geleceği ötüşmeler!"* dedi.

İmam Ali (a.s), hurma ağacı gövdesinden yapılan mescit kapısını açmaya yöneldi. Fakat onu açmakta zorlandı. Onu yerinden çıkardı. O arada çözülen izarını bağlarken, şu iki beyti söyledi:

İzarını (kemerini) ölüm için sıkıca bağla / Çünkü
ölüm seni karşılayacak
Ölümden korkup üzülme / Vadine ulaştığı zaman

İmam Hasan (a.s), babasının bu kadar erken bir vakitte evden çıkmasına kaygılanarak ona:

– Bu vakitte çıkmanın sebebi nedir, diye sordu.

İmam Ali (a.s):

– Bunun sebebi, bu gece gördüğüm ve beni dehşete düşüren rüyadır, dedi.

İmam Hasan (a.s):

– Hayırdır ve hayır olsun, onu bana anlat, dedi.

Bunun üzerine İmam Ali (a.s) şunları söyledi:

– Cebrail'in gökten, Ebu Kubeys tepesine indiğini gördüm. Oradan iki taş alarak Kâbe'ye doğru yürüdü. Kâbe'nin yanında o taşları birbirine çarptı. Çarpmanın etkisi ile taşlar toz hâline geldi. Bu tozlar öyle dağıldı ki, Mekke ve Medine'de içine bir parçasının girmediği tek bir ev bile kalmadı.

İmam Hasan (a.s):

– Peki, bu rüyayı nasıl yorumluyorsun, diye sordu.

İmam Ali (a.s):

– Eğer rüyam doğru çıkar ise, senin baban öldürülecek ve Mekke ile Medine'de benden dolayı duyulacak hüznün ve üzüntünün girmedığı tek bir ev bile kalmayacak, dedi.

İmam Hasan (a.s), babasının bu sözleri üzerine dalgınlıktan, kendinden geçti ve hazin fısıltılarla inleyen kısık bir sesle:

– Bu olay ne zaman olacak, diye sordu.

İmam Ali (a.s) oğluna şu cevabı verdi:

– Yüce Allah: **"Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez ve hiç kimse hangi yerde öleceğini bilemez."**¹ buyuruyor. Fakat sevgilim Allah Resulü (s.a.a), bu olayın ramazan ayının son on günü içinde olacağına dair bana söz verdi. Beni Abdurrahman b. Mülcem öldürecek.

İmam Hasann (a.s) dedi ki:

– Bunu biliyorsan, öldür onu.

İmam Ali (a.s) ise ona:

– Cinayetden önce kısas uygulamak caiz değildir. Henüz cinayet işlenmedi, dedi.

Arkasından İmam Ali (a.s) oğluna, yatağına döneceğine dair yemin ettirdi. İmam Hasan (a.s) da zorunlu olarak bu emre uydu.²

İmam Hasan Yaralı Babasının Yanında

İmam Ali (a.s) Kûfe mescidine vardı ve eşkıyaların en azılısının eli ile o büyük facia meydana geldi. Kûfe halkı faciayı duyar duymaz mescide koştu.

İmam Ali'nin (a.s) oğulları da hızla olay yerine koşular. İmam Hasan (a.s) mescide ulaşanların başında geliyordu. Babasını mihrapta yere yığılmış buldu. Yüzü ve sakalı kana

1- Lokmân, 34

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/557-558

bulanmıştı. Çevresini sarmış olan cemaat namaz için ilk tedavisini yapmaya çalışıyordu.

Oğlu Hasan (a.s) ile göz göze gelince, ona cemaate namaz kıldırmasını emretti. İmam Hasan (a.s) namaz kıldırırken, o da yerde oturmuş namaz kılıyordu ve yarasından kan akıyordu.

İmam Hasan (a.s) namazı kıldırdıktan sonra babasının başından tutarak kucağına aldı ve *"Sana bu işi kim yaptı?"* diye sordu. İmam Ali (a.s): *"Abdurrahman b. Mülcem."* cevabını verdi.

İmam Hasan (a.s): *"Peki hangi taraftan kaçtı?"* diye sorunca, İmam Ali (a.s): *"Hiç kimse onu aramaya gitmesin, o sizin yanınıza şu kapıdan gelecektir."* diyerek mescidin Kinde kapısını işaret etti.

Nitekim kısa bir süre sonra cemaatin İbn Mülcem'i İmam'ın gösterdiği kapıdan içeri getirdikleri görüldü. Adam eli arkadan bağlı ve başı açık olarak getirilmişti. Bu durumda, İmam Hasan'ın (a.s) huzuruna getirildi. İmam Hasan (a.s) ona dedi ki:

Ey melun, müminlerin emirini, Müslümanların imamını niçin öldürdün? Seni korumasının, yakınına almış olmasının karşılığı bu mu idi ki, ona bu şekilde karşılık verdin?

O sırada İmam Ali (a.s) gözlerini açtı ve ona şöyle dedi:

Çok canice bir iş yaptın, büyük bir cinayet işledin. Ben sana şefkat gösterip bağışta seni başkalarının önünde tutmadım mı? Niçin bana bu karşılığı verdin.

Arkasından oğlu Hasan'a (a.s) döndü ve katiline iyi davranmasını tavsiye etmek üzere: *"Ey oğulcuğum, esirine karşı merhametli ve müşfik ol."* dedi.

İmam Hasan'ın (a.s): *"Ey babacığım, bu melun adam seni öldürüp bize acını tattırdı. Sen ise ona yumuşak davranmamızı"*

emrediyorsun!" demesi üzerine, İmam Ali (a.s) oğluna şu cevabı verdi:

Ey oğulcuğum, biz rahmet ve mağfiret beytinin (evinin) ehliyiz. Ona yediğin yemekten yedir, içtiğin sudan içer. Eğer ben ölürsem, kısas cezası uygulamak suretiyle onu öldür. Fakat sakın ona müslle (organ tahribi) yapma. Zira ben Resulullah'ın (s.a.a): "*Kudurmuş köpeğe bile, sakın müslle yapmayın.*" dediğini işittim. Eğer yaşasaydım, ona nasıl davranacağımı bildirdim. Onu affetmekte öncelik bana aittir. Biz Ehl-i Beyt ailesi bize karşı suç işleyenlere aftan ve iyilikten başka bir şey yapmayız.¹

İmam Hasan (a.s) üzüntü ve elemi yaktığı kalbi ile babasına bakarak şöyle dedi:

Ey Babacığım, senden sonra biz kiminle mutlu oluruz? Seni kaybetmenin elemi, bizim için Resulullah'ın kaybının elemi gibidir.

İmam Ali (a.s) onu kucaklayarak kaygısını yatıştırmak üzere buyurdu ki:

Ey oğulcuğum, Allah kalbini sabırla sakinleştirsin. Beni kaybetmenizin acısı miktarınca senin ve kardeşlerinin ecrini arttırsın.

İmam Hasan (a.s) babasını tedavi etmeleri için bir doktorlar kurulu topladı. Bunların en yetkili uzmanı, Useyr b. Amr es-Sukunî idi.²

Bu doktor sıcak bir koyun ciğeri istedi. Bu ciğerden çıkardığı bir damarı İmam'ın (a.s) yarasına soktu. Sonra damara üfleyip onu geri çıkardı. Çıkan damara beyinin ak

1- Bu bölümde nakledilen bütün hadisler, Zindeganiy-i İmam Hasan-ı Müçteba (a.s) adlı eserin 153-154. sayfasından alıntı yapılmıştır.

2- Useyr b. Amr es-Sekunî, mahir ve kürsü/makam sahibi doktorlardan birisi idi ki, tedavisi zor yaraları iyileştirirdi. "Useyr Sahrası" da ona nispet verilmiştir.

maddesinin bulaştığını gördü. Çünkü aldığı darbe bey-ninin içine ulaşmıştı.

Doktor gördükleri karşısında irkildi ve İmam'a (a.s) dönerek ümitsiz bir sesle: "Ey Emirü'l-Müminin, vasiyetini yap; çünkü ölmek üzeresin." dedi.¹

İmam Hasan (a.s) babasına baktı. Gözyaşları yanaklarından akıyor, yuvasından fırlayacak gibi atan kalbinin titreştiği bir sesle: "*Babacığım, belimi kırdın. Seni bu hâlde görmeye nasıl dayanabilirim?*" dedi. İmam Ali (a.s) ona doğru baktı, üzüntünün bütün varlığını kapladığını görünce, yumuşak bir dille şunları söyledi:

Ey oğulcuğum, baban için bu günden sonra keder ve üzüntü söz konusu değildir. Çünkü bugün deden Muhammed Mustafa'ya, büyük annen Hatice'ye ve annen Fatıma'ya kavuşuyorum. Cennet hurileri babanı bekliyor, her an onu gözlüyorlar. O hâlde üzülmene sebep yok. Ey oğulcuğum, ağlama!

İmam'ın (a.s) kanı zehirlenmişti. Bu sebeple yüzü sararmaya başladı. Buna rağmen sakin ve huzurlu idi. Gözlerinin içi gülümsüyordu. Gökyüzünün ufuklarına bakarak, sürekli biçimde Allah'ı zikrediyor, O'nu tesbih ediyor, O'na sığınarak dua ediyor ve şöyle diyordu:

Allah'ım! Senden, peygamberler ve vasiler ile bir arada olmayı ve cennetin en yüce derecelerini istiyorum.

Az sonra bayıldı. Bunu gören İmam Hasan'ın (a.s) kalbi eridi. Göz pınarlarını dolduran iri damlalı gözyaşları ile hüngür hüngür ağlamaya başladı. Gözyaşı damlaları babasının yüzüne düşüyordu...

Ardından babası ayıldı. Oğlunun perişan hâlini görünce, kaygısını yatıştırmak üzere şunları söyledi:

1- el-İstiab, 2/62

Ey oğulcuğum, nedir bu ağlaman? Baban için bugünden sonra keder ve üzüntü söz konusu değildir. Ey oğulcuğum, sen zehirlenerek öldürüleceksin, kardeşin Hüseyin de kılıçla öldürülecek.

İmam Ali'nin Son Vasiyetleri

İmam Ali (a.s), o demlerinde evlâtlarına iyi ahlâklı olmalarını tavsiye etti. Önlerine yüce örnekler koydu. Kendilerine paha biçilmez dersler verdi. Öğütlerini öncelikle oğulları Hasan'a ve Hüseyin'e yöneltti. Arkasından diğer oğulları ile bütün Müslümanlara seslendi ve şöyle dedi:

Size Allah'tan korkmanızı ve dünya, peşinize düşse bile peşinden koşmamanızı, elinizden giden hiçbir şeyine üzülmemenizi, hak için konuşmanızı, sevap kazanmak için amel etmenizi tavsiye ederim. Zalime düşman, mazluma destek olun.

Siz ikinize, bütün evlâtlarıma, aileme ve bu yazımın eline ulaştığı herkese; Allah'tan korkmanızı, işlerinizi düzgün yapmanızı ve aranızı uyuşturmanızı tavsiye ederim. Çünkü ben dedenizin: *"İnsanların arasını uyuşturmak, nafile namazlardan ve oruçtan daha hayırlıdır."* dediğini işitmiştim.

Yetimler hakkında size Allah'ı hatırlatırım. Ağzlarını yemeksiz bırakmayın. Sizin varlığınızla mahvolmasınlar.

Komşularınız hakkında size Allah'ı hatırlatırım. Çünkü onlar(ın hakkını gözetmek) Peygamberinizin tavsiyesidir. Onları bize o kadar ısrarla tavsiye etti ki, onları bize mirasçı yapacak sandık.

Kur'ân hakkında size Allah'ı hatırlatırım. Onunla amel etmekte başkaları sizin önünüze geçmesin.

Namaz hakkında size Allah'ı hatırlatırım. O, dininizin direğidir. Rabbinizin evi (Kâbe) hakkında size Allah'ı hatırlatırım. Var olduğunuz sürece onu boş bı-

rakmayın; çünkü o boş bırakılırsa, sizden gecikmeden intikam alınır.

Allah yolunda mallarınızla, bedenlerinizle ve dillerinizle cihat etmek hakkında size Allah'ı hatırlattım.

Mutlaka birbirinizle yakın ilişkide olun ve birbirinize malî yardımda bulunun. Sakın birbirinizle çekişmeyin, yakınlık ilişkilerinizi kesmeyin.

İyiliği emredip kötülükten sakındırmayı bırakmayın. Yoksa aranızdaki kötüler başınıza geçer de dua edersiniz, dualarınız kabul edilmez.

İmam Ali (a.s) daha sonra ailesine ve akrabalarına şöyle seslendi:

Ey Abdulmuttalip oğulları! "Emirü'l-Müminin öldürüldü, Emirü'l-Müminin öldürüldü!" diyerek sakın sizleri Müslümanların kanına girmiş bulmayayım. Bana karşılık katilimden başkasını öldürmeyin. Bekleyin, ben onun darbesi yüzünden öldüğümde, ona darbesi karşısında bir darbe indirin. Adama müsle yapmayın. Çünkü ben Peygamberinizin (s.a.a): *"Kudurmuş köpek olsa bile, sakın hiçbir canlıya müsle yapmayın!"* dediğini işitmişim.¹

İmam Ali (a.s), oğlu Hasan'a, özellikle dinin temel esaslarını gözetmesini, dinin uygulamaya yönelik etkinliklerini gerçekleştirmesini şu sözlerle vasiyet etti:

Ey oğulcuğum! Sana Allah'tan korkmanı, namazı vaktinde kılmanı, zekâtı emredildiği yerlere vermeni, abdesti güzel almanı tavsiye ederim. Çünkü temizlenmeden namaz kılınmaz.

Yine sana suçları affetmeni, öfkeni bastırmanı, akrabalarıyla iyi ilişkiler içinde olmanı, cahillere karşı hoşgörülü olmanı, dinle ilgili bilgini geliştirmeni, ele

1- Şerhu Nehci'l-Belâğa, Muhammed abduh, 3/85

aldığın işte sebatkâr davranmanı, Kur'ân'a bağlı olmanı, komşuların ile iyi geçinmeni, iyiliği emredip kötülükten sakındırmanı, çirkin davranışlardan ve sözlerden kaçınmanı tavsiye ederim.¹

Ramazanın yirminci günü kalabalık bir halk topluluğu İmam'ın evi önünde toplandı. Onu ziyaret etmek istiyorlardı. Hepsine genel bir izin verildi.

Herkes içeri girip oturduk-tan sonra İmam Ali (a.s) ziyaretçilerine: *"Beni kaybetmeden önce sorularınızı sorun. Fakat imamınızın başına gelen musibeti göz önünde bulundurarak sorularınızı hafif tutun."* dedi. Ama ağır yarasının verdiği acıyı göz önüne alan ziyaretçiler, kendisine soru sormaktan çekindiler.²

İmam Ali'nin, Oğlunu Halifeliğe Ataması

İmam Ali (a.s) bu dünyadan ayrılmak üzere olduğunu, Rabbine kavuşmasının yakınlaştığını anlayınca, halifeliği ve imamlığı oğlu Hasan'a devretti. Kendisinden sonra ümmetin bütün meselelerinde başvuracakları merci olarak onu görevlendirdi. İmam'ın taraftarları (Şiîler) arasında bu hususta bir fikir ayrılığı görülmedi.

Sıkatü'l-İslâm Kuleynî'nin verdiği bilgiye göre İmam Ali (a.s), oğlu Hasan'ın yerini almasını vasiyet etti. Bu vasiyetine Hüseyin'i, Muhammed Hanefiye'yi, diğer oğullarını, taraftarlarının önde gelenlerini ve ehlibeytini şahit tuttu. Arkasından oğlu İmam Hasan'a (a.s) kitaplarını ve silâhını vererek şöyle dedi:

Ey oğulcuğum, Resulullah nasıl benim yerine geçmemi vasiyet edip kitaplarını (mektuplarını / antlaşmalarını) ve silahını bana verdi ise, benim de senin yerime geçmeni vasiyet etmemi, kitaplarımı ve silâhı-

1- Tarih-i İbn Esir, 3/170

2- Hayatü'l-İmami'l-Hasan, 1/563-566

mı sana vermemi, ayrıca ölümün yaklaştığı zaman bu emanetleri kardeşin Hüseyin'e vermeni bana emretti.

Yine rivayet edildiğine göre İmam Hasan'a (a.s) şunları söyledi:

Ey oğulcuğum! Kanın velisi sensin. Eğer affeder-sen, bu sana kalmış bir şey. Yok, eğer onu öldürürsen, bir darbenin yerine yine bir darbe ile iş bitmelidir.¹

Yüce Dost'un Yanına

İmam Ali (a.s), vasiyetlerini tamamlayınca, ölümün acıları ve şiddeti ile baş başa kaldı. Bu acılara rağmen Kur'ân'dan ayetler okuyor, sık sık dua ve istiğfar ediyordu.

Son nefesini vermeden önce ağzından dökülen; "**Çalışanlar, işte bunun için çalışsınlar.**"² ayeti oldu.

Sonra temiz ruhu Cennet-i Me'va'ya doğru kanat açtı, Yüce Dost'a çıktı, o ilâhî lütuf asıl kaynağına yükseldi. O, yüce Allah'ın karanlığın koyu katmanlarını dağıtması için yattığı bir nurdu.

Onun ölümü ile adaletin temel direkleri sarsıldı, dinin maarif ve öğretileri sönmeye yüz tuttu; zayıfların destekçisi, gariplerin sığınağı ve yetimlerin babası öldü.

İmam'ın Toprağa Verilmesi

İmam Hasan (a.s) babasını toprağa verme hazırlıklarına girişti. Temiz cesedini yıkayıp hanutla kokulandırdı. Arkasından kefene sardı.

Gecenin sonlarına doğru İmam Hasan (a.s) kutsal cenazeyi taşıyan az sayıdaki aile fertleri ve dostları ile birlikte babasının son istirahatgâhına doğru yola çıktı ve onu Necef'te toprağa verdi.

1- Usul-i Kâfi, 1/279-298

2- Saffat, 61

Onun istirahatgâhı şimdilerde oraya koşanların ziyaretgâhı, müminlerin ve takva sahiplerinin merkezi, öğrencilerin medresesidir.

İmam Hasan (a.s) babasını toprağa verdikten sonra kedere boğulmuş, kendinden geçmiş ve üzüntünün kuşatması altına girmiş olarak evine döndü.¹

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/568-569

Üçüncü Bölüm

- İmam Hasan Dönemi
 - İmam Hasan'ın Takındığı Tutumlar ve Uygulamalar
 - Biatten Barışa Kadar
 - Barış, Sebepleri ve Sonuçları
 - Barış Sonrası
 - Barış şartlarının Akıbeti ve İmam Hasan'ın Şahadeti
 - İmam Hasan'ın İlmî Mirası
-

İMAM HASAN DÖNEMİ

Haricîler İmam Ali'ye (a.s) karşı çıktıklarında, ona karşı serkeşliğe başvurduklarında, onların hareketinin; Talha, Zübeyir, Muaviye ve diğerleri gibi ona başkaldırmış olanların hareketinden hiçbir farkı yoktu. Ayrıca onlar; Talha, Zübeyir ve Muaviye gibi herhangi özel bir hedef gütmüyorlardı.

Tarihçiler, onların işin başlarında İmam Ali'yi (a.s) desteklemelerine rağmen hakem belirleme konusunda onunla tartışmaya giriştiklerini ileri sürmüşlerdir ve bu durum onların (Haricilerin) son derece saf olduklarını gösterir.

Bunun yanı sıra bu grup, İmam'ın (a.s) ordusunda fitne çıkararak Muaviye'yi arka plâna atmak ve onunla savaşmaya dönmesini engellemek amacıyla İmam Ali'ye karşı komplo düzenleyenlerin kurbanı olmuştur.

Haricîlerin öldürülmesi, İmam'ın taraftarlarının vicdanlarında kötü etkiler meydana getirdi. Çünkü öldürülenlerin çoğu, Kûfe ve Basra aşiretlerine mensuptu. Bu yüzden öldürülenlerin yakınlarının, akrabasını kaybeden her insanın içinde hissedeceği öfkeyi ve burukluğu hissetmeleri son derece normaldi.

İmam Ali (a.s), Haricîlerin fitnessini sona erdirince, taraftarlarının arasında gevşeklik, yardımdan kaçınma ve anlaşmazlık tutumu belirdi. İmam (a.s), onları kendisi ile birlikte Muaviye'ye karşı savaşmaya teşvik etmeye çalışıyor, bunun için arka arkaya onlara konuşmalar yapıyor; fakat kendilerinden, yardımdan kaçınma ve kendisine karşı çıkma tutu-

mundan başka bir karşılık görmüyordu. İmam'a (a.s) şöyle diyorlardı:

(O kadar savaştık ki artık) oklarımız tükendi, kollarımız yorgun düştü, mızraklarımızın demirleri körel-di (veya yerinden çıktı), kılıçlarımız parçalandı. Tek-rar toparlanmamız için bize mühlet ver. Böylece düş-manımız karşısında daha güçlü oluruz.

Bu durum bir süre devam etti. İmam (a.s), bu süre zar-fında taraftarlarını Nuhayle'deki karargâhlarına gitmeleri için sık sık savaşa çıkmaya çağırıyor; fakat sadece savaş meyda-nında sonuç alamayacak sayıdaki az kişi çağrısına icabet e-diyordu.¹

Öte yandan Eş'as b. Kays, Şebes b. Rib'î ve benzeri gibi bazı kişiler bütün güçleri ile yıkıcılık ve insanlara savaştan kaçınma duygusu aşıyorlardı. Bunun yanı sıra ordu men-supları arasında şu düşünceyi yayıyorlardı ki İmam Ali (a.s) Nehrevan halkına karşı Osman'ın güttüğü yumuşak politi-kanın aynısını gütmeli, onlar tehlike oluşturmayacak kadar küçük bir azınlık oldukları için kendilerine hoşgörü göster-melidir.

Eş'as bu sözleri, ordu saflarında çatlak meydana getir-mek, nesep ve akrabalık bağları ile öldürülenlerle bağlantısı olan kişilerin kalplerinde İmam Ali'ye (a.s) karşı hoşnutsuz-luk ve düşmanlık uyandırmak için söylüyordu.

Eş'as'ın bu bozguncu sözleri halkın arasında yayıldı ve onların savaştan kaçma ve saflarda çatlaklık oluşturma eği-limlerini arttırdı.

Bu ortam Muaviye'ye, ordunun komutanları ve kabile şefleri ile ilişki kurma hususunda eskiye göre daha büyük bir cesaret sağladı. Onlara gönderdiği mektuplar, vaatler ve ümit vermeler ile dolu idi.

1- bk. A'yanu's-Şia, 1/524, Daru't-Taaruf basımı, Siretu'l-Müminin (Harciler bölümü), İbn Esir'den naklen

Vaatler ve ümit vermelerin yanı sıra hediyeleri ve bağışları devreye koymuştu. Acil isteklerini hemen karşılıyor, acil olarak az vererek yaptığı ayartmalarla ileride daha çoğunu vereceğine dair vaatlerini pekiştiriyordu. Böylece komutanları ve kabile reislerini satın aldı, onları imamlarından soğuttu. Öyle ki, her ne kadar sözde itaatkârlıklarını dile getirirler de, kalplerinde isyan ve savaştan kaçma temayüllerini gizliyorlardı.

Irak halkı arasından çıkan komplocular; Muaviye'nin bütün emellerini gerçekleştirmeyi, İmam'ın (a.s) hareketini felce uğratmayı, onu ikinci kez Şam ordusu ile karşılaşmaktan alıkoyacak çeşitli zorluklar ve sıkıntılarla oyalamayı başardılar. Öyle ki, Nehrevan Savaşı daha sona ermeden, hezimete uğrayan bu topluluğun geri kalanları Irak'ın birçok yerinde ortaya çıkmaya başladılar. Nitekim Nehrevan Savaşı Irak halkı ve kabileleri arasında kolay kolay unutulmayacak gelişmeler ve sürprizler meydana getirdi.

Özellikle Muaviye ile ilişki hâlinde olan komplocuların ajanları onun tarafından maddî ve askerî teçhizatla donatılıyordu. Böylece böylelerinden biri yüz veya iki yüz kişilik bir güçle başkaldırıyordu, İmam (a.s) da taraftarlarından birini bir askerî birliğin başında adamın üzerine göndermek zorunda kalıyor ve giden kişi asilerle savaşıp onları öldürdüğünde veya dağıttığında Kûfe'ye dönüyordu. Fakat isyanı bastıran birlik henüz karargâha yerleşmeden başka biri bir asi grubun başında başkaldırıyordu.

Nehrevan Savaşı sonrasında Hırrit b. Raşid'in isyanına kadar durum böyle devam etti. Hırrit, isyan başlatmadan önce İmam Ali'ye (a.s) gelerek: "Allah'a yemin ederim ki, sana ne itaat ederim, ne de arkanda namaz kılarım. Çünkü sen adamların hakemliğini kabul ederek haklı iken kendini zayıf duruma düşürdün." dedi. İmam ona: "*O hâlde Rabbine karşı gelmiş, ahdini bozmuş olursun; bu durumda sadece ken-*

dine zarar verirsin.” karşılığını verdi ve adamı tartışmaya çağırdı. Adam, İmam'a (a.s): "Yarın sana tekrar geleyim." dedi. İmam adamın bu teklifini kabul etti ve ona halktan hiç kimseye eziyet etmemesini; canlara, mallara ve ırlara saldırmamasını tavsiye etti.

Adam çıkıp gitti ve bir daha geri dönmedi. Bu adam, kabilesi olan Benî Naciye nezdinde itaat edilen bir şefti. Gece yarısı bir grubun başında harekete geçti. Yolda biri Yahudi ve öbürü Müslüman olan iki kişi ile karşılaştı. Müslüman olan adamı öldürdüler; Yaduhi ise, İmam Ali'nin (a.s) Sevad bölgesindeki valisine giderek başlarına gelenleri haber verdi.

Vali olup bitenleri İmam Ali'ye (a.s) yazılı olarak bildirdi. İmam da taraftarlarından oluşan bir birliği bu asilerin üzerine gönderdi ve valiye onları itaate geri döndürmesini ve eğer reddederlerse onlarla savaşmasını emretti.

Vali ile Hirrit ve adamları arasında görüş alışverişi oldu; fakat bu görüş alışverişinden hiçbir sonuç çıkmadı. Bunun arkasından iki taraf arasında kanlı bir savaş meydana geldi. İmam Ali (a.s) bir askerî birlik daha gönderdi. Yazdığı bir yazı ile o sırada Basra valisi olan Abdullah b. Abbas'a, onlara katılmasını emretti. Asilerin başı olan Hirrit ise, kâh Osman'ın intikamını almak istediğini ve kâh İmam Ali'nin (a.s) hakem belirlemesine razı olmasına karşı çıktığını söylüyordu.

Savaş sonunda Hirrit ile birlikte askerlerinin bir bölümü öldürüldü ve beş yüz kişi kadar esir alındı. Esirler Kûfe'ye doğru yola çıkarıldı. Yolda Maskale b. Hubeyre eş-Şeybanî'ye uğradılar. Bu zat İmam Ali'nin (a.s) çevredeki birkaç kasaba üzerindeki valisi idi. Esirler ondan yardım istediler.

Bazı rivayetlerde ileri sürüldüğüne göre Maskale onlara acıdı ve taksitler hâlinde bedellerini ödemek üzere onları ordunun komutanından satın alarak serbest bıraktı. Fakat söz

verdiği bedelin ödemesini aksattı. Ordu komutanı Abdullah b. Abbas söz verdiği bedeli ödemesini isteyince: "Eğer ben bu meblağı ve daha fazlasını Osman'dan istemiş olsaydım, onu bana vermezlik etmezdi." karşılığını verdi ve Muaviye'nin yanına kaçtı. Muaviye onu fatihlere özgü bir merasimle karşılayarak kendisine istediğini verdi.

Maskale, kardeşi Nuaym b. Hubere'yi de Muaviye'nin yanına getirmek istedi. Bu amaçla ona Tağlib Hıristiyanlarından olan ve Muaviye hesabına casusluk yapan biri aracılığı ile bir mektup yazdı. Fakat bu ajan, Kûfe'ye ulaşmadan durumu ortaya çıktı ve İmam'ın taraftarları tarafından yakalanarak eli kesildi.

İsyancıların ve onların komplolardaki yardımcılarının, devletin her yanında anarşi ve kargaşa çıkarmak için çıkarıldıkları bu tür olayların sayısı çoktu.

Bu olayları çıkaranların amacı; İmam'ın içerideki gücünü yıpratmak, onu oyalayarak Muaviye'ye ve uygulamalarına karşı çıkmasını önlemektir.

Maskale eş-Şeybanî'nin isyancılarla ilişki hâlinde olması ve onları ödemekte aciz kalacağı miktarda bir bedel karşılığında esaretten kurtarmak için büyük bir arzu göstermesinin insanî amaçlardan kaynaklanmamış olması uzak bir ihtimal değildi. Bu tür bir olaya yönelik ilk bakışta bu durum açıkça görülüyor. Tersine bu hararetle isteği, aynı amacı paylaştığı ve ihtiyaç doğduğunda yardımlarına ümit beslediği bir gruba karşı duyduğu sorumluluktan ileri geliyordu.

Nitekim Muaviye'den böylesine sıcak bir karşılama görmesinin sebebi de, İmam Ali'ye (a.s) bir dizi acı tattıran ve onu işinde zorluğa katlandıran yıkıcılara yaptığı yardımları, meydana gelen anarşiye ve kargaşaya omuz veren destekleri idi ki, söz konusu yıkıcılar attıkları her adımı Hind'in oğlunun (Muaviye'nin) hesabına atıyorlar, kurtuluşlarını ve çıkarlarını onun ellerinde görüyorlardı.

İmam Ali (a.s), Maskale'nin Şam'a kaçtığı haberini aldığı anda, sadece: *"Ne oldu ona, Allah canını alasıca! Hür insanların yapacağı bir işi yaptı; fakat kölelerin kaçışı gibi kaçtı."* dedi ve evinin yıkılmasını emretti.¹

Irak'ın içine egemen olan bu hava, Muaviye'ye, Şam'a komşu olan köyler ve şehirler üzerine, hareket üzerine hareket düzenleyerek hiçbir kişinin engellemesi ve dini savunma tepkisi ile karşılaşmaksızın sınırlarda nöbet tutan öncü güçleri öldürme, yağmacılık ve sindirme eylemlerine girişme fırsatı verdi.

İmam Ali (a.s) ise bu sırada Iraklıları kardeşlerinin yardımına koşmaya, saldırganları kovalamaya çağırıyor, fakat onlardan tatmin edici karşılığı alamıyordu.

Muaviye'ye bağlı güçler, Busr b. Ertat komutasında Hicaz ve Yemen'e saldırılar düzenledi. Muaviye bu saldırıları düzenleyen komutanına, söz konusu beldelerde kargaşaya yol açabilecek, korku ve panik yaratabilecek her yöntemi kullanması yolunda emir verdi.

Busr b. Ertat, Muaviye'nin emrini uygulamakta kusur etmedi. Medine yolunda ilerlerken canları, şeref ve haysiyetleri, ırzları ve malları hafife almakta çok ileri gitti. Medine'ye girince, bu şehrin halkına karşı her türlü kötü muameleyi ve baskıyı uygulamakta tereddüt etmedi. Çok sayıda kişiyi öldürdü ve kalanlardan Muaviye adına zorla biat aldı.

Muaviye'nin komutanının haberleri Yemen'e ulaştınca, oranın halkı arasında korku ve panik yayıldı. İmam Ali'nin (a.s) yöredeki valisi Ubeydullah b. Abbas kaçtı. Muaviye'nin komutanı bölgeye girince, aşırı derecede katliam, yağma ve yıkım yaptı. Vali Ubeydullah b. Abbas'ın iki küçük çocuğunu buldu. Çocukları annelerinin kucağında boğazladı. Kadın, akli dengesini kaybetti. Sürekli çocukları için ağıt yakıp

1- A'yanu's-Şia, 1/525-526

ağladı ve sonunda onlara duyduğu hüznün ve keder neticesinde can verdi.¹

Muaviye, Amr b. As'ın pahalı emelini gerçekleştirmek için başka bir orduyu Mısır'a saldırmak üzere sefere çıkardı. Bu ordunun komutanlığına, Amr b. As'ı tayin etti. İmam Ali (a.s) bu haberi alınca, Kûfe halkını Mısırlı kardeşlerinin yardımına koşmaya çağırdı. Ama Kûfeliler İmam'ın bu isteğine olumlu karşılık vermediler. İmam ısrar edince, bir grup isteğine olumlu cevap verdi.

Fakat çok geçmeden Amr b. As'ın Mısır'ı ele geçirdiği ve şehrin valisi Muhammed b. Ebu Bekir'i önce öldürdüğü, arkasından cesedini de parçalara ayırdıktan sonra yaktığı haberleri geldi. Bunun üzerine İmam Ali, Malik b. Hars Eşter'i vali tayin edip şehri saldırganların elinden kurtarmakla görevlendirdi.

Tarihçilerin anlattıklarına göre, Malik Eşter iş bitirici ve güçlü bir şahsiyetti. İmam'ın ve başkalarının onunla ilgili tanımlarına göre, İmam'ın Peygamberimize (s.a.a) bağlı olduğu oranda İmam'a (a.s) bağlı idi.

Muaviye, Malik Eşter 'in Mısır valiliğine tayin edildiğini haber alınca canı sıkıldı, oradaki taraftarlarına ve işgalci güçlerine yönelik korkusu arttı. Uzun uzun düşündükten sonra zihnini saran bu bunalımdan bir çıkış yolu buldu. Malik Eşter'in geçmek zorunda olduğu yolun civarında ikamet eden taraftarlarından birini, yeni valiye suikast düzenlemesi için para vaadi ile ayarttı.

Malik Eşter söz konusu yere gelip mola verince, Muaviye'nin ajanı, önceden yapılan plâna dayanılarak zehirli balı getirip valiye ikram etti. Bu da valinin sonu oldu.²

Muaviye bu yöntemle, düşmanlardan kurtulma konusunda öteden beri başarılı olmuştur. Çünkü dayısının oğlu

1- Tarih-i Yakubî, 2/195-199

2- Tarih-i Yakubî, 2/193-194

Muhammed b. Ebu Huzeyfe'yi, Abdurrahman b. Halid b. Velid'i, Sa'd b. Ebu Vakkas'ı ve İmam Hasan'ı (a.s) da aynı yöntemle öldürmüştü. Zaman zaman: "Allah'ın baldan askerleri var, bunlarla dostlarının lehine intikam alır." diyerek bu yöntemi ile övünürdü.

Irak içinde ve İmam'ın egemenliği altındaki diğer belde-lerde bu tür olayların ardı arkası gelmiyordu. Bir isyanı bastırır bastırmaz hemen arkasından başka bir isyanla karşılaşılıyor, bir gediği kapatır kapatmaz çok geçmeden önünde yeni bir gedik açılıyordu. Öyle ki, Muaviye onu hafife alma ve ona hakaret etme derecesine varmıştı.¹

Öte yandan İmam'ın taraftarları, çevrelerindeki beldele-lerin sınırlarındaki ve dışındaki kasabalarda meydana gelen işgallere, katliamlara ve yağmalara rağmen ona karşı çıkmayı daha derin boyutlara verdireyorlar, canlarının isteği olan rahatlığı elden bırakmaya yanaşmıyorlardı. Onları orduya katılmaya davet ettiğinde katılmıyorlar, çağırıldığında çağrısına icabet etmiyorlardı. Yazın sıcağı ve kışın soğuğu gibi gü-lünç mazeretler ileri sürüyorlardı. Ne hak için, ne din için, ne yurdundan kovulanlar için ve ne de ezilmiş zavallılar için öfkelenmiyorlardı.

Öyle ki İmam (a.s), ölerek veya şehit edilerek bu uyuşuk taraftarlarından ayrılmayı temenni ediyordu. Zaman zaman da kaybettiği taraftarının ayrılığına ağlar ve başı ile sakalını işaret ederek şöyle derdi:

Ne zaman insanların en şakileri (bedbahtı) üzeri-me gönderilecek de başımdan akan kan sakalımı kır-mızıya boyayacak!

Yine bu hayal kırıklığının etkisi ile, Muaviye'nin dinar ile dirhemi (gümüş para ile altın parayı) birbiri ile değiştirir gibi kendi taraftarlarının on tanesini bir Şamlı karşılığında

1- Ayanu's-Şia, 1/528-530; Tarih-i Yakubî, 2/195-200

değiştirmesini temenni ederdi. Sonunda ailesinden, aşiretinden ve taraftarlarından görüşünü paylaşanların başında Muaviye ile savaşa çıkmaya, hak ve adalet yolunda Rabbine kavuşuncaya kadar savaşmaya kesin karar verdi. Ardından taraftarlarına son derece açık sözlü bir konuşma yaparak böyle bir seferden geri kalmalarından doğacak olumsuz sonuçları omuzlarına yükledi.¹

Anlaşılan bu kararlı tutum, İmam taraftarlarının vicdanlarında gereken etkiyi meydana getirdi. İmam'ın (a.s) kendisi, ailesi ve yakın dostları ile Muaviye'nin karşısına çıkacağını, böyle olduğu takdirde utandırıcı bir alçaklık damgası yiyebileceklerini, eğer böyle bir şekilde sefere çıkmasına seyirci kalırlarsa ilerde gelecek nesillerin diline düşebileceklerini kesinlikle anladıktan sonra halkın önderleri İmam'ın (a.s) çağırısına olumlu bir karşılık verdiler.

Her önder, kabilesini topladı; her yandan cihada çağrı sesleri yükseldi ve İmam ile birlikte ölmek üzere ahitleştiler. Böylece savaş halkın arasında konuşulan baş konu oldu. Bunun üzerine İmam Ali (a.s) çeşitli beldelerdeki valilerine haber göndererek onları, yanlarındaki orduların ve savaşçıların başında kendisi yanında savaşa katılmaya çağırırdı.

İnsanlar hicrî kırkinci yılının ramazan ayının sona ermesini beklemek üzere Nuhayle'deki karargâhlarına çıktılar. İmam (a.s), taraftarlarından bir grubu Ziyad b. Hafsa'nın komutasında (keşif amacı ile) öncü olarak gönderdi. Kendisi ise, ordusu ile birlikte ramazan ayının sona ermesini beklemek üzere, bulunduğu yerde kaldı.

Meğer o sırada kader onun ve Irak halkının aleyhinde ağlarını örüyordu...

Gelmiş geçmiş insanların en şakisi olan İbn Mülcem adlı kişi, o ayın on dokuzuncu gününün şafağı sökerken pusuya

1- Nehcü'l-Belâğa, hutbe: 177, Muhammed Abduh şerhli

yatmıştı. O dakikalarda pusudan çıkarak İmam (a.s), Rabbinin huzurunda namaz kılarken, başına bir darbe indirdi. İmam bu darbe ile mescidin mihrabında yere yığılırken: *"Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki, kurtuluşa erdim."* diyordu.¹

1- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, 1/446-451

İMAM HASAN'IN BİATTEN BARIŞA KADAR TAKINDIĞI TUTUMLAR VE UYGULAMALAR

Babasının Şehit Olduğu Gün Yaptığı Konuşma

Çoğu tarihçilerin verdikleri bilgiye göre, İmam Hasan (a.s), babasının toprağa verildiği gecenin sabahında halka şu konuşmayı yaptı:

Ey insanlar! Kur'ân bu gece indi, İsa Peygamber bu gece göğe çıkarıldı. Yuşa b. Nuh bu gece öldürüldü. Yine bu gece babam Ali (a.s) öldü. Allah'a yemin ederim ki, önceki ve sonraki vasiler içinde babamdan önce hiç kimse cennete giremez. Allah Resulü (s.a.a) onu bir seriyenin başında sefere gönderdiğinde, Cebrail sağ yanında ve Mikail sol yanında savaşırdı. Yedi yüz dirhem dışında altın ve gümüş para geriye bırakmadı. Bu yedi yüz dirhemi sadakalarından artırıp ailesine bir hizmetçi almak için biriktirmişti.¹

Şeyh Müfid, İmam Hasan'ın bu konuşmasını el-İrşad kitabında şu şekilde nakleder:

Ebu Mihnef Lut b. Yahya, Eş'as b. Sevvar'a, o da Ebu İshak Subey'î'ye ve başkalarına dayanarak şöyle dedi:

İmam Hasan (a.s), babası Emirü'l-Müminin'in (a.s) öldüğü gecenin sabahında bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında Allah'a hamdüsena ettikten ve Resulullah'a (s.a.a) salât ve selâm getirdikten sonra şöyle dedi:

"Bu gece, öncekilerin hiçbir amel ile geçemedikleri ve sonrakilerin hiçbir amelle kendisine yetişemeyecekleri bir kişi vefat etti."

"O, Resulullah'ın (s.a.a) yanı başında savaşıyor ve onu kendini siper ederek koruyordu. Resulullah (s.a.a) sancağını onun eline veriyor, sonra Cebrail sağ yanından ve Mikail sol yanından onu koruma altına alıyorlardı. Allah onun eli ile fetih lütfetmeden savaştan geri dönmeydi."

"Onun vefat ettiği bu gece İsa b. Meryem göğe çıkarıldı ve yine bu gece Musa'nın vasisi Yuşa b. Nuh vefat etti. Yedi yüz dirhem dışında geriye altın ve gümüş para bırakmadı. Bu yedi yüz dirhem, verdiği sadakalardan artmıştı ve onunla ailesi için bir hizmetçi satın almak istemişti."

Sözlerinin burasında, kelimeler İmam Hasan'ın boğazında düğümlendi ve hem kendisi ağladı, hem de dinleyenleri ağlattı. Arkasından kendini toparlayarak konuşmasını şöyle sürdürdü:

*"Ben müjdeleyicinin oğluyum. Ben uyarıcının oğluyum. Ben Allah'ın izni ile O'na çağıranın oğluyum. Ben ışık saçan bur kandilin oğluyum. Ben yüce Allah'ın kötülüklerden arındırıp tertemiz kıldığı bir ailenin çocuğuyum. Ben yüce Allah'ın Kur'ân'da: **'De ki, ben bu görevime karşılık sizden yakınlarıma sevğiden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyi iş yaparsa, onun karşılığında iyiliğini artırırız.'**¹ diye buyurarak sevimlerini farz kıldığı Ehlibeyt'tenim.²*

1- Şûrâ, 23

2- el-İrşad adlı eserin yanı sıra bu hadis Şeyh Tûsî'nin el-Emalî'sinde ve Tefsir-i Furat'ta nakledilmiştir. Birçok Ehl-i Sünnet kitaplarında da bu iki hadise benzer rivayetler nakledilmiştir. Bk. Mulhakatu İh-kaku'l-Hakk, 11/182-193

İmam Hasan'a Biat Edilmesi

İmam Hasan (a.s) bu konuşmasını bitirince, Ubeydullah b. Abbas hemen öne atılarak bir an önce ona biat etmeleri için halka teşvik içerikli şu sözleri söyledi: "Ey insanlar! Bu, Peygamberinizin oğlu ve İmam'ınızın vasisidir, ona biat edin." Halk, bu kutsal çağrıya olumlu karşılık verdi. Yüksek sesle ona itaat edeceklerini bildirdiler ve "Ne kadar sevdiğimiz bir kişidir, üzerimizde ne kadar çok hakkı vardır, halifelige ne kadar lâyıktır!" diyerek ona yönelik hoşnutluklarını ve boyun eğmişliklerini ilân ettiler.¹

Hicrî kırk yılının ramazan ayının yirmi birinci gününe rastlayan cuma günü, İmam Hasan'a (a.s) yönelik biat töreni tamamlandı.²

Biat töreninden sonra İmam Hasan (a.s) minberden indi, valiler listesini düzenledi, ordu komutanlarını görevlendirdi, devletin önemli işlerini gözden geçirdi, Abdullah b. Abbas'ı Basra valiliğine tayin etti.³

İmam Hasan'ın (a.s) devlet mekanizmasında yaptığı ilk yenilik, harbeden askerlerin maaşlarına yüzer dinar zam yapması oldu. Nitekim babası da bunu Cemel Savaşı'nda uygulamıştı. Kendisi ise halife olur olmaz bu uygulamayı getirdi. Böylece kendinden sonra gelen halifeler de, bu konuda ona uydular.⁴

İmam Hasan'ın Babasının Katilini Cezalandırması

Halkın İmam Hasan'a (a.s) biat ettiği gün biat töreninin tamamlanmasından sonra İmam, Abdurrahman b. Mülce-

1- Makatilu't-Talibiyyin, 34

2- el-İrşad, 4/15

3- A'yanu's-Şia, 4/14

4- Makatilu't-Talibiyyin, 35, el-Mektebetu'l-Haydariyye basımı, Necf, yıl: 1385

m'in getirilmesini emretti. Katil, İmam'ın huzuruna getirildikten sonra kendisine: "Baban benim hakkımda sana ne emretti?" diye sordu. İmam (a.s): "*Bana, katilinden başkasını öldürmemi, senin karnunun doyurulmasını ve güzel bir yatakta yatırılmamı emretti.*" karşılığını verdi. Arkasından katilin boynunu vurdu. Fakat kendisine müslu yapmadı, organlarını parçalara ayırmadı.¹

İmam Hasan'ın Cihadı

Yukarda naklettiğimiz ve İmam Hasan'ın (a.s) savaşçıların istediği maaşları konusundaki zam uygulamasını ortaya koyan tarihî belge, onun savaşa yönelik ciddi tutumunu ve Muaviye ile karşılaşma hususundaki kesin ısrarını ortaya koyuyor.

Bu tutumunun bir başka delili, İmam'ın (a.s), ordunun durumunu düzeltmeye, onun kuruluşunu yenilemeye yönelik çalışmaları idi.

İmam Hasan (a.s), Muaviye karşısında kararlı bir tutum benimsedi. Çünkü Muaviye, İmam Ali'nin (a.s) öldüğünü ve halkın İmam Hasan'a (a.s) biat ettiğini öğrenince, Himyer kabilesinden birini Kûfe'ye ve Benî Kayn kabilesinden birini de Basra'ya sızdırdı. Bu ajanlar, olup bitenlerin haberlerini kendisine yazacaklar ve İmam Hasan'ın (a.s) işlerini bozacaklardı.

İmam Hasan (a.s) bu komployu öğrendi ve Himyer kabilesinden gönderilerek bir kasabın yanında çalışmaya başlayan ajanın Kûfe'den çıkarılmasını emretti. Adamın Kûfe'den çıkarılmasının ardından da boynunun vurulması emrini verdi. Bunun yanı sıra Benî Kayn kabilesine mensup ajan hakkında da Basra'ya yazı yazarak onun Benî Süleym kabi-

1- Tarih-i Yakubî, 2/191; Tarih-i Taberî, 6/86; Makatilu't-Talibiyin, 16; Tarih-i İbn Esir, 3/170

lesinden çıkarılmasını istedi. Adam dışarı çıkarıldıktan sonra boynu vuruldu.¹

Sonra Muaviye'ye şöyle bir mektup yazdı:

İmdi, sen benim tarafıma ajanlar sızdırdın. Galiba benimle karşılaşmak istiyorsun. Bunda şüphem yok. İnşaallah onu bekle. Senden aldığım haberlere göre, akli başında bir kimsenin asla sevinçle karşılamayacağı faciaya sevindin. Senin gibiler bu konuda eski şairlerden birinin şu beyitte tarif ettiği gibidirler:

"Bizden ölenler, geceyi yatağında sabahı bekleyerek geçirenler gibidirler."

"Gidenin karşıtı olarak geride kalana söyle: Onun gibi olan bir başkasına hazırlan..."²

İmam'ın (a.s) sergilediği bu tutum, Muaviye için bir savaş uyarısı, kendisine yöneltilmiş bir tehdit ve Kûfe'yi savaşsız ele geçirme emeline indirilmiş bir darbe gibi idi.

Nitekim Muaviye, İmam Hasan'a (a.s) gönderdiği bir mektupta üstü kapalı bir ifade ile barıştan söz ederek kendisine biat edilmesi karşılığında İmam'a (a.s) veliahtlık makamı teklif etti.

Bu mektuba verdiği cevapta, İmam'ın (a.s) bu kararlı tutumunun gücünü, Muaviye'nin onu kendi tarafına çekme girişimlerinden ibaret olan bu tür rüşvet kokan vaatlere önem vermediğini görüyoruz. Verdiği cevapta şöyle dedi:

İmdi... Mektubun elime geçti. Baş kaldırıp saldırıya geçersin endişesi ile mektubuna cevap vermedim. Hakka uy. Benim hak ehlinden olduğumu biliyorsun. Vesselâm.³

Ebu'l-Ferec İsfahanî ile diğer tarihçilerin verdikleri bilgiye göre İmam Hasan (a.s) ile Muaviye arasında teati edilen

1- Makatilu't-Talibiyyin, 33

2- Makatilu't-Talibiyyin, 33

3- Makatilu't-Talibiyyin, 38

mektupların sayısı beşi geçmez. Bunun sebebi, Muaviye'nin hakkı kabul etmeyen, hak ehlini umursamayan duygulara sahip olması idi. Hatta bu duyguları, İmam Ali'nin (a.s) şehit edilmesinden sonra daha da güçlendi. Çünkü İslâmî bakış açısından en basit ve asgarî şartlarına ve gereklerine sa-hip olmadığı halifelîğe yönelik ihtirası iyice kabarmıştı.

Buna rağmen İmam Hasan (a.s), düşmanına karşı hücceti tamamlayarak ilâhî yükümlülüğün gereğini yerine getirmek için babasının yolunu ve yöntemini devam ettirdi. Bunun için, Muaviye'nin içinde sakladığı yıkıcı duyguları iyi bilmesine rağmen bu bağlamda ona birkaç mektup yazdı.

Şimdi o mektupların en geniş içeriklisini sunuyoruz:

Emirü'l-Müminin Ali oğlu Hasan'dan, Ebu Süfyan oğlu Muaviye'ye. Selâm sana. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a hamdederim. İmdi, yüce Allah: "**Diri olanları uyarısın ve kâfirlere de azap hak olsun diye.**"¹ Muhammed'i âlemlere rahmet, müminlere lütuf ve bütün insanlara mesaj iletici olarak gönderdi.

Peygamberimiz, hiçbir ihmale meydan vermeksizin Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ilettiler, ölünceye kadar O'nun emirlerini özenle uyguladı. Yüce Allah onun aracılığı ile hakkı galip getirerek müşrikliği mahvettikten sonra: "**Hiç şüphesiz Kur'ân sana ve kavmine bir öğüttür.**" diye buyurarak, Kureyş kabilesi ile onun arasında özel bir ilişki kurdu.²

Peygamberimiz (s.a.a) vefat edince, Araplar onun egemenliğinde (halifelüğünde) hak iddia ettiler. Bunun üzerine Kureyşliler: "Biz onun, kabilesi, ailesi ve dostlarıyız. Onun egemenliği ve hakkı üzerinde bize karşı hak ve yetki iddia etmeniz size helâl değildir." dediler. Araplar da Kureyşlilerin bu sözünün doğru oldu-

1- Yâsîn, 70

2- Zuhruf, 44

ğu, Peygamberimizin halifeliği konusunda Kureyşliler ile tartışmaya girenler karşısında bu konudaki açık delilin onların lehinde olduğu düşüncesine vardılar. Bunun üzerine halifelik onlara sunuldu, onların ellerine teslim edildi.

Sonra biz, Kureyşlilerin diğer Araplara karşı savdukları mantığın aynısı ile Kureyşlilere delil gösterdik. Fakat onlar diğer Arapların kendilerine gösterdikleri anlayışı bize göstermediler. Onlar diğer Arapları bir yana bırakarak halifeliği alırken, adalet ve delile dayanma yöntemini kullandılar. Fakat bizler, yani Muhammed'in Ehlibeyt'i ve dostları onların karşısına delil ile çıkarak onlardan hakkaniyete uymalarını istediğimizde, hep birlikte bize zulmettiler, bizi baskı altına aldılar, işi kaba güce döktüler. Buluşma yerimiz Allah'ın huzurudur. O, veli ve destekleyicidir.

Daha önce hakkımız ve Peygamberimizin egemenliği (halifeliği) konusunda üzerimize üşüşenlerin üşüşmelerine oldukça şaşırдық. Gerçi onlar, erdemli ve İslâm'da kıdemli olan kimselerdi. Münafıkların ve bölücülerin bu dine yönelik karalamalarına kapı açılır ve-ya onların çıkarmak istedikleri kargaşaya bahane olur endişesi ile o şahsiyetlerle çatışmaktan kaçındık. Ey Muaviye, bugün ise asla lâyıık olmadığın bu görevde üşüşmene şaşırınlar şaşırısın. Ne dindeki bilinen bir erdemle, ne de İslâm'da övülen bir eserinle bu makama lâyııksın.

Sen bölücü gruplardan (Ahzap) birinin yetiştirilmesi, Peygamber'e ve onun getirdiği kitaba en düşman bir Kureyşlinin oğlusun. Allah seni hesaba çekecektir. Ahirete döndürüleceksin ve iyi akıbetin kime ait olduğunu öğreneceksin. Allah'a yemin ederim ki, çok geçmeden Rabbinin huzuruna çıkacaksın ve ellerin ile yaptıklarının cezasını sana verecektir. Allah asla kullarına zulmedici değildir.

Ruhunu teslim ettiği, Allah'ın kendisine Müslümanlığı lütfettiği ve tekrar diriltileceği gün Allah'ın rahmetine mazhar olmasını dilediğim İmam Ali ebedî yolculuğuna çıkınca, Müslümanlar onun arkasından bu göreve beni tayin ettiler. Allah'tan dilerim ki, şu geçici dünyada, ahirette kendi katındaki değerimizi ek-siltecek bir şeyle bizi karşı karşıya bırakmasın.

Bu mektubu sana yollamamın gerekçesi, senin durumun konusunda yüce Allah ile aramdaki mazereti ortadan kaldırmaktı. Eğer bunu yaparsan, bu hususta sana büyük bir nasip ve Müslümanlara fayda düşecektir. Batılda inat etmeyi bırak.

İnsanların girdiği yola girerek bana biat et. Sen de biliyorsun ki, ben Allah nezdinde, yüzü hakka dönük ve gerçeği kollayan herkes nezdinde ve Allah'a yönelmiş kalbe sahip her kişi nezdinde bu göreve senden daha lâyığım. Allah'tan kork da zulmü ve Müslümanların kanını dökmeyi bırak. Allah'a yemin ederim ki, Müslümanların kanını dökerek elde edeceğin sonuç, o kanla Allah'ın huzuruna çıkmadan senin için daha hayırlı değildir.

Barış ve itaat kervanına gir. Bu görevin ehli ile ve ona senden daha lâyıık olanla bu konuda çatışma. Böylece Allah fitne ateşini söndürsün, söz birliği oluştursun ve Müslümanların arasından çekişmeyi kaldırsın. Yok, eğer bu teklifimi reddeder de azgınlığında ısrar edersen, Müslümanlarla birlikte üzerine gelir, Allah'ın aramızdaki hükmünü vereceği güne kadar seni yargılarım. Allah hüküm verenlerin en hayırlısıdır.¹

İmam Hasan'ın mektubuna Muaviye şu cevabı verdi:

...Biliyorsun ki, ben senden daha uzun süre yöneticilikle meşgulüm, bu ümmet için tecrübe bakımından

1- Makatilu't-Talibiyyin, 55-56

senden daha kıdemliyim, yaşça da senden daha büyüğüm. Benden istediğin makam için bana olumlu cevap vermeye sen daha uygunsun. O hâlde, benim itaat kapsamıma gir. Benden sonra görev senindir. Irak beytülmalindeki para miktarı neye varırsa varsın senindir. Onu istediğin yere götürürsün. Irak'ta istediğin bir bölgenin haracı senindir. Bu senin geçim masrafların için harcayacağın bir gelirdir. Her yıl onu, güvendiğin bir adamın tahsil edip sana getirsin. Kötü muameleye uğramayacağını garanti ediyorum. Sana danışmadan devlet işlerinde uygulama yapılmayacak, Allah'a ibadet maksadı ile yapacağın herhangi bir işe engel olunmayacaktır...¹

Bu mektup, ilâhî ve kutsal halifelik makamının Muaviye'nin nazarında satın alınabilecek bir mal olarak telâkki edildiğini, üstelik bu malın bedelinin Muaviye'nin özel varlığından değil, Müslümanların beytülmalinden verilmesinin normal görüldüğünü açıkça ortaya koyuyor. Ayrıca bu mektup, onun Resulullah'ın (s.a.a) emrini çiğnediğini de belgeliyor. Oysa Resulullah'ın emri, Ehl-i Beyt'i halifelige getirmeye ve onları kendisinden sonra imam tayin etmeye dair yüce Allah'ın ona verdiği emirdir.

Muaviye'nin Irak'a Yönelik Hareketi ve İmam'ın Tutumu

Muaviye, Irak'a saldırmak için ordusunu hazırlamaya ve valilerine bu saldırıyı onayladığına dair mektuplar yazmaya başladı.

Valilerine yazdığı bir mektupta, Kûfe'nin eşrafından ve ileri gelenlerinden bazılarının kendisine yazdıkları mektuplarda, kendileri ve aşiretleri için emanname (can güvenliği) istediklerini anlattı.

1- Şerhu Nehci'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, 4/13

Eğer bu ifadesi doğru ise, bu, Kûfelilerin İmam Hasan'a (a.s) karşı yaptıkları ilk kalleşliktir.

Muaviye, bütün valilerine gönderdiği aynı içerikteki resmî yazının bir bölümünde şöyle diyordu:

...İmdi, düşmanınıza ve halifenizin katillerine yönelik yeterli karşılığını ve yardımını size bahşeden, onları yok eden Allah'a hamdolsun. Yüce Allah, kendi lütfuyla Ali b. Ebu Talib'e kullarından birini gönderdi, o kul ona suikast düzenleyip kendisini öldürdü. Bu olay sonunda, taraftarlarını bölünmüş ve çatışmalı bir durumda bıraktı. Bize onların önderlerinin ve ileri gelenlerinin, kendileri ve aşiretleri için can gü-venliği isteyen mektupları geldi. Bu mektubum size geldiğinde gayretlerinizle, askerlerinizle ve güzel hazırlıklarınızla bana yönelin. Hamdolsun ki, öcünüzü al-dınız, emelinize ulaştınız, Allah saldırganları ve hakkı çiğneyenleri helâk etti...¹

Muaviye'nin bu resmî yazısını alan valileri halkı, Peygamberimizin (s.a.a) reyhan çiçeğine ve torununa karşı savaşmak için çıkış ve hazırlık yapmak üzere teşvik etmeye, özendirilmeye giriştiler. Çok kısa bir süre zarfında Muaviye'ye, ne sayıca ve ne askerî teçhizatça hiçbir eksiği olmayan büyük bir askerî güç katıldı.

Saptırılmışlardan ve muhterislerden oluşan bu askerî güç Muaviye'ye sağlanınca, onları Irak'a doğru hareket ettirdi ve ordunun komutasını kendi üzerine aldı. Başkentte yerine vekil olarak, Dahhak b. Kays el-Fehrî'yi bıraktı. Kendisi ile birlikte sefere çıkan ordunun mevcudu, altmış bin kişi idi. Bundan daha fazla olduğunu söyleyenler de vardır. Asker sayısı ne olursa olsun, ordusu; sözüne uymaya hazır, emirlerine amade ve arzularını gerçekleştirilmeye teşne bir güçtü...

1- Makatilu't-Talibiyyin, 38-39

Muaviye, tozu dumana katan ordusunun başında çölü geçti. Menbic köprüsüne¹ varınca, orada mola verdi ve işini sağlamlaştırmaya koyuldu...²

Öte yanda İmam Hasan (a.s) Muaviye'nin Irak üstüne yürüdüğünü haber aldıktan sonra Kûfe'yi cihat için ve Muaviye'ye savaş amaçlı sefere çıkmak için harekete geçirmeye başladı.

Hücr b. Adi'yi valilerine ve halka göndererek sefere çıkmaya hazırlanmalarını emretti. Yüksek sesli biri halkı cemaatle namaz kılmaya çağırdı. Bu ilânı işiten insanlar koşmaya ve toplanmaya başladılar. İmam Hasan (a.s), duyuruyu yapan kişiye: "*İnsanların toplanmasından hoşnut olduğun zaman bana haber ver.*" dedi. Az sonra Said b. Kays el-Hemdanî İmam'ın yanına gelerek: "Cemaatin karşısına çık." dedi. İmam (a.s) da evinden ayrılarak minbere çıktı. Allah'a hamdüsenadan sonra şöyle dedi:

...İmdi, yüce Allah, cihadı kullarına farz kıldı ve onu, "istenmeyen bir iş" olarak adlandırdı. Sonra cihadı çıkan müminlere: "**Sabredin, hiç şüphesiz Allah sabredenler ile beraberdir.**" dedi.³

Ey insanlar! Hoşunuza gitmeyen durumlara karşı sabretmedikçe, isteklerinizi elde edemezsiniz. Aldığım habere göre Muaviye, üzerine yürümeye karar verdiğimiz yolunda bir haber almış ve bunun için harekete geçmiştir. Allah'ın rahmeti üzerinize olsun, Nuhayle'deki karargâhınıza çıkın...

İmam'ın bu çağrısına cemaat suskunlukla cevap verdi, hiç kimseden ses çıkmadı.⁴

2- Eski bir şehir olan Menbic'in Halep şehriyle arasındaki mesafe, iki gündür.

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/71

3- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 65, el-Gadir Yayınevi, Beyrut, Yıl: 1973

4- A'yanu's-Şia, 4/19

Kalleşliğe Karşı Yadırgama

Böylece Kûfe halkı, komutanlarına ve imamlarına karşı kalleşçe bir tutum takındı. Çünkü İmam Hasan'ın (a.s) Nu-hayle'deki karargâha çıkmaları yolundaki çağrısına suskun kalmakla karşılık verdiler. Gözleri dönmüş, kalplerine korku sinmişti.

Adiy b. Hatem et-Taî bu durumu görünce, ayağa kalktı ve şöyle dedi:

Ben Hatem'in oğluyum. Subhanellah, hayret doğrusu! Ne çirkin bir durum bu! İmamınıza ve Peygamberinizin kızının oğlunun çağrısına cevap vermiyor musunuz? Dilleri rahat zamanlarda pabuç gibi (keskin kılıç gibi), fakat iş ciddiye binince tilkiler gibi oradan oraya kaçan (hile yapıp yan çizen) Mısır hatipleri nerede?! Allah'ın gazabından korkmuyor musunuz?! Bu davranışınızın ayıbını ve utancını hiç düşünmüyor musunuz?

Arkasından yüzünü İmam Hasan'a (a.s) çevirerek şöyle dedi:

Allah seni doğru istikametlere yöneltsin. Seni istenmeyen durumlardan uzak tutsun. Seni girişi ve çıkışı övülen sonuçlara muvaffak etsin. Konuşmanı duyduk, emrine kilitlendik, seni işittik ve söyledikleriyle görüşlerinde sana itaat ettik. Şimdi bu yüzüm karar-gâhuma dönüktür, oraya gidiyorum. Kim bana katılmak isterse, peşimden gelsin.

Adiy bu sözleri söyledikten sonra yerinden kalkıp hareket etti ve mescitten çıktı. Binek hayvanı kapıda idi; sırtına atladı ve Nu-hayle'ye doğru ilerledi. Kölesine, kendisine lâzım olacak şeyleri arkadan getirmesini emretti. Adiy b. Hatem, halkın içinden çıkan ilk asker olmuştu.¹

1- A'yanu's-Şia, 4/19- 20

Bu arada Kays b. Sa'd b. Ubade el-Ensârî, Ma'kıl b. Kays er-Riyahî ve Ziyad b. Sa'saa et-Teymî ayağa kalkarak halkı kınadılar, azarladılar, ardından savaşa teşvik ettiler ve İmam Hasan'a (a.s) da tıpkı Adiy b. Hatem gibi olumlu cevap ve kabul etme içerikli sözler söylediler. İmam da onlara şu karşılığı verdi:

Allah'ın rahmeti üzerinize olsun, doğru konuştunuz. Öteden beri sizin iyi niyetli, vefakâr, kabul edici, gerçek sevgi besleyen kişiler olduğunuzu biliyorum. Allah sizi hayırla ödüllendirsin!¹

Arkasından İmam (a.s) minberden indi. İnsanlar mescitten çıkıp askerî hazırlıklara giriştiler. Coşkulu bir şekilde sefere çıkmaya başladılar. İmam Hasan (a.s) da karargâha çıktı. Kûfe'de yerine Muğiyre b. Nevfel b. Haris b. Abdulmuttalib'i vekil bıraktı. Ona, insanları özendirip onları kendisine yönlendirmesini emretti. O da, insanları özendirip sefere çıkarmaya girişti. Sonunda asker meselesi yoluna girdi. Böylece İmam (a.s), kalabalık ve iyi donanımlı bir ordu ile yürüyüşe geçerek Nuhayle'ye ulaştı.

Sefer böyle başladı. Fakat hareketin itici faktörü; işten kaytarmaca tutumun tabii bir dayatması olarak yüksünme, ağırdan alma ve zorlanma ile birlikte bir gönüllülük değildi. Eğer hayırlı seçkinler ve az sayıdaki mümin bir kesim olmasaydı, durumun dengesi tersine döner, zaaf faktörleri daha işin başında üstün gelirdi.

Fakat söz konusu sağlam, imanları doğrultusunda hareket eden, önderin hikmetli kişiliğine ciddiyetle inanan, o-na bağlılığın ve halifelige en lâayık kişi olduğunun bilincinde olan kimselerin varlığı, ordunun dayanışmasını ve itaatkârlığını sağlayan, askerlerde coşku ve heyecan uyandıran sebeplerin en güçlüsü olmuştu.

1- age.

İmam'ın Ordusundaki Çelişik Akımlar

İmam Hasan'ın (a.s) ordusu garip bir karışımdan oluşuyordu. Bu orduda birkaç muhtelif akım ve bir dizi çelişik unsur bir araya gelmişti. İlk bakışta bu farklı unsurları şöyle tasnif etmek mümkündür:

a) Haricîler: Bunlar İmam Ali'ye (a.s) karşı çıkararak onunla savaşıyor, ona muhalefet edip ona düşman muamelesi yapan bir gruptu. İmam Hasan'ın (a.s) şahsında orta yollu bir çözüm bulduklarını düşünerek Muaviye ile savaşmak üzere ona katılmışlardı. Fakat ortaya çıkabilecek en küçük bir kuşkudan etkilenerek o şüphenin doğrultusunda hemen hüküm verebilmeye yatkın insanlardı. Daha sonra İmam Hasan'a (a.s) nasıl yüklendiklerini ileride göreceğiz.

b) Emevî egemenliğine yatkın kimseler: Bunlar iki kısma ayrılır:

1- İçlerinde barındırdıkları ihtiraslar açısından Kûfe hükümetinde açlıklarını doyuracak ve susuzluklarını giderecek imkânlar bulamamış kimseler. Bu yüzden bunlar, Şam hükümetine bağlılıklarını içlerinde saklı tuttular. Kûfe'de egemenliği ele geçirip dizginleri Şam hükümetine teslim etmek için de fırsat kolluyorlardı.

2- Geçmiş dönemlerin miras bıraktığı kinler veya kişisel hesaplar yüzünden Kûfe hükümetine dış bileyen kimseler. Bunların daha sonra sergiledikleri ihanetleri, Muaviye'ye yaklaşıp ondan kendilerine bir pay koparmak amacı ile onunla nasıl gizli yazışmalar yaptıklarını ileride göreceğiz.

c) Kararsız ve esnek kesim: Bunlar belirli bir yolu, kendilerine özgü ve bağımsız bir bakış açısı olmayan kimselerdir. Amaçları; güvenliklerini garanti etmek, galip gelen taraf nezdinde bazı arzularını gerçekleştirmektir. Bunlar, değişen şartların ortaya çıkaracağı herhangi bir tarafı, ona yönelmek için gözlüyorlardı.

d) Kabile veya bölge taassubu ile hareket eden kesim.

e) Amaçsız şaşkınlık: Bunlar, davranış ve tutumlarında sağlam bir esasa dayanmayan kimselerdi.

h) Samimî müminler: Bunlar, kendilerine zıt ve birbirinin gırtlığına sarılmış diğer sesler arasında sesleri kaybolan hayırlı azınlığı oluşturuyorlardı.

Kısacası İmam Hasan'ın (a.s) ordusu, gruplarını tek bir hedefin birbirine bağlamadığı ve bu niteliği ile bölünme sebebi olabilecek bir badire karşısında bölünmeye ve dağılmaya açık bir karışım idi.

Bu da herhangi bir savaş plânını bozabilecek bir nitelikti. Savaş plânını yapan komutan ne kadar usta olursa olsun fark etmezdi. İmam Hasan (a.s) da, bölünme faktörlerini bünyesinde taşıyan bu karışım arasında, bu durumun tehlikesinin bilincinde idi.

Seyyid b. Tavus (r.a) "el-Melahim ve'l-Fiten" adlı eserinde İmam'ın (a.s), ordusuna güveninin zayıflığını ima eden sözlerini nakleder. İmam'ın, bu husustaki duygularını, Medain'de ordusuna seslendiği bir konuşmasında dile getirdiği şu sözleri, en çarpıcı şekilde ifade ediyor:

Sizler Sıffin Savaşı'na giderken, dininiz dünyanın önünde idi. Oysa bugün, dünyanın dininizin önündedir. Sizler iki tür öldürülmüşün arasında kaldınız. Biri Sıffin Savaşı'nda öldürülenler ki, onlar için ağlıyorsunuz. Öbürü Nehrevan'da öldürülenler ki, bizden onların intikamını istiyorsunuz. Bunların dışında geride kalan savaştan kaçıyor, ağlayan ise baş kaldırıyor.¹

Muaviye, İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun, bünyesinde barındırdığı zayıf noktaları biliyordu. Bu bilgisine dayanarak, tutumu için, nesnel şartların kendisine oluşturduğu ve İmam ile arasındaki durumu açıklığa kavuşturan kesin hatlı bir plân çizdi.

1- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 70

Bu plâna göre İmam'ı barışa çağırarak ve istediği şartları kabul etmiş gibi bir görüntü sergileyecekti. Eğer İmam bu çağırışı kabul ederse, onun ordu komutanları ve yetkilileri çevresinde ördüğü ağlar iki tarafın savaşa tutuşmasını zaten önlemeye yeterli olacaktı ve İmam'ı oldubittiye razı olmak durumunda bırakacaktı.

İmam'ın Ordusunun Öncüleri

İmam Hasan (a.s) ordusu ile Nuhayle'ye vardı. Orda bir süre kalarak ordusunu savaş düzenine koydu. Sonra oradan ayrılarak Deyr-i Abdurrahman denen yere vardı. Geride kalan askerlerin kendisine katılması için orda üç gün kaldı.

Bu sırada, düşmanın durumunu öğrenmek ve onu bulunduğu yerde durdurmak için ordusunun öncü birliğini yola çıkardı. Bu öncü birliği, en samimî dostlarından ve ordusunun en seçkin unsurlarından oluşturdu. Bu birliğin mevcudu, on iki bin kişi idi. Birliğin başkomutanlığına, amcası oğlu Ubeydullah b. Abbas'ı getirdi. Hareketinden önce onu şu değerli tavsiyelerle donattı:

Ey amcamın oğlu! Ben seninle birlikte Arap süvarilerinden ve Mısırlı abitlerden oluşan on iki bin kişilik bir ordu gönderiyorum. Bunların bir kişisi, bir birlikten daha etkilidir. Onlarla sefere çık. Onlara yumuşak davran. Karşılarında güler yüzlü ol. Onlar için kanatlarını yere ser. Meclislerinde onları kendine yakın tut. Çünkü onlar, Emirü'l-Müminin'in güvendiği kişilerin kalıntılarıdır. Onlarla Fırat kenarına var. Sonra Muaviye ile karşılaşınca kadar yürümeye devam et. Eğer onunla karşılaşırsan, ben gelinceye kadar onu tut (oyala). Ben senin arkandan çok yakında geleceğim. Fakat her gün haberinizi izleyeceğim. Kays b. Sa'd ve Said b. Kays ile istişare et. Muaviye ile karşılaştığında, o sana saldırmadıkça, sen ona saldırma. Eğer sana saldırırsa, sen de ona saldır. Eğer sana bir

şey olursa, askerlerin başına Kays b. Sa'd geçsin. Eğer ona da bir şey olursa, ordunun komutasını Said b. Kays üstlensin.¹

Ordu Komutanının İhaneti

Ubeydullah b. Abbas, Meskin denen yere vardı ve orada karargâh kurdu. Burada, düşmanla karşı karşıya geldi ve fitnenin yıkıcı etkileri açıkça görülmeye başladı. Muaviye'nin hileleri açtığı yolda ilerleyerek karargâha kadar ulaştı. Münafıkların ve rahat hayatı tercih edenlerin varlığı yüzünden bu hileler verimli bir ortam bulmuştu. "İmam Hasan, barış için Muaviye ile yazışıyor; o hâlde niye kendinizi ölüm atıyorsunuz?"² şeklinde aslı olmayan bir söylenti yayılmıştı.

Öncü birliğin komutanı zor durumda kaldı. Ordu içinde fısıldaşmalar aldı yürüdü. Söylenti doğru mu, yoksa yalan mı diye konuşuluyordu. Kimi söylentiyi doğruluyor, kimi yalanlıyor ve kimi de doğru olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu.

Komutan Ubeydullah, bu söylentinin yalan olduğunu, gerçekten uzak olduğunu belirlemek için hiçbir çaba sarf etmedi. Çünkü İmam Hasan (a.s) o sırada etrafa elçiler göndermekle, öncülere katılacak birlikleri hazırlamakla, Muaviye ile savaş konusunda mektuplaşma ile ateşli ve savaşmaya özendirici konuşmalar ile halka heyecan aşlamakla meşguldü. Muaviye'ye barış isteyen hiçbir yazı yazmış değildi. O sırada bu yolda hiçbir görüşü yoktu.

Bu şaşkınlık, öncü birliğin komutanının ruh hâline de si-rayet etti, onu sıkıntıya sokup suskunluğa itti. Kendi akibetini düşünmeye başladı. Zaten Kûfelilerin, savaş alanına doğru hareket etmekten yan çizdikleri ve cihat çağrısını kabul

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/76

2- Şerh'u Nehcil-Belağa, İbn Ebi'l-Hadid, 42/16

etmeyi ağırdan aldıkları haberini de almıştı. Bu şartlar karşısında, imrenilmez bir durumda olduğu yolunda, zihninde bazı düşünceler belirdi. Kalabalık Şam ordusu ile karşılaşmanın eşliğinde bulunan komutası altındaki öncü birliğin, iki güç arasındaki dengesizlik göz önüne alındığında, o büyük orduya karşı direnemeyeceğini veya onunla sıcak çatışmaya giremeyeceğini düşündü.

Ubeydullah bu şaşkınlık ve bu vehimler içinde yaşarken kendisine Muaviye'den mektuplar geldi. Bu mektuplar, onun vicdanındaki hassas bam tellerine dokunan ayartıcı unsurlar içeriyordu. Muaviye bu mektuplarda, özellikle onun yükselme ve öne geçme beklentisine ümit verici vurgular yapıyordu. Onun kişiliğindeki zayıf noktalar daha önce kendisine bildirilmişti.

Muaviye bu mektupların birinde: "Hasan bana barış için mektup gönderdi. O halifeliği bana teslim ediyor. Eğer bana itaat edenler kervanına katılırsan, önder olursun. Yoksa yine itaatim altına girersin; ama başkalarının emri altında olursun." diye yazdı ve bu mektupla birlikte ona bir milyon dirhem para gönderdi.¹

Muaviye'nin, düşmanlarına karşı savaşta kullandığı yöntem; düşmanlarının zayıf noktalarını kullanmak, kararlılıklarını zayıflatacak ve güçlerini felce uğratabilecek nitelikteki bütün faktörleri seferber etmekte.

İşte Ubeydullah bu şekilde nefesine yenilerek ihanet çağrısına icabet etti. Kendisini, iki oğlundan mahrum bırakan düşmanına el açtı. Bunu, arkasında tarihin lânetini bırakarak yaptı. Bu düşük düzeye inerek ruhî bozguna uğramış ve kallesliği göze almış olarak bir gece Muaviye'nin himayesine girmeyi nefesine lââyık gördü ki, göğüs boşluğunda çarpan bir kalp barındıran hiçbir hür insan böyle bir şeye asla yanaşmaz.

1- Şerhu Nehci'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, 16/42

Şafak söktüğünde karargâh komutansız kalmıştı. Bu duruma sevinen münafıkların ve barış yanlılarının kalpleri raks ediyordu; ama samimi dostların gözleri kan ağlıyordu. İmam (a.s) Hasan ise, Muaviye'ye karşı koymanın zorunluluğuna inanan kararlı tutumunu devam ettiriyordu.

Durum, Meskin'de İmam Hasan (a.s) aleyhine dönmek üzere idi. Fakat Ubeydullah'ın herhangi bir şekilde komutanlık makamını boşaltması hâlinde İmam Hasan'ın (a.s) onun yerine komutanlığı ele almasını emrettiği ve aynı zamanda mümin ve dirençli kişiliği ile temayüz eden Kays b. Sa'd b. Ubade, yani ordunun o andaki meşru komutanı, eski komutanın psikolojik bozguna uğraması sebebi ile çökmenin eşiğine gelen ordunun geride kalan moral kırıntılarını korumak, birlikleri ve erleri arasındaki dayanışmayı sağlamak için büyük bir çaba gösterdi. Bu maksatla askerlerin karşısına geçerek şu konuşmayı yaptı:

Ey insanlar! Bu şaşkın adamın hareketi sizi korkutmasın, ağırınıza gitmesin. Çünkü gerek bu adam, gerek babası ve gerek kardeşi asla bir hayırlı gün göstermediler. Peygamberimizin amcası olan babası, Bedir Savaşı'nda Peygamber'e karşı savaşmaya çıkmıştı. Ebu'l-Yusr Kâ'b b. Amr el-Ensari tarafından esir alınarak Peygamberimize getirildi. Peygamberimiz fidyesini alıp Müslümanlar arasında bölüştürdü. Ama kardeşi onu Basra valiliğine tayin etti. Orada onun ve Müslümanların malını çalarak karşılığında cariyeler satın aldı ve bunların kendisine helâl olduğunu iddia etti. Bu (Ubeydullah) da onu Yemen valiliğine atadı. Orada Busr b. Ertat'tan kaçtı. Kaçarken bıraktığı oğullarını öldürdüler. Şimdi de bu çirkin işi yaptı.¹

Böylece konumunda sabit olan ve hedefine inanan Kays, Ubeydullah'ın zebun geçmişinin/soyunun gerçeğini ve kor-

1- Mekatilu't-Talibiyyin, 35

kunç uçuruma yuvarlanmasına sebep olan kişiliğinin hakikatini alaylı sözleriyle ortaya koymaya çalıştı.

Yeni komutan Kays, bu konuşması ile dinleyicilerinin kalplerinde istediği etkiyi meydana getirmişti. Gırtlaklar heyecan ve coşku ile "Onu aramızdan çıkararak Allah'a hamdolsun." diye bağırıyorlardı.¹

Böylece Kays, iyice yaklaşmış acı bir çöküş ile karşı karşıya olan bu duruma, sağlamlık ve kararlılık aşıladı. Ordunun birimlerine, yeniden düzen egemen oldu. İnsanlar, yeni komutanlarına güven duymaya yöneldiler.

Orduda İhanetlerin Devam Etmesi

Ubeydullah'ın düşmanına teslim olduğu haberi Medayin'e ulaştı. Bu haber yüzünden vicdanlarda keder havası yayıldı. İmam Hasan (a.s) da, kendisine en yakın ve en özellikli bir kişiden bu darbenin derin acısını yüreğinde hissetti. Ayrıca bazı ordu komutanlarının Muaviye'ye mektup yazarak, kendileri ve aşiretleri için güvence istedikleri ve Muaviye'nin de bunların bazılarını birtakım vaatler içeren güvence mektupları gönderdiği bilgisi de kulağına geldi.²

Verilen bilgiye göre, Muaviye; Amr b. Hureys, Eş'as b. Kays, Haccar b. Ebcer ve Şebes b. Rib'î'yi değişik bir komplo için hedef seçti. Bunların her birine ayrı ayrı bir casus göndererek şu mesajı ilettiler:

Eğer Hasan'ı öldürürsen, sana yüz bin dirhem para, Şam ordularından birinin komutanlığını ve kızlarından birini veririm.

İmam Hasan (a.s) bu haberi alınca, üzüntüye boğuldu. Tedbir olarak elbisesinin altından bir zırh giydi. Artık ihtiyatlı davranıyor ve ancak bu kıyafetle namaz kıldırma için

1- Mekatilu't-Talibiyyin, 35

2- A'yanu's-Şia, 4/22

cemaatin önüne geçiyordu. Nitekim bu adamlardan biri namaz sırasında kendisine ok attı; fakat giydiği zırh sayesinde, ok vücuduna saplanmadı.¹

İmam'ın ordusunda ihanetler bu şekilde art arda birbirini izledi. Bunlardan biri şöyle oluştu: İmam Hasan (a.s), Kinde'den bir komutanı dört bin kişilik bir ordunun başında Muaviye üzerine gönderdi. Ordu Enbar denen yerde konuşulanınca, Muaviye ordunun komutanına beş yüz bin dirhem para gönderdi. Ayrıca ona bazı Şam ve Cezire kasabalarının valiliğini vaat etti. Komutan, bu teklifi kabul ederek iki yüze yakın adamı ile Muaviye'nin tarafına geçti. Bunun üzerine İmam, Murad kabilesinden birini sefere çıkardı. O da, dağların bile kaldıramayacağı ağırlıkta yeminler ederek ihanet etmeyeceğini vurgulamasına rağmen, kendinden önce gönderilen komutanın yaptığının aynısını yaptı. Nitekim İmam Hasan (a.s), onun da önceki arkadaşının yaptığının aynısını yapacağını haber vermişti.²

İmam Hasan (a.s), art arda gelen bu sıkıntılar ve üzüntüler karşısında kendine güvenen, işine bakan ve bu sürecin nereye varacağını gözleyen bir duruş sergiledi.

Bazı belgelerden edindiğimiz bilgiye göre, Ubeydullah b. Abbas, tek başına firar etmemiş, tersine çok sayıda ileri gelen kişiyi, komutanı ve askeri de yanında götürmüştü. İmam Hasan'ın (a.s), düşmanına karşı galibiyet elde edemeyeceği yolunda kötümser, hatta ümitsiz bir atmosferin insanlara egemen olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bunu yadırgamamalıyız.

Böylece yakın adamlarının ve komutanlarının kaçıışı ile ilgili haberler, Medayin'de İmam Hasan'a (a.s) art arda gelmeye başladı. Bu kişilerin uğradığı bozgunu, orduda birçok askerin firarı izledi. Öyle ki, söz konusu kimselerin uğradığı

1- A'yanu's-Şia, 4/22

2- age.

bozgun, ordu içinde yaygın serkeşliklerin ve kargaşaların meydana gelmesine sebep oldu.

Ubeydullah ile yakın adamlarının firarından sonra Muaviye'ye kaçanların sayısı sekiz bine yükseldi. Bu bilgiyi veren Yakubî, tarih ile ilgili eserinde şöyle diyor:

Muaviye, Ubeydullah b. Abbas'a elçi gönderdi. O'na bir milyon dirhem rüşvet verdi. Bunun üzerine adam, sekiz bin arkadaşı ile birlikte Muaviye'ye sığındı. Arkasından Kays b. Sa'd, Muaviye ile savaşıma hazırlığına girişti.¹

Meskin'den yola çıkan ordunun on iki bin kişi olduğunu göz önüne aldığımız takdirde mevcudun üçte ikisine varan firarilerin oranı büyük bir orandır. Bu firarlar öyle bir zamanda gerçekleşti ki, Muaviye'nin İmam Hasan (a.s) ile karşılaşmak üzere hazırladığı ordu, altmış bin kişi idi. Bu sayıya, İmam Hasan'ın (a.s) ordusundan kaçan binlerce kişiyi de ilâve etmek gerekir.

Bu, gerçekten güçlerin önünde sarsılacağı, ürkütücü dehşetinden felâketin bile ağzının açık kalacağı müthiş bir darbe ve dayanılmaz bir mihnet idi. Ve sorumluluğunun büyük bir bölümünü, Allah ve tarih önünde Ubeydullah b. Abbas taşıyordu.

Bu toplu firardan anlaşılması mümkün olan şey, ileri gelenlerin ve komutanların bir bölümünün arasında ihanete ilişkin bir komplonun varlığıdır. Yoksa yakın zamanda savaşıma hazırlanan bir ordudan sekiz bin kişinin kaçmasını, hangi mantıklı gerekçe ile açıklamamak mümkündür?! Böyle bir olay, önceden düşünülmeden ve ihanet anını plânlamadan gerçekleştirilebilir mi?!

İmam Hasan (a.s) Meskin'deki ordusunun moralini sarsan ve Medain'deki ordunun birliklerini paniğe kaptıran bu bunalımdan çıkış yolu arıyordu. Özellikle kendi ordusunun

1- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 80

mevcudu ile düşmanın ordusunun mevcudu arasındaki denge açısından olaya baktığı zaman, içinden nasıl çıkacağı belli olmayan bir bunalım ile karşı karşıya olduğunu açıkça görüyordu.

İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun bütünü, tarih kaynaklarının ortak görüşüne göre, yirmi bin kişi idi.¹ Oysa düşmanın ordusu, altmış bin kişiden oluşuyordu. Ubeydullah b. Abbas'ın ihanetinden sonra, sekiz bin kişinin Muaviye'ye katıldığı hesaba katıldığında, İmam Hasan'ın (a.s) ordusu, düşmanın ordusunun beşte biri oranına düşmüştü. Bu durum askerî dengeler ve hesaplar bakımından büyük bir çöküştü.

Üstelik bazı kaynaklarda verilen bilgilere göre, İmam'ın Medayinde bekleyen ordusundan da bazı askerler firar etmişti. Bu askerleri, ganimetler elde etmek arzusu orduya katılmaya heveslendirmişti. Bunlar, İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun galip geleceği varsayımı ile orduya katılmış ve ordunun hareketi içinde yer almışlardı. Sonra karşı tarafın sayı ve donanım bakımından askerî üstünlüğe sahip olduğunu hissedince firar ettiler.

Durumun daha da çöküntüye gitmesine yol açan faktörlerden biri, Muaviye'nin, ordunun Meskin ve Medayin'deki kollarının geride kalan moral kırıntılarını yok eden yalan söylenti savaşı idi. Burada, bu söylentilerin bazı örnekleri ile bu söylentilerin, İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun Medayin ve Meskin'deki kollarının morali üzerindeki etki derecelerini hatırlatalım.

Muaviye, Kûfe ordusunu çökertmek ve güç birimlerini dağıtmak için elinden gelen bütün entrika ve hileleri kullandı. Onun yalan haberleri seçişi, özen ve sağlamlık bakımından ince bir ustalık yansıtıyordu. Meselâ Medayin karargâhına şöyle bir söylenti yayan bir casus gönderdi:

1- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 81

Ubeydullah'ın firarından sonra Meskin'deki öncü ordunun komutanı olan Kays b. Sa'd, Muaviye ile anlaşarak onun tarafına geçti.¹

Buna karşılık Kays b. Sa'd'ın karargâhına gönderdiği bir adamı, İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye'yle anlaşmasını ve teklifini kabul ettiğini söylüyordu.²

Arkasından Medayin'de, Kays b. Sa'd'ın öldüğü ve ordu mensuplarının firar etmesi gerektiği söylentisini yaydı. Bu söylenti üzerine askerler İmam Hasan'ın (a.s) çadırını basarak eşyalarını yağmaladılar. Hatta İmam'ın üzerinde oturduğu bir yaygiya el koymak için onunla tartışmaya giriştiler. Bu durum, İmam'ın onlara karşı nefretini ve kaygısını arttırdı. Bu yüzden İmam, Medayin'deki beyaz kaleye taşındı.³

İşte Muaviye'nin hile ve entrikası ile ortaya sürülen söylenti dalgaları, ordunun Medayin ve Meskin'deki kollarını böyle kuşatmış ve geride kalan dayanışma kırıntılarını böyle koparmıştı. Bu söylenti, itaatkârlık ile isyan arasında tereddüt yaşayan, fitne ve kargaşa sevdalısı alçak eğilimli insanlardan çok sayıda grupların sarsılmasına sebep oldu.

Daha önce Meskin'deki birliğin komutanının ihanet ettiğini bilen Medayin'deki ordu üzerinde bu söylentilerin nasıl bir etki yapacağı beklenebilir?! Ki sonradan başa geçen Kay-s'ın onun derecesinde olmadığı kabul ediliyordu. Bu yüzden ikinci komutanın da ihanet ettiği veya öldürüldüğü haberini niçin doğrulamasınlardı ki?!

Daha önce komutanının ihanetine uğrayan Meskin ordusunun bu söylentilerden aldığı olumsuz etkilenme payı da, Medayin'deki ordunun aldığı paydan daha az değildi.

Bu olayların ortasında Şam halkını temsil eden Muğiyre b. Şube, Abdullah b. Kureyz ve Abdurrahman b. Hakem'den

1- Tarih-i Yakubî, 2/191

2- Tarih-i Yakubî, 2/191

3- Tarih-i İbn Esir, 3/203

oluşmuş bir heyet geldi. Irak halkının mektuplarını, yanlarında getirmişlerdi. Maksudları, İmam Hasan'ı (a.s) bu mektuplardan ve vakti geldiği zaman fitne ateşini tutuşturmak amacıyla ordunun safları arasında yer almış bazı dostlarının kalplerinde taşıdıkları olumsuz duygulardan haberdar etmekte.

Heyetin mensupları, mektupları İmam'ın önüne serdiler. Bu mektuplar, İmam'ın, bazı dostlarının içlerinde barındırdıkları olumsuz duygulara ve fitne çıkarma arzusuna yönelik kesin bilgisine yeni bir şey eklememişti. Çünkü onların çizgileri ve beklentileri İmam için açık ve belirgin idi.

Heyet, İmam Hasan'a (a.s) uygun gördüğü şartları içeren bir barış antlaşması taslağı sundu. Fakat İmam kendi tarafından Muaviye'nin ihtiraslarını okşayacak tavizleri onlara vermek istemedi ve verdiği cevap hakkında titiz davrandı. Öyle ki, verdiği cevapta heyet üyelerine barışı kabul ettiğine dair veya buna işaret edebilecek bir ipucuna yer vermedi. Bunun yerine heyet üyelerine öğüt vermeye, onları Allah'a çağırılmaya, kendileri ve ümmetin bütünü için hayırlı olanı vurgulamaya, Allah ve Resulü (s.a.a) önünde taşıdıkları sorumluluğu hatırlatmaya girişti.

Muğiyre ve arkadaşları, Muaviye tarafından hazırlanan plânın ilk aşamasının İmam Hasan'ı (a.s) barışa ikna hususunda başarısız kaldığını, İmam'ın onca güçlü etkenler önünde direnen tutumunu devam ettirdiğini görünce, Muaviye tarafından hazırlanan plânın ikinci halkasını uygulamaya geçtiler. Plânın bu aşaması, sonucunu daha sonra verecek olsa da, en azından İmam'ın tutumunu zorlaştırıcı bir etki meydana getirecekti.

Muğiyre'nin başkanlığındaki heyet, İmam'ın ikamet ettiği kaleden çıkarak, müzakerelerin sonucunu bekleyen ordunun çadırlarını dolaşmaya çıktı. Bu dolaşma sırasında heyet üyelerinden biri, herkesin işitebileceği bir sesle: "Yüce Al-

lah, Resulullah'ın oğlu sayesinde kan dökülmesini önledi, fitneyi sakinleştirdi ve İmam, barış teklifine olumlu karşılık verdi." diye bağırıldı.¹

Heyetin mensupları, böylece rollerini en çarpıcı şekilde oynadılar. Arkasından durumu alt üst eden ateşli bir olumsuzluk havası oluşturdular. Bu hava içinde fitne tuzakları patladı, ordunun dayanışması sarsıldı ve ufukta mihnet âlâmetleri açıkça belirdi. Muğiyre ve arkadaşlarının, ateşini tuşturduğu bu gaile, ne büyük bir gaile idi!

İmam'a Suikast Girişimi

İmam'ın ordusu ile ilgili mihneti bu kadarla kalmadı. İşbirlikçiler ile Haricîler kendisini öldürmeye giriştiler. Kendisine karşı, üç suikast girişiminde bulundular. İmam (a.s), üçünden de kurtuldu. Bunlar şöyle oldu:

1- İmam (a.s) bir keresinde namaz kılarken biri üzerine ok attı. Fakat bu ok, (tedbir amaçlı giydiği zırhtan dolayı) vücudunda hiçbir etki meydana getirmedi.²

2- Cerrah b. Sinan adındaki biri baldırına mızrak darbesi indirdi. Şeyh Mufid bu olayı şöyle anlatıyor:

İmam Hasan (a.s), taraftarlarının kendisine ne derece itaatkâr olduklarını görmek ve durumu basiretle belirlemek için onları sınavdan geçirmek istedi. Bu maksatla halkı cemaatle namaz kılmaya çağrılmasını emretti. Halk toplanınca, minbere çıkarak şu konuşmayı yaptı:

"İmdi, Allah'a yemin ederim ki, Allah'a hamt ederek ve O'na minnet sunarak sabaha ermiş olmayı arzu ederim. Ben Allah'ın kullarının iyiliğini en çok isteyen bir kulum. Hiçbir Müslümana kin beslemiş, onun için kötü-

1- Tarih-i Yakubî, 2/191

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/106

lük ve sıkıntı isteyerek sabaha ermiş değilim. Cemaat hâlinde hoşunuza gitmeyen bir şey, ayrılık hâlindeki sevdiğiniz şeyden sizin için daha hayırlıdır. Ben, sizin kendiniz için beklediğinizden daha hayırlısını sizin için gözlüyorum. Buna göre emrime karşı çıkmayın, görüşümü bana geri çevirmeyin. Allah sizi ve beni affetsin. Beni ve sizi sevgiyi ve hoşnutluğu içeren harekete irşat etsin."

Bu konuşmayı dinleyenler, birbirlerine bakarak ne demek istediği ile ilgili birbirlerinin görüşünü sordular. İçlerinden biri ileri atılarak şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki bu adam, Muaviye ile barış yaparak halifeliği ona teslim etmek istiyor." Bunun üzerine: "Allah'a yemin olsun ki, bu adam kâfir oldu." dediler.

Arkasından çadırına saldırıp onu yağmaladılar. Öyle ki, üzerinde namaz kıldığı seccadesini bile çekip aldılar. Sonra Abdurrahman b. Abdullah b. Cual Ezdî adında biri, üzerine çullanarak abasını omzundan çekip aldı. İmam, oturmuş ve kılıcını kuşanmış durumda abasız olarak kaldı. Bunun üzerine binek hayvanını istetip sırtına bindi. Yakınlarından ve taraftarlarından bir grup, etrafını kuşatarak İmam'a yaklaşmak isteyenlere engel oldular. Ardından İmam (a.s): "*Bana Rebia ve Hemdan kabilelerini çağırım.*" dedi. Çağrılanlar gelince, İmam'ın etrafını sararak etrafındaki halkı dağıttılar.

İmam (a.s), yanında başkalarından bir grupla birlikte yola koyuldu. Yolda Sabat çukurlarından geçerken Esed kabilesinden Cerrah b. Sinan adında biri ansızın önüne çıkarak binek hayvanının dizginini tuttu. Adamın elinde bir şiş vardı. İmam'a: "Allahu Ekber! Ey Hasan, nasıl baban daha önce müşrik oldu ise, sen de müşrik oldun." dedi. Arkasından elindeki şişi İmam'ın baldırına sapladı. Adalesini yaran şiş kemiğe kadar dayandı. Arkasından İmam Hasan, adamın boynuna sarıldı ve her ikisi de yere düştü.

Bu arada, İmam'ın Şiîlerinden Abdullah b. Hatal et-Taî adında biri, adamın üzerine çullanarak şişi elinden aldı ve o şişle karnını deşti. Bu sırada Zabyan b. Amare adında biri, adamın üzerine kapaklanarak burununu kesti. Bu darbe üzerine adam öldü. Onunla birlikte olan bir başkası da yakalanıp öldürüldü. İmam Hasan ise bir yaygı üzerinde Medayin'e taşındı.¹

3- Başka bir defasında namaz sırasında bir hançer darbesine maruz kaldı.²

İmam Hasan'ın Tutumu

Şeyh Müfid şöyle diyor:

İmam Hasan (a.s), halkın davranışlarına baktı. Bu bakışla insanların kendisini desteksiz bıraktıkları ve ona karşı kötü niyet besledikleri yönündeki basireti arttı. Ona açıktan açığa sövüyorlar, kendisini kâfir olmakla suçluyorlar, kanının dökülmesini ve mallarının yağmalanmasını helâl görüyorlardı. Babasının ve kendisinin Şiîlerinden olan yakın çevresi dışında, başına gelecek belâları önleyecek kimseleri kalmamıştı. Bu yakın çevresi, Şam ordularına karşı koyacak güçte ve yeterlilikte değildi.

Bu sırada Muaviye ona ateşkes ve barış isteyen bir mektup gönderdi. Bunun yanı sıra İmam Hasan'ın canına kastedeceklerini ve Muaviye'ye teslim edebileceklerini bildiren dostlarının mektuplarını da ona ilettiler. Barış teklifine olumlu karşılık verdiği takdirde, kendisine karşı İmam'ın lehine olan birtakım şartlar önerdi ve bağlı kalınması herkesin faydasına olacak olan birtakım maddeler ortaya koydu. İmam Hasan (a.s) ona güvenmemişti. Bu önerisinin hile amaçlı ve canına kas-

1- el-İrşâd, 190

2- Yenabû'l-Mevedde, 292

tetme hazırlığına yönelik bir girişim olduğunu biliyordu. Fakat kendisinden istenen ateşkesi ve savaştan vazgeçmeyi kabul etmekten başka bir çare göremedi. Çünkü az önce belirttiğimiz gibi taraftarlarının ona yönelik basiretleri zayıftı, bozguncu bir yaklaşım sergiliyorlar, kendisine karşı çıkıyorlardı. Bunun yanı sıra birçoğu, kanının dökülmesini ve kendisini düşmanına teslim etmeyi hedefleyen gizli niyetler taşıyordu. Ayrıca amcasının oğlu kalleşlik edip düşmanının yanına geçmiş ve taraftarlarının birçoğu, ahireti bir yana bırakıp dünyalık çıkarlara yönelmişti.¹

1- el-İrşad, 190-191

BARIŞ, SEBEPLERİ VE SONUÇLARI

İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye ile yaptığı barış, onun hayatının en zor, en karmaşık, en hassas ve en acı aşamalarından birini oluşturur. Hatta bu olay, Ehl-i Beyt'in tarih içindeki hayatı boyunca da aynı niteliği taşır. İmam'ın yaptığı bu barış, masum imam adına yansıttığı cesur tutum, geçmiş yüzyıllar boyunca ve hatta yaşadığımız yüzyılda yol açtığı farklı gelişmeler, itirazlar ve yorumlar sebebiyle İslâm tarihinin en önemli olaylarından biridir. Müslüman araştırmacılar, bu barışın açıklanması ve incelenmesi amacı ile birçok kitaplar yazmışlar; düşmanlar ve dostlar, bu olayla ilgili hükümlerini açıklamışlardır.

Şeyh Muhammed Hüseyin Kaşif'ul-Gıta, Şeyh Razi Âl-i Yasin ve Seyyid Bâkır Şerif Kureşî gibi kalbur üstü çağdaş araştırmacılar, İmam Hasan'ı (a.s) ve İslâm için yaptığı barışı ayrıntılı bir şekilde büyüteç altına almışlardır.

Biz önce bu barış hakkında bize kadar gelen tarihî bilgileri sunacağız. Arkasından İmam Hasan'ın (a.s) bu barışı kabul etmesinin arkasında gizli olan sebepler hakkındaki sözlerine değineceğiz. Bundan sonra konu üzerinde bir inceleme yapacağız.

Hücceti Tamamlama

Tarihçilerin verdikleri bilgilere göre İmam Hasan (a.s), ordusu ile çevresindekilerin ihanetlerini ve iki yüzlülüklerini gördükten sonra onların düşmana karşı duracakları ve di-

renecekleri yolunda hiçbir ümidi kalmamakla ve bu adamların içlerinde gizlenen arzular ortaya çıkmış olmakla birlikte sırf hüccet tamamlansın, dayanacakları hiçbir bahane kalmasın diye onlara şu konuşmayı yaptı:

Yazıklar olsun size! Allah'a yemin ederim ki Muaviye, benim öldürülmem yolunda verdiği sözü hiçbiriniz için tutmayacaktır. Öyle sanıyorum ki, elimi eline koyarak ona halifeliği teslim edersem, bana dedemin dinini yaşama serbestisi vermeyecektir. Ben yalnız başıma Allah'a ibadet edebilirim. Fakat sizin çocuklarınızın Allah'ın kendilerine bağışladığı yiyeceği ve suyu istemek üzere onların çocuklarının kapılarında beklediklerini, ama yiyecek ve su alamadıklarını görür gibiyim. Yuh olsun, kendi elleri ile yaptıkları kötülükler! Zalimler ne acı bir akıbetle yüz yüze geleceklerini yakında göreceklerdir.¹

Bir diğer konuşmasını da, Muaviye'nin barış önerisini kabul etmeden önce insanlara hücceti tamamlamak amacıyla yaptı. İmam (a.s) bu konuşmasında, dostlarının görüşlerini öğrenmek, düşüncelerinden haberdar olmak için yüce Allah'a hamdüsenedan sonra şöyle buyurdu:

Allah'a yemin ederim ki, bizi Şamlılarla savaşmaktan, zillet veya sayıca azlığımız vazgeçirmedi. Fakat biz onlarla sağlıklı yapımızla ve sabırla savaşıyorduk. Şimdi sağlıklı yapımız, iç düşmanlıkla ve sabrımız, endişe ile yıprandı. Sizler bizimle birlikte savaşa giderken, dininiz dünyanın önünde idi. Oysa şimdi, dünyanın dininizin önüne geçti. Biz sizin için idik ve siz de bizim içindiniz. Oysa şimdi bize karşı oldunuz. Sonra sizler iki maktul üzerinde yoğunlaştınız. Biri Sıffin maktulleri ki, onlar için ağlıyorsunuz. Öbürü Nehrevan maktulleri ki, onların intikamını almak istiyor-

1- Tarih-i Taberî, 4/122; Tezkiretu'l-Havas, İbn Cevzî, 112

sunuz. Ağlayanlar bizi yalnız bırakmışlar, intikam almak isteyenler ise, bize karşı isyan başlatmış durumdadılar.¹

İmam (a.s), sözlerinin bu noktasında, dinleyenlere Muaviye'nin barış teklifini duyurmak üzere şöyle dedi:

Muaviye bizi onur ve hakkaniyetten yoksun bir işe çağırdı. Eğer yaşamayı istiyorsanız, teklifini kabul edelim ve hiç sızlanmayalım. Yok, eğer ölmeye hazırsanız, canımızı Allah uğruna feda ederek onu Allah'ın mahkemesine havale edelim.²

Ravinin eklediğine göre, İmam Hasan'ın (a.s) dinleyicileri hep birlikte: "Sağ kalmayı ve yaşamayı tercih ediyoruz." diye bağıldılar.³

Barışın Kabul Edilmesi

İmam Hasan'ın (a.s) önünde barışı kabul etmekten ve iktidarı bir süre için Muaviye'ye bırakmaktan başka bir yol kalmamıştı. Barış antlaşmasının maddeleri üzerinde derinliğine bir incelemeden açıkça ortaya çıkar ki İmam (a.s), Muaviye'ye hiçbir taviz vermemiş, onu resmen halife ve Müslümanların hâkimi olarak kabul etmemişti. Tersine, Muaviye'nin bu konudaki iddialarının asılsızlığını ispat etmek üzere önderlik makamını kendi meşru hakkı saymıştı.

Barış Antlaşmasının Maddeleri

Tarih kaynakları, barış antlaşmasının açık metnini içeren bir belge içermiyor. Oysa bu metin, özellikle İslâm tarihinin ilk yüzyılları için, İslâm tarihinin bütününe şekillendiren aşamaların en önemlilerinden birinin sonlanmasıyla il-

1- Biharu'l-Envar, 44/21

2- Biharu'l-Envar, 44/21

3- Biharu'l-Envar, 44/21

gili tarihî bir belge sayılır. Bu ihmale haklı bir sebep bulamıyoruz.

Muhtelif kaynaklar, bu maddelerin bazılarını içerirken, diğer bazılarına hiç yer vermemiştir. Bu kaynakların bütününden İmam'ın (a.s) Muaviye'ye koştığı barış şartlarının neler olduğu anlaşılabilir.

Bir araştırmacı, bu şartları düzenleyerek beş madde şeklinde ortaya koymuştur. Biz bu maddeleri, o araştırmacının düzenlediği gibi sunuyoruz ve alıntı yaptığımız esere güvenerek dipnotlarında gösterdiği kaynakları belirtme gereğini duymuyoruz.¹

Anlaşmanın maddeleri şunlardır:

1- Muaviye'nin Kur'ân'a, Sünnet'e ve salih halifelerin tutumuna uygun şekilde hareket etmesi şartı ile iktidar kendisine teslim edilecektir.

2- Muaviye'den sonra iktidar İmam Hasan'a geçecek; eğer ona bir şey olursa, iktidar, kardeşi Hüseyin'e devredilecektir. Muaviye'nin, iktidarı kendisinden sonra bir başkasına devretme yetkisi yoktur.

3- İmam Ali'ye yönelik sövmelere ve namazlar sırasında aleyhinde söylenen sözlere son verilecek, kendisi sadece hayırla anılacaktır.

4- Kûfe beytülmalindeki beş milyon dirhem tutarındaki para, iktidarı teslim etmenin kapsamı dışındadır. Teslim işlemi bu parayı içermez. Ayrıca Muaviye, İmam Hasan'a iki milyon dirhem gönderecek, bağışlarda ve hediyelerde Haşimoğulları'nı Abduşşemsoğulları'ndan üstün tutacak, İmam Ali'nin safında Siffin ve Cemel savaşlarında öldürülenlerin çocuklarına bir milyon dirhem dağıtacak ve bu harcamaları, Dar-ı Ebcer bölgesi gelirlerinden karşılayacaktır.

1- bk. Sulhu'l-Hasan, Âl-i Yasin, s. 259. Değerli yazar, araştırmasında Taberî, İbn Esir, İbn Kuteybe, Mekatil vs. gibi tarih kitapları ve kaynaklarına dayanmıştır.

5- Şamlısı ile, Iraklısı ile, Hicazlısı ile, Yemenlisi ile, bütün halk güven içinde olacak. Siyah ve kızıl derili olanlar da dâhil olmak üzere bütün ırklar güven içinde olacak.

Muaviye, insanların ayak sürçmelerini hoşgörü ile karşılayacak. Geçmişteki olaylar yüzünden hiç kimseyi kovuşturmaya tâbi tutmayacak ve Irak halkına kin duygusu ile muamele etmeyecektir.

İmam Ali (a.s) taraftarları, nerede olurlarsa olsunlar, güven içinde olacaklardır. Hiçbir İmam Ali (a.s) taraftarı, kötü muamele görmeyecektir.

İmam Ali (a.s) taraftarlarının canları, malları, kadınları ve çocukları güven içinde olacaklardır. Hiçbir şeyden dolayı kovuşturmaya uğratılmayacaklardır. Hiçbiri kötü bir işleme maruz bırakılmayacaktır.

Her hak sahibine hakkı ulaştırılacak ve nerede olurlarsa olsunlar bütün Ali (a.s) taraftarlarının elde ettikleri haklar korunacaktır.

Muaviye'nin ne İmam Hasan'ın ve İmam Hüseyin'in ve ne Resullah'ın Ehl-i Beyt'ine mensup birinin başına bir belâ getirmemesi, İslâm âleminin hiçbir yerinde onlardan hiçbirini korku altında yaşatmaması gerekir.

Bazı araştırmacılar, dördüncü maddenin Ehl-i Beyt'i, özellikle de İmam Hasan'ı (a.s) karalamak için Emevîler veya Abbasîler tarafından uydurulduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü bu, İmam Hasan'ın (a.s) seviyesine ve konumuna uygun değildir. Doğrusunu Allah bilir.¹

Tarihin bize ulaştırdığı kadarıyla bu maddeler, İmam Hasan (a.s) ile Muaviye arasında yapılan barış anlaşmasının temel esasları olan maddelerdir. Veya en azından bu maddeler, İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye'ye kabul ettirdiği şartların doğasını temsil etmektedir.

1- Zindeganiy-i İmam Hasan, 223

İmam Hasan'ın Sözleri Işığında Barışın Sebepleri

1- Şeyh Saduk, "İlelu's-Şerai" adlı eserinde isnat zinciri ile Ebu Said Ukeysa'ya şöyle bir rivayet dayandırıyor. Bu rivayete göre Ebu Said Ukeysa, İmam Hasan'a (a.s), kendisinin hak yolunda, Muaviye'nin ise sapıtmış ve zalim olduğunu bildiği hâlde, kendisini Muaviye ile barış yapmaya sürükleyen sebebin ne olduğunu soruyor.

İmam ona şu cevabı veriyor: *"Ey Ebu Said! Ben, yüce Allah'ın kulları üzerindeki hücceti ve babamdan sonra onların imamı değil miyim?"* Ebu Said: "Evet, öylesin." diyor.

İmam Hasan (a.s) şöyle devam ediyor: *"Peygamberimiz benim ve kardeşim hakkında: 'Hasan ile Hüseyin ayakta olsalar da, köşelerinde otursalar da imamdırlar.' dememiş midir?"* Ebu Said: "Demıştır." diyor.

İmam sözlerine şöyle devam ediyor:

O hâlde ben ayakta olsam da imamım, köşemde otursam da imamım. Ey Ebu Said! Benim Muaviye ile barış yapmamın gerekçesi, Peygamberimizin Damreoğulları ile, Eşcaoğulları ile, Hudeybiye'den geri dönüşü sırasında Mekkeliler ile yaptığı barışın gerekçesinin aynıdır. Onların kâfir oldukları tenzil ile, Muaviye ve adamlarının kâfirlikleri ise tevil ile sabittir.

Ey Ebu Said! Mademki ben yüce Allah tarafından imamlığa lâıyk görüldüm, yaptığım uygulamanın hikmeti belirgin olmasa da, öne çıkardığım ateşkes ve savaşı ile ilgili görüşümün akılsızlıkla nitelenmemesi gerekir. Hızır'a (a.s) baksana: Gemiyi deldiğinde, delikanlıyı öldürdüğünde, yıkılmak üzere olan duvarı doğrulttuğunda, bu hareketlerin hikmetini bilmediği için Musa (a.s) bunlara karşı memnuniyetsizlik gösterdi. Fakat Hızır (a.s) ona uygulamalarının hikmetini anlattınca, hoşnutluğunu ifade etti. Ben de öyleyim. Verdiğim kararın hikmetini bilmediğiniz için bana kızdınız.

Eğer bu kararı vermemiş olsaydım, yeryüzünde taraftarlarımızdan hiçbiri bırakılmayacak, hepsi öldürülecekti.¹

Tabersî de "el-İhticac" adlı eserinde, İmam Hasan'dan (a.s) bu sebebin benzerini nakleder.²

2- Zeyd b. Veheb Cühenî diyor ki:

İmam Hasan (a.s) Medain'de yaralandıktan sonra kendisine o şartlar karşısında nasıl bir tavır takınacağını sorduğumda, bana şu cevabı verdi:

Allah'a yemin ederim ki, Muaviye'yi, taraftarlarım olduklarını iddia eden bu kimselerden kendim için daha hayırlı görüyorum. Bunlar beni öldürmeye çalıştılar, eşyama yağmaladılar, mallarıma el koydular. Allah'a yemin ederim ki, Muaviye'den kanımın akıtılmayacağına dair taahhüt almam, bu taahhütle ailem hakkında güvenceye kavuşmam; bu adamların beni öldürmelerinden, böylece ehlibeyt'immin ve ailemin mahvolmasından daha hayırlıdır. Allah'a yemin ederim ki, eğer Muaviye ile savaşa girersem, bu adamlar boynumdan tutarak beni savaşmadan Muaviye'ye teslim ederlerdi. Allah'a yemin ederim ki, eğer onunla onurlu konumdayken barış yaparsam bu durum, onun beni esir alarak öldürmesinden veya beni minnet altına almasından daha hayırlıdır. Çünkü onun minneti altına girmek, dünya durdukça Haşimoğulları için bir yüzkarası olur, Muaviye ve arkasından gelecek olanlar bizim yaşayanlarımızı ve ölülerimizi bu minnet borcu altında ezerlerdi.³

3- Süleym b. Kays el-Hilâlî'nin verdiği bilgiye göre, Muaviye Kûfe'ye geldiğinde, İmam Hasan (a.s) onun hazır bu-

1- İlelu's-Şeraî, 200

2- Biharu'l-Envar, 44/19

3- el-İhticac, Tabersî, 148

lunduğu sırada minbere çıktı ve Allah'a hamdüsena ettikten sonra şunları söyledi:

Ey insanlar! Muaviye benim kendisini halifelige lâ-yık gördüğümü, kendimi ise bu işe lâ-yık görmediğimi ileri sürdü. Yalan söyledi. Ben, Allah'ın kitabına ve Peygamberimizin sözlerine göre insanların önderliğine herkesten daha çok lâ-yığım. Allah'a yemin ederim ki, eğer insanlar bana biat ederek bana itaat etseler, beni destekleselerdi, gökyüzü yağmurunu üzerlerine indirir, yeryüzü kendilerine bereketini sunardı ve ey Muaviye sen bu makama göz dikemezdin. Peygamberimiz (s.a.a): *"Aralarında daha bilgili biri varken iktidar yetkisini ona değil de bir başkasına teslim eden bir toplum sürekli geriler, çöker, sonunda buzağıya tapanların dinine döner..."* buyurmuştur.¹

4- Allâme Kunduzî'nin, "Yenabi-ul Meveddet" adlı eserinde verdiği bilgiye göre İmam Hasan (a.s), Muaviye ile niçin barış yaptığı konusunda yaptığı halka yönelik bir konuşmada şöyle dedi:

Ey insanlar! İyi biliyorsunuz ki, yüce Allah sizi dedem sayesinde doğru yola ileterek sapıklıktan kurtardı, sizi cahillikten çekip çıkardı, onun vasıtası ile sizi ezilmişlikten sonra onurlandırdı, azlıktan sonra çoğalttı. Muaviye, ona değil de bana ait olan bir hak üzerinde benimle çekişmeye girişti. Ben ümmetin yararını ve fitnenin kesilmesini gözettim. Sizler benimle barış yapma barış yapmak ve benimle savaşanla savaşmak üzerine bana biat ettiniz. Ben Muaviye ile barış yapmayı, onunla aramızdaki savaşa son vermeyi uygun gördüm. Onunla barış yaptım ve kanların korunmasının dökülmesinden daha hayırlı olduğu görüşüne vardım. Böyle yapmakla sizin yararınızdan ve ha-

1- Biharu'l-Envar, 44/22

yatta kalmanızdan başka bir şey istemedim. **"Bilmem, belki de bu, sizin sınavdan geçirilmeniz ve belirli bir sürenin sonuna kadar dünya nimetlerinden yararlandırılmanız içindir."**¹

5- Seyyid Murteza'nın aktardığı bir rivayete göre Hücr b. Adiy, İmam Hasan'ın (a.s) barışı onaylamasından sonra ona itiraz ederek: "Müminlerin yüzlerini kararttın." dedi. İmam (a.s) ona şu cevabı verdi:

Senin istediğini herkes istiyor değil ve herkesin görüşü senin görüşün gibi değil. Ben bu yaptığımı, sizi korumak için yaptım.

Seyyid Murteza sonra şöyle devam eder:

İmam Hasan'ın taraftarları barış yapılmasına karşı çıktılar. İmam'ın kararından dolayı üzüntülerini ifade ettiler. Buna karşı çıkanlar arasında bulunan Süleyman b. Surad Huzaî İmam'a söyle dedi: "Muaviye'ye biat etmeden dolayı duyduğumuz şaşkınlığın sona ereceği yoktur. Oysa Kûfe halkından kırk bin savaşçı yanında idi. Hepsi maaş alıyordu ve evlerinin kapılarında emrini bekliyorlardı. Onların yanı sıra bir o kadar daha oğulları ve akrabaları vardı. Ayrıca Basra ve Hicaz halkından olan taraftarlarını da bunlara ilâve etmek gerekir. Sonra ne antlaşmada kendin için bir güvence ve ne vergilerden bir pay aldın. Bu yaptığın işi yaptığında eğer Muaviye'ye karşı doğunun ve batının ileri gelenlerini şahit tutsaydın ve kendisinden sonra iktidarın sana verileceği yolunda ona resmî bir yazı yazmış olsaydın, durumu kabullenmek bizim için daha kolay olurdu. Fakat o aranızda sana verdiği söze bağlı kalmadı. Nitekim çok geçmeden şahitler huzurunda: 'Ben savaş ateşini söndürmek ve fitneyi önlemek amacı ile anlaşmaya bazı şartlar koydum ve bazı

1- Yenâbü'l-Mevedde, 293

vaatlerde bulundum. Ama yüce Allah sözbirliğimizi ve dirliğimizi bize bağışladığı için, artık o şartlar ve vaatler ayağımın altındadır.' dedi. Allah'a yemin ederim ki, bu sözlerle kastettiği kişi sensin. Söylemek istediği şey, seninle onun arasındaki anlaşmadır. Nitekim anlaşmayı bozdu. Buna göre eğer istersen, geri adım at. Savaş, hiledir. Benim senden önce Kûfe'ye gitmeme izin ver. Oraya varır varmaz Muaviye'nin valisini şehirden çıkarır, onun görevden alındığını açıklarım. Bu arada sen de onun yaptığının karşılığı olarak anlaşmayı bozarsın." İmam'ın diğer taraftarları da Süleyman'inkilere benzer sözler söylediler.

İmam (a.s) onlara şu cevabı verdi: *"Sizler bizim taraftarlarımız ve sevdiğimiz kimselersiniz. Eğer ben dünyaya işi için azimle çalışsan, dünyanın saltanatı için koşup yorulan biri olsaydım, Muaviye benden daha şiddetli, daha yürekli, daha azimli olamazdı. Fakat ben sizinkinden farklı bir görüşteyim. Bu yaptığım barışla sadece kan dökülmesini önlemek istedim. Allah'ın hükmüne razı olun, O'nun emrine teslim olun, evlerinizde oturun ve sesinizi çıkarmayın."*¹

Barış Etkenleri İle İlgili İki Analiz

Birinci Analiz

Muaviye kendini barış adamı, barışa ve savaşızsızlığı çağırarak biri olarak tanıtmaya özen gösterdi. Bu gayretini de, İmam Hasan'a (a.s) gönderdiği mektuplarda ortaya koydu. Bu mektuplarda, İmam Hasan'ın (a.s) şartları ne olursa olsun onu barışa çağırdı. Araştırmacılar, Muaviye'nin seslendirdiği barış çağrısını, onun İmam Hasan'ın (a.s) belini bükerek en önemli hilesi saymışlardır. Öyle bir hile ki, İmam'ın (a.s)

1- Biharu'l-Envar, 44/21-28

içinde bulunduğu ortamı krize sürükleyip, ona barış kabul etmekten başka bir seçenek bırakmadı.

Şeyh Muhammed Hüseyin Âl-i Kâşifu'l-Gıta bu konuda şöyle diyor:

İmam Hasan (a.s) eğer barışı reddedip savaşmakta ısrar etseydi, şu iki şıkla karşı karşıya kalacağını anlamıştı: Ya kendisi galip gelip Muaviye yenilecekti. O gün içinde bulunan şartlar ve ortam her ne kadar da bu şıkkı neredeyse imkânsız kılıyor idi ise de, varsayalım ki, bu şık gerçekleşti; o takdirde bunun akıbeti, insanların Emevî Oğulları'na acımasından ve onların uğruna başkaldırıya geçmekten başka bir şey olmayacaktı. Çünkü Emevîler mazlum düşürülmelerini en dokunaklı, en acıklı görüntüler ile ortaya koyacaklardı. Bu durumda, galip gelen tarafın İmam Hasan (a.s) olduğunu farz ettiğimiz takdirde, acaba İmam'ın tutumu ne olacaktı?

Buna karşı eğer İmam Hasan (a.s) mağlup olsaydı, ağzını açan herkesin söyleyeceği ilk sözler: "Kendini tehlikeye atan kimse Hasan'dır. Çünkü Muaviye ondan kan akmasını sağlayacak bir barış istediği hâlde o bu isteği reddederek haddi aştı. Haddi aşanların başına belâ gelmesi normaldir." şeklinde olurdu. O takdirde Muaviye ile Ebu Süfyan'ın amaçladığı İslâm'a yönelik tuzak niteliğindeki plân gerçekleşmiş, halkın eski cahiliye dönemine döndürülerek Lât ve Uzza adlı putlara tapmalarının zemini hazırlanmış olurdu. Ayrıca Muaviye, Ehl-i Beyt'e mensup tek bir kişiyi bile sağ bırakmazdı.

Aslında İmam Hasan (a.s) barışı kabul ederek bunlardan daha incelikli bir amaç gütmüştü. O galip gelmek veya yenilmekten önce insanları savaş sıkıntısına sokmadan, onları hoşlarına gitmeyen kan dökümü akıbeti ile karşı karşıya bırakmadan büyük bir cesaretle Muaviye'nin içyüzünün ve nefsinin kuytu köşele-

rinde gizlediği kötü mahiyetinin açığa çıkmasını istiyordu.

Görünüşte Müslüman, fakat aslında ve gerçekte İslâm'a düşman olan Muaviye, ince bir din perdesi arkasına saklanarak insanları aldatıyordu. İnsanlar İmam Hasan'a (a.s) ve daha önce babasına yönelmesinler diye bu ikiyüzlülüğü sergiliyordu. Bu yüzden gizli tuttuğu mahiyetini açığa vurması için İmam Hasan (a.s) önündeki meydanı boşaltmak istedi ve o da böyle yaptı.

Çünkü barışın dayatılmasının hemen arkasından minbere çıkan Muaviye, büyük bir kalabalığa hitaben şöyle dedi:

Ben ne oruç tutasınız ve ne namaz kılasınız diye sizinle savaşmadım.

İmam Hasan'ın (a.s) imzaladığı barış ile Muaviye'ye ne yaptığını, bütün çabalarını nasıl boşa çıkardığını, kurduğu bütün yapıları nasıl yıktığını ve böylece nasıl hakkın üstün gelerek batılın perişan olduğunu ve batıl taraftarlarının nasıl hüsrana uğradıklarını görmek gerekir. Dolayısıyla İmam Hasan'ın (a.s) kardeşi İmam Hüseyin (a.s) için o günkü ortamda Yezid'e başkaldırması nasıl kesin bir gereklilik idi ise, İmam Hasan için de yaşadığı günlerin şartlarında barış yapmak o kadar kesin bir gereklilik idi. Bu gerekliliklerin her i-kisi, iki zaman diliminin değişik niteliğinden ve karşı taraftaki iki kişi, yani Muaviye ile oğlu Yezid arasındaki farklılıktan kaynaklanıyordu.

İmam Hasan'ın (a.s) Muaviye'yi rezil eden barışı ile İmam Hüseyin'in (a.s) Yezid'i çökerten ve Ebu Süfyan iktidarının kısa süre sonra yıkılmasını sağlayan şahadeti olmasaydı, bu iki İmam'ın dedelerinin çabaları göz açıp kapanıncaya kadar kaybolacak, İslâm dini Ebu Süfyan oğulları dinine dönüşecek; zulüm, fasıklık ve hıyanet dini hâline gelecek, iyi insanları ortadan kaldırıp yerlerine zalimlerin ve fasıkların konmasına zemin hazırlayan bir din olacaktı.

Denebilir ki: İmam Hasan (a.s) niçin İmam Hüseyin (a.s) gibi şahadet yolunu izlemedi? Zira İmam Hüseyin de Yezid'e karşı askerî bir zafer kazanamayacağını biliyordu.

Sorunun cevabı şudur:

1- Muaviye Müslüman görüntüsü sergilerken Yezid, faskılığını ve facirliğini açığa vurmaktan çekinmiyordu. Üstelik Muaviye zeki, oğlu Yezid ise aptaldı.

2- Kûfelilerin ihaneti, İmam Hüseyin (a.s) bağlamında, tarihî heybet ve başarıya ulaşmanın bir adımı niteliğinde idi. Oysa aynı topluluğun İmam Hasan'a (a.s) yönelik Meskin ve Medayin'de gerçekleşen ihaneti, ölümcül bir darbe idi. Nitekim İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun saflarının dağılmasına sebep olmuş ve onun cihat etme imkânını ortadan kaldırmıştı. Şöyle ki, Kûfelilerin İmam Hüseyin'e (a.s) verdikleri sözü tutmamaları, biati geçersiz saymaları, İmam'ın savaşa hazırlanmasından önce gerçekleşen bir olaydı. Bu yüzden İmam Hüseyin'in (a.s) küçük, ama yekvücut ordusu, o sırada savaşımaya moral açısından hazırды. Bir ordunun saflarının çözülmeye sebep olacak bütün şaibelerden uzaktı. Büyük hedefleri ve idealleri olan bir İmam'ın etrafında toplanmış, fedakâr bir ordunun somut örneğini oluşturuyordu.¹

İkinci Analiz

Muaviye ikinci ve üçüncü halifeler dönemlerinde yirmi yıl süren Şam valiliği sebebi ile yükselişini kaydetti. Bu valiliği sayesinde devlet sistemi içinde ağırlık kazandı, halk ile yakın ilişkiler geliştirdi ve onları maddî bağışlarla doyurdu. Böylece Şam'ın bütün üst düzey yöneticileri ve şehrin eşrafı, onun adamları ve yakın destekçileri oldular. Bu yüzden İslâm'daki önemi arttı ve Şam dışındaki beldelerde Peygamberimizin (s.a.a) ailesi olan Kureyş kabilesinden ve onun sa-

1- Sulhu'l-Hasan, Üstad Razi Âl-i Yasin, 371-372 (Türkçe çevrisi, s.450-451, Kevser Yayınları)

habîlerinden biri olarak tanındı. Öyle ki Ebuzer, Ammar ve Mikdad gibi yüce Allah'ın kendilerinden hoşnut olduğu ve kendilerinin de O'ndan hoşnut oldukları Kur'ân'da bildirilen ilk dönemin öncü Müslümanlarının birçoğundan daha çok meşhur oldu.

Böylece Emevîlik tekrar hortladı. Haşimîlik adıyla Haşimîlere açıktan üstünlük kuruyor ve gizliden gizliye onlara tuzak kuruyordu. Zaman geçtikçe halk yığınlarını kurnazlığı ile aldatıyordu. Seçkinleri ise, cömertçe dağıttığı ümmetin malları ve yüce Allah'ın onlar gibi hainlere yasakladığı görevlere atamakla satın alıyordu. Fetih görüntülerini ve halifelerin hoşnutluğunu kazanmış olmayı kullanıyordu.

Sonunda Muaviye'nin kurnazlığı sayesinde Emevîliğin işleri yoluna girince, şeytan sızması gibi bir sızma ile dinin temellerine sızdı. Bu temeller üzerinde çeşitli entrikalar çevirdi. Onların saf yapısında bozulmalar meydana getirdi. Hayat düzenini, cahiliye dönemine döndürmeye koyuldu. Sapıklığı ve zındıklığı tekrar diriltti. Bunun için bilinen cahiliye yöntemlerini kullandı. Amacı, menfaatlerini en üst düzeyde tatmin etmek için Emevîliğin arzuladığı çıkarıcı plânu hayata geçirmek, ayrıcalığını korumak için bu plânu yürürlükte tutmaktı.¹

İnsanlar ise, genel olarak böyle şeylerin farkına varmıyorlardı. Çünkü bu konularda İslâm'da geçerli olan kural, yani "İslâm kendisinden öncesini siler." ilkesi, Emevî ailesinin rezillikleri üzerine gizleyici bir örtü atmıştı. Özellikle Resulullah (s.a.a) onları affettikten, halifeler onları kendilerine yaklaştırdıktan, onları Müslümanlar üzerine vali olarak seç-

1- Muaviye'nin ilâhî hadleri değiştirmekle, şeriatın hükümlerini çarpıtmakla, insanların dinlerini ve vicdanlarını menfaat karşılığında satın almakla, hayasızlığı ile, edepsizliği ile, hadis uydurmaları ile ve diğer çirkin kötülükleri ilgili daha fazla bilgi edinmek için bk. Haya-tu'l-İmami'l-Hasan, 2/145- 210

tikten, kendilerine başka valilere vermedikleri yetkileri verdikten sonra bu aile Şam'da yirmi yıl boyunca eski bildiklerini uyguladılar; ne yaptıkları bir kötülükten kendilerini alıkoyan oldu, ne de başkalarını böyle şeylerden alıkoydular.

İkinci halife Ömer bazı valilerini sıkı sıkıya gözetler, inceden inceye hesaba çeker, fakat diğer bazıları üzerinde aynı titizliği göstermezdi. Bu titizliği göstermek istediğinde, asla hiçbir engeli gözü görmezdi. Bu titizliğine örnek, onun Kınnesrîn valisi Halid b. Velid'i itip sarsmasıdır. Valinin Eş'as'a on bin dirhem verdiğini haber almıştı.

Verdiği emir üzerine Bilal Habeşî onu sarığı ile bağlayarak halifenin karşısına getirdi. Adamı devlet yetkililerinden ve ileri gelen halk temsilcilerinden oluşan bir kalabalığın önünde Hıms şehrinin en büyük camiinde başı açık olarak tek ayağı üzerine dikilmeye mecbur etti ve on bin dirhem hakkında sorguya çekti: Bu para valinin kendi parası mı idi, yoksa ümmetin parasından mı alınmıştı? Eğer para kendinin idi ise, bunu vermesi israftı ve Allah müsrifleri sevmez. Yok, eğer verdiği parayı beytülmalden almış idiyse, bu yaptığı iş bir ihanet idi ve Allah ihanet edenleri sevmez. Halife bu yargılama sonucunda Halid b. Velid'i azletti ve ölünceye kadar bir daha onu vali yapmadı.

Ömer'in Halid b. Velid ve Ebu Hureyre'ye yönelik uygulamalarının benzerlerini bazı başka valilerine de uyguladığını gösteren örnekler, araştırmacılar tarafından bilinmektedir. Fakat Muaviye onun ayrıcalık tanıdığı, samimi davranmış, yakın ve seçkin dostuydu. İkisinin davranış ve tutumları arasındaki çelişkiye rağmen halife, onun elini hiçbir şeyden çektiirmedi ve hiçbir konuda onunla hesaplaşma tartışmasına girişmedi. Belki de ona: "Sana ne bir emir veririm ve ne bir şeyi yasaklarım." demişti. Onu kendi görüş ve iradesine göre hareket etmekte serbest bırakmıştı. Kısacası ikinci halifenin titiz denetleyiciliği ve ince hesaba çekici tavrı sadece bazı

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

valileri için geçerli idi, hepsini eşit şekilde kapsamıyordu. Çünkü halifenin Şam'daki valisi olan Muaviye'nin elleri serbest ve açıktı, arzularının ve ihtiraslarının dilediği her şeyi rahatça yapabiliyordu.

Bu durum Muaviye'yi azdırdı ve Emevî çetesinin kompolarını uygulamaya yönelik azmini biletti. Böylece İmam Hasan ile İmam Hüseyin, onun kurnazlığı ve hilekârlığı sebebi ile büyük bir tehlike ile karşı karşıya kaldılar. Bu tehlike, İslâm adına İslâm'ı tehdit ediyor, hak adına sığınarak hak ışığını söndürmeye çalışıyordu. Bu iki İmam'ın bu tehlikeyi savmak için önlerinde üçüncüsü olmayan iki yol vardı: Ya direneceklerdi ya da barışçı bir çözüme razı olarak uzlaşacaklardı. Fakat ikisi de gördüler ki, İmam Hasan döneminde tercih edilecek olan bir direnme seçeneği, bu dini ve mensuplarını savunan, insanları Allah'a ve doğru yola ileten bu Ehl-i Beyt safını kesin bir yok oluşa götürür.

Bundan dolayı İmam Hasan (a.s) Muaviye'yi küstahlık ve azgınlığı ile baş başa bırakmayı ve kendisine sunduğu iktidar ile onu imtihan etmeyi uygun gördü. Buna rağmen yine de yaptığı barış antlaşmasında Muaviye'den kendisinin, dostlarının ve takipçilerinin gidişatında Allah'ın kitabına ve Resulullah'ın (s.a.a) sünnetine aykırı hiçbir tutum sergilememesi, İmam'ın hiçbir taraftarını Emevî saltanatına karşı işledikleri bir suçtan dolayı kovuşturmayaya tâbi tutmaması, diğer Müslümanlara tanınan hakların ve onur dokunulmazlığının onlara da aynen tanınması gibi Muaviye'nin uymaya çağını ve aksine davranacağını bildiği birtakım şartlara uyması yolunda ondan söz aldı.

Bu barış, İmam Hasan'a (a.s) Emevîlerin çirkin çehresini örten maskeyi düşürmek ve Muaviye'nin sahte görüntüsü altındaki makyajı eritmek için hazırladığı bir zemindi. O zaman kendisi ve diğer Emevî ileri gelenleri, oldukları gibi cahiliyeye mensup mahiyetleri ile ortaya çıkacaklardı. Böylece

kalplerinin bir an bile İslâm ruhu ile titremediği görülecekti; İslâm'ın kendilerine sunduğu bağışların ve merhametlerin Bedir, Uhud ve Ahzab savaşlarından kalan kinlerinden hiçbir şeyi unutturamadığı, o kinlerin intikam hisleri ile dolu olduğu anlaşılacaktı.

Kısacası bu plân, barış içinde ortaya çıkan fırtınalı ve kaçınılmaz bir devrimdi. İmam Hasan'ın (a.s) içinde bulunduğu dönem ve şartlar bu plânı ona dayattı. Çünkü hak ile batıl birbirine karışmış, bu ortamda cirit atan kanlı bir silâhlı egemenlik hakka karşı azgınlık yapmaya zemin hazırlamıştı.

İmam Hasan (a.s) bu metodu icat eden ilk kişi olmadığı gibi, bu metodu uygulayan son kişi de değildi. O, bu metodu atalarından almış, sonra da onu kendisinden sonraki aşamalara miras bırakmıştır. Çünkü o da, kendisi dışındaki diğer Ehl-i Beyt İmamları (üzerlerine selam olsun) gibi, ileri ve geri adımlarında ilâhî risaletin rehberliği ile yol alıyordu. O, bu hareket metodu aracılığıyla imtihana tâbi tutuldu ve bu imtihana sabırla, metanetle teslim oldu ve ondan tertemiz, alnı açık ve büyük bir başarıyla çıktı.

Bu barış, İmam Hasan'a (a.s) Muaviye'nin yolu üzerinde kendinden bir tuzak kurma fırsatı hazırladı. Bu tuzak, hiç farkında olmadığı bir anda ayaklarını kapıp onu tökezletecekti. Yine bu barış ona, Emevî zaferini Emevî barutu ile havaya uçurma imkânını sağladı. Böylece onların zaferini su köpüğüne ve rüzgârlarını toz dalgasına dönüştürdü.

Çok geçmeden İmam Hasan (a.s) tarafından barış şartlarına yerleştirilen ilk bomba, zaferini kutladığı gün Muaviye'nin elinde patladı. Irak ordusu Nuhayle'de Muaviye'nin birliğine katılınca, Muaviye halkın karşısına geçerek şu konuşmayı yaptı:

Ey Irak halkı! Allah'a yemin ederim ki, ben sizinle namaz, oruç, zekât ve hac için savaşmadım. Sizinle savaşım, sadece başınıza geçmek içindi ve siz hoşlan-

masanız da, Allah bana bu iktidarı verdi. İyi bilin ki, Hasan b. Ali'ye verdiğim bütün sözler şimdiden ayaklarının altındadır; ona bağlı kalmayacağım.¹

Bundan sonra da Muaviye'nin yönetim tarzı sürekli olarak Kur'ân'a ve Sünnet'e aykırı işler yapmak ve dinin haram saydığı şeyleri işlemek şeklinde belirginleşmeye başladı. Salih ve saygın kişileri idam etmek, insanların namuslarına saldırmak, mallarını yağmalamak, özgür kişileri hapse atmak; onun İslâm'a aykırı hareketlerinden bazılarıdır.

Muaviye'nin işlediği son suç, hayâ ve haysiyetten yoksun oğlu Yezid'i Müslümanların sırtına bindirmesi, insanların dinleri ve dünyaları ile oynamakta onu serbest bırakmasıdır. Onun bu alçak ve arsız oğlu, Taff (Kerbelâ) olayı ile birlikte Hirre katliamı ve Kâbe'nin sabanlar ve mancınıklar ile taş yağmuruna tutulması gibi cinayetleri de işlemiştir.

Her ne olursa olsun önemli olan, sonraki olayların İmam Hasan'ın (a.s) hareket metodunu açıklayıcı ve aydınlatıcı tarzda gelişmesidir. İmam Hasan'ın (a.s) en önemli amacı, bu zorbarların yüzündeki maskeyi düşürmek, böylece on-lar ile dedesinin risaleti önüne kurdukları tuzak arasına gi-rerek risaletin etkisiz hâle gelmesi yönündeki niyetlerinin gerçekleşmesini önlemektir. İşte İmam (a.s) bu yönde istediği her amaca ulaştı, böylece yüzlerdeki maske düştü ve Emevîlerin ipliği bütün çıplaklığı ile pazara çıktı. Bu nimetinden dolayı âlemlerin Rabbi yüce Allah'a hamdolsun!

İşte bu tedbir sayesinde, kardeşi ve şehitlerin önderi İmam Hüseyin (a.s), Kur'ân'ın açıklanmasına vesile olan ve kendisinin akıl sahiplerine örnek olmasını sağlayan devrimini gerçekleştirdi.

Bu iki İmam (Allah'ın selâmı onların üzerine olsun) aynı risaletin iki yüzü idiler. Bu iki yüzden her biri ortak risaletin

1- Sulhu'l-İmam Hasan, 285; Nehcu'l-Belâğa, 4/16; Tarih-i Yakubî, 2/192

bir noktasında ve aşamalarından birinde sorumluluklarını yerine getirmekte diğerini tamamliyordu ve bu risalet uğrun-da fedakârlık ve kendini feda etme açısından her ikisi de eşit ve eş değerdeydiler. Buna göre, ne İmam Hasan (a.s) canını feda etmekten çekiniyordu, ne de İmam Hüseyin (a.s) Allah yolunda ondan daha cömert davranıyordu. İmam Hasan barış yaparak sessiz ve suskun bir cihat için kendini bekletti. Vakti geldiğinde Kerbelâ şahadeti, Hüseyin'in olmadan önce Hasan'ın damgasını taşıyordu; Kerbelâ'daki şahadet Hüseyinî olmadan, Hasanî idi.

Olayların derinliklerine inen akıl sahiplerine göre Sabat günü (barışın imzaladığı gün), Taff (Aşura) gününden daha derin fedakârlık anlamları ile yüklü idi. Çünkü o gün İmam Hasan (a.s) yerinde oturan, suskun bir şekilde hoş gitmeyen şeylere tahammül eden sabırlı bir kişi rolünün kahramanlığını gösterdi. İşte bu nedenle Aşura şahadeti birinci derecede Hasan'a ve ikinci derecede Hüseyin'e aitti. Çünkü İmam Hasan (a.s) onun temelini atmış ve onun için zemin hazırlamıştı.

İnsanlar, Sabat ve Taff olaylarından sonra olayların derinliklerine inmeye ve bu Emevîlerde İslâm'la bağlaşmayan bir cahiliye taassubunun çöreklenmiş bulunduğunu görmeye başladılar. Öyle ki, onlar dışında kalan bütün gaddar, pespaye ve fosilleşmiş taassuplar hortlayıp bir araya gelselerdi, İslâm'a ve Müslümanlara tehlike oluşturma açısından onlardan daha az zararlı olurlardı...¹

Barışın Sebepleri İle İlgili Sözün Özü

Buna göre barışın sebepleri şöyle özetlenebilir:

1- Muaviye'nin entrikalarının İmam'ın taraftarlarını etkilemesinden sonra bu taraftarların zaafa uğramaları, savaşmaktan kaçınmaları ve İmam'ın emirlerini dinlememeleri.

1- Sulhu'l-İmami'l-Hasan Mukaddimesi, Şeyh Razi Âl-i Yasin

Bu durumda direniş faydalı olmayacak, tersine Muaviye'nin hileleri karşısında ilâhî risalet çizgisinin inişe geçmesi kesinleşecekti. Oysa Muaviye'nin hilelerinin ve aldatmalarının e-gemen olduğu bir toplumda bu çizginin varlığını ve yükselişini korumak İmam'ın (a.s) görevi idi.

2- İmam Hasan'ın (a.s) ordusunun çökmesi şu sonuçlara yol açacaktı: İmam Hasan en sadık Ehl-i Beyt mensupları ve dostları ile birlikte ya şehit edilecek ya esir alınarak Muaviye'nin zindanlarında yaşamak zorunda kalacak veya Muaviye'nin bağış olacağı olan bir özgürlüğün ezikliği altında süregidecek bir zayıflık konumunda serbest bırakılacaklardı ki, bütün bu sonuçlar, istenecek şey değildi. Çünkü şehit olmak, kısa veya uzun vadede meşru bir sonuç getirmediği takdirde gerekçesiz kalır. Özellikle beraberinde İmamet/İmamlık çizgisinin tasfiyesini veya yaygın şekilde yok edilmesini getirdiği zaman hiç kabul edilemez.

3- Ehl-i Beyt'in haklılığına inanan kesimi korumak, Haşimoğulları ile onların izinden gidenlere yönelik Emevî kîni-nin kalıcı bir nitelik kazandığını gördükten sonra bu kitleyi Emevî tasfiyesinden veya yaygın yok edişinden korumak. Nitekim İslâm tarihinin kanlı olayları bu kalıcı kîni ispat etmiştir.

4- Haddini aşmış azgın bir kitle ile savaşmanın hiçbir yarar getirmediği bir dönemde Müslümanların kanlarının akmasını önlemek.

5- Cahiliye karakterli Emevî plânının mahiyetini açığa çıkarmak ve İslâm ümmetini bunlara karşı koruma altına almak. Çünkü halifelik Emevî sülâlesinin İslâm ümmetinin iktidar dizginlerine el koymalarının, bu hanedanın İslâm varlığının kaderi ile oynamasının ve Peygamber'in (s.a.a) kutsal inkişâbına el koymasının zeminini hazırlamıştı.

6- Küfür ve gizli münafıklık ile güçlü biçimde mücadele etmenin uygun şartlarını hazırlamanın zorunluluğu.

İmam Hasan'ın (a.s) benimsediği ilâhî tutumun arkasında duran gerçek sebepler, olayın cereyan ettiği dönemde yaşayan birçok kişi tarafından olduğu gibi, sonradan gelen bazı sığ görüşlüler ile gerçeklerin çarpıtılmasının etkisi altında kalan şaşkınlardan da fark edilmemiş, kavranamamıştır. Fakat barış anlaşmasını izleyen olaylar ile Muaviye ve diğer Emevî hükümdarları tarafından uygulanan düşmanca siyasetler, yine İslâm'a ve Müslümanlara verdikleri ağır zararlar, İmam Hasan'ın (a.s) tutumunun bazı sırlarını ortaya koymuştur.

BARIŞ SONRASI

Kûfe Toplantısı

İmam Hasan (a.s) ile Muaviye arasında barış anlaşması imzalandıktan sonra taraflar bir yerde buluşmaya karar verdiler. Maksudları, bu buluşmanın barış için fiilî uygulama olması ve her iki tarafın insanların işitebilecekleri bir ortamda karşı tarafa kendinden neler verdiğini ve uymayı kabul ettiği taahhütlerin neler olduğunu kendi ağzından ifade etmesi idi. Bu toplantı için Kûfe'yi seçtiler ve oraya doğru yola çıktılar. Onlarla birlikte büyük bir insan seli de Kûfe'ye doğru akın etti, büyük başkentte iğne atılsa yere düşmez oldu.

Toplantıya katılanların çoğunluğunu her iki tarafın askerleri oluşturuyordu. Bu askerler, gönüllü veya gönülsüz olaya şahit olsunlar diye Kûfe'nin meşum talihinde yazılan o tarihî gün için karargâhlarını terk edip bu şehirde bir araya gelmişlerdi.

İnsanlar barış anlaşmasını imzalayan tarafların konuşmalarını dinlemek üzere Merkez Cami'ye toplanmaya çağrıldı. İlk minbere çıkanın Muaviye olması gerekiyordu. Nitekim İmam'dan önce minbere çıkıp oturdu¹ ve halkın karşısında uzun konuşma yaptı. Yalnız kaynaklar bu konuşma-

1- Cabir b. Semure şöyle der: "Ben Peygamberimizin ayakta olmayarak insanlara hitap ettiğini hiç görmedim. Kim sana onu oturarak insanlara hitap ettiğini söylese, onun yalan söylediğini söyle." Bunu, Cezairî "Ayatu'l-Ahkâm" adlı kitabında, s. 75'te nakletmiştir. Anlaşılan Muaviye oturarak halka hitap eden ilk kişi olmuştur.

nın bazı dikkate değer bölümlerini nakletmekle yetinmişlerdir. Bu konuşmasının bir yerinde: "İmdi, hiç şüphesiz peygamberinin arkasından ayrılığa düşen her ümmette mutlaka batıl, hakka galip gelmiştir." dedi.

Ravinin verdiği bilgiye göre, yaptığı gafı fark ettikten sonra hatasını düzeltmek amacı ile sözlerine: "Yalnız bu ümmetin durumu hariç. Çünkü bu ümmetin hakkı, batılına galip geldi." şeklinde devam etti.¹

Konuşmasının bir başka yerinde de şunları söyledi:

Ey Kûfe halkı! Benim size karşı namaz, zekât, hac uğruna savaştığımı mı sanıyorsunuz? Ben sizin namaz kıldığınızı, zekât verdiğinizi, hacca gittiğinizi zaten biliyordum. Ben sırf başınıza geçmek ve dizginlerinizi ele geçirmek için size karşı savaştım. Şimdi siz hoşlanmasanız da Allah bana bunu verdi. Bilesiniz ki, bu fitnede dökülen her damla kan boşuna akmıştır ve anlaşmada kabul ettiğim bütün şartlar şu iki ayağımın altındadır...²

Ebu'l-Ferec İsfahanî'nin isnat zinciri ile Habib b. Ebu Sa-bit'e dayandırarak naklettiğine göre, Muaviye bu konuşmasında İmam Ali'den (a.s) söz ederek onun hakkında hakaret içeren sözler söyledi, ona dil uzattı, sonra da İmam Hasan'a (a.s) hakaret etti.³

Arkasından İmam Hasan (a.s) ayağa kalkarak bu hassas durumda etkili ve uzun bir konuşma yaptı. Bu konuşması, Peygamberimizin (s.a.a) vefatından sonra halk ile Ehl-i Beyt (üzerlerine selâm olsun) arasında meydana gelen durumu analiz eden en çarpıcı belge oldu. İmam bu konuşmanın başlangıcında Müslümanlara öğüt verdi; onları birbirini sevmeye, birbirinden hoşlanmaya ve beraberliğe çağırdı. Konuş-

1- Tarih-i Yakubî, 2/192

2- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 285, Medainî'den naklen.

3- Şerhu Nehci'l-Belâğ, 4/16

masının ortalarında insanlara Ehl-i Beyt'in, tutumlarını anlattı. Konuşmasının sonunda ise Muaviye'ye cevap verdi. Bu cevabında hakaret ve küfür içeren sözler söylemedi. Fakat etkili üslûbu sayesinde sözleri en ağır hakaretlerden ve küfürlerden daha yaralayıcı oldu.

Bu sözlerinin bir yerinde şöyle buyurdu:

Ey Ali'nin adını ağzına alan kişi! Ben Hasan'ım, babam da Ali'dir. Sen ise Muaviye'sin, baban da Sahr'dır. Benim annem Fatıma'dır, senin annen ise Hind'dir. Benim dedem Allah'ın Resulü'dür, senin deden ise Utbe b. Rebia'dır. Benim nenem Hatice'dir, senin nenen ise Futeyle'dir. Allah ikimizden adı-sanı daha alçak, soyu-sopu daha aşağılık, geçmişi ve şimdiki dönemi daha kötü, küfürde ve münafıklıkta daha sabıkalı olanımıza lânet etsin.¹

Barış Karşıtları

a) Kays b. Sa'd b. Ubade

Kays b. Sa'd, Ehl-i Beyt'i (hepsine selâm olsun) desteklemek ve sevmekle meşhur bir kişi idi. Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) halifeliğinin ilk yıllarında onu Mısır valiliğine tayin etmişti. Bu zat, İmam Hasan (a.s) ile Muaviye arasında barış anlaşması yapıldığını işittiği zaman üzerine hüznün bulutları çöktü ve üzüntü dalgaları arasında sarsıldı. Fakat sonunda Kûfe'ye döndü.

Muaviye, Ubeydullah b. Abbas'ı ayarttıktan sonra buna yönelik ümitler ve vaatler içeren bir mektup göndermişti. Kays da ona: "Allah'a yemin ederim ki hayır! Aramızda kılıç veya mızrak olmadıkça benimle bir araya gelemezsin..." ifadelerini taşıyan bir cevap vermişti.²

1- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 286-289

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/267

Muaviye bu kesin cevaba karşı duyduğu kızgınlığı, küfür ve tehdit içeren bir mektup ile açığa vurmuş, mektubun bir yerinde şöyle demişti:

İmdi, sen bir Yahudisin. Nefsini bedbaht ve tebah ediyorsun, onu sana düşmeyen bir amaç uğruna ölüme sürüklüyorsun. Eğer istediğin taraf üstün gelirse, seni bir kenara atar, seni mağdur eder. Eğer nefret ettiğin taraf üstün gelirse, seni cezalandırır ve öldürür. Nasıl ki baban da yayına giriş takar, hedefinden başka yere ok atar, halk arasında ihtilâf çıkarır, yanlış sözler söylerdi. Bu yüzden de kavmi tarafından yalnız bırakıldı. Son günü geldiğinde ise, Havran'da garip olarak öldü. Vesselam.¹

Kays ise Muaviye'ye şu cevabı vermişti:

İmdi, sen put oğlu putsun. İslâm'a istemeyerek girdin, ona hep zarar verdin ve ondan isteyerek ayrıldın. Allah sana İslâm'dan hiçbir nasip vermedi. Müslümanlıkta öncelik elde edemedin ve münafıklığın yeni bir şey olmadı. Allah ve O'nun Resulü ile sürekli savaştın, müşrik hiziplerden bir hizip oldun. Allah'a, O'nun Resulü'ne ve mümin kullarına hep düşman oldun. Babamdan da söz etmiştin. Allah'a yemin ederim ki, o ancak kendi yayına giriş taktı ve okunu sadece hedefine attı. Fakat onun yaydığı toz ile baş edemeyecek ve ayak bileğine yetişemeyecek olanların isyanına uğradı.

Benim Yahudi oğlu Yahudi olduğumu iddia ettin. Hem sen, hem de herkes biliyor ki, ben ve babam, senin bıraktığın din olan müşriklığın düşmanları ve girdiğin, yöneldiğin dinin destekçileriyiz.²

Muaviye, Kays'ın Kûfe'ye döndüğünü öğrenince, onu biatini almak üzere huzuruna çağırdı. Fakat Kays bu çağırışı

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/267-268

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 268

reddetti. Çünkü aralarında kılıç veya mızrak olmadan Muaviye ile bir araya gelmeyeceğine dair Allah'a söz vermişti. Bu yüzden Kays'ın Allah'a verdiği sözün tutulması ve yeminin bozulmaması için Muaviye bir kılıç ve mızrak getirilerek aralarına konmasını emretti ve ancak o zaman Kays Muaviye ile bir araya gelerek ona biat etti.¹

b) Hücr b. Adiyy

Bu zat, Resulullah'ın (s.a.a) ve İmam Ali'nin (a.s) önde gelen dostlarından ve yaşadığı dönemin kahramanlarından biri idi.

İbn Esir el-Cezerî'nin "Usdu'l-Gabe" adlı eserinde yer alan ve başka tarihçiler tarafından da paylaşılan değerlendirmeye göre o, Allah'a yakınlıkta yüksek bir makama erişmişti. Öyle ki, duası mutlaka kabul ediliyordu.

Şam'ın bir köyü olan Merc-i Azra'da Muaviye'nin emri ile onun cellâtları tarafından öldürüldü. Onun şehit edilmesi, Muaviye'nin izlediği siyasetlere yönelik protesto dalgalarının kopmasına yol açtı. Hatta bu cinayet, Aişe ve başkaları tarafından da kınandı.²

Hücr'ün İmam Hasan ile babasına (üzerlerine selâm olsun) karşı içinde taşıdığı sevgiye ve bağlılığa rağmen barış antlaşmasının gerçekleştiği anlarda duyduğu reaksiyon ümitsizliğe düşmesine yol açtı. Bu yüzden Muaviye'nin yanında İmam Hasan'a (a.s) şöyle seslendi:

Allah'a yemin ederim ki, bugün senin ve bizim ölmemizi ve böylece bu günü görmemiş olmayı istedim. Bizler istemediğimiz bir sonuçla boynumuz eğik olarak dönerken, onlar istedikleri sonuçla sevinerek dönüyorlar.

1- Daha fazla bilgi için bk. Mekatilu't-Talibiyyin ve Hayatu'l-İmamî'l-Hasan.

2- Usdu'l-Gabe, 1/386

Medainî'nin yaptığı değerlendirmeye göre, Hücr'ün bu sözleri İmam Hasan'ın (a.s) kalbinde büyük bir üzüntüye yol açtı. Mescidin boşalmasından sonra barış yapmasının sebebini beyan etmek üzere ona şu açıklamayı yaptı:

Ey Hücr! Muaviye'nin meclisinde söylediğin sözleri işittim. Herkes senin sevdiğin şeyi sevmez, başkasının görüşü senin görüşün gibi olmaz. Ben yaptığım bu işi sadece sizi sağ bırakmak için yaptım. Yüce Allah her gün yeni bir iştedir.¹

c) Adıyy b. Hatem

Adıyy, Ehl-i Beyt'e samimiyetle bağlı kahramanlardan biri idi. Nakledildiğine göre barış antlaşmasının imzalanması üzerine üzüntüden ve kederden erimiş yüreği ile İmam Hasan'a (a.s) şöyle dedi:

Ey Allah Resulü'nün oğlu! Bu gördüğümü görmeden önce ölmeyi isterdim. Bizi adaletten çıkarıp zulme soktun. İçinde yaşadığımız hakkı terk edip uzak durmaya çalıştığımız batıla girdik. Kendimizi alçaklığa teslim edip bizimle hiç buluşmamış olan aşağılığı kabul ettik.

İmam Hasan Adıyy'e şu cevabı verdi:

Ey Adıyy, ben halkın çoğunluğunun barışı arzu ettiğini ve savaşmayı istemediğini gördüm. Bu yüzden onları istemedikleri bir işe sürüklemek istemedim. Böylece bu savaşları ilerdeki bir güne ertelemeyi uygun buldum. Zira yüce Allah her gün yeni bir iştedir.²

d) Museyyeb b. Necebe ve Süleyman b. Surad

Museyyeb ile Süleyman, Ehl-i Beyt'e (üzerlerine selâm olsun) bağlılık ve samimi taraftarlıkla tanınmış kimselerdi.

1- Şerhu Nehci'l-Belağa, İbn Ebi'l-Hadid, 16/15

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/274

Barışa üzüldüler ve hüznü kalpleri ile İmam Hasan'a (a.s) dönerek şöyle dediler:

Sana yönelik şaşkınlığımız sona erecek gibi değil.
Arkanda Basra ve Hicaz halkı dışında sadece Kûfeli
kırk bin savaşçı olduğu hâlde Muaviye'ye biat ettin!

Bu sözler üzerine İmam Hasan (a.s) Museyyeb'e: "*Görü-
şün nedir?*" diye sordu. Museyyeb bu soruya: "Barıştan geri
dönmen gerektiği görüşümdedir. Çünkü Muaviye antlaş-
mayı bozdu." karşılığını verince, İmam ona: "*Haksızlık yap-
makta hayır yoktur, öyle bir şeyi istesem de yapamam...*" ceva-
bını verdi.¹

Başka bir rivayete göre İmam Hasan (a.s), Museyyeb'e
şu cevabı verdi:

Ey Museyyeb! Eğer yaptığım bu barış ile istediğim
şey dünya olsaydı, Muaviye karşılaşma sırasında ben-
den daha sabırlı, savaş sırasında benden daha dirençli
olamazdı. Fakat ben sizin yararınızı ve birbirinize düş-
memenizi istedim.²

Medine'ye Dönüş

İmam Hasan (a.s) barış antlaşmasının imza edilmesin-
den sonra birkaç gün Kûfe'de kaldı. Arkasından Irak'tan ay-
rılıp dedesinin şehri olan Medine'ye gitmeye karar verdi. Bu
niyetini ve kararını yakın dostlarına açıkladı. Bu haber yayı-
lıncaya, Museyyeb b. Necebe el-Fezarî ile Dabyan b. İmare et-
Temimî, uğurlamak ve veda etmek üzere İmam'ın (a.s) yanı-
na geldiler. İmam onlara dönerek şöyle dedi:

İradesini üstünlükle gerçekleştiren Allah'a hamt
olsun! Olmakta olanın olmaması için bütün insanlar
bir araya gelseler, bu gelişmeyi önleyemezler... Allah-

1- el-Menakıb, İbn Şehrâşub, 4/35 / Kum Baskısı.

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2 / 277

'a yemin ederim ki, bu iş bizim ağırımıza gitmez. Sadece sizlerin baskıya uğraması ve kayıp vermesi ağırımıza gider. Bize gelince, onlar bütün güçlerini ortaya koyarak bizim sevgimizi (kendilerini sevmemizi) isteyeceklerdir.

Museyyeb ile Dabyan, İmam'dan Kûfe'de kalmasını istediler. Fakat İmam: "*Buna imkân yok.*" diyerek bu iki dostunun teklifini reddetti.

İmam Hasan (a.s) ailesi ile birlikte dedesinin başkentine doğru yola çıktığında, Kûfe halkı bütün sosyal kesimleri ile, kimi ağlayarak ve kimi üzüntülü bir hâlde onu uğurlamaya çıktı.¹

İmam'ın (a.s) kafilesi yola koyuldu. Fakat henüz Kûfe'den fazla uzaklaşmamışken Muaviye'nin bir elçisi arkasından yetişti.

Muaviye, kendisine isyan eden bir Haricî guruba karşı savaşmak üzere İmam'ın Kûfe'ye dönmesini istiyordu. İmam (a.s), Muaviye'ye yazdığı bir mektup ile geriye dönme teklifini reddettiğini bildirdi:

Eğer ben Kible ehlerinden biri ile savaşmayı tercih etseydim, ilk savaşacağım kişi sen olurdu. Ben ümmetin selâmeti ve kanlarının dökülmesinin önlenmesi için seninle savaşmamayı tercih ettim.²

İmam'ın kafilesi Medine'ye vardı. Medineliler İmam'ın şehirlerini şerefliendirdiğini öğrenince, hep birlikte onu karşılamaya koşular.

İmam Hasan'ın (a.s) gelişi ile onlara hayır yöneldi, beldelere mutluluk ve rahmet yağdı, İmam Ali'nin (a.s) bu şehri terk ettiği günden beri mahrum kaldıkları iyilikler ile tekrar tanıştılar.

1- Tuhfetu'l-En'am, Fâhurî, 67

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/287

İmam Hasan (a.s), kardeşleri ve ailesi ile birlikte Medine'ye geldi. Bu şehirde on yıl kaldı. Bu zaman zarfında şehrin her tarafını coşkun cana yakınlığı, ince şefkati ve yumuşak huyluluğu ile doldurdu. Şimdi onun bu şehirdeki bazı çalışmaları ve faaliyetleri hakkında kısa bir özet sunuyoruz:

İmam Hasan'ın İlmî ve Dinî Merciiyeti

İmam Hasan'ın ilmî ve dinî merciiyet alanındaki faaliyeti, büyük bir öğrenci kitlesini eğitmesinde ve şeriatın çarpıtılmasına yol açmış olan dinden sapmalara karşı koymasında somutlaştı.

Karşı koyduğu diğer bir olumsuz gelişme, Muaviye tarafından plânlanan sünnetin çarpıtılması ve yozlaştırılması akımı oldu ki, Muaviye bu akımı hadis uydurma ve Peygamber'in (s.a.a) sözlerini derleme çalışmalarını engelleme yolu ile teşvik ediyor, insanları bu yönde cesaretlendiriyordu.

İmam'ın Medresesi ve İlmî Faaliyeti

İmam Hasan (a.s) Medine'de büyük medresesini kurdu. İslâm toplumunda, İslâm kültürünü yaymak için yoğun bir faaliyete girişti. Medresesine büyük âlimler, ünlü hadisçiler ve raviler yöneldi ve orada göreve başladı. Bu yetkili âlim kadrosunun ortak gayretlerinde, toplumun düşünce gücünü belirginleştiren, bu gücü uzun bir durgunluk ve gaflet uykusundan uyandıran kalıcı bir ıslahata yönelik fonksiyonunu gerçekleştirmek hususunda en hayırlı desteği buldu.

Tarihçiler onun bazı önde gelen öğrencilerinin ve hadis ravilerinin isimlerini kaydetmişlerdir ki, başlıcaları şunlardı:

Oğlu Hasan-ı Müsenna, Museyyeb b. Necebe, Suveyd b. Gafele, Ala b. Abdurrahman, eş-Şa'bî, Mubeyre b. Berkem, Esbağ b. Nubate, Cabir b. Huld, Ebu'l-Cevza, İsa b. Me'mun b. Zürrare, Nüfale b. Me'mum, Ebu Yahya Umeyr b. Said en-Nehâî, Ebu Meryem Kays es-Sakafî, Tahrab el-Iclî, Muham-

med b. Ishak'ın babası Ishak b. Yesar, Abdurrahman b. Avf, Sufeyn b. Leyl, Amr b. Kays.¹

Medine şehri, bu bilginler ve raviler kadrosu ile yoğun bir ilmî faaliyete sahne oldu. O dönemde Medine şehri ilim, edebiyat ve kültür alanlarında İslâm dünyasının en verimli merkezlerinden biri oldu.

İmam Hasan (a.s) Medine'de ilim yayma faaliyetini üstlendiği gibi, insanları ahlâkî erdemlere, güzel davranışlara ve Peygamberimizin (s.a.a) sünneti ile edeplenmeye de çağırıyordu. Böylece dedesi Peygamberimizin (s.a.a), toplumu ıslah etmek ve kötülüklerden arındırmak için getirdiği ahlâkî meşalesini yükseklere kaldırmıştı.

Onun yüce ahlâk örneklerinden biri, düşmanlarına ve rakiplerine bile iyi davranması idi. Nitekim bir gün Velid b. Ukbe'nin ağır hasta olduğu haberini alınca, bu şahıs Ehl-i Beyt'e karşı düşmanlığı ve nefreti ile tanınmış bir kişi olduğu hâlde ziyaretine gitti. İmam, ziyaretçiler arasında bir yere oturunca, Velid hemen söze girerek: "Ben bütün insanlar ile aramda geçen kötü olaylardan ötürü Allah'a tövbe ediyorum. Yalnız baban ile aramda geçen olaylar hariç; ondan dolayı tövbe etmiyorum." dedi.²

İmam Hasan (a.s) ise Velid'e aldırış etmedi, ona sözlerinin benzeri ile karşılık vermedi. Tersine, belki de lütufkâr sözler ve hediyeler ile gönlünü okşadı.³

İmam'ın Sosyal Merciiyeti

İmam Hasan'ın (a.s) sosyal merciiyeti; fakirlere gösterdiği ilgide, yaptığı iyiliklerde ve cömert bağışlarında somut uygulamaya kavuştuğu gibi, Emevîlerin elinde rehin kalanların bu hanedanın zulmünden, işkence ve baskısından kur-

1- Tarih-i İbn Asâkir, c.12

2- Şerhu İbn Ebi'l-Hadid, 1/364

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/288-289

tulmak için kendisinden yardım dilemeleri sonucu aracılık edip onları kurtarmasında da ortaya çıktı:

Fakirlere Yönelik İlgisi

İmam Hasan (a.s), fakirlere ve muhtaçlara yönelik iyilik-severliği ve bağışlarda bulunmayı âdet edinmişti. Elinde, avucunda olanın hepsini böylelerine verirdi. Onun iyilikseverliği ve cömert bağışları öylelerinin kalplerini sevinçle doldurmuştu. Bu cömert bağışlarının bir örneği şudur:

Adamın biri bir ihtiyacı için ona geldi. İmam, adama: *"İhtiyacını bir kâğıt parçasına yaz da bize ver."* dedi. Adam da ihtiyacını bir kâğıda yazıp kendisine ilettil. İmam adamın isteğinin iki katının kendisine verilmesini emretti. Orda bulunanlardan biri ona: "Ey Resulullah'ın oğlu, bu kâğıt parçasının bereketi ne kadar büyükmüş!" dedi. İmam bu sözü söyleyene şu cevabı verdi:

Bu kâğıt parçasının bereketi bizim için çok büyüktür. Çünkü o bizi iyilik yapmaya ehil yaptı. Bilmez misin ki, iyilik başlangıçta istemeden olmalı. Zira birine istekte bulunduktan sonra bir şey verdiğinde, o verdiğin şeyi sana döktüğü yüzü suyu karşılığında vermiş oluyorsun. Adam belki de geceyi tereddüt ve endişe içinde, yeis ile ümit arasında gidip gelerek geçiriyor. İsteği karşılığında ne ile döneceğini bilmiyor. Acaba üzüntü ile mi, yoksa başarı sevinci ile yanından ayrılacak? Sana eli ayağı titreyerek, kalbi korku içinde çarparak geliyor. Eğer uğruna sana yüzü suyu döktüğü isteğini karşılırsan, bu durum, senin bağışınla elde ettiği şeyden daha büyüktür.

O, fakirler ve yoksullar için bir barınak, dular ve yetimler için bir sığınak idi. Daha önceki sayfalarda onun iyilikseverlik ve cömertlikte herkese örnek gösterilen bazı cömertlik ve bağış uygulamalarına değinilmişti.

Kurtarıcılığı

İmam Hasan (a.s), dedesinin başkenti Medine'de kendisine sığınanlar için korunaklı bir kale, kendisine başvuranlar için surları aşılmaz bir sığınak idi. Zamanının çoğunu insanların ihtiyaçlarının karşılanması, onlara yönelen zulümlerin ve baskıların giderilmesi için harcardı.

Örnek olarak Said b. Ebu Serh, Ziyad'ın elinden kurtarılması için ona sığındı. O da onu himayesine alarak Ziyad'ın elinden kurtardı.

Ravilerin verdikleri bilgiye göre bu zat Eh-l-i Beyt'e bağlı bir kişi olarak tanınıyordu. Bu sebeple Ziyad onu yanına çağırınca, Medine'ye kaçarak İmam Hasan'dan (a.s) kendisini kurtarmasını istedi.

Bunu haber alan Ziyad, adamın kardeşini, oğlunu ve eşini hedef alarak onları hapse attı. Ayrıca evini yıktı ve malını müsadere etti. İmam, Ziyad'ın yaptıklarını öğrenince, olup bitenler ağrına gitti. Hemen Ziyad'a bir mektup yazarak Said'e can güvenliği vermesini, ailesini ve çocuklarını serbest bırakmasını, yıktığı evini onarmasını ve el koyduğu mallarını geri vermesini emretti.¹

Siyasî Merciiyeti

İmam Hasan (a.s) güçlü bir konumdayken Muaviye ile barış yaptı. Ayrıca antlaşmada Muaviye'den sonra İmam Hasan'ın (a.s) iktidara gelmesi ve yine Muaviye'nin İmam'ın aleyhinde komplolara ve tuzaklara başvurmaması vurgulanmıştı. Buna göre İmam'ın (a.s), muhalefetin ve itibarlı konumun ekseni olması doğaldı. O muhalefet ve itibarlı konum ki, Emevî hanedanı ile Muaviye'nin iktidarını sarsıyor ve çehresini karartıyordu. Nitekim İmam'ın (a.s) çağrılarında, üst düzey yöneticiler ve yakın çevreleri ile buluşmalarında,

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/289, 290

bunlara gönderdiği mektuplarında ve yaptığı konuşmalarda açık bir siyasî aktiflik görüyoruz. Bu aktifliğin bazı örnekleri şunlardır:

a) İmam'ın; olayları yakından gözetleyip izlemesi, üst düzey yetkililer ile uygulayıcı yöneticilerin davranışlarını gözetlemesi ve onlara iyiliği emrederek kötülükten uzak durmalarını telkin etmesi, siyasete dönük yakın ilgisini kanıtlar. Nitekim Vali Ziyad'ın Said b. Ebu Serh üzerine uyguladığı baskıyı kaldırmak için ona mektup yazması -ki buna daha önce değinmiştik- ve Kâbe'yi tavaf etmekte olan Habib b. Mesleme'yi, Muaviye'ye itaat ettiğinden dolayı kınaması, azarlaması gibi olaylar, bu siyasî hareketliliğin örneklerini oluşturur.¹

b) İmam Hasan (a.s), bunların yanı sıra düzenli bir siyasî faaliyetin de yürütücüsü oldu. Bu tür faaliyetleri, muhalif heyetleri kabul etmesinde, onları yönlendirmesinde ve sabırlı olmaya çağırmasında, kararlı davranmalarını istemesinde, uygun fırsatlarda İmam'ın çıkaracağı emirleri beklemelerini telkin etmesinde somutlaşıyordu. Bu meyandaki siyasî faaliyetlerden biri de, Ehl-i Beyt'in (üzerlerine selâm olsun) önderlik konumu, halifeliğin ve imamlığın bu ailenin hakkı olduğu yolundaki sürekli vurgulaması idi.

Dr. Taha Hüseyin'in analizine göre, İmam Hasan (a.s) Medine'deki ikameti sırasında bir siyasî parti oluşturmuştu ve bu partinin başkanlığını ve o günlerin şartlarına ve uygun düşecek yöne yönlendirilmesini bizzat kendisi üstlenmişti.

c) İktidarı ellerinde tutan yetkililerin çeşitli girişimlerine rağmen İmam Hasan (a.s) onlara yakınlık göstermedi. Bu girişimlerin amacı bazen İmam'ın sıcak ilgisini kazanmak, bazen faaliyetlerini kuşatmak ve bazen de onları önlemektir. Bu tutumunun en somut göstergesi, Emevî ailesi ile hısımlık

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/293

ilişkisi kurması yolundaki teklifi reddetmesi, bu hanedanın kirli plânlarını ortaya dökmesi, sapık mahiyetlerini açıklaması ve Muaviye'nin halifelige lâayık olmadığını açık bir dille ifade etmesidir. Onun bu tutumu, Medine'de ve Şam'da Muaviye ve yakın adamları ile yüz yüze gerçekleştirdiği tartışmalarda ortaya çıkmıştır. Biz onun bu hususta takındığı bazı tavırlara işaret etmekle yetineceğiz:

İmam'ın Emevîler ile Hısımlığı Reddetmesi

Muaviye, Haşimoğulları ile hısımlık olmak istedi. Böylece şeref ve itibar kazanacağını hesap etti. Bu amaçla Medine'deki valisi Mervan b. Hakem'e bir mektup yazarak Abdullah b. Cafer'in kızı Zeyneb'i oğlu Yezid'e istemesini emretti. Teklifinin kabul edilmesi hâlinde kızın mihrinin ne olacağını babası belirleyecek, babasının bütün borçları Muaviye tarafından ödenecek, bunların yanı sıra Haşimoğulları ile Emevîoğulları aileleri arasında barış egemen olacaktı.

Kızın babası Abdullah, Muaviye'nin valisine: "Bizim kadınlarımızla ilgili karar yetkisi, İmam Hasan'ın elindedir. Kızımı ondan iste." cevabını verdi. Bunun üzerine Vali Mervan, İmam Hasan'a (a.s) giderek ondan Abdullah'ın kızını istedi. Bu istek üzerine İmam, valiye: "*İstedğin kimseleri bir yere toplu.*" dedi. Vali hemen işe koyularak Haşimîler ile Emevîleri bir düzlükte topladı ve karşılıklarına geçip yaptığı konuşmada Muaviye'nin kendisine verdiği emri açıkladı.

Arkasından İmam Hasan (a.s), valiye cevap vermek üzere söze başladı ve hamdüsenedan sonra şöyle dedi:

Babasının, kızın mihrinin ne olacağını belirlemesini teklif ediyorsun. Oysa biz Resulullah'ın (s.a.a) ailesi ve kızları hakkında onun koyduğu sünnete yüz çevirecek değiliz.¹ Yine kızın babasının borcunun ödene-

1- Peygamberimizin (s.a.a) sünnetinde kızlarının ve eşlerinin mihrileri dört yüz dirhem altın olarak belirlenmişti.

ceğini söylüyorsun. Bizim kadınlarımız ne zaman babalarının borçlarını ödediler ki? İki ailenin arasında barış ilişkisinin kurulmasına gelince, biz sizin ile Allah için ve Allah hakkında düşman olduk. O hâlde dünya uğruna sizinle barışmayız...

İmam sözlerinin sonunda şunları söyledi:

Biz o kızı, (yani Zeyneb'i) amcasının oğlu Kasım b. Muhammed b. Cafer ile evlendirmeyi uygun görmüştük. Ben onu onunla evlendirdim ve kendisi için Medine'deki arazimi mihir olarak kararlaştırdım ki, Muaviye bu arazim karşılığında bana on bin dinar teklif etmişti.

Bu görüşmenin sonunda Vali Mervan, yazdığı bir mektupta varılan sonucu Muaviye'ye haber verdi. Muaviye, valisinden mektubu alınca: "Onlardan kız istedik, fakat kabul etmediler. Oysa eğer onlar bizden kız isteselerdi, biz onları reddetmezdik." dedi.¹

İmam'ın Muaviye ve Çevresine Karşı Tutumlarından Örnekler

Muaviye ile Medine'de

Harezmî'nin rivayet ettiğine göre bir defasında Muaviye Medine'ye gitti. Orada insanların İmam Hasan'a (a.s) gösterdikleri saygıyı, ilgiyi ve itibarı gördü. Bu durum onu rahatsız etti. Bunun üzerine Ebu'l-Esved ed-Duelî ile Dahhak b. Kays el-Fihri'yi çağırarak İmam konusunda kendilerine fikir danıştı. Onlara, İmam'ı ne ile kötülese de bu yolla kalabalıkların gözündeki itibarını düşürse, önemini azaltsa diye sordu. Ebu'l-Esved ona böyle bir şey yapmamasını şu sözlerle önerdi:

1- Maktelu'l-Hüseyin, Harezmî, 1/124

Emirü'l-Müminin'in görüşü en üstün görüştür. Fakat benim görüşüm, Emirü'l-Müminin'in böyle bir karalama girişiminde bulunmaması yolundadır. Çünkü Emirü'l-Müminin'in onun hakkındaki her karalayıcı sözünü, o sözün dinleyicileri İmam Hasan'a duyduğu kıskançlığa yorarak onu daha da yükseltmek yolunda kullanacaklardır. Ey Emirü'l-Müminin! Hasan gençliği dengeli bir kişidir. Oldukça hazır cevaptır. Korkarım ki, senin sözünü, oklarını geri döndüren bir maharetle karşılar. Böylece bilek kemiğine darbe indirir ve bu yolla ayıbını açığa çıkarır. Sonuçta senin onun hakkındaki sözün, onun için bir fazilet, senin için ise bir yük olur. Yalnız onun edep bakımından bir ayıbını, soyu hakkında bir yüz kızartıcı tarafını biliyorsan, o zaman ona sataşman yerinde olur. Tersine o, kötülüklerden arınmış bir kişiliğe sahiptir. O aklının yüceliği, yaratılışının üstünlüğü ve cevherinin temizliği bakımından Arapların timsali olmuştur. Bu yüzden yapma, ey Emirü'l-Müminin!

Böylece Ebu'l-Esved, Muaviye'ye doğru olanı gösterdi ve ona yararlı öğüt verdi. Gerçekten Kur'an'ın ifadesi ile her türlü kötülükten ve noksanlıktan arınmış olan İmam Hasan'ın (a.s) hangi kusuru ve ayıbı vardı ki, onunla karalanabilsin? Fakat Dahhak b. Kays, Muaviye'ye bunun tersini tavsiye etti. Onu İmam'ı karalamaya, kişiliğine dil uzatmaya teşvik ederek şöyle dedi:

Ey Emirü'l-Müminin! Bu konuda görüşün doğrultusunda hareket et. İçinde doğacak bir endişe yüzünden bu görüşünden vazgeçme. Zira eğer sen ok gibi sözlerinle ve sağlam cevaplarınla saldırırsan, o senin karşında yaşlanmış devenin, genç deve karşısında zellil olması gibi zillile uğrayacaktır.

Muaviye, Dahhak'ın görüşünü benimsedi. Cuma günü olunca, minbere çıktı. Hamdüsenadan ve Peygamberimize

salât-ü selâm getirdikten sonra Müminlerin Emîri, Müslümanların efendisi İmam Ali b. Ebutalib'i (a.s) anarak olumsuz sözlerle eleştirdi. Arkasından şöyle dedi:

Ey insanlar! Kureyş kabilesinden bazı aptal, taşkın ve hayat şartları tarafından sıkıntıya düşmüş çocuklar var. Zorluklar onları yorgun düşürdü. Şeytan onların kafalarını barınak ve dillerini hareket noktası edindi. Kalplerini kendisi için yuva yapıp orada yumurtladı. Gırtlaklarına tırmandı. Onları hatalara sürükledi. Kötü işleri onlara cazip gösterdi. Hidayet yolunda gözlemini kör etti. Onları hadlerini aşmaya, saldırganlığa, yalancılığa ve iftiracılığa sevk etti. Onlar şeytanın ortakları ve şeytan da onların yoldaşdır. **"Yoldaşı şeytan olanın ne kötü yoldaşı vardır!"**¹ Şeytan onlar için yeterli bir eğitici oldu. Sığınacağımız ve yardım dileyeceğimiz merci Allah'tır.

İmam Hasan (a.s), Muaviye'nin bu sözlerini duyunca ayağa fırladı, seller gibi coşkun bir hareketlilikle Muaviye'nin iftiralarına ve asılsız yakıştırmalarına şöyle cevap verdi:

Ey insanlar, beni tanıyan tanıdı. Tanımayanlara gelince, ben Ali b. Ebu Talib'in oğlu Hasan'ım. Ben Allah Resulü'nün oğluyum. Ben yeryüzünün kendisi için secde yeri ve temiz kılındığı zatın oğluyum. Ben ıstık saçan kandilin oğluyum. Ben müjdeleyici ve uyarıcı olanın oğluyum. Ben peygamberlerin sonuncusunun, ilâhî elçilerin önderinin, takvalıların imamının ve âlemlerin rabbinin elçisinin oğluyum. Ben âlemlere rahmet olarak gönderilenin oğluyum.

İmam'ın sözleri Muaviye'nin ağızına gitti ve:

– Ey Hasan, taze hurma gibi olmalı, onun özelliğini taşımalsın, diyerek sözünü kesmeye kalkıştı.

İmam onun bu sözüne:

– Ey Muaviye, burnu yere sürtülesi! Rüzgâr onu döllen-dirir, sıcaklık olgunlaştırır ve gece serinliği soğutup tatlandırır, karşılığını verdi.

Ardından kendini tanıtmaya devam ederek şöyle dedi:

Ben duası kabul edilenin oğluyum. Ben şefaati kabul edilenin oğluyum. Ben yeniden dirilip mezarından çıktığında başındaki toprağı ilk silkeleyecek olanın oğluyum. Ben meleklerin kendisi ile birlikte savaştıkları zatın oğluyum. Oysa melekler ondan önce hiçbir peygamber ile birlikte savaşmadı. Ben çeşitli güç birliklerine (Ahzab) karşı desteklenenin oğluyum. Ben Kureyş kabilesinin kendisine istemeyerek boyun eğdiği zatın oğluyum.

Muaviye bu sözlere kızdı ve öfkeli bir şekilde:

– Senin canın halifeliğı çekiyor, diye bağardı.

İmam ona halifeliğe kimin lâıyk olduğunu anlatmak üzere şu cevabı verdi:

– Halifeliğe gelince; bu makam, Kur'ân'ın ve Peygamber'in (s.a.a) sünneti uyarınca amel eden kimseye lâıyaktır. Yoksa Kur'ân'a aykırı hareket eden, Peygamber'in (s.a.a) sünnetini askıya alan kimseye lâıyk değildir. Bu şuna benzer: Adamın birinin eline bir mülk geçti ve ondan faydalandı. Fakat bir süre sonra sanki egemenlik elinden çıktı ve sorumlulukları üzerinde kaldı.

İmam'ın bu sözleri üzerine Muaviye bocaladı, gururu sarsılmış bir eda içinde:

– Hiçbir Kureyşli yoktur ki, bizim üzerinde bol nimetimiz ve iyiliksever elimiz olmasın, dedi.

İmam ona:

– Evet, ama ezilmişlikten sonra onurlanmanı ve sayıca az iken çoğalmanı sağlayan kimsenin sayesinde, karşılığını verdi.

Muaviye'nin:

– Ey Hasan, kim onlar, diye soması üzerine, İmam ona:
 – Kendilerini tanımaktan kaçındığın kimseler, karşılığını verdi.

Arkasından kendini dinleyicilere tanıtmaya devam ederek şöyle dedi:

Ben gençliğinde ve olgun (orta) yaşlarımda Kureys kabilesine önderlik yapanın oğluyum. Ben keremi ve erdemi ile dünyaya öncülük edenin oğluyum. Ben dünya halkına gerçek cömertliği, yoğun bağıışı ve herkesi geride bırakan erdemi ile efendi olanın oğluyum. Ben hoşnutluluğu Allah'ın hoşnutluğu ve gazabı Allah'ın gazabı olanın oğluyum. Ey Muaviye! Sen şan ve değerinde onunla yarışabilir misin?

Bu sözlere Muaviye:

– Söylediklerini onaylayarak hayır, diyorum, karşılığını verince, İmam Hasan (a.s) ona:

– Hak aydınlık, batıl ise mütereddittir. Hakka binen (uyan) pişman olmadı; ama batıla binen aldandı. Hakkı ise ancak akıl sahibi kimseler bilir, cevabını verdi.

Muaviye ise İmam'a her zamanki kaypak ve bocalayan hâli ile:

– Sana kötülük eden iyi gün görmesin, diye karşılık verdi.¹

Şam'da

İmam Hasan'ın (a.s) Şam'da Muaviye'nin yanına gittiği hususunda tarihçiler görüş birliği içindedirler. Fakat bu görüşmenin bir defa mı, yoksa daha fazla mı olduğu konusunda görüşleri farklıdır. Bu hususta sözü uzatmak bize bir şey kazandırmaz. Önemli olan, İmam'ın (a.s) Şam'a gitmesinin sebebinin ne olduğudur.

1- Harezmi'den naklen, Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/297/299

Bizim görüşümüze göre bu yolculuğun amacı, sadece Ehl-i Beyt'in ilkelerini yaymak, Emevî hanedanının gerçek yüzünü, Muaviye tarafından şaşırtilip doğru yoldan saptırılan Şam toplumu önünde açıklığa kavuşturmaktır. Bunun delili, İmam'ın orada sergilediği tavır ve Muaviye ile arasında geçen tartışmalardır. İmam bu tartışma ile Muaviye'nin yüzünü saklayan maskeyi yırtmıştır.

Bazıları İmam'ın bu yolculuğunun amacının maddî bağış elde etmek olduğu kanaatindedirler. Ancak bize göre görüşlerini uydurma bir rivayete dayandırmaktadırlar. Bu rivayeti dayanak edinmek ise mümkün değildir. Çünkü İmam Hasan (a.s), kimseye el açmayacak kadar onurluluğu ve yardım kabul etmeyecek kadar izzetinefsi ile meşhurdu. Üstelik Muaviye'nin maddî bağışlarına ihtiyacı da yoktu. Çünkü Medine'de kendisine yüksek gelir getiren büyük arazileri vardı. Buna ek olarak eline geçen maaşı da vardı ki, bunu seçkin ve salih Müslümanlara dağıtıyordu.

Bunların yanı sıra Muaviye'den kendisine bazı hediyelerin geldiğini kabul etsek bile, İmam (a.s) bunları kendisine ve ailesine harcamıyordu. Nitekim bize gelen bilgiye göre, İmam'ın (a.s) bu ödenekten aldığı miktar deveye kulak bile değildi.¹

İmam Musa b. Cafer el-Kâzım'dan (a.s) de şöyle rivayet edilmiştir:

İmam Hasan ve İmam Hüseyin, Muaviye b. Ebu Süfyan'ın hediyelerini asla kabul etmezlerdi.²

Muaviye Şam'da İmam Hasan'ın (a.s) halktan gördüğü ilgiyi ve etrafında toplanan büyük kalabalıkları görünce, rahatsız oldu. Bunun üzerine aralarında Amr b. As, Muğiyre b. Şu'be, Mervan b. Hakem, Velid b. Ukbe, Ziyad b. Ebiyh ve

1- Câmiu Esrâri'l-Ulema

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/303/304

Abdullah b. Zübeyir gibi Ehl-i Beyt'e karşıt, hatta düşman kimselerden oluşan kesimlerle toplantılar düzenleyerek onlara Resulullah'ın (s.a.a) reyhan çiçeğine sataşmalarını, ona ağır sözlerle saldırmalarını emretti. Böylece halkı İmam'dan uzaklaştırabileceğini, Mekke fatihi ve Kureyş putlarının kırıcısının oğlundan öç alacağını hesap ediyordu.

Sözü edilen aptallar, Muaviye'nin teklifine olumlu yanıt vererek İmam'a karşı çirkin sözler ve seviyesi düşük ifadeler ile saldırıya geçtiler. İmam (a.s) ise kendilerine yönelttiği zengin mantığın okları ile onları susturuyordu.

İmam Hasan (a.s) bütün bu tartışmalarda zafer kazanan, başarıya ulaşan taraftı. Zayıf olan karşıtları ise hep çaresizliğe, hezimete ve şaşkınlığa uğrayan zavallı kimseler oluyorlardı.

İlk Tartışma

Muaviye, İmam'a (a.s) dönerek: "Ey Hasan, ben senden daha hayırlıyım." dedi. İmam'ın ona: "*Ey Hind'in oğlu, bu nasıl oluyor?*" diye sorması üzerine Muaviye: "Çünkü insanlar benim etrafımda toplandı, senin etrafında toplanmadılar." karşılığını verdi. Bunu duyan İmam Hasan (a.s) şöyle dedi:

Heyhat, asla! Ey çiğerler yiyen kadının oğlu, kötülüğün zirvesine yükseldin. Çünkü senin etrafında iki türlü insan toplandı: Biri sana itaat ediyor, öbürü ise sana baskı altında boyun eğiyor. Sana gönüllü olarak itaat eden kişi, Allah'a isyan hâindedir. Baskı altında sana boyun eğen kimse ise, Kur'ân'ın ifadesi ile mazurdur. Ben senden daha hayırlıyım demekten Allah'a sığınırım. Çünkü sende hayrın zerresi bile yoktur. Yüce Allah seni erdemlerden nasıl uzak tuttu ise, beni de aşâğılıklardan öyle uzak tutmuştur.¹

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/306

İkinci Tartışma

Bu konuda bir başka sahne var. Bu sahne, belki de İmam Hasan (a.s) tavrı ile ilgili tarihin bize naklettiği en çarpıcı sahnedir. Bu sahnede İmam Hasan (a.s), Muaviye'nin huzurunda iktidarın temel direklerinden ve onun cahiliye siyasetinin fikir babalarından olan dört kişi ile bir araya geldi. Bunlar Amr b. As, Velid b. Ukbe b. Ebu Muayt, Utbe b. Ebu Süfyan ve Muğiyre b. Şu'be idi.

Bu dört kafadar, halkın İmam'ın etrafında toplanıp ona ilmî ve dinî sorular sorarak yararlandıklarını gördükten ve yoğun ilgiden rahatsız olduktan sonra Muaviye'den İmam'ı (a.s) huzuruna getirmesini istediler. Maksatları onu ayıplamak ve söz ile yaralamaktı.

Söylenişine göre Muaviye, İmam'a adam göndermeyi reddederek:

– Yapmayın! Allah'a yemin ederim ki, ben onun ne zaman yanımda oturduğunu gördüm ise, mutlaka onun heybetinden ve beni ayıplamasından korktum, dedi.

Fakat adlarını saydığımız dört kafadar, İmam'a adam göndermesi hususunda ısrar ettiler. Bunun üzerine Muaviye:

– Eğer ona birini gönderirsem, adaletle muamele edip sizden çok ona karşı insafılı olacağım, dedi.

Amr b. As:

– Yoksa onun batıl sözlerinin bizim hak sözlerimize üstün geleceğinden mi korkuyorsun, dedi.

Muaviye ona şu karşılığı verdi:

– Eğer ben ona birini gönderirsem, kendisine söyleyebileceği her şeyi açık açık söylemesini emredeceğim. Bilin ki, onlar öyle bir Ehl-i Beyt'tirler ki, hiçbir kınayıcı onları kınayamaz; onlara utanç ve kusur yapışmaz. Fakat onu kendi taşı ile vurun. Kendisine: "Senin baban Osman'ı öldürdü ve kendinden önceki halifelerin halifeliğini hoşnutsuzlukla karışladı." deyin.

Arkasından birini göndererek İmam'ı davet etti. İmam geldiğinde, Muaviye onu saygı ile karşıladı ve ikramda bulundu. Sonra şöyle dedi:

Ben seni çağırarak istemedim. Fakat bu adamlar beni buna zorladılar. Sana karşı onlar da, ben de insafli olacağız. Biz seni, Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünü ve onu babanın öldürdüğünü anlatmak ve bunu sana ispatlamak için çağırdık. Onlara cevap ver. Senin tek, onların ise çok kişi olmaları, söyleyeceğin her şeyi açık açık söylemene engel olmasın.

Önce Amr b. As söz alıp İmam Ali'yi (a.s) anarak ona dil uzatmaya başladı. Ona küfürler ve hakaretler yöneltti. Sonra İmam Hasan'a geçerek onu ayıpladı (ayıplar nispet etti) ve elinden geldiğince hakaretler yağdırdı. Sözlerinin bir yerinde şöyle dedi:

...Ey Hasan, senin canın halifeliğin sana verilmesini istiyor. Oysa sende halifelğe yetecek akıl ve zekâ yok. Biz sana ve babana hakaret etmek için seni buraya çağırdık...

Arkasından Velid b. Ukbe söz alarak İmam'ın hakkında ileri geri konuştu, kötü sözler sarf etti, kendi kök ve soyundan bahsedip Haşimoğulları'na hakaret etti.

Sonra Utbe b. Ebu Süfyan söz alarak uzun uzun İmam'a yönelik kinini ve hakaret içerikli sözlerini kustu. Sözlerinin bir yerinde şöyle dedi:

...Ey Hasan, senin baban Kureyşlilere en çok kötülük eden Kureyşli, onların kanlarını en çok döken, onlar ile arasındaki akrabalık ilişkisini en çok kesen kişi idi. Kılıcı ve dili uzun idi. Canlıyı öldürür, ölüye dil uzatırdı. Halifeliği istemene gelince, sen o makamın düzeyine uygun, dizginini elinde tutmaya öncülüğü olan ve tartısından baskın gelecek olan biri değilsin.

Arkasından Muğiyre b. Şu'be söz alarak İmam Ali'ye hakaret etti ve şunları söyledi:

Allah'a yemin ederim ki, ben onu herhangi bir meselede hainlikle ve hiçbir hükümde taraf tutmakla suçlamıyorum. Fakat o, Osman'ı öldürdü.

Sonra hepsi sustu ve İmam Hasan (a.s) konuştu. Söylediklerinin bazıları şunlardı:

İmdi, ey Muaviye! Bana sövüp hakaret edenler, bu adamlar değildir. Fakat bana sövüp hakaret eden, asıl sensin. Bunun sebebi; alışkın olduğun çirkin sözler, kendisiyle bilindiğin kötü görüşün, iliklerine işlemiş kötü huyun, Muhammed'e ve Ehl-i Beyti'ne yönelik düşmanlığından kaynaklanan bize dönük zulüm ve azgınlığıdır.

Fakat ey Muaviye, dinle. Siz de dinleyin. Senin ve onlar hakkında aslında sizlerde olanlardan daha azını söyleyeceğim.

Arkasından İmam Hasan (a.s), babasının davranışları ile Muaviye'nin ve babasının davranışlarını karşılaştırmak üzere şöyle dedi:

Sizi Allah'a yemin verdiriyorum: Babamın ilk iman eden kişi olduğunu bilmiyor musunuz? Ey Muaviye, oysa sen ve baban müellefetü'l-kulub (kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen) grubundansınız. Kâfirliği içinizde saklar, açıkta Müslüman görünürsünüz ve para karşılığı eğilim değiştirirsiniz.

Babam Bedir Savaşı'nda Resulullah'ın (s.a.a) sancağını taşıdı. Müşriklerin sancağı ise Muaviye ile babasının yanında idi. Sonra Uhud ve Ahzab savaşlarında sizinle karşılaştığında babamın elinde Resulullah'ın (s.a.a) sancağı, senin ve babanın yanında ise şirk sancağı vardı. Bu savaşların hepsinde yüce Allah ona fetih nasip ediyor, hüccetini başarılı kılıyor, çağrısını zafere erdiliyor, sözünü doğru çıkarıyordu. Resulullah (s.a.a) bu sahnelerin bütününde ondan razı iken, sana ve babana karşı öfkeli idi.

İmam Hasan (a.s), sözlerinin devamında babasının faziletlerini saymaya, Peygamberimizin (s.a.a) onun hakkında söylediği hadisleri hatırlatmaya, dini zafere erdirip müşrikleri zillile uğratan tutumlarını ve büyük kahramanlıklarını anmaya girişti. Sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

Baban Ahzap Savaşı'nda kırmızı bir devenin sırtında insanları tahrik ve teşvik ederek savaş alanına geldi. O deveyi sen güdüydün ve şu kardeşin Utbe ona yem veriyordu. Peygamberimiz sizi görünce, o devenin binicisine, güdücüsüne ve yem verenine lânet etti. Ve sen ey Muaviye, Resulullah Huzeyme-oğulları'na mektup yazmak isteyip de sana adam gönderince, (sen gelmedin ve Peygamber) sana kıyamet gününe kadar doyumsuz kalasın diye beddua ederek: "Allah'ım, onu hiç doyurma!" dedi.

İmam Hasan (a.s) daha sonra babasının Peygamberimiz ile birlikte yaşadığı bazı olayları ve Peygamberimizin (s.a.a) Ebu Süfyan'a lânet okuduğu yedi sahneyi açıklamaya girişti. Muaviye'ye yönelik konuşmasını tamamladıktan sonra Amr b. As'a dönerek şunları söyledi:

Sana gelince ey Nabiğ'in oğlu,¹ Kureyş kabilesinden beş erkek senin baban olduğunu ileri sürdü. Sonunda bunların soyca en aşağılığı ve kişilik bakımından en pis olanı galip geldi ve seni evlât olarak aldı. İşte sen ortak bir yatakta doğdun. Sonra baban kalktı: "Nesli kesik Muhammed'den nefret ediyorum." dedi. Bunun üzerine yüce Allah onun hakkında "**Doğrusu asıl ebter (soyu kesik) olan sana kin duyandır.**"² ayetini indirdi. Bütün savaşlarda Peygamber'e karşı savaşın, onu hicvettin, Mekke'de ona eziyet ettin, tuzak kurdun. Onu en çok yalanlayan, ona en amansız düşman kesilen kişi sendin.

1- Dönemin kötü kadınlarından.

2- Kevser, 3

Sonra Cafer ile arkadaşlarını geri getirmek için Necaşî ile görüşmeye gittin. Fakat istediğini elde edemeyip Allah seni hayal kırıklığı ile geri döndürünce, ispiyoncu sıfatı ile yalancı çıkarınca, kılıcını arkadaşın Amare b. Velid'e yönelterek onu Necaşî'ye ispiyonladın. Böylece Allah seni de, arkadaşını da rezil etti. Sen cahiliye döneminde de, İslâm döneminde de Haşim-oğulları'nın düşmanısın.

Resulullah'ı (s.a.a) yetmiş beyitlik bir şiirle hicvettin. Peygamberimiz bunu öğrenince: "Allah'ım, ben şiir söylemem ve şiir söylemek bana yaraşmaz. Allah'ım, şiirin her harfi karşılığında on bin kere lânet ey-le!" dedi.

Osman'dan söz etmene gelince, sen dünyayı onun aleyhine ateşledin. Arkasından Filistin'e kaçtın. Onun ölüm haberini alınca: "Ben Abdullah'ın babasıyım. Bir yarayı kaşındığım zaman onu kanatırım." dedin. Sonra nefsini Muaviye'ye ipotek ettin. Dinini onun verdiği dünyaya sattın. Biz seni ne nefretin için kınıyor ve ne sevgin için azarlıyoruz. Andolsun Allah'a Osman'ı ne hayattayken destekledin ve ne öldüğünde onun için öfkelenidin...

Sonra Velid b. Ukbe'ye dönerek şunları söyledi:

İmam Ali'den nefret ediyorsun diye seni kınamıyorum. Çünkü babanı tutuklu olarak Peygamberimizin önünde öldürdü ve sarhoş durumda Müslümanlara namaz kıldırınca sana seksen kırbaçlık içki haddi uyguladı. Birbirine övünüp üstünlük iddiasında bulunduğunuzda, yüce Allah seni Kur'ân'da fasık, Emirü'l-Müminin'i ise mümin olarak adlandırdı...

Daha sonra Utbe b. Ebu Süfyan'a dönerek şöyle dedi:

Ey Utbe! Sana gelince, sen görüşü ve zekâsı ciddiye alınacak bir adam değilsin ki, sana cevap vereyim. Akli başında biri değilsin ki, seninle karşılıklı konu-

şup seni azarlayayım. Sende ne umulacak bir hayır ve ne sakınılacak bir kötülük bulunur. Senin ve bağlı olduğun kesimin akıl düzeyi eşittir. Senin İmam Ali'ye insanlar huzurunda hakaret etmen ona zarar vermez. Beni öldürmekle tehdit etmene gelince, Lahyanlı adamı eşinle yatağında bulduğunda onu öldürseydin ya!... İmam Ali'den nefret ettiğin için seni nasıl kınayayım ki? O, dayın Velid'i Bedir Savaşı'nda giriştiği ikili vuruşmada öldürmüştü. Deden Utbe'nin öldürülmesinde de Hamza'ya yardım etmişti. Ayrıca aynı yerde seni kardeşin Hanzala'dan ayırıp yalnız bırakmıştı.

Arkasından da Muğiyre b. Şu'be'ye dönerek şunları söyledi:

Sana gelince ey Muğiyre, sen bu ve benzeri konuşmalarda bulunmaya lâıyk değilsin... Andolsun Allah'a... senin aleyhimizdeki sözlerin bize ağır gelmez. İşlediğin zina suçu, hâlâ üzerinde ilâhî had cezası olarak sabittir. Ömer, aleyhindeki bu hakkı düşürdü. Allah onu ondan soracaktır. Sen Peygamberimize (s.a.a) kişinin evlenmek istediği bir kadına bakmasının sakıncalı olmadığını sormuştun. O da sana, zina niyeti taşımadıkça bunun sakıncalı olmadığı şeklinde cevap vermişti. Çünkü senin zina işlediğini biliyordu.

Bize karşı iktidar sahibi olmakla övünmenize gelince; yüce Allah: **"Biz bir beldeyi yok etmek istediğimizde, oranın şımarık elebaşlarına emrederiz de kötülüğe dalarlar. Böylece o belde hakkında hükmümüz haklılık kazanır. Bunun üzerine orayı altüst ederiz."**¹ buyurmuştur.

İmam Hasan (a.s) bu sözlerden sonra ayağa kalktı ve elbisesini silkeleyerek oradan ayrılmak istedi. Amr b. As elbisesinden tutarak Muaviye'ye hitaben:

1- İsrâ, 16

– Ey Emirü'l-Müminin, benim için neler söylediğini işittin; hakkında iftira cezası uygulanmasını istiyorum, dedi.

Muaviye:

– Bırak gitsin, Allah'ın hayrını vermeyesice!... deyince Amr, İmam'ın elbisesini bıraktı.

Arkasından Muaviye şöyle dedi:

Onun, karşısında durulamayacak kişilerden biri olduğunu size söylemiştim. Ona sövüp hakaret etmeyin demiştim; ama beni dinlemediniz. Allah'a yemin ederim ki, o ayağa kalkıncaya kadar bu evi benim için karanlığa bürüdü. Gidin yanımdan. Tedbirliliği elden bıraktığınız ve müşfik nasihatçinin görüşünden saptığınız için Allah sizi rezil ve perişan etti.¹

Uzun uzun naklettiğimiz bu eşsiz karşılıklı konuşma burada sona eriyor.

Aslında biz bu konuşmaları kısaltarak naklettik ve sadece okuyucunun önüne koymaya önem verdiğimiz temel noktaları satırlarımıza aldık. Maksudumuz, bütün ahlâkî değerleri tanımazlıktan gelerek şeytanın yolunu tutan o zorbalara çetesinin gerçek yüzünü ana hatları ile tanımaktır.

Bu tartışma ile İmam (a.s), Ehl-i Beyt karşıtlarına yeni bir yara aldırdı, saflarında büyük bir sarsıntı meydana getirdi. Çünkü İslâm ümmeti, İslâm'ın temel ilkelerinden sapan ve cahiliye tortularından etkilenererek İslâm'a karşı tepki oluşturan bu sapık unsurların el koyması ile İslâm hükümetini avucu içine alan acı realitenin mahiyetini keşfetmiş oldu. Öyle ki, İslâm onlar için sadece insanların enselerinde boza pişirmenin, insanları boyundurukları altına almanın, olumsuz baskısı altında ezilmeleri kaçınılmazlık arz eden zatî /kişisel yetersizliklerini telâfi etmenin bir aracı olarak anlam taşıyordu.

1- A'yânu's-Şia, 4/35, Şerhu Nehci'l-Belağa, İbn Ebi'l-Hadid, 2/101

Bunun yanı sıra İmam Hasan (a.s) şunu da kanıtladı: Her ne kadar sıkıntılı ortam kendisini kılıcını kınına sokup savaştan kaçınmaya zorladı ise de, o hâlâ cahilî gelenekleri sürdüren Emevî hanedanı ile mücadelesinin hareket noktası üzerinde dimdik ayakta duruyordu. Çünkü yüksek sesle haykırılarak batılın kulaklarını sağır eden hak sözün sapıklık yaygaralarının gürültüsü içinde ölüme terk edilmesi mümkün değildi.

İşte İmam Hasan (a.s), dedesi Resul-i Ekrem'in (s.a.a) adımlarının uzantısı olan ilâhî risaletin izinde böyle ilerliyordu. Çünkü temel ilkeleri koruma sorumluluğu onun omuzlarında idi; zaten ilâhî risalet/elçilik de bu amaç için gelmiştir. Böylece ilâhî mesaj yeryüzünde yayılıp üstünlük kazancaktır.

BARIŞ ŞARTLARININ AKİBETİ VE İMAM HASAN'IN ŞAHADETİ

Daha önce belirttiğimiz gibi barış antlaşmasının birinci şartı, Muaviye'nin Kur'ân'a, Peygamberimizin (s.a.a) sünnetine ve salih halifelerin tutumuna uygun şekilde davranmasına bağlı olarak İmam Hasan'ın (a.s) kendisine iktidarı teslim etmesini öngörüyordu.

İmam Hasan (a.s) dostlarından ve samimi taraftarlarından gelen birçok baskıya rağmen, verdiği söze bağlı kaldı. Üstelik bu şartından vazgeçme hakkına kavuştuğu hâlde bu bağlılığı gösterdi. Çünkü iktidarı teslim etmesi, şarta bağlı idi ve Muaviye kabul ettiği şartların hiçbirisini yerine getirmemişti.

Muaviye antlaşmanın birinci şartına uymamıştı. Kendisinden sonra İmam Hasan'a (a.s) ve onun arkasından İmam Hüseyin'e (a.s) iktidarı teslim edeceğini, kendisinden sonra hiç kimseyi iktidara getirme taahhüdünde bulunmayacağını öngören ikinci şarta gelince, tarihçilerin ortak görüşüne göre Muaviye bu şarta bağlı kalmak şöyle dursun, oğlu Yezid'in kendisinden sonra hilâfete geçmesini hazırlamak suretiyle o şartı kesin bir şekilde bozmuştu.¹

Üçüncü şarta göre Muaviye, İmam Ali'ye (a.s) hakaret etmeye kesinlikle son verecekti. Bu şarta uymak da Muaviye'ye ağır gelmişti. Çünkü onun anlayışına göre İmam Ali'ye dil uzatmak veya hakaret etmek halkı Haşimoğulları'ndan

1- Sulh'ul-İmami'l-Hasan, 142

uzaklaştırmak için başvurulacak en sağlam dayanaktı. Bu yüzden gerek tavsiyelerinde, gerekse valilerine gönderdiği mektuplarında İmam Ali'ye (a.s) sövüp hakaret etme tutumunu güçlü bir inatla devam ettirdi.¹

Dördüncü şarta gelince, söylendiğine göre, Basra halkı Ebcer bölgesinden alınan harç vergisinin İmam Hasan'a verilmesini önleyerek: "Bu vergi bize ait bir ganimettir." dedi.² Onların bu engellemesi ise, Muaviye'nin bu yolda kendilerine verdiği emir sonucu gerçekleşmişti.³

Beşinci şarta gelince ki, bu şart genel olarak halka ve özellikle İmam Ali (a.s) taraftarlarına güvenlik içinde yaşama hakkı sağlamayı, İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in (üzerlerine selâm olsun) başına gizlice veya açıkça bir gaile açmamayı öngörüyordu. Bu maddenin konusu ve uygulaması hak-kında tarihçiler tarafından birçok açıklamalara yer verilmiştir. Nakledilen bu açıklamaların bazıları Muaviye döneminde Şii'lerin Emevî hükümdarları tarafından maruz bırakıldıkları ağır baskıları içerir. Bazıları İmam Ali'nin (a.s) dostları olan seçkin şahsiyetlerin Muaviye tarafından tepelenmelerini anlatan ferdî olayların hikâyeleridir. Diğer bazıları ise, Muaviye'nin özellikle İmam Hasan'a ve İmam Hüseyin'e yönelik ihanetlerini yansıtır.⁴

Bütün tarihçilerin ittifakla vurguladıkları gerçek şudur ki, yapılan barış antlaşması bütün şartları ile Muaviye tarafından ahitlerine, bağlayıcı sözlerine ve yeminlerine rağmen riayet edilmemiş, tersine genellikle Müslümanlar ve özellikle Şii'ler tarihte ilk defa görülen çirkin ve acı zulümler ile karşılaşmışlardır. İslâm dünyasında ilk kesilmiş insan başının oradan oraya dolaştırılması faciası, Şii'lerin başına geldi ve

1- Şerhu Nehci'l-Belağa, İbn Ebi'l-Hadid, 3/15

2- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 154

3- el-Kamilu Fi't-Tarih, İbn Esir, 3/162

4- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 317, Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/356/423

Muaviye'nin emri ile gerçekleşti. Yine İslâm tarihinde ilk diri diri gömülen insan, bir Şiî oldu ve bu canavarca uygulamanın emri Muaviye'den geldi.

Yine İslâm tarihine zindana atılan ilk kadın, Şiîlerden oldu ve bu emrin sahibi de Muaviye idi. İslâm tarihinde elleri kolları bağlanarak toplu hâlde öldürülerek şehit edilen ilk grup, Şiî bir gruptu ve bu toplu öldürmenin uygulayıcısı da Muaviye'den başkası değildi. Muaviye barış antlaşmasının bütün maddelerini çiğnedi, ağır yeminlerini bozdu, yüce Allah'a verdiği bütün sözlerin ve ettiği tüm taahhütlerin zıddını yaptı.¹

Geride barış şartlarının son şıkkı kalmıştı. Bu şık en ince ve en hassas şıktı. Muaviye bu madde konusunda kötü davranış sergilediği takdirde açıkça Kur'ân'a ve doğrudan doğruya Resulullah'a (s.a.a) meydan okumuş olacaktı. Bu yüzden onun hakkında sekiz yıl sabretti. Sonunda artık sabrı tükenip ve kendisini gerçekten Ebu Süfyan'ın oğlu yapan Emevîlik karakteri, onun, öteden beri işlediği kötülükleri unutturan bir cinayet ile ve sarsıcı bir patlama ile ortaya çıkmasına sebep oldu. Sözü nü edeceğimiz cinayet, Arapların alınına vurulmuş ilk utanç damgasıydı. Oysa antlaşmanın bu maddesi, tabiatı itibarı ile ihanetten en uzak tutulması gereken konuydu. Nitekim özelliği ve yol açacağı sonuçları itibarı ile en titizlikle gözetilmeye lâyık olan barış şartıydı. İşte bu, karşı tarafın silâhları bırakıp barışa bağlılık göstermesinden sonra, ağır suçlarla dopdolu olan Muaviye tarihinin en feci ve en alçak cinayeti idi.

Muaviye'nin İmam Hasan'a Yönelik Komplosu

Muaviye, halifeliği zorba bir hükümdarlığa ve babadan oğla geçecek bir mirasa dönüştürmeye girişti. Bunun için elinden gelen her gayreti gösterdi ve büyük miktarda paralar

1- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 362

harcadı. Fakat İmam Hasan'ın (a.s) hayatta olup Müslümanların da onun adil yönetimini ve herkesi kapsayacak hayırlı uygulamalarını beklediklerini bildiğinden dolayı bu isteğini gerçekleştiremeyeceğini gördü. Bundan dolayı Malik Eşter'i, Sa'd b. Ebu Vakkas'ı ve başkalarını ortadan kaldırırken kullandığı yöntemi uygulayarak İmam Hasan'a (a.s) suikast düzenlemeyi kararlaştırdı.

İmam Hasan (a.s) Şam'dayken bu iğrenç kararını uygulamak için birkaç kere ona öldürücü etkisi yüksek zehir gönderdi. Fakat onu öldürmeyi başaramadı. Arkasından Bizans İmparatoru'na adam göndererek ondan ısrarla kendisine öldürücü etkisi yüksek zehir göndermesini istedi. İmparator önce bu isteği reddetti; fakat Muaviye, Tihame bölgesinde ortaya çıkararak müşriklığın, kâfirliğin ve cahiliyenin tahtlarını devirmeye girişen, Ehlikitab'ın saltanatını tehdit eden adamın, yani Resulullah'ın (s.a.a) oğlunu öldürmek istediğini bildirince, İmparator istediği etkili zehri vermeyi kabul etti.

Babanın (Muaviye) bu cinayeti, oğlunun (Yezid) İslâm tarihinin en büyük cinayetini işlemeye cesaret etmesinin ve böylece ikisinin ortak cinayet suçluları olmalarının sebebi oldu. Bu ortak cinayet, bir üçüncüsü olmayan iki cennet ehli e-fendilerinin öldürülmesi idi. Böylece bu iki katil işbirliği yaparak Resulullah'ın (s.a.a) soyunun devamının inhisar ettiği tek vasıtayı kesip ortadan kaldıracaklardı. Dolayısıyla cinayet bu anlamı ile, Resulullah'ın (s.a.a) hayatının tarihî uzantısına yönelik bir öldürme eylemi idi.

Evet, bununla birlikte bu katillerin her ikisi de İslâm devletinde halife makamını işgal etmişlerdi!!!

Halifeleri içinde böyle örnekler bulunan İslâm'a ne kadar yazık!!!

Muaviye'nin sözde dehası, uyguladığı bu uygulama üslubunu tasarlatan faktördü aslında. Fakat oğlu Yezid bu sözde dehadan yoksundu. Oğul mağrur bir delikanlı, baba ise

işleri yönetip yönlendiren şeytanî zekâya sahip bir çılgın idi!!! Eğer Ebu Süfyan bu iki ahfadının dönemlerine kadar yaşasaydı, bunların Emevîler hesabına arzu ettiği rolü hakkı ile oynadıklarına kesinlikle hükmederdi.

İmam Hasan Nasıl Şehit Edildi?

Muaviye, Mervan b. Hakem'i İmam Hasan'ın (a.s) eşlerinden biri olan Eş'as b. Kays el-Kindî'nin kızı Cu'de'yi kocasına zehir içirmeye ikna etmeye çağırdı. Zehir Rûvme (kuyusunun) suyu¹ ile sulandırılmış bala karıştırılan bir içecek şeklinde hazırlanmıştı. Kadına, bu görevini yerine getirdiği takdirde Muaviye'nin oğlu Yezid ile evlendirileceği vaat edilmişti. Ayrıca kendisine yüz bin dirhem altın para da verilmişti.

Bu görev için seçilen Cu'de'nin babası Eş'as b. Kays, önce Müslüman olup sonra utanç verici bir şekilde irtidat eden, sonra tekrar Müslüman olmak durumunda kalan tanınmış bir münafıktı. Cu'de de böylesine kirlili bir kimsenin kızı olması hasebiyle, böylesine utanç verici çirkin bir görevi kabul etmeye herkesten daha hazır ve yatkın bir karaktere sahipti.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyuruyor:

Eş'as, Emirü'l-Müminin'in (Hz. Ali) kanına ortak oldu. Kızı Cu'de Hasan'ı zehirledi. Eş'as'ın oğlu Muhammed'in eli de Hüseyin'in kanına bulaştı.²

Böylece Muaviye'nin isteği fiilen gerçekleşti. İmam Hasan (a.s), Hicret'in ellinci veya kırk dokuzuncu yılında safer ayının sona ermesine iki gece kala perşembe günü şehit oldu. Muaviye ise, bu cinayeti ile İslâm ümmetinin bütününü

1- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 365. Muaviye'nin "Allah'ın baldan askerleri var." şeklindeki sözü meşhurdur. Rûvme, Medine yakınlarında bir su kuyusudur.

2- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 365

kaderine yön vermiş oldu. İslâm ümmetini felâketlere, kendini ve oğullarını düşmanlıklara, savaşımlara ve ayaklanmalara boğdu. Ayrıca barış antlaşmasını son satırına kadar çiğnemiş oldu.

Nitekim İmam Hasan (a.s) ölümün eşiğinde şöyle dedi:

Onun (zehirli) içeceği vücudumu kuşattı ve arzusuna kavuştum. Allah'a yemin ederim ki, verdiği hiçbir sözü tutmadı ve söylediği hiçbir sözü doğru söylemedi.¹

Bu zehirli plânın uygulandığını bildirmek üzere Mervan'ın yola çıkardığı haberci Muaviye'ye ulaşınca, İmam Hasan'ın (a.s) ölmesinden duyduğu sevinçli açığa vurmaktan kendini alamadı. O sırada, Yeşil Saray'da idi. Yüksek sesle üst üste tekbir getirdi. Onunla birlikte sarayda bulunanlar da tekbir getirdiler. Muaviye'nin ve saraydakilerin sesini işiten mescitteki cemaat da saraydakilere uyararak tekbir getirdiler.

Tekbir sesleri üzerine Muaviye'nin eşi, Karaza b. Amr b. Nevfel b. Abdumenaf'ın kızı Fahite odasından çıktı ve şöyle dedi: "Allah seni sevinçli kılsın ey Emirü'l-Muminin! Ne haber aldın ki bu kadar seviniyorsun?" Muaviye'nin: "Hasan b. Ali'nin ölüm haberini aldım." demesi üzerine, Fahite: "İnna lillahi ve inna ileyhi raciûn (Biz Allah'ınız ve tekrar O'na döneceğiz)" dedi ve sonra ağlamaya başladı. Ardından da şöyle dedi: "Müslümanların önderi ve Resulullah'ın kızının oğlu öldü."²

Muaviye'nin İmam Hasan'ı (a.s) zehirleyerek öldürttüğüne dair belgeler, en belirgin bir olay olarak tarihin sayfalarını doldurmaktadır.³

1- Mes'udî, İbn Esir Haşiyesinde, 6/55

2- Sulhu'l-İmami'l-Hasan, 365/366

3- Tabakat-ı İbn Sa'd, Mekatilu't-Talibiyyin, Müstedreku'l-Hâkim; Şerhu Nehci'l-Belağa, İbn Ebi'l-Hadid, 4/17; Tezkiretu'l-Havas, 222, el-İstiaab, 1/374. bu kaynakların hepsi Ehl-i Sünnet âlimlerine aittir.

İmam Hasan'ın Son Vasiyetleri

Cünade'ye Vasiyeti

Saygın sahabî Cünade b. Ebu Umeyye, ziyaret maksadı ile İmam Hasan'ın yanına gitti. İmam'a dönerek: "Ey Resulullah'ın oğlu, bana öğüt ver!" dedi. İmam Hasan (a.s), en şiddetli durumunda, en ağır acıyı ve sıkıntıyı çektiği anlarda Cünade'nin isteğine olumlu cevap vererek ona mücevherden daha değerli ve pahalı olan şu altın sözleri armağan etti. Bu sözler, gerçekte onun imamet sıfatının sırlarını da açıklıyordu. Şöyle buyurdu:

Ey Cünade! Yolculuğuna hazırlan. Ecelin gelmeden azığının biriktir. Bilesin ki, sen dünyanın peşindeyken ölüm senin peşindedir. Henüz gelmemiş olan gününün derdini, içinde bulunduğun güne yükleme. Bilesin ki, yiyip içeceğin miktarın üzerinde kazandığın malı sadece başkaları için biriktirmektesin. Bilesin ki, dünyanın helâlinde hesaba çekilme, haramında cezalandırılma ve şüpheli şeylerinde azarlanma vardır.

Dünyayı bir leş gibi gör; ondan sadece kendine yetecek kadarını al. Eğer ondan aldığın helâl ise dünyadan el çekmiş, onun uzağında durmuş (ve kanaat yolunu tutmuş) olursun. Eğer aldığın şey haram ise, onda sorumluluk yükü olmaz. Çünkü ondan, (zaruret durumunda) leşten aldığın kadar gibi almışsın. Eğer cezası da olursa, bu ceza hafif olur.

Hep yaşayacaksın gibi dünyanın için ve yarın öleceksin gibi ahiretin için çalış. Eğer aşiretsiz şan ve otoritesiz heybet istersen, Allah'a asi olma zilletinden Allah'a itaat etme izzetine yüksel. Eğer insanlarla arkadaşlık yapmaya ihtiyaç duyarsan, dost edindiğinde sana süs olan, kendisinden bir şey aldığında seni koruyan, yardım istediğinde yardımına koşan, bir söz söylediğinde sözünü onaylayan, hamle ettiğinde hamleni

güçlendiren, iyilik elini uzattığında iyilik elini sana uzatan, bir aybını gördüğünde onu kapatan, bir iyiliğini gördüğünde onu dile getiren, kendisinden bir şey istediğinde veren, sustuğunda ilk konuşmaya başlayan, herhangi bir musibete, felâkete uğradığında yardımcı olan, kendisinden sana bir şer ve zarar ulaşmayan, sana karşı değişik hâller sergilemeyen, gerçekler önünde seni yüz üstü bırakmayan, bir malı bölüşürken anlaşmazlığa düştüğünüzde seni kendisine tercih eden kimse ile arkadaş ol!¹

Nihayet İmam'ın (a.s) ağırları ağırlaşıyor, acısı şiddetleniyor ve o da ıstırabını açığa vuruyordu. Bu dakikalarda ziyaretçilerinden biri İmam'a (a.s) yönelerek: "Ey Resulullah'ın oğlu, bu ıstırap niye? Senin deden Resulullah (s.a.a), baban İmam Ali, annen Fatıma değil mi ve sen cennet ehli gençlerin önderi değil misin?" diye sordu. İmam bu sözlere kısık bir sesle şöyle karşılık verdi:

İki şey için ağlıyorum. Çıktığım yolculuğun başlangıcının korkusu ve sevdiğilerimden, dostlarımdan ayrılmakta oluşum.²

İmam Hüseyin'e Vasiyeti

İmam'ın (a.s) acısı artınca ve durumu ağırlaşınca, şehitler önderi kardeşini çağırarak ona vasiyetini yaptı ve kendisine isteklerini ilettiler. Bu vasiyetin metni şöyledir:

Bu sözler Ali oğlu Hasan'ın, kardeşi Hüseyin'e yaptığı vasiyetidir. Şöyle diyor: Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun tek ve ortaksız olduğuna şahadet ediyor. O'na ibadetin hakkı ile kulluk ediyor. O'nun egemenlikte ortağı yoktur ve acizlikten ötürü bir velisi (yardımcısı) yoktur. O, her şeyi yaratmış, ona bir dü-

1- A'yanu's-Şia, 4/85

2- Emali, Şeyh Saduk, 133

zen vermiş, belli bir ölçüyle takdir etmiştir. O, kulundan öndedir ve her türlü övgüye lâyıktır. O'na itaat eden doğruya erer. O'na asi olan azgınlığa düşer. Tövbe ederek O'na dönen, doğru yolu bulur.

Ey Hüseyin! Sana arkada bıraktığım ailem, çocuklarım ve senin ailen hakkında şunları vasiyet ederim: Onların hatalarını hoş gör, iyi davranışlarını kabul et, onlara karşı benim yerimi tut ve bir baba ol. Beni Resulullah'ın (s.a.a) yanında bir yere toprağa ver. Ben ona ve evine en yakın kimseyim. Eğer bu konuda sana izin vermezler ise, Allah aşkına, Allah'ın seni bana yakın kılma sebebi kıldığı akrabalığımız ve bizi Resulullah'a (s.a.a) bağlayan soy bağımız aşkına, Resulullah (s.a.a) ile buluşup onlardan davacı oluncaya ve insanların bize neler yaptığını ona haber verinceye kadar benimle ilgili bir mesele yüzünden bir damla bile kan dökülmesin.¹

Muhammed b. Hanefiye'ye Vasiyeti

İmam Hasan (a.s), Kamber'e kardeşi Muhammed b. Hanefiye'yi alıp getirmesini emretti. Kamber koşa koşa Muhammed'in yanına gitti. Muhammed, Kamber'i görünce korkuya kapılarak: "Hayırlı olmayan bir şey mi oldu?" diye sordu. Kamber kısık bir sesle: "Ebu Muhammed'e cevap ver." karşılığını verdi. Bu sözü işiten Muhammed kendinden geçti, dehşete kapıldı. Evden çıkıp koşmaya başladı. Kendini o kadar kaybetmişti ki, pabuçlarını bile düzgün giyememişti. Kardeşinin yanına vardığında yüzü sapsarı idi, her yanı titriyordu. İmam Hasan (a.s) ona şöyle buyurdu:

Otur, ey Muhammed! Senin gibi biri, ölülerin dirilmesine ve dirilerin ölmesine sebep olan sözleri işitmekten mahrum kalamaz. İlmin koruyucu kapları ve

1- A'yanu's-Şia, 4/79

aydınlık saçan yıldızları olun. Gündüz ışığının bazıları diğer bazısından daha aydınlatıcıdır. Bilmiyor musun ki, yüce Allah İbrahim Peygamber'in oğullarını imam kıldı, onların bazılarını diğerlerine üstün kıldı ve Davud Peygamber'e Zebur'u verdi? Yüce Allah'ın Muhammed Peygamber'e (s.a.a) de ne gibi ayrıcalık bağışladığını biliyorsun. Ey Ali oğlu Muhammed! Ben senin kıskançlığa kapılacağından korkmuyorum. Çünkü yüce Allah: "**Kitap ehlinin çoğu gerçeğin ne olduğunu kesinlikle öğrendikten sonra sırf içlerindeki kıskançlıktan dolayı sizi iman ettikten sonra tekrar kâfirlığe döndürmek isterler.**"¹ şeklindeki buyruğu ile kıskançlığın kâfirlere mahsus bir sıfat olduğunu belirtmiştir. Yüce Allah, Şeytan'ın sana egemen olmasına fırsat vermedi. Ey Ali oğlu Muhammed, babandan senin hakkında ne işittiğimi haber vereyim mi?

Muhammed b. Hanefiye'nin "Evet, ver." demesi üzerine İmam Hasan (a.s) sözlerine şöyle devam etti:

Babanın Basra Savaşı sırasında şöyle dediğini işittim: "Kim dünyada ve ahirette bana iyilik etmek isterse, Muhammed'e iyilik etsin." Ey Ali oğlu Muhammed! Babanın sulbünde meni olduğun dönemden sana bilgi vermeme isteseydin, o dönem hakkında sana haber verirdim.

Ey Ali oğlu Muhammed! Benim canımın alınmasından, ruhumun cesedimden ayrılmasından sonra Ali oğlu Hüseyin'in benden sonra imam olduğunu, Allah'ın katında takdir edilen Peygamber'in (s.a.a) vârisliğini, anasının ve babasının mirası olarak aldığını biliyor musun? Yüce Allah sizin en hayırlı kulları olduğunuzu bilerek aranızdan Muhammed Peygamber'i seçti. Muhammed Peygamber, Ali'yi ve Ali de beni imam olarak seçmişti. Ben de Hüseyin'i seçtim.

Bu sözleri işiten Muhammed Hanefiye, İmam Hasan'ın (a.s) sözlerini kabul ederek ayağa kalktı, ona itaatini, boyun eğmişliğini açıkladı.¹

Yüce Dost'a Doğru

İmam Hasan'ın (a.s) durumu ağırlaştı, ağrıları şiddetlendi ve acılar içinde kıvranmaya başladı. Artık değerli hayatından sadece birkaç dakika kaldığını anladı ve ailesine dönerek: *"Beni evin damına çıkarın da gökyüzünün melekûtunu seyredelim."* dedi.

Onu evin damına çıkardılar. Oraya yerleştikten sonra başını göğe kaldırdı ve Rabbine yalvarmaya, yakarmaya koyularak şöyle dedi:

Allah'ım! Canımı sana sunuyor, mükâfatını senin katından umuyorum. Bu ise, canlar arasında benzerini göremediğim en değerli şeyimdir. Allah'ım! Ölüm anında munisim ol, mezarda beni yalnız bırakma!

Sonra Muaviye'nin ona yaptığı haksızlıklar, taahhütlerinden cayması, canına kastetmesi aklına geldi ve şöyle buyurdu:

Onun içeceği (verdiği zehir) tüm vücudumu kuşattı. Allah'a yemin ederim ki, verdiği hiçbir sözü tutmadı ve söylediği hiçbir sözü doğru söylemedi.²

Arkasından Kur'ân'dan ayetler okumaya, Allah'a yönelip yakarmaya koyuldu. Böylece tertemiz ruhu Me'va cennetine uçtu, Yüce Dost'a yükseldi. Öyle bir ruh ki, yumuşak huyluluk, cömertlik, ilim, şefkat, merhamet ve bütün insanlara yönelik iyilikseverlik bakımından ne geçmiş zamanlarda bir benzeri yaratılmış ve ne ilerde onun gibisi gelecektir.

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/487/489

2- Tezkiratu'l-Havas, 23; İbn Asâkir, 4/226; Hilyetu'l-Evliya, 2/38; Safvetu's-Safve, 1/320

Müslümanların en yumuşak huylusu, cennet ehli gençlerinin önderi, Resulullah'ın (s.a.a) reyhan çiçeği ve göz aydınlığı öldü.

Dünya onun ölümü ile karanlığa gömülürken, ahiret onun gelişi ile aydınlandı.¹

Bu acı olayın duyulması üzerine Haşimîlerin evlerinden feryatlar yükseldi, Medine evleri figanlara ve iniltilere boğuldu. Ebu Hüreyre, hüngür hüngür ağlayarak ve kendinden geçmiş bir hâlde Peygamberimizin (s.a.a) mescidine koştu. Koşarken avazının çıktığı kadar: "Ey insanlar, bugün Resulullah'ın sevgilisi öldü, ağlayın!" diye bağıyordu.²

Ebu Hüreyre'nin bu sözleri kalpleri parçaladı, acının yüreklere bıçak gibi saplanmasına yol açtı. Bütün Medine halkı İmam'ın evine doğru akın etti. Kiminin dili tutulmuş, kimi feryat ediyor, kimi saçını-başını yoluyor, kimi de inliyordu. Bu büyük ahiret yolcusunun kaybından kaynaklanan hüznün kalplerine işlemişti. O büyük ahiret yolcusu ki, başlarına gelen her felâket ve karşılaştıkları her musibet sırasında sığınakları, korunakları ve barınakları olmuştu.

1- Tarihçiler İmam Hasan'ın hangi yılda öldüğü konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimi tarihçiler onun ölüm yılının hicrî kırk dokuz yılı olduğu görüşündedirler. Bu görüşü, İbn Esir ile Tehzibu't-Tehzib adlı eserinde İbn Hacer savunuyor. Kimi tarihçilerin görüşüne göre ise, İmam Hasan, hicrî elli bir yılında öldü. Bu görüşü, Hatib-i Bağdadî kendi tarih kitabında ve İbn Kuteybe el-İmametü ve's-Siyaset adlı eserinde ileri sürer. Bu konuda başka görüşler de vardır.

İmam Hasan'ın (a.s) hangi ayda şehit edildiği meselesinde de farklılıklar vardır. Kimi bu olayın rebiyülevvel ayının bitimine beş gün kala, kimi safer ayının bitimine iki gece kala, kimi de Musamerat adlı eserin 26. sayfasında söylendiği gibi hicrî kırk beş yılının muharrem ayının onuncu gününe rastlayan bir pazar günü meydana geldiğini ileri sürer.

Bunların yanı sıra İmam Hasan'ın (a.s) safer ayının yedinci gününde şehit edildiğini ileri süren bir başka görüş de vardır.

2- Tehzibu't-Tehzib, 2/301; Tarih-i İbn Asâkir, 4/227

İmam Hasan'ın Teçhizi ve Teşyii

Kardeşi İmam Hüseyin (a.s), ağabeyinin cenaze hazırlıklarına başladı. Abdullah b. Abbas, Abdurrahman b. Cafer, Ali b. Abdullah b. Abbas ile kardeşleri Muhammed b. Hanefiye ve Ebulfazl-i Abbas da ona yardım ediyorlardı. Ağabeyini yıkadı, kefenledi ve üzerine kâfur ve güzel koku serpti. Bunları yaparken, gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Cenazenin hazırlanmasını tamamlayınca, kutsal naaşın namazının kılınması için Peygamberimizin (s.a.a) mescidine götürülmesini emretti.¹

İmam Hasan'ın (a.s) cenazesi, Peygamberimizin (s.a.a) başkenti olan Medine'nin, benzerini görmediği çok büyük bir kalabalık tarafından uğurlandı. Haşimîler Medine çevresindeki mezralara ve köylere İmam'ın öldüğü haberini götüren kimseler göndermişlerdi. Buralarda oturanlar da o büyük naaşı uğurlamaya katılabilmek için hep birlikte yollara döküldüler. Nitekim Sa'lebe b. Malik, cenaze törenine katılanların çokluğunu şu şekilde beyan etmiştir:

İmam Hasan'ı öldüğü gün gördüm. Baki mezarlığında toprağa verildi. Eğer iğne atılsaydı mutlaka bir insanın başına düşerdi.²

İmam'ı uğurlayan kalabalık o kadar yoğun oldu ki, Baki mezarlığında bir kişilik bile yer kalmamıştı.³

İmam'ın Toprağa Verilmesi ve Aişe'nin Fitnessi

Mervan ve çevresindeki Emevîlerin, İmam Hasan'ı Resulullah'ın (s.a.a) yanında toprağa vereceklerinden şüpheleri yoktu. Bu yüzden bunun için toplandılar ve silâh kuşandılar. İmam Hüseyin (a.s), ağabeyinin cenazesi ile birlikte bağlılığını ve taahhüdünü yenilemek için dedesinin mezarına yö-

1- A'yanu's-Şia, 4/80

2- Tarihu İbn Asakir, 8/228

3- el-İsabe, 1/330

nelince, Mervan ile çevresindekiler toplu olarak cenazeyi uğurlayanların karşlarına çıktılar. Aişe de bir katır sırtında onlara katıldı. Bu sırada: "Bana ve size ne oluyor da sevmediğim birini evime sokmak istiyorsunuz?" diyordu. Mervan da şöyle diyordu: "Nice savaş var ki, barıştan daha hayırlıdır! Osman Medine'nin en ucunda bir yere defnedilmişken, Hasan, Peygamber'in yanına defnedilecek, öyle mi? Ben silâh taşırken böyle bir şey asla olmaz!"

Az kalsın Haşimoğulları ile Emevîoğulları arasında fitne çıkıyordu ki, Abdullah b. Abbas, Mervan'ın yanına koştu ve şöyle dedi:

Ey Mervan, geldiğin yere dön. Biz dostumuzu Resulullah'ın (s.a.a) yanına defnetmek istemiyoruz. Biz onu ziyaret ederek bağlılığımızı ve taahhüdümüzü tazelemek istiyoruz. Arkasından cenazemizi büyük annesi Esed kızı Fatma'nın yanına götürüp vasiyeti uyarınca orada toprağa vereceğiz. Eğer Hasan, Peygamber'in yanında toprağa verilmeyi vasiyet etseydi, sen de bilirsin ki, bizi o vasiyeti yerine getirmekten vazgeçirmeye gücün yetmezdi. Fakat İmam Hasan Allah'ı, Resulullah'ı (s.a.a) ve onun mezarının saygınlığını, onun yıkıma uğramasına meydan vermemenin gerekliliğini herkesten iyi biliyordu. Nitekim başkaları, bu saygısızlığı yaparak ondan izinsiz evine girdiler.¹

Abdullah b. Abbas arkasından Aişe'ye dönerek şöyle dedi:

Ne kadar çirkin! Bir gün katır, başka bir gün deve sırtında Allah'ın nurunu söndürmek ve Allah'ın dostları ile savaşmak istiyorsun. Geri dön. Zira korktuğundan kurtuldun ve istediğini elde ettin. Bir süre sonra olsa bile, Allah Ehl-i Beyt'i muzaffer kılacaktır.

1- [Birinci ve ikinci Halife'nin, Hz. Peygamber'in (s.a.a) evinde defnedilmelerine işarettir.]

İmam Hüseyin (a.s) de şöyle buyurdu:

Allah'a yemin ederim ki, Hasan bana kendi meselesi yüzünden bir damla bile kan dökülmemesini tembih etmemiş olsaydı, Allah'ın kılıçlarının sizden nasıl öç alacağını öğrenirdiniz. Sizler aramızdaki antlaşmayı çiğnediniz ve bize karşı kabul ettiğiniz şartları geçersiz kıldınız.

Haşimîler, İmam Hasan'ın (a.s) cenazesini taşımaya devam ederek onu Abdumenaf oğlu Haşimoğlu Esed kızı Fatıma'nın yanına defnettiler.¹

Defin töreninden sonra İmam Hüseyin (a.s) mezarın başında durarak ağabeyini şu sözlerle övdü:

Ey Ebu Muhammed, Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Eğer sen yaşıyor olsaydın, hakkı muhtemel yerlerinde görüp tanırdın. Takiyye noktalarındaki tehlikeleri güzel yöntemle aşarak Allah'ı tercih ederdin. Dünyanın büyük nimetlerine küçümseyen gözlerle bakardın. Dünyaya çevresi temiz ve ailesi arınmış bir el uzatırdın. Az bir destekle ve kolayca, düşmanlarından gelen kalleşe badireleri geri püskürtürdün.

Yapacağın bu işlerde şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü sen peygamberlik soyunun evlâdı, hikmet sütünün emzirilmişsin. Bu durumda sen rahatlık, güzel rızık ve Na'im (nimetlerle donatılmış) cennetin yolcususun. Allah ondan yana bize ve size büyük ecir versin, bize ve size onun büyük tesellisini ve sabrını bağışlasın.²

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/499, Kifayetu't-Talib, 268

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/500

İMAM HASAN'IN İLMÎ MİRASI

İmam Hasan'ın Mirasına Genel Bir Bakış

İmam Hasan (a.s), babası İmam Ali (a.s) ve dedesi Resulullah (s.a.a) gibi ilkelere bağlı prensipli bir önderdi. Onun önderlik görevlerini, şu geniş anlamlı ve çok yönlü cümlede özetleyebiliriz: "Allah'ın emri uyarınca rehberlik etme."

Bu görevin dayanağı da: "**Onları emrimiz uyarınca insanları doğru yola ileten önderler yaptık. Onlara yararlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden kimselerdi.**"¹ ayetidir.

"Allah'ın emri uyarınca rehberlik etme" fonksiyonu; şeriatı açıklamakta, Kur'ân'da ve yüce Peygamberimizin (s.a.a) sünnetinde yer alan genel veya mutlak hükümlerin ayrıntılı biçimde sunulmasında ortaya çıktığı gibi, Kur'ân'ı tefsir etmekte ve Resulullah'ın (s.a.a) amaçlarının açıklamasında tecelli eder.

Bu görevin bir başka tecelli alanı ise, ilâhî hükümlerin Müslüman ümmet arasında uygulanmasını sağlama, şeriatı ve ilâhî nasları, saptıranların ve sapanların yeltenecekleri tahriflerden ve yozlaşmalardan koruma alanıdır.

İslâm'ın ortaya koyduğu devrim, sosyal veya ekonomik olmaktan önce kültürel bir devrimdir. Buna göre Ehl-i Beyt İmamları'nın (üzerlerine selâm olsun) kendilerini ümmeti eğitmeye, onun risalet kavramlarına ve değerlerine ilişkin kül-

türel bilincini geliştirmeye adanmalarında şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü onlar başta gelen görevlerini ilâhî risaletin ve Peygamber'in (s.a.a) hedeflerini açıklayan Kur'ân ayetlerinden hareketle eğitim ve bilinçlendirme olarak görüyorlar. O Peygamber ki, İmam kendisini onun uzantısı ve bu Peygamber'in gayretleri sonucu oluşan risalet, ümmet ve devlet gibi fidanların özenli koruyucusu olarak görür. Nitekim yüce Allah risaletin hedeflerini ve Peygamber'in (s.a.a) görevlerini açıklayan şu ayetinde şöyle buyuruyor: "**O, onlara Allah'ın ayetlerini okur, onları kötülüklerden arındırır, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretir.**"¹

İmam Hasan (a.s) her ne kadar dinî ve ilkesel sebepler yüzünden halifelikten feragat etti ise de, meydanı ve Peygamberimizin (s.a.a) miras birikimini cahiliye artıklarının ellerinde yağmalanmaya bırakmadı. Tersine, üzerine devletin oturacağı ve şeriatın hükümlerinin uygulanmasına zemin oluşturacak bir altyapıyı, eğitim yolu ile geliştirmeye kendini verdiğini görüyoruz.

İmam Hasan (a.s), İslâm ümmetine sunduğu belgeler aracılığı ile zengin bir ilmî ve fikrî miras bıraktı. Bu belgeler; konuşmalar, vasiyetler (tavsiyeler), tartışmalar, mektuplar ve çeşitli bilgi dallarında söylenmiş hadisler şeklinde bize ulaşmıştır. Bu belgeler, İmam Hasan'ın (a.s) farklı türlerdeki ilgi ve gayretlerini, bilgi birikiminin geniş çaplılığını ve İslâm ümmetinin o günlerde yaşadığı fitne ve felâketler ile dolu dönemin gereklerini nasıl enine boyuna kavradığını ortaya koyuyor. Bu öyle bir dönemdi ki, Allah'ın gözetimine ve yönlendirmesine mazhar olanlar dışında kalanların çok az bir bölümü, onun özel niteliklerinin ve gereklerin bilincine varabilmişti.

Şimdi İmam'ın ilmî çalışmalarından bazı örnekleri gözler önüne sereceğiz, onun dilinde beliren ve belâgatli üslubu

ile ifade ettiği veya öğrencileri ile dostlarına yönelik eğitici faaliyetlerine yansıyan kavramlardan ve ideal değerlerden bir demet seçeceğiz.

İlim ve Akıl Hakkındaki Sözleri

1- İmam Hasan (a.s) ilim öğrenmeyi teşvik etme, nasıl öğrenileceği ve nasıl geliştirileceği hususunda şöyle buyurmuştur:

- İlmî öğrenin. Sizler bugün toplumunuzun küçükleri, fakat yarının büyüklerisiniz. Aranızda öğrendiklerini ezberlemeyenler onları yazsınlar.¹
- Güzel soru sormak ilmin yarısıdır.²
- Başkalarına öğret ve başkalarının bildiklerini öğren. Böylece ilmîni kesinlik düzeyine çıkarmış (sağlamlaştırmış) ve bilmediklerini öğrenmiş olursun.³
- İlim, öğrenenlerin mazeretini ortadan kaldırdı, geçersiz kıldı.
- Kesin bilgi (yakın), selâmetin sığınağıdır.
- Size Allah'tan korkmayı ve sürekli düşünmeyi tavsiye ederim. Çünkü düşünmek, bütün iyiliklerin anası ve babasıdır.⁴

2- Akıl, ilmin temel dayanağıdır. Bu yüzden İmam Hasan (a.s) akıllı bilimsel gerekleri ve sonuçları aracılığı ile ve insanı kemale erdirmeye konusundaki öneminin ve rolünün çapı açısından tanımlayarak şöyle buyurdu:

- Akıl, gözetilmesini istediğin her şeyi kalbin korumasıdır.⁵

1- Fusulu'l-Muhimme, İbn Sabbağî'l-Maliki, 142

2- Nuru'l-Ebsar, 110

3- el-Eimmetu'l-İsna Aşer, 37

4- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/343/346

5- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/357

- Edebi olmayanın aklı, kıskançlığı olmayanın sevgisi, dini olmayanın hayâsı yoktur. Aklın başta gelen göstergesi insanlarla iyi geçinmektir. İki dünyanın mutluluğu, akıl ile elde edilebilir; kimin aklı yoksa her ikisinden mahrum kalır.
- Akıl, kendisinden öğüt almak isteyeniyi aldatmaz

Kur'ân Hakkındaki Sözleri

1- İmam Hasan (a.s) Kur'ân'ın mahiyetini, risaletini, hedeflerini, faziletini ve zengin hazinesinden nasıl yararlanılacağını açıklamak üzere şöyle buyurdu:

- Bu Kur'ân'da ışık saçan yıldızlar ve gönüllere şifa vardır. Buna göre gezginler onun ışığı ile gezsiner ve sıkıntı içindekiler kalplerini onunla dizginlesiner. Çünkü düşünmek, basiretli kalbin hayatıdır. Tıpkı karanlıkta yürüyenlerin, aydınlatan kaynaktan ışık alarak yürümeleri gibi.¹
- Bu dünyada şu Kur'ân'dan başka bir eser kalmadı. Onu önder edinin. Kur'ân'a en lâyük olanlar, onu ezberlemiş olmasalar bile onunla amel edenlerdir. Buna karşılık ona en uzak olanlar, onu okusalar da onunla amel etmeyenlerdir.²
- ...Kesin olarak bilin ki, sizler hidayetini niteliğini bilmedikçe takvayı bilemezsiniz. Kur'ân'a sırt çevirenleri tanımadıkça onun sağlam ipine/ahdine sarılamazsınız. Kitab'ı tahrif edenleri tanımadıkça da onu hakkıyla okuyamazsınız. Bunları bildiğiniz zaman ancak bidatleri ve zorlamaları (din adına çıkarılan yersiz çetinlikleri) bilirsiniz, Allah'a yönelik iftiralari ve helâk

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/346/347; Keşfi'l-Ğumme ve İrşadu'l-Gulub'dan naklen.

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/346/347, Keşfi'l-Ğumme ve İrşadu'l-Gulub'dan naklen.

olanların nasıl helâke düştüğünü görürsünüz. Bilmezler sakın sizi cahilliğe sürüklemesinler. Bu bilgiyi (Kur'ân'ın ilmini, hak ve batılın teşhisini), ehil olanlar nezdinde arayın, ehlinden isteyin. Çünkü onlar, aydınlatıcı nurlar ve uyulmaya lââyık olan önderlerdir. İlim onlarla yaşar ve hayat kazanır, cehalet de onların vasıtasıyla yok olup ortadan kalkar.¹

• ...Kur'ân'da her şeyin ayrıntılı bilgisi vardır. Ona önünden veya arkasından batıl sokulamaz. O her şeyde dayanaktır. Biz onun tefsirinde yanılmayız. Tersine, onun gerçeklerini kesinliğe kavuştururuz. Buna göre bize itaat edin. Çünkü bize itaat etmek, Allah'a, Peygamber'e ve ululemre itaatle bir arada mütalâa edildiği (ve bu üç itaat yan yana zikredildiği) için farzdır...

2- Tarihçiler, İmam Hasan'ın (a.s) Kur'ân tefsiri ile ilgili açıklamalarından örnekler rivayet etmişlerdir. Şimdi bu örneklerden birini sunuyoruz:

Bir gün adamın biri: "**Şahitlik edene ve şahitlik edilene yemin olsun ki...**"² ayetinin tefsirini öğrenmek için Peygamberimizin (s.a.a) meşidine geldi. Etrafları kalabalık insanlar tarafından sarılan üç kişi gördü. Her biri, çevresindekilere Peygamberimizden (s.a.a) işittiği sözleri naklediyordu. Adam bu üç kişiden birine ayetteki "şahitlik eden" ile "şahitlik edilen"den ne kastedildiğini sordu. Bu kişi: "Şahitlik edenden maksat cuma günü, şahitlik edilenden maksat ise Arefe günüdür." dedi. Aynı soruyu diğerine sordu. O da şahitlik edenden cuma gününün ve şahitlik edilenden Kurban Bayramı gününün kastedildiğini söyledi. Adam aynı soruyu üçüncü kişiye sorunca şu cevabı aldı: "Şahitlik edenden maksat Resulullah (s.a.a) ve şahitlik edilen-

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/360, Tuhefu'l-Ukul'dan naklen.

2- Burûc, 3

den maksat kıyamet günüdür. Çünkü yüce Allah: '**Ey Peygamber, biz seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.**'¹ Ve kıyametle ilgili olarak da: '**Herkes o günün şahidi olacaktır.**'² buyuruyor." Soru sahibi adam, sorusunu sorduğu ilk kişinin kim olduğunu sordu. Kendisine, "Abdullah b. Abbas" cevabı verildi. Sorusunu yönelttiği ikinci kişinin kim olduğunu sordu. "Abdullah b. Ömer" karşılığını aldı. Üçüncü kişinin kim olduğu sorusuna ise, "Hasan b. Ali b. Ebu Talib" karşılığını aldı.³

İmam Hasan'ın (a.s) konuşmalarını ve vaazlarını inceleyenler, Kur'ân ayetlerinin nasıl isabetli şekilde delil ve tanık gösterildiklerini somut olarak görürler. Bu da bize onun Kur'ân ayetlerinin maksatlarını, sırlarını ve gizli anlamlarını ne kadar derinliğine kavradığını kanıtlar. İlerde aktaracağımız sözleri içindeki bu tür örnekleri göreceğiz.

Peygamberimizin Hadisleri ve Davranışlarıyla İlgili Sözleri

İmam Hasan (a.s), Peygamberimizin (s.a.a) hadislerini, uygulamalarını ve ahlâkî erdemlerini yaymaya büyük bir önem verdi. Şimdi onun, dedesinden rivayet ettiği hadislerden bazı seçmeler sunuyoruz:

- Mağfireti/Günahların bağışlanmasını gerektiren hususlardan biri, Müslüman kardeşinin kalbine sevinç aşılamaştır...
- Ey Müslüman, bana üç şeyi garanti et, sana cenneti garanti edeyim: Eğer sen Allah'ın sana Kur'ân'da neleri farz ettiğini bilirsen, insanların en çok ibadet e-

1- Ahzâb, 33

2- Hûd, 103

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/362; el-Fusulu'l-Muhimme, İbn Sabbağ el-Malikî, s. 160'dan naklen.

deni olursun. Eğer payına düşen rızıkla yetinirsen, insanların en zengini olursun. Eğer Allah'ın haram kıldığı şeylerden kaçınırsan, insanların en muttakisi olursun...

- Kim sabah namazını kıldıktan sonra güneşin doğuşuna kadar namaz kıldığı yerde oturursa, Allah onu cehennem ateşinden korur.

- Nerede olursanız olun, bana salât-ü selâm getirin. Çünkü sizin salât-ü selâmlarınız bana ulaşır.

- Bir gün Peygamberimize (s.a.a) bir kadın geldi. Yanında iki oğlu vardı. Resulullah'tan yiyecek istedi. O da kadına üç hurma verdi. Kadın iki oğluna birer hurma verdi. Çocuklar hurmaları yedikten sonra anelerine baktılar. Bunun üzerine kadın elindeki hurmayı ikiye bölerek her bir parçayı bir oğluna verdi. Bunu gören Peygamber (s.a.a): *"Oğullarına gösterdiği merhametten dolayı Allah ona rahmet etsin."* buyurdu.

- Peygamberimiz dualarının birinde şöyle dedi:

"Allah'ım, ayak sürçmelerimi bağışla. Korktuğumdan emin eyle. Bana karşı haddi aşanların hakkından gel. Bana zulmedene karşı yardımcım ve destekçim ol. Ondan intikam aldığını bana göster."

Hız. Peygamber'in (s.a.a) uygulamalarına ve ahlâkî erdemlerine gelince, İmam Hasan (a.s) bunları yaymaya çok önem verirdi. Bu husustaki bilgilerin bir bölümünü, Peygamberimizin (s.a.a) üvey oğlu, Fatıma'nın anadan kardeşi ve kendisinin dayısı olan Hind b. Ebu Hale et-Temimî'den ediniyordu. Çünkü bu zat Peygamberimizin (s.a.a) kişisel özellikleri ile ahlâkî erdemlerini bütün incelikleri ile tanımlıyordu. Peygamberimizin (s.a.a) konuşma tarzını anlatırken söylediklerinin bazıları şöyledir:

Peygamber (s.a.a) devamlı üzgündü. Sürekli düşüdü. Hiç rahat halde olmazdı. Gereksiz yere konuş-

mazdı. Suskunluğu uzun sürerdi. Sözlerinin başlangıcı ve sonu çarpıcı ve net olurdu. Artığı, eksiği olmayan kapsamı geniş anlamlı cümlelerle konuşurdu. Kabalık ile gevşeklik arasında yer alan yumuşak bir tutağa sahipti. Az bile olsa minneti (nimeti) yüceltirdi. Hiçbir minneti (nimeti) kötülemezdi. Tadılacak (yenecek) bir şeyi ne kötüler, ne de överdi. Dünya ve dünya için olup bitenler onu öfkelen dirmezdi. Ama hak çiğnendiği zaman onu hiç kimse tanıyamaz olurdu, hakkı zafere ulaştırıncaya kadar öfkesini hiçbir şey dindiremezdi. Eliyle bir şeye işaret ederken, elinin tamamıyla işaret ederdi. Bir şeye şaşırıldığı zaman elinin tersini çevirirdi. Konuşurken parmaklarını birleştirir ve sağ ayası ile sol elinin başparmağının içine vururdu. Kızdığında yüz çevirir ve ciddileşirdi. Sevindiğinde ise gözünü yumardı. Gülmesi çoğunlukla gülümseme, tebessüm şeklinde olurdu. Gülümserken inci gibi parıldaayan dişleri görünürdü...

İmam Hasan (a.s), Peygamberimizin (s.a.a) uygulamalarını ve hayat tarzını tespit etmeye çok önem vermişti. Bu husustaki bilgileri, babası Ali Murtaza'dan (a.s) öğrenmeye çalıştı. Çünkü babası, Peygamberimizin (s.a.a) evlâtlığı, öğrencisi, damadı, kardeşi, risalet yükünü taşıma işindeki ortağı idi. Resulullah (s.a.a) peygamber olmadan önce ve vefat edinceye kadar, İmam Ali (a.s) hep onunla birlikte olmuştu. Bu yüzden İmam Hasan, babasından Peygamberimizin (s.a.a) tutum ve davranışlarını kendisine tanıtmalarını istedi. İmam Ali (a.s) de ona, Peygamberimizi (s.a.a) örnek almak isteyen Müslüman bir kimse için eksiksiz bir yol içeren bir cevap verdi. İmam Ali (a.s) bu hususta şunları söyledi:

Peygamberimiz (s.a.a) evine varınca zamanını üçe ayırırdı. Bir bölümünü Allah için, bir bölümünü ailesi için, bir bölümünü de kendisi için kullanırdı. Sonra kendisi için ayırdığı zaman dilimini kendisi ile insan-

lar arasındaki görüşmelerde değerlendirirdi. Bu zamanını seçkinler aracılığı ile halkın bütünü için harcardı, onlardan hiçbir şey esirgemezdi. Ümmete harcadığı zaman diliminde Peygamber'in (s.a.a) izni ile fazilet ehli diğerlerine tercih edilirdi. Bu zamanını ziyaretçilerinin fazilet derecelerine göre bölüştürürdü. Bu ziyaretçilerden kiminin bir, kiminin iki, kiminin ise çok sayıda ihtiyacı olurdu. Onlarla karşılıklı şekilde meşgul olurdu. Onları, kendilerinin ve ümmetin meseleleri ve haberleri içinde kendilerine en gerekli ve yararlı olanlarla ilgilendirirdi. Kendilerine: "Söylediklerimi burada olanlar, burada olmayanlara ulaştırınlar. İhtiyacını ulaştırma gücünde olmayanların ihtiyaçlarını bana ulaştırın. Kim ihtiyacını bir yetkiliye ulaştıramayanın ihtiyacını o yetkiliye iletirse, Allah kıyamet günü onun ayaklarını sabit kılar." derdi. Yanında sadece bu gibi şeylerden söz edilirdi, hiç kimseden bundan başkasını kabul etmezdi. Ziyaretçiler yanına istek sahibi olarak girer, mutlaka memnun olarak dağılır ve başkalarına da yön verecek kimseler olarak çıkarlardı...

İmam Hasan (a.s) diyor ki:

Babama Peygamberimizin (s.a.a) konuşma tarzını sorduğumda, bana şöyle cevap verdi:

"Resulullah konuşmaktan kaçınırdı. Sadece insanlara yardım edecek, onları birleştirecek ve ayrılığa düşürmeyecek (bir rivayete göre de, nefretlerine yol açmayacak) sözler söylemek için konuşurdu. Her kavmin ileri gelenine saygı gösterir ve onu kavmine önder yapardı. İnsanları kötülüklerden sakındırır, kendisini onlardan korurdu. Bunu yaparken de, hiç kimseye yüzünü ekşitmez ve kötü ahlâk sergilemezdi. Sahabilerini araştırır, durumlarına göz atıp incelerdi. İnsanların durumunu sorardı. İyiyi över, destekler; kötüyü de kötüler, aşağılardı. Tutumu tutarlı idi, değiş-

ken değildi. İnsanlar gaflete düşecekler veya yanlışla meyledecekler korkusu ile gaflete düşmezdi. Haktan yana kusur etmez, hakkın ötesine geçmezdi. Peşinden gidenler, insanların en iyileri idi. Onun nazarında en faziletliileri, en yaygın şekilde iyiliği tavsiye edenleri idi. Onun nazarında insanların en üstün derecelileri, dayanışma ve destekleme bakımından en iyi derecede olanları idi."

İmam Hasan (a.s) devamla diyor ki:

Babama Peygamberimizin (s.a.a) oturuşunu (ve sohbet meclislerinde nasıl davrandığını) sorduğumda şöyle buyurdu:

"Peygamberimiz her oturuşunda ve her kalkışında mutlaka Allah'ı zikrederdi. Belirli oturma yeri edinmez, sürekli oturma yeri bellemekten başkalarını men ederdi. Bir topluluğun yanına girdiğinde, orda oturmakta olanların en sonunda otururdu. Böyle yapmayı herkese emrederdi. Birlikte oturduğu kişilerin her birine payını verirdi. Onunla birlikte oturanların hiçbiri başkasının kendisinden üstün tutulduğu hissine kapılmazdı. Yanında oturana veya bir isteği için yanına gelene karşı sabırlı davranarak kalkıp gidenin o olmasını sağlardı. Kim ondan bir şey isterse ya istediğini vererek veya tatlı bir sözle kendisine karşılık verirdi. İnsanlara yönelik sadeliği, rahatlığı ve ahlâkı yüzünden herkese baba olmuştu. Herkes onun nazarında hak bakımından eşitti. Onun meclisi yumuşak huyluluk, hayâ, sabır ve güven meclisi idi. Onun yanında sesler yükseltilmez, yakınlık ayıplanmaz ve onların ayak sürçmeleri övülmezdi. Yakın sohbet arkadaşların birbirine karşı eşit olduklarını, orada takva sayesinde birbirlerine üstün saydıklarını, alçakgönüllü olduklarını, büyüklerini sayıp küçüklerine merhametli davrandıklarını, ihtiyaç sahibini kendilerine tercih ettiklerini, garipleri koruduklarını... görürsün."

İmam Hasan (a.s) diyor ki:

Babama Peygamber'in (s.a.a) sohbet arkadaşları arasında nasıl davrandığını sordum, şöyle buyurdu:

"Resulullah (s.a.a), devamlı sevinçli, yumuşak huylu, cana yakın idi. Katı, sert, bağırıp çağıran, kaba sözlü, ayıplayıcı veya övücü değildi. Hoşlanmadığı şeyin farkında değilmiş gibi davranırdı. Ondandır ümit kestirmez, hakkındaki soruları cevaplandırmazdı. İnsanlarla ilgili olarak şu üç şeyden uzak dururdu: Tartışma, çok konuşma ve yararsız sözler söyleme. Ayrıca insanlara şu üç şeyi yapmazdı: Hiç kimseyi kötülemez, ayıplamaz (kabahatini yüzüne vurmaz), tökezlemesini istemezdi (veya ayıbını dışa vurmazdı). Mutlaka sevap kazandıracığını umduğu konuları konuşurdu. O konuşurken, sohbetini dinleyenler başları üzerinde kuş varmış gibi başlarını eğik tutarlardı (pürdikkat onu dinlerlerdi). Ancak o susunca konuşurlardı. Dinleyicileri, yanında tartışmazlardı. Kim söz alırsa, sözünü bitirinceye kadar onu dinlerlerdi. Onun yanındaki konuşmalarının konusu, ilk konuşanlarının konusu idi. Onların güldüklerine güler, şaşırduklarına şaşırırdı. Yabancı birinin konuşmasındaki ve sorusundaki kabalığa sabrederdi. Öyle ki, sahabîleri böylelerinden rahatsız olurlardı da o: "İhtiyaçlı bir kimsenin ihtiyacının karşılanmasını istediğini gördüğünüzde ona yardımcı olun." derdi. Sadece teşekkür amaçlı yapılan övgüyü kabul ederdi. Hiç kimsenin sözünü haddi aşmadıkça kesmezdi. Haddi aşanın sözünü de ya men ederek veya ayağa kalkarak keserdi..."

İmam Hasan (a.s) devamla şöyle buyuruyor:

Babama: "Peygamberimizin susması nasıldı?" diye sorduğumda buyurdu ki:

"Resulullah'ın (s.a.a) susması şu dört şey üzerine idi: Yumuşak huyluluk, sakınmak ve tedbir almak,

değer vermek, düşünmek. Onun değer vermesi, insanlar arasındaki olaylara bakışını eşit tutma kaygısı ile onların söylediklerini dinlemede görülürdü. (Herkese eşit gözle bakar, herkesi eşit şekilde dinlerdi.) Düşünmesi, kalıcı olan ile gelip geçici olan üzerine idi. Onun şahsında yumuşak huyluluk, sabırda birleşmişti. Hiçbir şey onu kontrolden çıkarmaz ve metanetini yok edip kararsız düşürmezdi. Sakınma ve tedbirlik onda şu dört şeyde birleşmişti: İyi işleri yapardı, ona uyulsun diye. Çirkin işleri bırakırdı, ondan uzak durulsun diye. Ümmet için en yararlı olan hakkında görüş edinmeye çalışırdı. İnsanlar için dünya ve ahretini birleştirecek işleri yapardı..."¹

Akide Üzerine

Tevhid

İmam Ali (a.s), oğlu Hasan'a (a.s) Kûfe mescidinde insanlara konuşma yapmasını emretti. O da minbere çıktı ve şöyle dedi:

Hamd Allah'a mahsustur. O benzetmesiz tek, yaratılmış olmaksızın sürekli var olan, sıkıntısız olarak duran ve işleri elinde tutan, çabasız yaratan, sonsuz sıfatlanan, sınırsız bilinen ve aziz olandır. Kadimlikte sürekli olan kadimdir. Heybetinden kalpler ürperir. İzzeti karşısında akıllar başlardan gider. Kudreti karşısında boyunlar eğilir. Ceberutunun/Azametinin ulaştığı derece hiçbir insanın kalbinden geçmez. İnsanlar yüceliğinin künhüne varamazlar. Vasıf erbabı kimseler ululuğunun künhünü kapsayamazlar. Âlimler akılları ile O'na ulaşamazlar. Düşünce erbabı O'nun işlere yönelik tedbirlerinin sırlarına eremezler. O'nu en

1- Muvaffakiyyat, 354/359; Ensâbu'l-Eşrâf, 1/390; el-Muhtasarü Fi's-Şemâilil-Muhammediyye, Tirmizi, 39

iyi bilen kulu, O'nu sınırlayarak tavsif etmeyen kimse-
 dir. Gözleri idrak eder, o latif ve her şeyden haberdardır...¹

Bir defasında İmam Hasan'a (a.s) bir adam geldi ve kendisine: "Ey Resulullah'ın oğlu! Bana Rabbini öyle anlat ki, sanki O'nu görüyormuş gibi olayım." dedi. Bunun üzerine başını önüne eğdi. Uzun müddet böyle kaldıktan sonra başını kaldırdı ve adama şu cevabı verdi:

Hamd o Allah'a mahsustur ki, O'nun bilinen bir evveli, nihayeti olan bir sonu, idrak edilen bir öncesi, sınırları olan bir sonrası ve belirlenecek şekilde bir nihayeti yoktur. Somut bir varlık değil ki, parçalara ayrılınsın. O'nda sıfat farklılaşması yok ki, sona ermesi söz konusu olsun. İnsanların akılları, vehimleri, düşünceleri, duyguları, zekâları ve zihinleri O'nun niteliğini kavrayamazlar ki, O'nun hakkında "Ne zaman?, Neden başladı?, Neye zahir oldu?, Nede gizlendi?, Neden terk etti?" diyebilsinler. O, varlıkları yaratırken başlatıcı ve yoktan var edicidir. Yoktan var ettiğinde başlatıcı ve başlattığında yoktan var edendir. İstedliğini yaptı ve arttırmayı istediğini murad etti. İşte âlemlerin Rabbi budur.²

Cebriye'ye Reddiye

Basra halkı İmam Hasan'a (a.s) bir yazı ile başvurarak ondan cebir hususundaki görüşünü öğrenmek istediler. O da onlara şu cevabı verdi:

Allah'a, O'nun kazasına ve kaderine inanmayan kimse kâfir olur. Günahını Rabbine yükleyen kimse ise facirdir. Allah'a ne zorlama altında itaat edilir ve ne üstün gelinerek asi olunur. Çünkü O, kullarına sun-

1- Biharu'l-Envar, 43/351

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/335

duğu her Şeye malik olduğu gibi, verdiği her güce de kadirdir. Kullar eğer Allah'a itaat üzere hareket ederlerse, Allah onlar ile yaptıkları işler arasına girmez. Demek ki onları bu işlere O zorlamamıŐtır. Eğer Allah kullarını itaate zorlasaydı, onlardan sevabı düŐürürdü. Nitekim eğer onları günahlara zorlasaydı, onlardan cezayı düŐürürdü. Aynı Şekilde eğer onları ihmal etseydi, kendi başlarına bıraksaydı, bu durum O'nun gücünde acizlik anlamına gelirdi. Fakat onlara yönelik, onlara saklı tuttuğu dileği, meŐiyeti vardır. Eğer itaat üzere hareket ederlerse, onlara yönelik minnet koyar; yok eğer isyan üzere hareket ederlerse, yaptıkları kötülük aleyhlerine gerekçe olur.¹

Allah'ın Sıfatları İle İlgili Açıklama

Adamın biri İmam Hasan'a (a.s) Allah'ın cevad/cömertlik sıfatının anlamını sordu. O da, adama Şu karşılığı verdi:

...Eğer yaratıcıdan bir Şey istersen, O, istediğini verse de, vermese de cömerttir. Çünkü eğer Allah kuluna bir Şey verirse, ona hak etmediği bir Şeyi vermiş olur. Buna karşılık eğer istediği Şeyi vermez ise, ona hak etmediği bir Şeyi vermemiş olur.²

Ehl-i Beyt'in Velayeti zerine

1- İmam Hasan (a.s), iki emanetin (Kur'ân ve Ehl-i Beyt) mahiyetini ve bunların her birinin birbirine karşı olan konumunu açıklamak üzere Şöyle buyurdu:

...Kesin olarak bilin ki, sizler hidayetin niteliğini bilmedikçe takvayı bilemezsiniz. Kur'ân'a sırt çevirenleri tanımadıkça onun sağlam ipine/ahinde sarılamazsınız. Kitab'ı tahrif edenleri tanımadıkça onu hakkıyla

1- Resailu Cemrati'l-Arab, 2/25

2- Mecmeu'l-Bahreyn: "Cud" maddesi.

okuyamazsınız. Bunları bildiğiniz zaman ancak bidatleri ve zorlamaları bilirsiniz, Allah'a yönelik iftiraları ve helâk olanların nasıl helâke düştüğünü görürsünüz. Bilmezler sakın sizi cahilliğe sürüklemesinler. Bu bilgiyi (Kur'ân ilmini, hak-batıl teşhisini), ehil olanlar nezdinde arayın. Çünkü sadece onlar, aydınlatıcı nurlar ve uyulmaya lâyık önderlerdir. İlim onlarla yaşar ve hayat kazanır, cehalet de onların vasıtasıyla yok olup ortadan kalkar. Onların hilimleri/yumuşak huylulukları ilimlerinden, hikmetli sözleri susmalarının değerinden ve zahirleri batınlarından haber verir size. Onlar hakka muhalif olmazlar ve hak üzerinde ihtilâfa düşmezler. Onlar hakkında Allah tarafından (geçmiş peygamberler hakkında cari olduğu gibi) bir (ilâhî) sünnet uygulanmış ve Allah'ın onlar için önceden verilmiş hükmü vardır. **"Bunda öğüt alacak olanlar için bir hatırlatma ve öğüt vardır."**¹

2- Yine şöyle buyurmuştur:

Ey insanlar! Rabbinizden akıl öğrenin. **"Yüce Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim Oğulları'nı, İmran Oğulları'nı bütün insanlar üzerine önder olarak seçti. Bunlar birbirinden türemiş tek kuşaktır. Allah her şeyi iştir, her şeyi bilir."**² Bizler Âdem'den türeyen bir zürriyet, Nuh'tan gelen bir aile, İbrahim'e dayanan bir seçkinler topluluğu, İsmail'den gelen bir soyun mensupları ve Muhammed'in (s.a.a) Ehl-i Beyti'yiz. Bizler sizin aranızda yükseltilmiş gök, düzleştirilmiş yeryüzü, ışık saçan güneş, yağdı kutsanmış, ne doğuya ve ne batıya bakan zeytin ağacı gibiyiz. Peygamber, bu ağacın kökü, Ali dalı ve Allah'a yemin ederim ki, bizler de meyveleriyiz. Kim bu ağacın dallarından birine tutunursa, kurtul-

1- Hûd, 11. bk. Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/360, Tuhafu'l-Ukul'dan naklen.

2- Âl-i İmrân, 34

muş olur. Kim de bu ağacın dallarından ayrı düşerse, ateşe yuvarlanır...¹

3- İmam Hasan (a.s) bir konuşmasında Allah'a hamdü-senadan sonra şöyle dedi:

Yüce Allah gönderdiği her peygamber için mutlaka bir nefis, bir kabile ve bir aile seçti. Muhammed'i hak üzere peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, biz Ehl-i Beyt'in hakkında kısıntı yapan kimsenin Allah amelinin o kadarını eksiltir. Aleyhimize herhangi bir gelişme (üstünlük, yönetim) olunca, sonuç mutlaka lehimize neticelenir. **"Onun haberlerinin doğruluğunu bir süre sonra mutlaka öğreneceksiniz."**²

4- İmam Hasan (a.s) başka bir konuşmasında da şöyle buyurdu:

Biz kurtuluşa ermiş hizbullah, Resulullah'ın yakın akrabaları, onun tertemiz Ehl-i Beyt'i, arkasında bıraktığı iki önemli emanetten biriyiz. İki önemli emanetin ikincisi ise Allah'ın Kitabı'dır...

Buna göre bize itaat edin. Çünkü bize itaat etmek, Allah'a, Resulullah'a ve ululemre itaatle bir arada mütalâa edildiği (ve bu üç itaat yan yana bir arada zikredildiği) için farzdır...³

5- İmam Hasan (a.s), bir konuşmasında kanun koyma felsefesinden ve hükümler ile Ehl-i Beyt velâyeti arasındaki bağlantıdan söz ederek şöyle buyurdu:

Eğer Muhammed (s.a.a) ile onun vasileri olmasaydı, sizler farzlardan hiçbirini bilmeyen şaşkınlar olurdunuz. Herhangi bir eve kapısı dışında başka bir taraftan girebilir misiniz?

1- Celau'l-Uyun, 1/328

2- Sâd, 88; Murucu'z-Zeheb, 2/306

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/363

İmam Hasan (s.a) dinin kemale kavuşturulduğunu ve i-lâhî nimetin tamama erdirildiğini delilleri ile ispatladıktan, Allah'ın velilerinin haklarına, bu hakların yerine getirilmesinin hayatın esenliği ve gelişmesindeki fonksiyonuna değindikten ve gerçek cimrinin Peygamberimizin (s.a.a) akrabalarına karşı sevgiyi esirgeyen kimse olduğuna işaret ettikten sonra şöyle dedi:

Dedemin şöyle dediğini işittim: "Ben Allah'ın nurundan yaratıldım. Ehl-i Beyt'im ise benim nurumdan yaratıldı. Ehl-i Beyt'imi sevenler de onların nurundan yaratıldı. Diğer insanlar ise insanlardan türetildi."¹

Beklenen Mehdi'yi (a.s) Müjdeleme

1- İmam Hasan (a.s), Muaviye ile barış antlaşmasını imzaladıktan sonra ziyaretine gelen bazı kimselerin Muaviye'ye biat etmesi sebebi ile kendisini kınamaları üzerine şöyle buyurdu:

Bilmiyor musunuz ki, bizden hiç kimse yok ki, zamanının zorbasına biat etme yükümlüğü omuzlarına bindirilmemiş olsun? Yalnız Meryem oğlu İsa Ruhullah'ın, arkasında namaz kılacağı İmam Kaim müstesna. Yüce Allah onun doğum tarihini gizleyecek ve şahsını görünmez kılacaktır. Ta ki, ortaya çıktığında hiç kimseye boyun eğme ve biat etme yükümlüğü altına girmemiş olsun.

Bu İmam, kardeşim Hüseyin'in dokuzuncu göbekten torunu ve cariyelerin önderinin oğlu olan bir şahsiyettir. Yüce Allah gaybet döneminde ömrünü uzatacak, ardından kudreti ile onu kırk yaşından küçük bir genç sıfatı ile çıkaracaktır...²

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/365, Yenâbiu'l-Mevedde'den naklen, 3/151

2- Mu'cemu Ehadisi'l-İmami'l-Mehdi, 3/165

2- İmam Hasan (a.s), babasının Emevî hanedanı, onların bidatleri ve saldırgan politikaları konusundaki sözlerini naklederken, İmam Ali'nin (a.s) sözlerinin sonunda şöyle buyurduğunu rivayet eder:

Sonunda yüce Allah bunalımlı bir dönemde ve insanların haberi olmaksızın ahir zamanda bir adam gönderir. Allah bu adamı melekleri ile destekler, taraftarlarını korur, mucizeleri ile kendisine yardım eder, onu bütün yeryüzü halkına egemen kılar. Öyle ki, herkes isteyerek veya istemeyerek itaat eder. O, yeryüzünü adalet, hakkaniyet, nur ve burhan ile doldurur. Yeryüzünün bütün ülkeleri ona boyun eğip itaat eder. Ona inanmayan hiçbir kâfir, onunla barış yapmayan hiçbir zorba ve bozguncu kalmaz. Egemenliği altında yırtıcı hayvanlar bile barış hâlinde yaşar, yeryüzü ürününü bol verir, gökyüzü bereketlerini yağdırır, onun için hazineler ortaya çıkar. Doğu ile batı arasında kırk yıl hüküm sürer.

Onun günlerine kavuşanlara ve sözlerini işitenlere ne mutlu!¹

Ahlâk ve Eğitim Üzerine

Cabir'in (r.a) naklettiğine göre, İmam Hasan (a.s) şöyle buyurmuştur:

Ahlâkî erdemler on tanedir: Doğru sözlülük, gerçek yiğitlik (veya dürüstlük), dilenene vermek (el açan fakire yardımda bulunmak), iyi huyluluk, iyiliklere karşılık vermek, akrabayı gözetmek, komşuyu korumak, hakkı sahibine teslim etmek (hakşinaslık), misafiri güzel ağırlamak, bunların hepsinin başı olarak da hayâ.²

1- Mu'cemu Ehadisi'l-İmami'l-Mehdi, 3/167

2- Tarih-i Yâkubî, 2/206

İmam Hasan (a.s), babası Emirü'l-Müminin İmam Ali'nin (a.s) kendisine yönelttiği soruları cevaplandırırken bir dizi ahlâkî erdemleri tanımlamıştır ki, şimdi bu tariflerden bazı seçmeler sunuyoruz:

- Sağlamlık: Kötülüğü iyilikle savmak.
- Şeref: Akrabalarla iyi geçinmek (ve onlara iyilik etmek) ve suçlarının maddî cezasına katlanmak. (Başka bir rivayete göre de, kardeşlerin onayını almak).¹
- Mertlik: Namuslu olmak ve kişinin malını doğru değerlendirmesi. (Başka bir rivayette de şöyle geçer: Kişinin dinî görevlerini düzgün yapması, malını doğru yönetmesi, selâmı yaygınlaştırması ve insanlara sevgi göstermesi.)²
- Cömertlik: Darlıkta ve bollukta vermek.
- Kardeşlik: Zorlukta ve kolaylıkta vefalı olmak.
- Ganimet: Takvaya rağbet etmek, dünyaya gönül bağlamamak.
- Hilim: Öfkeyi yenmek ve nefse hâkim olmak.
- Zenginlik: Nefsin, Allah'ın ayırdığı paya az da olsa razı olması. Asıl zenginlik, gönül zenginliğidir.
- Kahramanlık: Savaşta direniş göstermek ve insanların en güçlüsüne karşı koyabilmek.
- Susmak: Ayıbı örtmek ve namusa süs olmak. Bunu yapan rahat içinde, onunla birlikte oturan da güven içindedir.³
- Ululuk: Darlıkta da olsa ihsanda bulunmak ve suçları affetmek.

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/343

2- Muaviye'nin ikinci sorusuna binaen verilen cevap. bk. Tarih-i Taberî, 202

3- el-İmamu'l-Müçteba, Hasan Mustafavî, 245

- Akıl: Gözetilmesini (korunmasını) istediğin her şeyi kalbin korumasıdır. Ya da: Kalpte saklı olan her şeyi (kalbin sırlarını) korumak.¹
- Övmek: Güzel olanı yapıp, çirkin olanı terk etmek.
- Tedbirlilik/Sağlamlılık: Ağırbaşlı ve vakarlı olmak, yöneticilerle geçinmek ve insanların kötüsü ile insanlardan sakınmak.
- Kerem: İstmeden önce vermek, iyi şekilde bağışta bulunmak ve kıtlıkta yemek yedirmek.²
- Yiğitlik: Komşuyu himaye etmek, savaşta (belâ, musibet ve hoşâ gitmeyen durum karşısında) savunma yapmak, direnmek ve zorluklar karşısında sabretmek.³

İmam Hasan (a.s), babasının kötü ahlâk örnekleri ile ilgili başka bir soru gurubunu, ayrıntılı ve zorlamasız şekilde cevaplandırmıştı. Bu cevaplardan bazı seçmeler sunuyoruz:

- Alçaklık: Aza göz dikmek ve değersiz şeyleri esirgemek.
- Şerefsizlik: Kişinin kendisini (veya malını) koruyup eşini (ırzını) harcaması.⁴
- Cimrilik: Elindeki malı değerli, iyilik için yaptığın harcamayı kayıp görmen.
- Korkaklık: Dosta karşı cesur olmak, düşmandan çekinmek.
- Fakirlik: Nefsin her şeye yönelik doyumsuzluğu, her şeye göz dikmesi.

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/343

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/344, 345

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/344, 345

4- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/341. Başka bir kaynağa göre alçaklığı ve şerefsizliği: "Haklar ile ilgili olarak kızmayan ve nimete karşı şükretmeyen kişi" şeklinde tarif etmiştir.

- Külfet (Kişinin kendisi için zorluk çıkarması): Kendisini ilgilendirmeyen konuda konuşmak.
- Ahmaklık: İmamına karşı gelmen, ona karşı sesini yükseltmen.
- Sefihlik/Akılsızlık: Alçaklara uymak ve sapıklar-la arkadaş olmak.
- Gaflet: Mescidi terk etmek, bozgunculara itaat etmek.
- Mahrumiyet: Sana sunulduğu hâlde nasibini bırakman.¹
- En kötü insan: Geçiminde hiç kimsenin ortak olmadığı (başkalarının geçimini sağlamayan) kimse.²

İmam Hasan (a.s), temel ahlâkî cürümler, başlıca rezil-likler hakkında şöyle buyurmuştur:

İnsanın helâk olması şu üç şeydedir: Kibir, hırs, kıskançlık.

Kibir: Dinin mahvolması onunladır, İblis onun sebebi ile lânetlendi.

Hırs: Nefsin düşmanıdır. Onun sebebi ile Âdem cennetten çıkarıldı.

Kıskançlık: Kötülüğün habercisidir. Habil'in Kabil'i öldürmesine o sebep oldu.³

Hikmetli Öğütler Üzerine

1- İmam Hasan (a.s), takvanın tarifi ve buna yönelik teşvik üzerine şöyle buyurdu:

Allah sizi boşuna yaratmadı ve sizi başıboş, kendi başınıza bırakacak da değildir. Ecellerinizi yazdı, her

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/341-344, Tarih-i İbn Kesir'den naklen, 8/39

2- Tarihu'l-Yakubî, 2/202

3- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/345, Nuru'l-Ebsar'dan naklen, 110

akıl sahibinin derecesini bilmesi, kendisi için takdir edilen şeyin mutlaka eline geçeceğini ve eline geçmeyen şeyin eline geçmesinin zaten söz konusu olmadığını kavranması için geçim kaynaklarınızı aranızda bölüştürdü. Dünyalık geçiminizi üstlendi ve sizin kendinizi O'na kulluk etmeye vermenize zemin hazırladı. Sizi şükretmeye teşvik etti. O'nu zikretmeyi üzerinize farz kıldı. Size takvayı tavsiye etti. Takvayı rızasının/hoşnutluğunun son noktası saydı. Takva her tövbenin kapısı ve her hikmetin başı ve her amelin şerefidir. Kurtuluşa eren takva sahipleri, ancak takva sayesinde kurtuldular. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor: "**Şüphesiz ki, takva sahipleri için kurtuluş vardır.**"¹ Yine buyuruyor ki: "**Allah, takva sahiplerini kurtuluşlarına sebep olan şeyle korur. Onlara kötülük dokunmaz ve onlar üzülmezler.**"²

Ey Allah'ın kulları! Allah'tan korkup sakının ve bilin ki, kim Allah'tan korkup sakınırsa, Allah kendisine fitnelerden çıkış yolu gösterir, onu işinde doğru istikamete yöneltir, kemale ermesini sağlar, delilini (sağlam, açık ve) galip kılar, yüzünü ak eder ve Allah'ın kendilerine nimet sunduğu peygamberler, sıdıklar (doğrular), şehitler ve salihler ile beraber isteklerinizi yerine getirir; ne iyi arkadaşlardır onlar!³

2- Bir defasında zengin bir adam İmam Hasan'a (a.s) geldi ve "Ey Resulullah'ın oğlu, ben ölümden korkuyorum." dedi. İmam (a.s) ona şu cevabı verdi:

Bunun sebebi şu ki, sen malını arkada bıraktın. Eğer onu önden gönderseydin, ona kavuşmak seni sevindirirdi.⁴

1- Nebe, 31

2- Zümer, 61

3- Tuhefu'l-Ukul, 55

4- Tarihu'l-Yakubî, 2/202

3- İmam Hasan (a.s), rızık arama ile ilgili olarak şöyle buyurdu:

Rızık arama peşinde üstün gelme amaçlı bir mücadeleye girişme. Aynı zamanda kadere, teslimiyetçi bir yanılığ yüklemeye. Çünkü fazlayı istemek sünnettendir, kazançta aza kanaat etmek, açgözlü olmamak ise iffettendir. Ne iffet rızık geriye iter ve ne hırs fazlayı getirir. Çünkü rızıklar bölüştürülmüştür ve hırsı kullanmak, günahları kullanmaktır (ihtirasa dayanan bir hareket günahtır).¹

4- Mescitlere bağlılığı ve sürekli gidip gelmeyi teşvik etmekle ilgili olarak şöyle buyurdu:

Mescide devamlı gidip gelen insan şu sekiz hasleti kazanır: (Faydalanacağı) sağlam bir ayet/alâmet, yararlı olacak bir kardeş, yeni bir bilgi, beklenen/umulan bir rahmet, hidayete erdiren veya alçaklıktan men eden bir söz, utanç veya korku sebebi ile günahları terk etmek.²

5- İmam Hasan (a.s) siyaseti kapsamlı ve eksiksiz bir şekilde tarif etmek üzere şöyle buyurdu:

Siyaset; Allah'ın haklarını, yaşayanların haklarını ve ölülerin haklarını gözetmendir:

Allah'ın hakları, onun istediklerini yerine getirip yasakladıklarından kaçınmaktır.

Yaşayanların haklarına gelince, kardeşlerine karşı görevlerini yerine getirmen, mensubu olduğun ümmete hizmet etmekten geri kalmaman, veliyy-i emr/ yönetici ümmetine karşı samimi davrandığı oranda ona samimiyetle bağlılık göstermen ve doğru yoldan saptığı zaman yüzüne karşı şikâyet içerikli sesini yükseltmendir.

1- Tuhefu'l-Ukul, 55

2- Uyunu'l-Ahbar, İbn Kuteybe, 3/3

Ölümlerin hakları ise onların iyi taraflarını anman, kötülüklerine göz yummandır. Çünkü onların kendilerini hesaba çekecek Rableri vardır.¹

Şimdi de İmam Hasan'ın (a.s) kısa hikmetli sözlerinden ve kıymetli özlü buyruklarından bazı örnekler sunuyoruz:

- Kim ibadet etmek isterse, onun için temizlenmelidir. Ona lâıyk olacak arınmışlığa kavuşur.
- Musibetler, ödülün anahtarlarıdır.
- Nimet bir sınavdır. Eğer şükredersen hazine, yok eğer nankörlük edersen ceza olur.
- Kötü ahlâk, musibetten daha ağır bir derttir.
- Yolculuğun uzunluğunu düşünen kimse ona hazırlık yapar.
- Utanmak, cehennem ateşinden daha hafiftir.
- En hayırlı mal, ırzın korunmasına vasıta olan maldır.
- Fırsat çabuk kaçır ve ağır ağır geri döner.
- Sorumlu (veya kendisinden bir şey istenen kişi) söz verinceye kadar hür, fakat söz verince sözünü yerine getirinceye kadar verdiği sözün tutsağıdır.
- Ölüm dünyaya galip gelmiştir. Bu yüzden dünyadan isteyip de elde edemediğin şeyi hiç aklından geçmemiş gibi say.
- Bir isteğin yerine gelmemesi, onu lâıyk olmayan birinden istemekten daha hayırlıdır.

Fıkıh ve Şer'î Hükümler Üzerine

1- Asım b. Damura şöyle diyor:

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/351

Bir defasında, İmam Hasan (a.s) ile birlikte Fırat nehri kenarında yürüyorduk. Vakit ikinci sonrası idi ve biz oruçlu idik. Fırat, kumlar üzerinden akıyordu. Su berrak idi ve biz de susamıştık. İmam Hasan (a.s): "Eğer üzerimde izarım (uzun gömleğim) olsaydı, suya girerdim." dedi. Kendisine: "Ben kendi izarımı sana vereyim." karşılığını verince, İmam: "Peki, o zaman sen ne giyeceksin?" diye sordu. "Olduğum gibi suya giririm." deyince, bana şunları söyledi: "İstemediğim şey budur. Çünkü Resulullah'ın (s.a.a) şöyle söylediğini işittim: Evlerin nasıl sakinleri, varsa suların meleklerden sakinleri vardır. Onlardan utanın, çekinin ve onlara saygı gösterin. Suyu girdiğiniz zaman mutlaka izarlı olarak girin."¹

2- İmam Hasan (a.s) şöyle buyurmuştur:

Resulullah (s.a.a) Ramazan ve Kurban bayramlarında bulabildiğimiz en güzel elbiseleri giymemizi, bulabildiğimiz en hoş kokuları sürmemizi, inekte yedi hisseli ve deveye on hisseli² olmak üzere bulabildiğimiz en temiz kurbanlığı kesmemizi, sükûnet ve vakarlı bir ifade ile yüksek sesle tekbir getirmemizi emretti.³

3- İmam Hasan (a.s) buyurmuştur:

Resulullah (s.a.a) bana vitir namazında şu kunut duasını okumamı öğretti: "Ey Rabbim, beni hidayete erdirdiklerin arasında hidayete erdir. Bana afiyet bağışladıkların arasında afiyet ver. Dost edindiklerin

1- Ricalu İsfahan, 1/331

2- [Bu hüküm farz olmayan kurbanlıklar içindir; buna göre kesilen kurbanlık inek ise yedi kişiden fazlasının ve deve ise on kişiden fazlasının onda ortak olmaması müstehaptır. Ama hac amellerini yerine getiren kişinin tek başına bir kurbanlık kesmesi gerekir; Caferî Mezhebi'ne göre farz olan bu kurbanlıkta başka biriyle ortak olamaz.]

3- Müstedreku'l-Hâkim, 3/230

arasında beni de dost edin. Verdiğin şeyleri benim için bereketli kıl. Kaza ve kaderinin kötülüklerinden beni koru. Çünkü hüküm veren sensin ve sana karşı hüküm verilemez. Senin dost edindiğin kimseler asla zillete düşmez. Ey Rabbimiz, sen yüce ve ulusun."¹

4- İmam Hasan (a.s) şöyle buyurdu:

Nafileler farzlara zarar verdiklerinde, onları terk edin.²

5- İmam Hasan (a.s) buyurdu ki:

Boşama, ancak nikâhtan sonra olabilir.³

İmam Hasan'ın Duaları

İmam Hasan'a ait birçok dua ve yakarış vardır. Bunlar İmam'ın Allah ile ilişkisinin, O'na bağlılığının, her şeyden kopup kendini O'na adadığının yüksek derecesini gösteriyor. Şimdi bunların bazı örneklerini sunuyoruz:

1- İmam Hasan (a.s) aşağıdaki duayı sürekli namazın kunutunda okurdu. Bu duayı ederken, yüce Allah önünde duyduğu huşu ve ürpertinin somut belirtileri üzerinde görüldü. Duanın metni şöyledir:

Ey heybeti ile mazlumun muzaffer olduğu ve desteği ile yaralının korunduğu Allah! Senin dileğin uygulamaya geçti, sözün tamama erdi. Sen her şeye kadirsin, yaptıklarından haberdarsın. Ey bütün gaybelerin hazırı, sırları bilen ve her sıkışanın sığınağı! Sende bütün kavramlar şaşkınlığa düşmüş, önünde tüm ilimler kesilmiştir. Sen hayy (diri) ve kayyum (yaratıklarının koruyup yöneticisi) olan Allah'sın. Sen bildiğin şeyleri görüyor, onlar hakkında (yaptıklarında) hik-

1- et-Tehzib, İbn Asakir, 4/199

2- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 1/368

3- Sünen-i Beyhakî, 7/320

met sahibisin ve onlar karşısında halîmsin. Sen onların keşfine kadir olan ve onları önleme hususunda yardım etmekte sıkıntıya düşmeyensin. Her şeyin kaynağı senin meşiyetin olduğu gibi, dönüşü de sanadır. Her kavmin akitlerini, kalbî hedeflerini açıkladın ve diğerlerinin sırlarını gizledin. Hükmettiğini yürüttün, senin için kaçması söz konusu olmayanı erteledin. Helak olan, bilinçli şekilde helak olsun ve hayatta kalan da, bilinçli bir şekilde hayatta kalsın diye, gayp âleminde akıllara bazı sorumluluklar yükledin. Sen her şeyi işiten, her şeyi bilen, tek olan ve her şeyi görensindir. Sen yardımı istenen Allah'sın. Tevekkül sanadır. Sen dost edindiklerinin koruyucususun. Bütün işler sana aittir. Tepkileri görüyor, kargaşaları biliyorsun. Fesat ehlinin görevden kaçmalarını, kısa vadeli ve geçici arzulara kapılmalarını, akıbetlerinin kaynar suda debelenmek olmasına zemin hazırlamalarını, mücadeleden kaçanların kaçmalarını, dinden dönenlerin dönmelerini... benim yardımcılardan yoksun kalmamı ve destekten yana tek başıma kalmışlığımı görüyorsun. Yalnız sana sığınıyor, senin ipine sarılıyor ve sadece sana tevekkül ediyorum.

Allah'ım! Kesin olarak biliyorsun ki, ben kılıcım körelip de tek başıma kalıncaya kadar, ne gayretimi esirgedim ve ne gücüme engel oldum. Şiîlerin kanlarını saldırganlar karşısında korumak ve zorbalığı durdurmak için benden öncekilerin yolunu izledim. Velilerimin korudukları ahiret ve dünya duyarlıklarımın bekçisi oldum. Senin desteğin gelinceye kadar onların soğukkanlılıkları gibi soğukkanlı oldum, onların düzenlilikleri gibi düzen benimsedim, onların yolunu yol edindim, onların yöntemini yöntem edindim. Ve sen hakkın destekleyicisi, yardım edicisisin. Her ne kadar vade beklenenden geç ve düşmanları yok etme vakti uzak olsa da (senin desteğine ümitle bağlıyım). Allah-

'im! Muhammed'e ve onun Ehl-i Beyti'ne rahmet ih-san eyle. Zafere ulaştıracağın hak ile, zalimlerin yaka-sına yapışacağın el ile ve ortaya çıkaracağın ilim ile o zalimleri sonsuz azaba çarpılanlara kat, gözlerini doğ-ruluktan yana kör eyle, nefsanî hazlarının karanlıklarında ilerlemelerini sağla ki, gaflet içinde yakalansın-lar, uykudayken baskına uğrasınlar. Hiç şüphesiz sen kerem sahibi ve her şeyi bilensin.¹

İmam'ın (a.s) duasının son cümlelerinde, Emevî iktida-rından çektiği müthiş acıların somut izleri görülüyor. Bura-da, bu iktidarın, onun ve Peygamberimizin (s.a.a) dokunul-mazlıklarını çiğnemesi karşısında yüce Allah'ın güçlü ve üs-tün bir hamle ile onların yakalarına yapışması, onları ceza-landırması için dua ediyor.

2- İmam Hasan (a.s), şimdi sunacağımız bu duayı, ken-disine zulmedenlere, ona saldıranlara karşı seslendirerek yü-ce Allah'tan onların kendine yönelik kötülüklerini önlemesi-ni ve kendisini onlara üstün getirmesini talep ediyordu:

Allah'ım! Ey iki deniz arasına perde, arakesit ve geçilmez engel koyan! Ey güç ve otorite sahibi! Ey ko-numu yüce olan! Nasıl korkarım ki, emelim sensin. Nasıl zulme mahkûm olurum ki, sana dayanıyorum. Beni kendi örtün ile düşmanlarından sakla. Emrinle beni düşmanlarım karşısında üstün getir. Desteğinle beni güçlendir. Sana sığınıyorum. İltica sana doğru-dur. Bu durumumdan bana çıkış ve açılım nasip eyle. Ey Harem-i Şerif ehlini Ashab-ı Fil'den kurtaran, onla-rın üzerine pişirilmiş balçıktan dökülmüş taşlar atan Ebabil kuşları gönderen! Bana düşman kesilenlere ağır ceza okları at.

Allah'ım! Senden bütün dertlerden şifa, düşmanla-ra karşı yardım, sevdiğine ve razı olduğuna muvaffa-

1- Muhecu'd-Daavat, s.47

kiyet isterim. Ey göklerin, yeryüzünün, bu ikisinin arasının ve yeraltının ilâhı! Senden şifa diler, senden afiyet ister ve yalnız sana tevekkül ederim. **İlerde Allah onlara yetecektir. O her şeyi işitir ve her şeyi bilir.**¹

İmam Hasan'ın Edebî Kimliği Üzerine

İmam Hasan'ın (a.s) en önde gelen çağdaşlarından biri olan Hasan-ı Basrî, İmam'ın edebî ve kültürel yönünü tanıtmak üzere şunları yazdı:

İmdi, siz Haşimoğulları engin denizlerde yol alan bir gemi ve parlak ışık saçan bir fenersiniz (apaçık nişanelersiniz) veya müminlerin binip de kurtuldukları Nuh gemisi gibisiniz. Ey Peygamber'in oğlu, kader konusunda görüş ayrılığına düşmemiz ve istitaat² hakkında şaşkınlığa kapılmamız üzere sana bu mektubu yazıyorum. Kendinin ve atalarının bu konudaki görüşünü bize bildir. Çünkü sizin bilginiz, Allah'ın ilmindendir. Siz insanlar üzerine şahitsiniz ve Allah da sizin üzerinize şahittir. **"Onlar birbirinden türemiş bir nesildir. Allah her şeyi işiten ve bilendir."**³

İmam Hasan'ın (a.s) söz ve ifade sanatı alanındaki gücü, onun halka sesleneceği bir konuşma yapmasına, Muaviye'nin yasak getirme girişiminde bulunması olayında açıkça ortaya çıktı.

Muaviye halkın onun sanat gücünün büyümesine kapılmasından korkmuştu. Oysa Amr b. As, İmam Hasan'ın (a.s) hitabet gücünün olmadığı ortaya çıksın beklentisi ile onun halka karşı konuşma yapmasının sağlanmasını Muaviye'ye önermişti.⁴

1- Muhecu'd-Daavat, s. 297

2- İstitaat: İnsanoğlunun irade ve ihtiyar sahibi oluşu.

3- Âl-i İmran, 34; Tuhefu'l-Ukul, 231

4- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/298-300

İmam (a.s) daha önce belirttiğimiz gibi, gerek babasının döneminde ve gerek daha sonra askerlere yönelik konuşmalar yapmıştı. Bu konuşmalardaki cümlelerin sağlam yapısını, çarpıcılık ve somutlaştırma unsuru ile nasıl beslendiklerini açıkça görmüştük.

İmam Hasan'ın (a.s) mektuplarının ve resmî yazılarının en bariz özelliği, kısa ve öz olmalarının yanı sıra delalet edici işaret unsurunu, yani delalet edici şifrelere yer veren ifadeler içermeleridir.

Örnek verecek olursak, bu özelliği Muaviye'ye ve Ziyad b. Ebih'e gönderdiği mektuplarında görürüz. Çünkü bu mektupların her biri iki satırı geçmiyor. Bu mektubu Muaviye'ye göndermesinin gerekçesi, onun İmam Hasan'ı gözetlemekle görevli iki casus göndermiş olması idi. İmam (a.s) ona şunları yazdı:

İmdi, sen (savaş için) karşılaşma istiyorsun gibi, adamlarınla hile düzenledin. Ben bundan şüphe etmiyorum. Allah dilerse bunu bekle. Haber aldığıma göre, akli başında kimselerin sevinmediği bir olaya sevinmişsin.¹

İmam'ın gönderdiği öbür mektubun adresi, Ziyad b. Ebih idi. Ziyad tarafından cezalandırılan bir müminin serbest bırakılmasını istiyordu. Ziyad, İmam'ın (a.s) bu mektubuna şu cevabı verdi:

Ziyad b. Ebu Süfyan'dan Hasan b. Fatıma'ya. İmdi, mektubunu aldım. Kendi adını benden önceye koydun. Oysa sen bir istek sahibiyken, ben devlet yetkilisiyim.²

Açıktır ki, Ziyad'ın bu mektubu, içinde barındırdığı hastalık derecesine varmış aşağılık kompleksini açığa vuruyordu. Çünkü kendini Ebu Süfyan'a nispet ederken, İmam Ha-

1- el-İrşad, 374

2- Cemheretu'r-Resail, 2/3

san'ı (a.s) Fatıma'ya (a.s) nispet etmişti. İmam Hasan (a.s) ise ona, eline geçtiğinde parça parça edip yırtıp attığını sandığımız şu iki satırla cevap verdi:

Fatıma oğlu Hasan'dan Sümeyye oğlu Ziyad'a. Peygamberimiz şöyle dedi: Çocuk kimin yatağında doğmuşsa, ona aittir. Fuhuş yapan ise, taşlanarak öldürülür.¹

İmam'ın Şiirlerinden Seçmeler

1- İmam Hasan (a.s) ölümü hatırlatma konusunda şöyle buyurdu:

Kalıcı olmayan evde oturanlara de ki:
Göç zamanı geldi, sevgililer ile vedalaş!
Karşılaştığın ve dostluk kurduğun kişiler,
Hepsi mezarlarda toprak oldular.

2- İmam (a.s) dünyadan uzak durma konusunda şöyle buyurdu:

Sıradan ekmeğin bir parçası doyurur beni.
Arı suyun bir yudumu giderir susuzluğumu.
Hayattayken yıpranmış bir ince elbise örter vücudumu.
Eğer ölürsem kefene sarılmak yeter bana!

3- İmam Hasan (a.s) cömertlik hakkında şöyle bir şiir okudu:

Cömertlik kullara farzdır
Allah için, muhkem kitapta bu okunuyor.
Allah cömert kullara cennetleri vaat etti.
Cimriler için de cehennem hazırladı.
Kim ki, ellerinden bir kalıntı damlatmaz,
İsteyenler için, o kimse Müslüman değildir.²

1- Cemheretu'r-Resail, 37

2- Biharu'l-Envar, 10/95

4- Amr b. As'ın Muaviye'nin meclisinde kendisine sövüp hakaret ettiğini öğrenmesi üzerine İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Ey Muaviye! Abd-i Sehm'e emir mi veriyorsun,
Bana hakaret etmesi için, bizden olan bir kalabalığın gözü önünde?

Kureyşliler meclislerine başladıkları zaman,
Kureyş'in ne istediğini iyi bilirsin.

Sen aptalca bana hakaret etmeye devam mı ediyorsun

Kaybolmayan ve yok olmayan kinin yüzünden?
Senin benim babam gibi bir baban var mı?
Yücelir onunla gerçekten yücelenler.

Ey Harb'in oğlu! Benim dedem gibi bir deden de yok.

O Resulullah'tır, eğer dedeler dile getirilecekse.

Benim annem gibi bir anne Kureyş kabilesinde yoktur

Ki verimli soy, değerli evlât ondan vücuda gelmiş olsun.

Ey Harb'in oğlu! Benim gibi biri ile alay edilmez.

Benim gibi birini tehditler caydırmaz.

Yavaş ol, heyecanlanma. Bizim öyle işlerimiz var ki,

Onların dehşetinden yeni doğan çocuklar ihtiyarlarlar.¹

5- İmam Hasan (a.s) insanlara muhtaç olmama konusunda da şöyle buyurdu:

Yaratıcıya dayanarak yaratılmıştan müstağni ol.

Öyle yaparsan yalancıya da, doğru olana da ihtiyacın kalmaz.

1- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, 2/260

Çünkü Allah'tan başka rızık veren yoktur.
Kim insanların ihtiyacını karşılayacağını sanıyorsa,
Bilinsin ki, o kişi Rahman olan Allah'a güvenmi-
yor.
Kim ki, rızıkın kendi kazanmasına bağlı olduğunu
sanıyorsa,
Onu pabuçları yüksekten aşağıya kaydirmiştir.¹

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun

1- Nuru'l-Ebsar, 175

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Önsöz	9

Birinci Bölüm / 19

İmam Hasan Müçteba'nın (a.s) Hayatına Kısa Bir Bakış	21
İmam Hasan'ın (a.s) Kişiliğinden Yansımalar	29
İmam Hasan'ın Kur'ân'daki Konumu	29
İmam Hasan'ın Peygamberimiz Nezdindeki Konumu.....	33
İmam'ın Çağdaşları Nezdindeki Konumu.....	34
İmam'ın Bilginler ve Tarihçiler Nezdindeki Konumu	39
İmam Hasan'ın Kişiliğinden Görünümler	43
İbadeti.....	43
Yumuşak Huyluluğu ve Affediciliği.....	46
İmam Hasan'ın İyilikseverliği ve Cömertliği.....	47
İmam'ın Alçakgönüllülüğü ve Zühdü	50

İkinci Bölüm / 53

İmam Hasan'ın (a.s) Doğumu	55
Doğum Tarihi.....	55
Doğumu	55

Doğum Törenleri.....	56
Süt Emmesi.....	57
Künyesi ve Lakapları.....	57
Yüzük Kaşındaki Yazı	58
Dış Görüşünü, Fizikî Özellikleri	58
İmam Hasan'ın (a.s) Hayatının Aşamaları.....	61
Dedesi ve Babası Himayesinde İmam Hasan.....	63
Resulullah Döneminde İmam Hasan.....	63
Mübahele Günü ve Kanıtladıkları	67
Birinci Sonuç: Canlı Örnek.....	68
İkinci Sonuç: Risaletin Hizmetinde.....	69
Üçüncü Sonuç: Karşılaşılması Gerekli Olan Siyasetler	71
İmam Hasan ile İmam Hüseyin'in Sakif'e Yazılan Mektuba Şahitlikleri.....	75
Hasan ile Hüseyin'in Rıdvan Biati'ne Katılmaları	76
Hasan ile Hüseyin İmamdırlar.....	77
Halifeler Döneminde İmam Hasan (a.s)	79
Ebu Bekir ve Ömer Döneminde	79
İmam Hasan ile Hüseyin ve Fedek Hurmalığı.....	80
İmam Hasan'ın Ebu Bekir'e İtirazı	81
İmam Hasan ve Bedevînin Soruları	81
İmam Hasan (a.s) Şûra'da	83
Osman Döneminde	84
İmam Hasan ve Ebuzer ile Vedalaşma.....	84
İmam Hasan Fetihlere Katıldı Mı?	86
İmam Hasan ve Osman'ın Kuşatılması	92
İmam Hasan Bu Olay Sırasında Yaralandı Mı?.....	97

İmam Hasan, Osman Taraftarı Mıydı?	100
İmam Ali İktidarında İmam Hasan	105
İmam Ali'ye (a.s) Biat Edilmesi	105
İmam Ali'nin Kûfe'den Destek İstemesi	112
İmam Hasan'ın Elçiliği.....	114
Basra'da Çatışma ve İmam Hasan'ın Konuşması.....	119
İmam Ali (a.s) Cemel Savaşı'ndan Sonra Kûfe'de.....	120
İmam Hasan'ın (a.s) Hutbesi.....	121
İmam Ali'nin Muaviye'ye Karşı Savaşa Hazırlanması.....	122
Sıffin Savaşı'nda.....	124
Bu Genci Benden Uzak Tutun	126
İmam Hasan ve Hakemiyet Olayı.....	126
İmam Ali'nin, Oğlu Hasan'a Vasiyeti	129
Nehrevan ve İmam Ali'ye Suikast.....	134
İmam Ali'nin Şahadet Gecesi	135
İmam Hasan Yaralı Babasının Yanında.....	136
İmam Ali'nin Son Vasiyetleri	140
İmam Ali'nin, Oğlunu Halifelğe Ataması.....	142
Yüce Dost'un Yanına.....	143
İmam'ın Toprağa Verilmesi	143

Üçüncü Bölüm / 147

İmam Hasan Dönemi	149
İmam Hasan'ın Biatten Barışa Kadar Takındığı Tutumlar ve Uygulamalar	159
Babasının Şehit Olduğu Gün Yaptığı Konuşma	159
İmam Hasan'a Biat Edilmesi.....	161
İmam Hasan'ın Babasının Katilini Cezalandırması	161

İmam Hasan'ın Cihadı.....	158
Muaviye'nin Irak'a Yönelik Hareketi ve İmam'ın Tutumu.....	163
Kalleşliğe Karşı Yadırgama.....	166
İmam'ın Ordusundaki Çelişik Akımlar.....	168
İmam'ın Ordusunun Öncüleri.....	170
Ordu Komutanının İhaneti.....	171
Orduda İhanetlerin Devam Etmesi.....	174
İmam'a Suikast Girişimi.....	180
İmam Hasan'ın Tutumu.....	182
Barış, Sebepleri ve Sonuçları.....	185
Hücceti Tamamlama.....	185
Barışın Kabul Edilmesi.....	187
Barış Antlaşmasının Maddeleri.....	187
İmam Hasan'ın Sözleri Işığında Barışın Sebepleri.....	190
Barış Etkenleri İle İlgili İki Analiz.....	194
Birinci Analiz.....	194
İkinci Analiz.....	197
Barışın Sebepleri İle İlgili Sözün Özü.....	203
Barış Sonrası.....	207
Kûfe Toplantısı.....	207
Barış Karşıtları.....	209
a) Kays b. Sa'd b. Ubade.....	209
b) Hücr b. Adıyy.....	211
c) Adıyy b. Hatem.....	212
d) Museyyeb b. Necebe ve Süleyman b. Surad.....	212
Medine'ye Dönüş.....	213

İmam Hasan'ın İlmî ve Dinî Merciiyeti.....	215
İmam'ın Medresesi ve İlmî Faaliyeti.....	215
İmam'ın Sosyal Merciiyeti.....	216
Fakirlere Yönelik İlgisi.....	217
Kurtarıcılığı.....	218
Siyasî Merciiyeti.....	218
İmam'ın Emevîler ile Hısımlığı Reddetmesi.....	220
İmam'ın Muaviye ve Çevresine Karşı Tutumlarından Örnekler	221
Muaviye ile Medine'de	221
Şam'da.....	225
İlk Tartışma	227
İkinci Tartışma	228
Barış Şartlarının Akıbeti ve İmam Hasan'ın Şahadeti.....	237
Muaviye'nin İmam Hasan'a Yönelik Komplosu.....	239
İmam Hasan Nasıl Şehit Edildi?.....	241
İmam Hasan'ın Son Vasiyetleri.....	243
Cünade'ye Vasiyeti.....	243
İmam Hüseyin'e Vasiyeti	244
Muhammed b. Hanefiye'ye Vasiyeti	245
Yüce Dost'a Doğru.....	247
İmam Hasan'ın Teçhizi ve Teşyii	249
İmam'ın Toprağa Verilmesi ve Aişe'nin Fitnesi	249
İmam Hasan'ın İlmî Mirası	253
İmam Hasan'ın Mirasına Genel Bir Bakış	253
İlim ve Akıl Hakkındaki Sözleri	255
Kur'ân Hakkındaki Sözleri.....	256

Peygamberimizin Hadisleri ve Davranışlarıyla İlgili Sözleri	258
Akide Üzerine	264
Tevhid	264
Cebriye'ye Reddiye	265
Allah'ın Sıfatları İle İlgili Açıklama.....	266
Ehl-i Beyt'in Velayeti Üzerine	266
Beklenen Mehdi'yi (a.s) Müjdeleme.....	269
Ahlâk ve Eğitim Üzerine	270
Hikmetli Öğütler Üzerine.....	273
Fıkıh ve Şer'î Hükümler Üzerine	276
İmam Hasan'ın Duaları	278
İmam Hasan'ın Edebî Kimliği Üzerine.....	281
İmam'ın Şiirlerinden Seçmeler	283